ALBERT EINSTEIN

Cuvinte memorabile

CUPRINS:

Cuvânt înainte de Freeman Dyson. 5
Prefaţă şi mulţumiri. 11
Notă la noua ediţie. 17
Tabel cronologic. 23
Einstein despre sine. 33
Despre familia lui. 53
Despre America şi americani. 71
Despre bătrâneţe. 79
Despre moarte. 83
Despre educaţie şi libertatea academică. 87
Despre prieteni, oameni de ştiinţă şi alţii. 93
Despre germani şi Germania. 125
Despre umanitate. 131
Despre evrei, Israel, iudaism şi sionism. 141
Despre viaţă. 157
Despre muzică. 161
Despre pacifism. 167
Despre pace, război, bomba atomică şi armată. 175
Despre politică, patriotism şi guvernare. 189
Despre religie, Dumnezeu şi filosofie. 201
Despre ştiinţă şi oamenii de ştiinţă, despre matematică şi tehnologie. 219
Despre diverse subiecte. 255
Atribuite lui Einstein. 293
Alţii despre Einstein. 301
Răspunsuri la cele mai frecvente întrebări pe teme neştiinţifice despre Einstein.335
Apendice Din jurnalul Johannei Fantova.347
O relatare a ultimelor zile ale lui Einstein, scrisă de Helen Dukas.366
Dosarul FBI al lui Einstein.370
Celebra scrisoare către preşedintele Franklin D. Roosevelt.374
O scrisoare către Sigmund Freud din De ce război?377

Motivul pentru care scriu acest cuvânt înainte este că vreme de treizeci de ani am fost prieten şi consilier al editurii Princeton University Press, dând

o mână de ajutor la netezirea drumului pentru uriaşul şi dificilul proiect al publicării „Einstein Papers”, proiect în care Alice Calaprice joacă un rol central. După îndelungate amânări şi controverse înverşunate, proiectul de publicare a demarat acum în forţă, dând la iveală un flux constant de volume pline de comori ştiinţifice şi istorice.

L-am cunoscut pe Einstein doar indirect, prin secretara sa care era şi custode al arhivelor, Helen Dukas. Helen era un prieten afectuos şi generos, atât cu cei mari cât şi cu cei mici. Fusese vreme îndelungată bona preferată a copiilor noştri. Îi plăcea să vorbească despre Einstein, punând mereu în evidenţă simţul umorului şi detaşarea sa senină de pasiunile care îi stăpânesc pe muritorii de rând. Copiii noştri şi-o amintesc ca pe o doamnă în vârstă, cumsecade şi voioasă, cu accent german. Insă era şi tenace. Se lupta ca o leoaică pentru a-i împiedica pe cei care voiau să invadeze spaţiul privat al lui Einstein, pe când acesta era în viaţă, şi tot ca o leoaică s-a luptat, după moartea lui, pentru a păstra intimitatea scrierilor mai personale ale savantului. Ea şi cu Otto Nathan au fost executorii testamentari ai lui Einstein, şi erau gata să intenteze proces pentru a pedepsi pe oricine ar fi îndrăznit să publice documentele lui Einstein fără acordul lor. Dincolo de aparenta sa seninătate, simţeam din când în când la Helen tensiuni mocnite. Se întâmpla uneori să mormăie cuvinte de neînţeles la adresa unor persoane necunoscute care îi făceau viaţa mizerabilă.

Testamentul lui Einstein dispunea ca arhiva conţinând scrierile sale să rămână în administrarea lui Otto Nathan şi a lui Helen pe toată durata vieţii lor, iar după aceea să devină proprietatea permanentă a Universităţii Ebraice din Ierusalim. Timp de douăzeci şi şase de ani după moartea lui Einstein din 1955, arhiva a fost găzduită într-un lung şir de fişiere la Institutul pentru Studii Avansate din Princeton. Helen lucra zi de zi la arhivă, ocupându-se de un volum enorm de corespondenţă şi descoperind mii de noi documente care să fie adăugate colecţiei.

În decembrie 1981 Otto Nathan şi Helen se bucurau amândoi de o sănătate aparent bună. Apoi, într-o seară în preajma Crăciunului, pe când cei mai mulţi dintre membrii Institutului erau în vacanţă, a avut loc o manevră subită. Era o seară întunecoasă şi ploioasă. Un camion mare oprise în faţa Institutului, şi un detaşament de soldaţi israelieni bine înarmaţi stătea de pază. S-a întâmplat să trec pe acolo şi am aşteptat să văd ce se întâmplă. Eram singurul spectator la vedere, dar nu am nici o îndoială că Helen era şi ea prezentă, supraveghind probabil operaţiunea de la fereastra ei de la ultimul etaj al Institutului, într-o succesiune rapidă, o serie de lăzi mari de lemn au fost aduse jos cu liftul de la ultimul etaj, scoase din clădire pe uşa din faţă care era deschisă şi încărcate în camion. Soldaţii au sărit pe platformă şi camionul a dispărut în noapte. A doua zi, arhiva a ajuns la destinaţia ei finală, la Ierusalim. Helen şi-a continuat slujba la Institut, ocupându-se de corespondenţă şi dereticând spaţiul gol în care fusese arhiva. Şase săptămâni mai târziu, brusc şi surprinzător, a murit. N-am ştiut niciodată dacă avusese vreo premoniţie legată de moartea ei; în orice caz, s-

a asigurat ca arhiva pe care o iubea să fie pe mâini sigure înainte de dispariţia ei.

După ce Universitatea Ebraică şi-a asumat responsabilitatea arhivei şi după moartea lui Otto Nathan, în ianuarie 1987, fantomele care o bântuiseră pe Helen au ieşit repede la lumină. Robert Schulmann, un istoric al ştiinţei care se alăturase proiectului „Einstein Papers” cu câţiva ani în urmă, a aflat din Elveţia cum că ar exista încă o rezervă secretă de scrisori de dragoste, scrise cam pe la sfârşitul secolului de Einstein şi de prima lui soţie, Mileva Maric. El a bănuit că scrisorile ar putea face parte din moştenirea Milevei, adusă în California de nora sa Frieda, prima soţie a fiului mai mare al lui Einstein, Hans, după moartea Milevei survenită în Elveţia în 1948. Cu toate că Schulmann primise asigurări repetate că singurele scrisori existente erau cele de după despărţirea Milevei de Einstein din 1914, el nu s-a lăsat convins. În 1986 s-a întâlnit la Berke-ley cu nepoata lui Einstein, Evelyn. Au descoperit împreună un indiciu hotărâtor. Într-un manuscris nepublicat pe care Frieda îl pregătise despre Mileva, dar care nu făcea parte din text, se găseau referiri directe la cincizeci şi patru de scrisori de dragoste. Concluzia era evidentă: scrisorile făceau parte cu siguranţă din colecţia de mai bine de patru sute de scrisori aflate în posesia Einstein Family Correspondence Trust, instituţia juridică ce îi reprezenta pe moştenitorii din California ai Milevei. Deoarece anterior Otto Nathan şi Helen Dukas blocaseră publicarea biografiei Friedei, Family Trust le interzisese accesul la corespondenţă, iar ei nu ştiau ce conţine. Descoperirea notelor Friedei şi transferarea documentelor către Universitatea Ebraică au făcut cu putinţă continuarea publicării corespondenţei.

În primăvara lui 1986, John Stachel, la vremea aceea redactorul responsabil cu publicarea arhivei, şi Reuven Yaron, de la Universitatea Ebraică, au depăşit impasul, negociind o înţelegere cu Family Trust. Obiectivul lor era ca Universitatea Ebraică să dispună de fotocopii ale corespondenţei predată spre publicare. Întâlnirea decisivă a avut loc în California, acolo tunde trăiesc Thomas Einstein, cel mai mare strănepot al fizicianului, şi un membru al Family Trust. Negociatorii au fost dezarmaţi atunci când tânărul a apărut în şort de tenis, şi s-a ajuns repede la o înţelegere amicală. Drept urmare, scrisorile intime au devenit publice. Scrisorile către Mileva îl arătau pe Einstein aşa cum era el cu adevărat, un om expus pasiunilor şi slăbiciunilor omeneşti. Epistolele sunt capodopere de literatură tulburătoare, istorisind povestea veche şi dureroasă a unei căsnicii ratate, începând cu iubirea tandră şi veselă, şi sfârşind cu ruptura dură şi rece.

"' în anii în care Helen domnea peste arhivă, ţinea la îndemână o cutie de lemn pe care o numea „Zettelkăstchen" – cutiuţa ei cu extrase. Ori de câte ori, în munca ei zilnică, dădea peste câte un citat din Einstein pe care îl găsea remarcabil sau încântător, bătea la maşină propria ei versiune a acestuia şi o punea în cutie. Când o vizitam la birou, îmi arăta întotdeauna ultimele lucruri pe care le pusese în cutie. Conţinutul cutiei a devenit esenţa cărţii Albert Einstein, latura umană, o antologie a citatelor din Einstein, pe care ea a redactat-o împreună cu Banesh Hoffmann şi a publicat-o în 1979.

Latura umană îl zugrăveşte pe Einstein aşa cum voia Helen ca lumea să-l vadă, acel Einstein care ţine de legendă, prietenul elevilor şi al studenţilor săraci, filosoful de o ironie subtilă, un Einstein fără sentimente violente şi erori tragice. Este interesant să-l comparăm pe Einstein înfăţişat de Helen în Latura umană cu Einstein descris de Alice Calaprice în cartea de faţă. Alice şi-a ales cu imparţialitate citatele, atât din documentele vechi, cât şi din cele noi. Ea nu pune accentul pe latura mai sumbră a personalităţii lui Einstein, dar nici n-o ascunde. În scurta secţiune „Despre familia lui", de exemplu, latura întunecată este în mod clar dezvăluită.

Scriind cuvântul înainte al acestei culegeri, mă văd obligat să-mi pun întrebarea dacă săvârşesc un act de trădare. Este limpede că Helen s-ar fi opus cu vehemenţă publicării scrisorilor intime către Mileva şi către cea de-a doua soţie a lui Einstein, Elsa. Probabil că s-ar fi simţit trădată la vederea numelui meu asociat cu o carte care conţine multe citate din scrisorile pe care ea le detesta. Eram unul dintre prietenii ei apropiaţi, şi de încredere, şi nu-mi vine uşor să acţionez împotriva dorinţelor sale explicite. Chiar dacă o trădez, nu o fac cu inima uşoară. Până la urmă, conştiinţa mea e salvată la gândul că, în ciuda numeroaselor sale merite, se înşela în mod fundamental căutând să-l ascundă de lume pe adevăratul Einstein. Pe când trăia, nu am pretins niciodată că aş fi de acord cu ea în această privinţă. Nu am încercat s-o fac să se răzgândească, fiindcă ideea datoriei sale faţă de Einstein era imuabilă, însă i-am dat limpede de înţeles că dezaprobam recursul la procese pentru a opri publicarea documentelor lui Einstein. Nutream o iubire şi un respect uriaşe pentru Helen ca om, însă nu am promis nicicând că îi voi sprijini politica de cenzurare. Sper şi sunt aproape convins că dacă Helen ar fi azi în viaţă şi ar putea să vadă cu ochii ei că admiraţia şi respectul universal pentru Einstein nu au fost diminuate de publicarea scrisorilor sale intime, m-ar ierta.

Pentru mine e limpede acum că publicarea scrisorilor personale, chiar dacă este o trădare a lui Helen Dukas, nu este o trădare a lui Einstein. Datorită acestei culegeri de citate, adunate din multe surse diferite, Einstein apare ca o fiinţă umană împlinită şi închegată, un personaj mai grandios şi mai impresionant decât filosoful ponderat înfăţişat în cartea lui Helen. Cunoaşterea laturii ascunse a vieţii lui Einstein face ca realizările sale din ştiinţă şi din domeniul public să fie şi mai uluitoare. Cartea de faţă îl prezintă aşa cum era – nu un geniu supranatural, ci unul uman, cu atât mai impunător tocmai prin asta.

Acum câţiva ani am avut norocul să ţin o prelegere la Tokio, în acelaşi timp cu fizicianul Stephen Hawking. Plimbarea pe străzile din Tokio alături de Hawking în scaunul său cu rotile a fost o experienţă uimitoare. Aveam impresia că merg prin Galileea împreună cu Isus Cristos. Pe oriunde treceam, grupuri de japonezi se înşirau în tăcere în urma noastră, întinzând mâinile ca să atingă scaunul cu rotile al lui Hawking. Hawking savura spectacolul cu o nonşalantă bună dispoziţie. Mă gândeam la o relatare pe care o citisem despre vizita lui Einstein în Japonia, din 1922. Mulţimea se adunase atunci în spatele lui Einstein aşa cum se aduna în spatele lui Hawking şaptezeci de ani

mai târziu. Japonezii îl adoraseră pe Einstein la fel cum îl adorau acum pe Hawking. Făceau dovada unor gusturi rafinate în felul de a-şi alege eroii. Dincolo de barierele de cultură şi limbă, simţeau la aceşti doi oaspeţi veniţi de departe o natură divină. Înţelegeau într-un fel că Einstein şi Hawking nu erau doar nişte mari savanţi, ci şi nişte mari oameni. Cartea aceasta încearcă să explice de ce.

FREEMAN DYSON.

Institutul pentru Studii Avansate.

Princeton, New Jersey.

PREFAŢA şi MULŢUMIRI.

Nu mi-am închipuit niciodată că fiecare observaţie întâmplătoare de-a mea va fi reţinută şi înregistrată. Altfel m-aş fi ascuns mai bine în cochilia mea.

Einstein către biograful său Cari Seelig, 25 octombrie 1953

Albert Einstein a fost un autor prolific – şi în multe rânduri profund şi talentat – care merită să fie citat din plin. Lucrul acesta l-am descoperit pe când începusem să mă ocup de scrierile lui Einstein, în 1978, pregătind un indice al copiei arhivei Einstein, aflată la vremea aceea (împreună cu arhiva originală) la Institutul pentru Studii Avansate din Princeton. Munca, sub supravegherea lui John Stachel, pe atunci redactorul cărţii The Collected Papers of Albert Einstein, presupunea o lectură atentă a tuturor documentelor – corespondenţa, eseurile şi comentariile terţei părţi. Asistenta Edith Laznovsky şi cu mine spicuiam fragmente de informaţie şi le introduceam în calculatorul nu-prea-prietenos al anilor '70, pus la dispoziţia noastră de laboratorul ciclotronului de la Universitatea Princeton. De multe ori citeam articolele acestea – majoritatea în germană – cu mai mare concentrare decât era nevoie, pur şi simplu pentru că erau atât de captivante. Am început în mod spontan să ţin un dosar cu fişe de cartotecă conţinând extrasele şi citatele mele preferate, fişele acestea fiind cele care au servit drept bază pentru cartea de faţă.

De când am început să lucrez la Princeton University Press şi am fost numită atât redactor responsabil cu uriaşa aventură publicistică a editurii, The Collected Papers of Albert Einstein, cât şi administrator al proiectului adiacent de traducere, am primit de multe ori telefoane şi scrisori de la oameni care mă întrebau care este sursa unui citat sau a altuia, găsite de regulă pe un calendar ori auzite la radio şi atribuite lui Einstein. Am aflat totodată că birourile redacţiei responsabile de proiectul „Einstein Papers”, din Boston, Biblioteca Firestone de la Universitatea Princeton şi biblioteca de la Institutul pentru Studii Avansate erau şi ele asaltate cu asemenea cereri. De cele mai multe ori nu puteam, stabili sursa ori formularea corectă a citatelor – sau cel puţin nu cu uşurinţă ori promptitudine. Situaţia aceasta, cutia albastră de plastic cu citate de pe raftul meu şi interesul lui Trevor Lipscombe, redactorul de ştiinţe ale naturii de la Princeton University Press, mi-au dat ideea cărţii de faţă.

Pentru a realiza această antologie, nu m-am bazat numai pe cutia mea albastră, ci am studiat şi multe alte surse originale, biografii ale lui Einstein şi

documente secundare suplimentare, şi de asemenea am mai verificat o dată fragmentele arhivei duplicat. Nu m-am limitat la citatele potrivite pentru discursurile de după dinee şi pentru epigrafe, ci am inclus şi unele consideraţii mai puţin adânci, care reflectă faţete diferite ale personalităţii lui Einstein. Unele dintre aceste afirmaţii ar putea să-i întristeze pe cititorii care îl venerau pe Einstein ca pe un erou fără cusur, plin de compasiune şi toleranţă; a se vedea, de exemplu, replica sa pripită către un oficial chilian care aştepta de la el o vorbă de duh, observaţia sa din jurnal referitoare la credinciosul de la Zidul Plângerii din Ierusalim, comentariile sale tăioase către şi la adresa primei sale soţii, Mileva, şi opiniile sale despre rolul femeilor în ştiinţă. Alţi cititori s-ar putea bucura la gândul că cele mai negre prejudecăţi ale lor în ceea ce-l priveşte, fie ele religioase, filosofice sau politice, sunt confirmate de ideile sale despre avort, căsătorie, comunism şi guvernarea mondială. Iar alţii se vor delecta cu umorul lui (a se vedea, de exemplu, subcapitolul despre animale şi animale de companie din secţiunea „Despre diverse subiecte") şi se vor identifica cu el atunci când îşi împărtăşeşte impresiile despre toate cele, de la tinereţe la bătrâneţe, de la fumatul pipei şi până la faptul de a nu purta şosete.

Insă înainte de a trage concluzii pripite, trebuie să ţinem cont de vârsta lui Einstein în momentul declaraţiilor citate şi de mediul său – perioada istorică şi culturală în care trăia, într-adevăr, în decursul vieţii sale s-a întâmplat ca el să se răzgândească sau să-şi schimbe părerile despre diverse subiecte – cum ar fi pacifismul, pedeapsa cu moartea şi sionismul.

În plus, deşi folosea termenul omenire* şi termenul generic el, consideraţi acum incorecţi din punct de vedere politic, atunci când se referea la oameni în general, din punct de vedere profesional trăia într-adevăr într-o lume a bărbaţilor. In orice caz, utilizarea cuvântului „om"* se poate datora de multe ori traducerii greşite a germanului Mensch, care se referă în manieră generală atât la bărbaţi, cât şi la femei.

Structura cărţii de faţă s-a pliat în mod firesc pe categoriile enumerate în ordine alfabetică (după secţiunile „Einstein despre sine" şi „Despre familia lui") în cuprins, iar apoi pe o secţiune mai cuprinzătoare, „Despre diverse subiecte", structurată de asemenea alfabetic după teme. În cadrul fiecărei categorii, citatele sunt enumerate în ordine cronologică, acolo unde am reuşit să stabilesc datele, iar cele nedatate din categoria respectivă sunt grupate laolaltă în final. Ori de câte ori a fost posibil, am citat din sursele originale. Printre acestea se găsesc Arhiva Einstein (dau indicele numeric al documentului din arhivele duplicat care se găsesc la Princeton şi la Boston şi, începând cu 2001, şi la Caltech din Pasadena, California); volumele din seria The Colkcted Papers ofalbert Einstein (CPAE); Albert Einstein, latura umană, de Helen Dukas şi Banesh Hoff-mann, care conţine materiale de arhivă selectate de cea care a fost vreme îndelungată secretara lui Einstein şi arhivarul lui; diferite volume şi publicaţii în care au apărut pentru prima oară anumite articole. In plus, amintesc adesea compilaţii de încredere şi foarte accesibile, cum ar fi Ideas and Opinions, astfel încât cititorii să poată consulta literatura de popularizare pentru informaţii complete asupra textului şi

contextului. (Numerele paginilor se referă la ediţiile citate în bibliografie.) în cazurile în care nu am reuşit să găsesc sursa originală, m-am bazat pe texte derivate, cum ar fi biografiile.

Deşi am făcut toate eforturile ca să verific referinţele, volumul de faţă nu poate pretinde a fi o lucrare academică în în original în engl., manund, substantiv colectiv format de la substantivul man, în traducere „om”, dar şi „bărbat”, spre deosebire de termenul considerat acum a fi corect din punct de vedere politic, mai neutrul humankind. (N.t.)

* în orig. Man. (N.t.)

Sensul cel mai strict al termenului – nu pot să susţin, de exemplu, că aş fi folosit cea mai bună versiune sau versiunea acreditată a traducerilor, acestea diferind de multe ori de la o ediţie la alta. Atunci când nu am găsit nici o traducere, am folosit propria traducere sau am apelat la prieteni. În cazul ediţiilor noi şi extinse, am retradus acele citate care mi s-au părut stângace.

Inutil să spun că trebuie să mai existe încă multe vorbe de duh pe care nu le-am întâlnit şi care se ascund undeva prin cele peste 40 000 de documente din arhivă, astfel că întreprinderea aceasta nu poate fi în nici un caz considerată o colecţie completă a citatelor. Sper însă că pentru moment am reuşit să prezint şi să mă documentez cu privire la cele mai importante şi interesante dintre ele. Cum acesta va fi un proiect deschis, ediţii extinse fiind publicate la fiecare câţiva ani, îl invit pe cititor să-mi trimită acele citate pe care eu le-am scăpat din vedere, împreună cu documentaţia lor. Ele vor fi incluse în ediţiile viitoare. Dacă din neatenţie l-am citat în mod eronat pe Einstein ori am indicat o sursă greşită, daţi-mi vă rog de ştire şi despre acest lucru.

Am dat peste câteva citate ale căror surse nu le-am putut găsi, cu toate că le-am văzut sau le-am auzit-eu ori cei care m-au contactat cu solicitări – ca fiindu-i atribuite lui Einstein, de regulă cel puţin o dată. Le-am grupat pe acestea către sfârşitul cărţii, în secţiunea numită „Atribuite lui Einstein”; speranţa mea e ca cititorii să mă poată îndruma către documentaţia cuvenită.

În final, aş vrea să transmit recunoştinţa mea celor care m-au ajutat la pregătirea acestei cărţi. Adresez mulţumiri Universităţii Ebraice din Ierusalim, care deţine drepturile de autor pentru scrierile lui Einstein care nu au trecut încă în domeniul public ori nu au fost cumpărate de către altcineva, şi editurii Princeton University Press pentru permisiunea de a folosi materialele din Arhiva Einstein. Sunt de asemenea recunoscătoare pentru ajutorul, interesul şi sprijinul familiei mele, al prietenilor şi colegilor. Aş vrea să le mulţumesc îndeosebi foştilor mei colegi de la Princeton University Press, care au manifestat de la bun început entuziasm faţă de acest proiect, în special Lui Trevor Lipscombe şi Emily Wilkinson (care nu mai lucrează la Princeton University Press) şi lui Eric Rohmann. Vreau de asemenea să transmit mulţumiri deosebite vechii mele prietene, fost director editorial la Press, Janet Stern, pentru că mi-a arătat că până şi cartea unui redactor profesionist are nevoie de redactare. Bing Lin Zhao de la Boston University a fost înţelegător

şi extrem de amabil atunci când i-am întrerupt munca în repetate rânduri ca să apelez la ajutorul lui pentru căutări pe calculator la prima ediţie a cărţii, scutindu-mă de ore întregi de lucru. Evelyn Einstein mi-a oferit cu amabilitate ajutorul în ce priveşte arborele genealogic, iar Mark Ha-zarabedian l-a desenat cu multă migală. Răposata mea mamă, Rusan Abeghian, a decupat materiale despre Einstein din publicaţii în diverse limbi.

Îi sunt de asemenea recunoscătoare lui Freeman Dyson pentru că şi-a făcut timp, în ciuda programului încărcat, pentru a scrie cuvântul înainte, deşi probabil că ar fi preferat să găsească în volumul acesta şi varianta originală în germană. (O ediţie separată în germană este disponibilă în prezent.) Pe când frunzăream vechile mele fişe de cartotecă, am dat peste una pe care mâzgălisem câteva remarci în ceea ce-l priveşte, făcute în 1978 de Helen Dukas. Helen, care ştia că sunt de origine armeană din partea mamei, îmi vorbise despre un articol scris de Freeman, pe care eu încă nu îl cunoscusem, cu câţiva ani în urmă pentru New Yorker despre vizita sa în Armenia. În urma discuţiei noastre, ea a adăugat câteva cuvinte despre Freeman Dyson, care merită să fie citate într-o carte ca aceasta: „Este un om extraordinar. Singurul meu regret e că nu l-a cunoscut pe profesorul Einstein. În anii '50, profesorul mi-a spus că auzise despre acest tânăr promiţător. I-am zis că aş putea aranja o întâlnire, dar profesorul mi-a spus: «A, nu, nu vreau să deranjez un tânăr atât de important!»„ Spre deosebire de politicosul profesor Einstein, eu arn îndrăznit să-l deranjez pe omul acesta – cerân-du-i să scrie cuvântul înainte al cărţii de faţă; şi îi sunt profund recunoscătoare că a acceptat imediat.

Ultimul, dar nu cel mai puţin important, Robert Schul-mann, fostul director al Einstein Papers Project, a fost, la fel Ca întotdeauna, un prieten şi un izvor nepreţuit de informaţii, dar şi un susţinător de nădejde, chiar şi atunci când i-am pus la încercare răbdarea.

Sper ca această carte să răspundă aşteptările tuturor.

Princeton, New Jersey ianuarie 1996; ianuarie 2000; septembrie 2004

NOTĂ LA NOUA EDIŢIE.

Ii I Nouă ani au trecut de la publicarea primei ediţii. Anii aceştia mi-au îmbogăţit enorm viaţa, ajungând să aflu ce înseamnă să te găseşti de partea cealaltă a lumii publicistice – cu alte cuvinte, cum este să fii autor şi nu redactor, să semnezi autografe în librării şi pentru prieteni, să fii recenzat şi intervievat. Cea mai plăcută parte a experienţei a fost să primesc scrisori de la cititorii care apreciaseră cartea. Am răspuns la fiecare din ele şi am legat prietenii durabile, continuând de multe ori să discut cu ei pe-ndelete despre Einstein. Unii dintre aceşti cititori mi-au trimis surse sau citate noi, în vreme ce alţii mi-au scris pur şi simplu ca să-mi împărtăşească entuziasmul lor faţă de carte ori faţă de Einstein. Insă cei mai mulţi dintre ei m-au întrebat despre sursele şi contextele citatelor pe care le îndrăgeau de multă vreme.

Nu am fost mereu în stare să-i ajut, şi poate din motive întemeiate. Am descoperit că se pare că ar exista mulţi conspiratori pe lumea asta, care asociază numele lui Einstein cu nişte vorbe mari – dar nu foarte înţelepte —, pe care le conjugă în numele vreunei cauze sau idei pe care încearcă s-o

promoveze. Unele dintre aceste născociri abile sunt înşirate în secţiunea „Atribuite lui Einstein”, de la finele cărţii. Cititorii primei ediţii sau ai celei de-a doua vor putea observa că multe dintre citatele aflate pe listele iniţiale în cadrul acestei secţiuni nu se mai găsesc acolo şi pot fi întâlnite, documentate, în corpul cărţii.

Popularitatea primei ediţii, sporită de traducerea ei în douăzeci şi două de limbi, a fost o surpriză plăcută. Ea demonstrează că Einstein, auto-prodamatul „lup singuratic” pe care revista Time l-a numit la trecerea în noul mileniu „Personalitatea Secolului”, este preţuit încă în lumea întreagă ca un simbol cultural şi că oamenii de oriunde sunt dornici să găsească informaţii accesibile şi concrete despre el.

Pe când prima şi cea de-a doua ediţie se aflau în librării, am continuat să studiez, să citesc şi să consult materialele din Arhiva Einstein, fiind cu ochii în patru şi cu urechile ciulite ca să găsesc „noi” citate. Rezultatul este această nouă ediţie îmbunătăţită, pregătită pentru anticipata sărbătorire mondială a celei de-a o suta aniversări a teoriei relativităţii restrânse. Anul 2005 marchează de asemenea 50 de ani de la moartea lui Einstein, ca şi centenarul primului editor american al lui Einstein, Princeton University Press, care este şi editorul cărţii de faţă. Pe lângă adăugarea a aproximativ 300 de citate noi şi a unei secţiuni noi intitulate „Despre bătrâneţe”, am făcut corecţii şi adăugiri la unele dintre citatele şi sursele vechi, am retradus pasajele neclare, am extins unele adnotări şi am adăugat materiale noi în Apendice. Un interes deosebit ar putea să-l prezinte pentru cititori relatarea tulburătoare, dar sinceră, a ultimelor zile ale lui Einstein, făcută de Helen Dukas (în Apendice); poezia intitulată „Einstein”, a binecunoscutului poet Robert Service, pe care am întâlnit-o întâmplător într-unui din volumele sale de poezie; primele trei versuri, practic necunoscute, ale cântecului „As Time Goes By” (devenit celebru datorită filmului Casablanca), care se referă la Einstein; şi un rezumat zilnic prescurtat al jurnalului conversaţiilor telefonice, ţinut de Johanna Fantova, ultima prietenă intimă a lui Einstein, în ultima perioadă de un an şi jumătate a vieţii sale (în Apendice).

Se impune o precizare în ce priveşte simţul umorului la Einstein. Era un tip foarte amuzant şi îşi alegea cu grijă cuvintele atunci când voia să creeze o situaţie comică, însă uneori traducerea lor pune probleme. E foarte posibil ca multe din remarcile sale mai caustice să fi fost spuse în glumă, ironic, sau clipind şiret din ochi. La fel ca cei mai mulţi dintre noi, probabil că a regretat unele lucruri pe care le-a spus, sau poate că s-a răzgândit mai târziu. Atunci când ajungi să-l cunoşti mai bine pe Einstein, înţelegi mai bine şi umorul său.

În introducerea citatelor, m-am confruntat cu dificultăţi ori de câte ori am întâlnit mai multe variante. Le-am ales pe acelea care mi s-au părut a fi mai aproape de modul în care s-ar fi exprimat Einstein. Îmi dau seama că această metodă este imperfectă, şi prin urmare nu pretind să fi optat pentru varianta definitivă. Problema aceasta a apărut doar în situaţia în care nu am putut găsi o sursă originală în engleză. După cum cititorii ştiu, atât în urma traducerii cât şi a relatării unei conversaţii de către o terţă persoană (şi de o a patra ori a cin-cea etc.) se pot pierde multe elemente. În consecinţă, pentru

a hotărî asupra acurateţii unei citări, cititorul trebuie să consulte sursa. Dacă sursele includ The Collected Papers ofalbert Einstein (CPAE), Arhiva Einstein, sau scrisorile adunate ori datate, atunci înseamnă că citatul există cu siguranţă. Biografii moderni pot şi ei, în general, să prezinte încredere, atâta vreme cât au consultat arhiva sau CPAE, şi de multe ori îşi precizează sursele în note de subsol. Problema e mai complicată atunci când se presupune că Einstein a spus ceva, iar vorbele lui au fost transmise pe cale orală de la o persoană la alta; acestea pot fi interpretate în fel şi chip şi pot fi anecdotice. Le-am inclus totuşi pe cele reprezentative pentru concepţiile şi umorul lui Einstein. Cititorului care are nevoie de mai multe informaţii îi sugerez să consulte sursele pe care le citez şi să caute să ajungă la propriile concluzii.

Am consultat ediţiile germane ale unor cărţi, cum ar fi cea care cuprinde scrisorile dintre Einstein şi Born, şi am tradus direct din ele, deşi am indicat numărul paginilor din ediţiile englezeşti, mult mai uşor accesibile.

Cele mai multe dintre mulţumirile din prefaţă sunt încă valabile pentru această nouă ediţie a cărţii. În plus, aş vrea să-i mulţumesc lui Osik Moses, editor asociat al Einstein Papers Project de la Caltech, pentru că mi-a furnizat unele materiale şi referinţe inedite; lui Dean Rogers de la Vassar College Libraries pentru că mi-a oferit accesul la Bergreen Albert Einstein Collection; lui David Rowe şi lui Robert Schulmann pentru sugestiile preţioase pe care mi le-au dat şi pentru completarea unor lacune; lui Patrick Lewin pentru noi citate şi surse, şi pentru încurajări; lui Hanne Winarsky, lui Gail Schmitt şi lui Sam Elworthy, redactor-şef şi prieten, de la Princeton 'i University Press, pentru interesul şi entuziasmul lor în păstorirea acestei ediţii până la publicare; lui Karen Verde pentru tehnoredactarea meticuloasă şi inteligentă; lui M. William Krasilowsky pentru permisiunea de a retipări poezia lui Ro-bert Service şi pentru a-mi fi vorbit despre versurile necunoscute ale cântecului „As Time Goes By”; Warner/Chappell pentru a-mi fi acordat dreptul de a republica primele patru versuri originale ale cântecului precedent; Bibliotecii Universităţii Princeton pentru permisiunea de a publica fragmentele mele reformulate din jurnalul Johannei Fantova; lui Gene Dannen pentru a fi discutat împreună cu mine despre scrisoarea lui Einstein către Franklin D. Roosevelt şi pentru a fi verificat arhiva Linus Pauling; şi tuturor celor care, odată cu scrisorile lor prietenoase şi binevoitoare, mi-au expediat noi citate şi versiuni ale corespondenţei lui Einstein, pe care nu le mai văzusem până atunci. Datorez o recunoştinţă deosebită Barbarei Wolff şi lui Ze'ev Rosenkranz pentru munca lor minuţioasă în ce priveşte aducerea la zi, corectarea şi extinderea referinţelor şi datelor.

EINSTEIN DESPRE SINE

Un om fericit este prea mulţumit de prezent ca să se mai gândească serios la viitor.

Scris la vârsta de şaptesprezece ani (18 septembrie 1896) pentru un eseu şcolar în franceză, intitulat „Planurile mele de viitor”. CPAE, Voi. 1, Doc. 22.

Munca intelectuală stăruitoare şi studiul Naturii lui Dumnezeu sunt îngerii care mă vor călăuzi de-a lungul tuturor vicisitudinilor vieţii ăsteia, aducându-mi alinare, tărie şi o rigoare de neabătut.

Către Pauline Winteler, mama prietenei lui Einstein, Mărie, mai (?) iij 1897. CPAE, Voi. 1, Doc. 34; Arhiva Einstein 29-453.

Am hotărât următorul lucru în ce priveşte viitorul nostru: voi căuta de îndată un post, oricât de modest ar fi. Ţelurile mele ştiinţifice şi vanitatea mea personală nu mă vor împiedica să accept până şi cel mai neînsemnat post.

Viitoarei soţii Mileva Maric, 7 iulie (?) 1901, pe când întâmpina grerk utăţi în a-şi găsi prima sa slujbă. CPAE, Voi. 1, Doc. 114.

Supravieţuind acestei „epoci măreţe”, este greu să te împaci cu faptul că apartii speciei acesteia smintite şi degenerate, care se făleşte cu voinţa sa liberă. Cât mi-aş dori să existe undeva o insulă pentru cei înţelepţi şi cu voinţă bună! Într-un asemenea loc chiar şi eu aş fi un patriot înfocat!

Către Paul Ehrenfest, începutul lui decembrie 1914. CPAE, Voi. 8, Doc. 39.

Să nu-ţi faci griji pentru mine. În ciuda unor aparenţe dezastruoase, viaţa mea se scurge într-o perfectă armonie; mă dedic întru totul reflecţiei. Sunt ca un hipermetrop care priveşte în depărtări, e vrăjit de orizonturile vaste, iar prim-planul îl distrage doar atunci când un obiect opac îi împiedică vederea.

Către Helene Savic, 8 septembrie 1916, după separarea de familia sa. În Popovid, ed., In Albert's Shadow, 110. CPAE, Voi. 8, Doc. 258.

Am ajuns să cunosc caracterul schimbător al tuturor relaţiilor umane şi am învăţat să mă protejez atât împotriva căldurii, cât şi a frigului, aşa încât am un echilibru termic destul de bun.

Către Heinrich Zangger, 10 martie 1917. CPAE, Voi. 8, Doc. 309.

Prin ascendenţă sunt evreu, prin cetăţenie elveţian, iar prin natură o fiinţă umană şi nimic mai mult, fără să fiu legat de vreun stat sau de vreo entitate naţională, oricare ar fi ele.

Către Adolf Kneser, 7 iunie 1918. CPAE, Voi. 8, Doc. 560.

Iniţial urma să devin inginer, însă ideea de a fi nevoit să-mi cheltuiesc energia creatoare pentru lucruri care fac traiul practic cotidian încă şi mai rafinat, având ca obiectiv un profit revoltător, era pentru mine insuportabilă.

Către Heinrich Zangger, înainte de 11 august 1918. CPAE, Voi. 8, Doc. 597.

Îmi lipseşte cu desăvârşire sentimentul rasei; tot ce am este conştiinţa unei datorii faţă de toţi oamenii şi ataşamentul faţă de cei de care m-am apropiat.

Către Heinrich Zangger, 1 iunie 1919, despre absenţa vreunui ataşament faţă de un loc anume, spre deosebire, de exemplu, de acela al fizicianului Max Planck faţă de Germania. CPAE, Voi. 9, Doc. 52.

Einstein în papuci de casă. (Prin amabilitatea lui Gillett Griffin, Princeton.)

Nici eu nu prea aveam o înclinaţie către istorie [în şcoală]!' Dar cred că era vorba mai curând de metoda de predare decât de obiectul însuşi de studiu.

Fiilor săi, Hans Albert şi Eduard, 13 iunie 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 60.

Când teoria relativităţii e adaptată pe gustul cititorilor, în Germania sunt numit în prezent un savant german, iar în Anglia trec drept un evreu elveţian. Dacă voi ajunge să fiu privit ca o oaie neagră, descrierile se vor inversa, pentru germani voi deveni un evreu elveţian, iar pentru englezi un savant german!

Pentru ziarul The Times (Londra), 28 noiembrie 1919, la cererea publicaţiei. Citat în Frank, Einstein: His Life and Times, 144. Menţionat de asemenea şi într-o scrisoare către Paul Ehrenfest, 4 decembrie 1919. Vezi şi CPAE, Voi. 7, Doc. 26.

Încă nu m-am înfruptat destul din Pomul Cunoaşterii, deşi în meseria mea sunt obligat să mă hrănesc din el în mod regulat.

Către Max Born, înainte de 9 noiembrie 1919. În Born, Born-Ein-stein Letters, 16. CPAE, Voi. 9, Doc. 162.

Un alt lucru amuzant este că eu însumi trec peste tot drept bolşevic, Dumnezeu ştie de ce; poate fiindcă nu iau toate zoaiele alea din Berliner Tageblatt drept lapte şi miere.

Către Heinrich Zangger, 15 sau 22 decembrie 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 217.

Odată cu celebritatea devin din ce în ce mai prost, ceea ce e bineînţeles un fenomen foarte frecvent.

Către Heinrich Zangger, 24 decembrie 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 233; Arhiva Einstein 39-726. Citat de asemenea în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 8.

De când rezultatul devierii luminii a fost făcut public, am fost transformat într-un asemenea obiect de cult încât mă Simt ca un idol păgân. Cu voia lui Dumnezeu însă, va trece şi asta.

Către Heinrich Zangger, 3 ianuarie 1920. CPAE, Voi. 9, Doc. 242.

Sunt conştient că soarta binevoitoare mi-a permis să dau peste câteva idei bune după mulţi ani de trudă febrilă.

Fizicianului olandez H. A. Lorentz, 19 ianuarie 1920. CPAE, "' Voi. 9. Doc. 265.

Conştiinţa limitelor mele mă copleşeşte cu atât mai multă acuitate în vremurile din urmă, cu cât facultăţile mele au fost de-a dreptul supralicitate de când câteva consecinţe ale teoriei generale a relativităţii au trecut testul.

Ibid.

Sunt atât de asaltat cu întrebări, invitaţii şi solicitări, încât noaptea visez că ard în iad, iar poştaşul e diavolul şi strigă întruna la mine, aruncându-mi în cap un pachet nou cu scrisori, fiindcă n-am răspuns nici la cele vechi.

Către Ludwig Hopf, 2 februarie 1920. CPAE, Voi. 9, Doc. 295.

Cenuşa tatălui meu zace la Milano. Mi-am îngropat mama aici [la Berlin] cu doar câteva zile în urmă. Copiii mei sunt în Elveţia. Eu, la rându-mi, am

călătorit mereu peste tot – un străin pretutindeni. Pentru cineva ca mine ideal e să se simtă acasă oriunde alături de cei dragi.

Către Max Born, 3 martie 1920. În Born, Bom-Einstein Letters, 26. CPAE, Voi. 9, Doc. 337.

Colectivul profesoral din şcoala elementară era liberal şi nu făcea nici o deosebire confesională. Printre profesorii de la Gymnasium se numărau câţiva antisemiţi. In rândul copiilor, antisemitismul era activ în special în şcoala elementară. El se întemeia pe caracteristici rasiale vădite şi pe impresii rămase de la lecţiile de religie. Atacurile efective şi insultele verbale pe drumul către şi de la şcoală erau frecvente, dar de L

Regulă nu chiar atât de grave. Erau oricum suficiente pentru a-mi insufla, încă din copilărie, un sentiment acut de alienare.

Către Paul Nathan, redactor al paginii politice la Berliner Tage-blatt, pentru un articol despre antisemitism, 3 aprilie 1920. CPAE, Voi. 9, Doc. 366.

Îmi voi aminti întotdeauna cu drag de orele petrecute în casa ta şi de perlele de înţelepciune persană cu care m-am familiarizat graţie ospitalităţii şi preocupării tale. De seminţie orientală fiind, am sentimentul că ele au pentru mine o semnificaţie aparte.

Către Friedrich Rosen, ambasadorul Germaniei la Haga, mai 1920. Se pare că Rosen avusese la un moment dat o funcţie în Persia şi editase o antologie de povestiri persane. Prezintă oarece interes faptul că Einstein se consideră „oriental”.

Mă bucur că încă mai e posibil, chiar şi în vremea noastră, să fii tratat ca o persoană cu vederi internaţionale, fără să fii compartimentat într-unui din cele două mari eşichiere.

Către H. A. Lorentz, 15 iunie 1920. Cele „două mari eşichiere” erau la momentul respectiv adepţii Puterilor Centrale şi cei ai Aliaţilor. Arhiva Einstein 16-516.

Am să-ţi spun cum arăt: chipul palid, părul lung şi un început minuscul de burtă. În plus, un mers greoi şi o ţigară în gură. Şi un stilou în buzunar sau în mână. N-am însă picioarele crăcănate şi nici negi, aşa că sunt chiar frumos – păr pe mâini nu am, aşa cum se întâmplă de multe ori cu bărbaţii urâţi. E aşadar mare păcat că nu m-ai văzut.

Carte poştală către verişoara sa de opt ani, Elisabeth Ney, (; 30 septembrie 1920. În Calaprice, Dear Professor Einstein, 113. Arhiva Einstein 42-543.

La fel ca omul din mitul [grec] care transforma în aur tot ce atingea, la mine totul se transformă în rumoare jurnalistică.

Către Max Born, 9 septembrie 1920. Arhiva Einstein 8-I51. T În ce mă priveşte, contactul cu operele de artă îmi provoacă cea mai mare bucurie. Ele îmi trezesc sentimente de încântare de o intensitate pe care n-o pot obţine pe alte căi.

1920. Citat de Moszkowski, Conversations with Einstein, 184.

I,'

Să fii chemat să dai socoteală în mod public de ceea ce alţii au spus în numele tău, atunci când nu te poţi apăra, e într-adevăr o situaţie tristă.

Din „Einstein şi cei care i-au luat interviuri”, august 1921. Arhiva Einstein 2l-047.

Dacă teoria relativităţii se va adeveri, Germania va susţine că sunt neamţ, iar Franţa va declara că sunt cetăţean al lumii. Dacă teoria mea se va dovedi falsă, Franţa va spune că sunt neamţ, iar Germania că sunt evreu.

Dintr-un discurs la Societatea Filosofică Franceză de la Sor- 'ih"!

Bona, 6 aprilie 1922. Vezi şi citatele din presa franceză, 7 aprilie 1922, Arhiva Einstein 36-378; şi Berliner Tageblatt, 8 aprilie 1922, Arhiva Einstein 79-535.

Atunci când o gânganie oarbă se târăşte pe suprafaţa unei ramuri curbate, ea nu observă că drumul pe care l-a parcurs este într-adevăr curb. Eu am avut norocul să observ ce n-a observat gângania.

Ca răspuns la întrebarea fiului său Eduard despre motivele; pentru care e atât de celebru, 1922. Citat în Fliickiger, Albert ţ Einstein în Bern; citat de asemenea în Griining, Ein Hausfiir Albert Einstein, 498.

Acum stau liniştit în Olanda, după ce mi s-a spus că unii oameni din Germania vor să facă din mine un „sfânt evreu”. La Stuttgart exista chiar şi un afiş în care figuram pe primul loc printre cei mai bogaţi evrei.

Fiilor săi Hans Albert şi Eduard, 24 noiembrie 1923. Arhiva >! Einstein 75-627.

[Eu] trebuie să caut în stele ce mi-a fost refuzat pe Pământ.

Secretarei sale Betty Neumann, 1924, de care se îndrăgostise, după încheierea relaţiei cu ea. Aceasta era nepoata prietenului său Hans Muehsam. Vezi Pais, Subtle Is the Lord, 320; şi Fol-sing, Albert Einstein, 548.

Dintre toate comunităţile la care avem acces, nu există nici măcar una căreia să vreau să mă dedic, cu excepţia societăţii căutătorilor autentici, care întotdeauna are foarte puţini membri în viaţă.

Către Max şi Hedwig Born, 29 aprilie 1924. În Born, Bom-Einstein Letters, 82.

Imaginaţia este mai importantă decât cunoaşterea. Cunoaşterea este limitată. Imaginaţia face ocolul lumii.

Ca răspuns la întrebarea „Vă încredeţi mai mult în imaginaţia decât în cunoaşterea dumneavoastră?” Dintr-un interviu cu G. S. Viereck, „Ce înseamnă viaţa pentru Einstein”, Saturday Evening Post, 26 octombrie 1929; retipărit în Viereck, Glimpses ofthegreat,447.

Cariera mea a fost fără îndoială determinată nu de voinţa mea, ci de diferiţi factori asupra cărora n-am nici un control, în special glandele acelea misterioase în care natura prepară însăşi esenţa vieţii.

Într-o discuţie despre liberul arbitru şi determinism. Ibid. Retipărită în Viereck, Glimpses of the Great, 442.

Ca să mă pedepsească pentru dispreţul meu faţă de autoritate, Soarta a făcut din mine o autoritate.

Aforism pentru un prieten, 18 septembrie 1930. Arhiva Einstein 36-598; citat de asemenea în Hoffmann, Albert Einstein: Creator and Rebel, 24.

Eu sunt modelul unui artist.

După cum îşi aminteşte şi înregistrează Herbert Samuel, care l-a întrebat despre ocupaţia sa, meditând asupra sentimentului lui Einstein că ar poza în permanenţă pentru sculpturi şi picturi, 31 octombrie 1930. Arhiva Einstein 2l-006; citat de asemenea şi în ibid., 4.

Nu am privit niciodată confortul şi fericirea ca scopuri în sine – numesc un astfel de temei etic idealul cocinei. Idealurile care m-au călăuzit şi care mi-au dat mereu forţa de a înfrunta viaţa sunt Bunătatea, Frumuseţea şi Adevărul.

Din „Ce cred eu”, Forum and Centwy 84 (1930), 193-l94; retipărit în Ideas and Opinions, 9.

Sunt într-adevăr un „călător singuratic” şi nu am aparţinut niciodată pe de-a-ntregul ţării mele, casei mele, prietenilor mei, şi nici măcar familiei mele apropiate. Prin urmare, nu mi-am pierdut niciodată un anume sentiment de detaşare şi nevoia de singurătate.

Ibid. Tradus uneori ca „Sunt un lup singuratic” şi „Sunt un cal care nu trage la două hamuri”.

De sute de ori pe zi îmi spun că viaţa mea lăuntrică şi cea exterioară se întemeiază pe eforturile altor oameni, vii sau morţi, şi că trebuie să mă străduiesc să dăruiesc în aceeaşi măsură în care am primit şi mai primesc încă.

Ibid.

Este o ironie a sorţii că am fost ţinta unei admiraţii şi veneraţii exagerate din partea semenilor mei, fără să fi avut vreun defect ori vreun merit propriu.

Ibid.

Profesorul Einstein vă imploră ca în acest moment să trataţi lucrările dumneavoastră ca şi cum el ar fi murit deja.

Scris în numele lui Einstein de către secretarea sa, Helen Dukas, martie 1931, după ce a fost asaltat de mult prea multe manuscrise. Arhiva Einstein 46-487.

Mi se pare profund incorect, şi chiar de prost gust, să alegi câţiva indivizi pe care să-i admiri nemăsurat, atribuindu-le puteri intelectuale şi morale supraomeneşti. Ăsta a fost destinul meu, iar neconcordanţa dintre aprecierea curentă asupra capacităţilor şi realizărilor mele, şi realitate e pur şi simplu grotescă.

„Câteva note despre impresiile mele americane”, probabil 1931.: Arhiva Einstein 28-l67.

Deşi în viaţa de zi cu zi sunt de regulă un singuratic, conştiinţa apartenenţei mele la comunitatea nevăzută a celor care luptă pentru adevăr, frumuseţe şi dreptate m-a salvat de sentimentul de izolare.

Din „Crezul meu” pentru Liga Germană a Drepturilor Omului, 1932. Arhiva Einstein 28-210.

Cu toate că încerc să fiu universal prin gândirea mea, sunt european prin instinct şi înclinaţie.

Daily Express (Londra), 11 septembrie 1933. Citat în Holton, Advancement în Science, 126.

Oamenii mă măgulesc atâta vreme cât le sunt de folos. Însă atunci când caut să slujesc cauze cu care ei nu sunt de acord, recurg imediat la abuz şi calomnie, în apărarea propriilor interese. ^B:

Unui prieten pacifist, 1932. Arhiva Einstein 28-l91.:W!

Am suferit din partea profesorilor mei un tratament asemănător; nu le plăcea independenţa mea şi mă ignorau atunci când aveau nevoie de asistenţi. (Trebuie să recunosc totuşi, că nu prea eram un student model, aşa ca tine.)

Unei tinere, 20 noiembrie 1932. Retipărit în „Educaţie şi educatori", în Ideas and Opinions, 56. Arhiva Einstein 28-221.

Viaţa mea e un lucru simplu care n-ar interesa pe nimeni. Se ştie că m-am născut, şi asta-i tot ce trebuie să se ştie.

Reporterului Henry Russo de la Princeton High School, în The Tower, 13 aprilie 1935.

Pe când eram şi eu un puşti de doisprezece ani care lua contact cu matematica elementară, am fost încântat să aflu că e posibil să ajungi la adevăr numai cu ajutorul raţionamentului, fără ajutorul vreunei experienţe din afară. Am ajuns să fiu din ce în ce mai convins că până şi natura ar putea fi înţeleasă ca o structură matematică relativ simplă.

Ibid.

Şi către mine au fost aţintite săgeţile urii, însă ele nu m-au nimerit niciodată pentru că veneau, într-un fel, dintr-o altă lume, cu care nu am nici o legătură.

Însemnare făcută pentru Portraits and Self-Portraits a lui George Schreiber (Boston, Houghton Mifflin, 1936). Citat în Out ofmy Later Years, 13. Arhiva Einstein 28-332.

M-am adaptat teribil de bine aici, trăiesc ca un urs în bârlogul lui şi mă simt mai în largul meu ca niciodată în viaţa mea agitată. Firea mea ursuză s-a accentuat şi mai mult din pricina morţii tovarăşei mele de viaţă, care era mai legată de oameni decât sunt eu.

Către Max Born, cea începutul anului 1937, după moartea soţiei lui Einstein, Elsa. În Born, Born-Einstein Letters, 128.

N-aş vrea să trăiesc fără munca mea. În orice caz, e bine că sunt deja în vârstă şi că în ceea ce mă priveşte nu trebuie să mă aştept la un viitor prelungit.

Unui prieten apropiat, Michele Besso, 10 octombrie 1938, despre venirea la putere a lui Adolf Hitler. Arhiva Einstein 7-376.

Cred cu convingere că iubirea [pentru o persoană ori un hobby] e un dascăl mai bun decât sentimentul datoriei – cel puţin în cazul meu.

Ciorna unei scrisori către Philipp Frank, 1940.

Cum se face că nimeni nu mă înţelege, dar toţi ţin la mine? Dintr-un interviu pentru New York Times, 12 martie 1944.

Nu-mi place să-mi dau cu părerea într-o problemă dacă nu cunosc datele exacte.

Dintr-un interviu cu Richard J. Lewis pentru New York Times, 12 august 1945, 29:3, refuzând să facă comentarii despre progresele Germaniei în domeniul bombei atomice.

Nu mă gândesc niciodată la viitor. Vine el singur destul de curând.

Aforism, 1945-l946. Arhiva Einstein 36-570. Conform Oxford Dictionanj of Hinnorous Quotations (a 2-a ed., 2001), citatul acesta provine dintr-un interviu luat pe vasul Belgenland, din decembrie 1930; a fost probabil evocat ulterior şi inserat în arhivă.

Trebuie să-ţi cer iertare că mă număr încă printre cei vii. Problema se va rezolva însă.

Unei fetiţe, Tyfanny Williams, Africa de Sud, 25 august 1946, după ce aceasta îşi manifestase, într-o scrisoare, uimirea că Einstein e încă în viaţă. In Calaprice, Dear Professor Einstein, 153.

Esenţial în viaţa unui om ca mine e ce gândeşte şi cum gândeşte, nu ce face sau ce i se întâmplă.

Însemnare din 1946 pentru „Note autobiografice", în Schilpp, Albert Einstein: Philosopher-Scientist, 33.

Despre mine s-au publicat deja o groază de minciuni sfruntate şi născociri inimaginabile, încât aş fi fost de mult pe lumea cealaltă dacă le-aş fi dat atenţie.

Scriitorului Max Brod, 22 februarie 1949. Arhiva Einstein 34-066.1.

Activitatea mea ştiinţifică este motivată de nevoia irezistibilă de a pătrunde tainele naturii, fără să fie implicat vreun sentiment. Dragostea mea pentru dreptate şi strădania de a contribui la îmbunătăţirea condiţiei umane sunt complet separate de preocupările mele ştiinţifice.

Către F. Lenz, 20 august 1949, ca răspuns la o scrisoare în care îl întreba pe Einstein despre motivaţia lui ştiinţifică. Arhiva Einstein 58-418.

Mă descurc destul de bine, având în vedere că am supravieţuit glorios nazismului şi celor două soţii.

Către Jakob Ehrat, 12 mai 1952. Arhiva Einstein 59-554.

E ciudat să fii atât de cunoscut şi totuşi atât de singur. Însă realitatea e că genul ăsta de popularitate. Îşi constrânge victima la o poziţie defensivă care duce la izolare.

Către E. Marangoni, 1 octombrie 1952. Arhiva Einstein 60-406.

Nu am nici un talent deosebit. Am doar pasiunea curiozităţii.

Către Cari Seelig, biograful său, 11 martie 1952. Arhiva Einstein 39-013.

Toată viaţa m-am ocupat de probleme obiective. Îmi lipsesc aşadar atât înclinaţia firească, cât şi experienţa de a discuta cum se cuvine cu oamenii şi a îndeplini funcţii oficiale.

Declaraţie făcută lui Abba Eban, ambasadorul Israelului în Statele Unite, 18 noiembrie 1952, refuzând preşedinţia Israelului după moartea lui Chaim Weizmann. Arhiva Einstein 28-943.

Sunt ca un magnet pentru toţi trăsniţii din lume, dar şi ei mă interesează pe mine. Îmi place să-mi petrec timpul reconstruind procesele lor de gândire. Îmi pare sincer rău pentru ei, de asta şi încerc să-i ajut.

Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 15 octombrie 1953.

Nu mi-am închipuit niciodată că fiecare observaţie întâmplătoare de-a mea va fi reţinută şi înregistrată. Altfel m-aş' fi ascuns mai bine în cochilia mea.

Către Cari Seelig, 25 octombrie 1953. Arhiva Einstein 39-053.

În timpul primului război mondial, pe când aveam treizeci şi cinci de ani şi călătoream din Germania în Elveţia, am fost oprit la graniţă şi am fost întrebat cum mă cheamă. Am avut o ezitare. Memoria mea a fost întotdeauna proastă.

Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 7 noiembrie 1953.

Trebuia să mă cheme Abraham, ca pe bunicul meu. Însă suna prea evreieşte pentru părinţii mei, aşa că s-au folosit de litera A şi mi-au dat numele de Albert.

Ibid., 5 decembrie 1953.,;

Tot felul de fantasmagonii sunt puse pe seama mea, iar nu* mărul născocirilor ingenios ticluite e nemărginit. Apreciez şi respect însă mult mai mult ce este cu adevărat sincer. F l Reginei Elisabeta a Belgiei, 28 martie 1954. Arhiva Einstein Astăzi domnul Berks mi-a arătat bustul pe care mi l-a făcut. Admir cât se poate de mult bustul ca portret şi nu mai puţin ca pe o operă de artă şi ca pe o caracterizare a personalităţii intelectuale.

Declaraţie scrisă în engleză, 15 aprilie 1954. Robert Berks este sculptorul care a realizat statuia lui Einstein din faţa Academiei Naţionale de Ştiinţă din Washington, D. C. Bustul a fost folosit ca model pentru statuie. Cât priveşte bustul, donat de i sculptor, acesta va fi expus în faţa Borough Hali din Prince-ton, New Jersey, în primăvara anului 2005. (Declaraţia se află în posesia domnului Berks.)

Nu sunt genul de snob sau exhibiţionist cu care mă confundaţi, şi mai mult decât atât, nu am nimic important de spus, nimic care să fie de o însemnătate capitală, după cum se pare că presupuneţi.

Ca răspuns la o scrisoare din 27 mai 1954, prin care Einstein era solicitat să transmită un mesaj unui nou muzeu din Chile, care

1 să fie expus spre admiraţia publicului. Arhiva Einstein 60-624.

E drept că părinţii mei erau îngrijoraţi pentru că am început să vorbesc destul de târziu, aşa că au chemat chiar şi un medic. N-aş putea spune ce vârstă aveam – dar, cu siguranţă nu mai puţin de trei ani.

Î Către Sybille Blinoff, 21 mai 1954. Arhiva Einstein 59-261. În "& biografia lui Einstein scrisă de aceasta, Maja, sora sa, spune că ' acesta avea doi ani şi jumătate. CPAE, Voi. 1, Ivii.

E ciudat, chiar anormal, ca dumneavoastră, cu nişte cunoştinţe superficiale asupra chestiunii, să fiţi atât de sigur de judecata dumneavoastră. Regret că nu am timp să mă ocup de diletanţi.

Dentistului G. Lebau, care pretindea că are o teorie mai bună. A relativităţii, 10 iulie 1954. Dentistul i-a răspuns lui Einstein la scrisoare cu o observaţie notată în josul paginii: „Am treizeci de ani; e nevoie de timp ca să înveţi să fii umil.” Arhiva ' Einstein 60-226.

Iar a mai scris cineva o biografie de-a mea, şi am auzit că nu-i prea bună. Autorul se numeşte Vallentin şi este din Berlin, o persoană cu totul banală. N-am citit niciodată nimic din ce scrie el despre mine – sunt în cea mai mare parte minciunile din ziare care se tot repetă. Singura excepţie o reprezintă elveţianul acela, [Cari] Seelig; e foarte drăguţ ni.

Şi a făcut o treabă serioasă. N-am citit nici cartea lui, însă Dukas mi-a citit unele pasaje.

Citat de Fantova, „Conversaţii cu Binstein", 13 septembrie 1954.

Dacă aş fi din nou tânăr şi ar trebui să mă hotărăsc din ce să-mi câştig traiul, n-aş căuta să ajung om de ştiinţă ori savant ori profesor. Aş alege mai degrabă să fiu instalator sau negustor, în speranţa că aş căpăta acel infim grad de independenţă încă posibil în condiţiile din ziua de azi.

Redactorului publicaţiei The Reporter, 13 octombrie 1954. Citat de asemenea în Nathan şi Norden, Eânstein on Peace, 613. Afirmaţie făcută ca reacţie la perioada mecarthistă, în care intelectualii erau prigoniţi. Einstein era de părere că ştiinţa ar trebui să fie un hobby în cel mai bun caz şi că trebuie să-ţi câştigi existenţa din altceva. (Vezi Straus, „Reminiscences", în Holton şi Elkana, Albert Einstein: Historical and Cultural Perspectives, i 421.) La 11 noiembrie, Stanley Murray, un instalator, i-a răspuns, Lui Einstein: „Din moment ce ambiţia mea a fost întotdeauna să ajung savant, iar a dumneavoastră pare să fie de a deveni instalator, vă sugerez că împreună am face o echipă pe cinste. Am dispune prin urmare atât de cunoaştere, cât şi de independenţă." Rosenkrantz, Einstein Scrapbook, 82-83. Cu altă ocazie, Einstein a mai pretins că ar fi ales să fie muzician, şi le-a recomandat

*v tinerilor savanţi slujba de paznic de far. Vezi Nathan şi Nor-den, Einstein on Peace, 238. '

Doar la matematică şi la fizică eram, prin propriile mele eforturi, cu mult mai avansat decât o cerea programa şcolară, iar la fel stăteau lucrurile şi cu filosofia, aşa cum era ea predată după programa şcolară.

/_ Către Henry Kollin, februarie 1955; citat în Hoffmann, Albert. Einstein: Creator and Rebel, 20. Arhiva Einstein 60-046.

Intuiţia mea în sfera matematicii nu era destul de puternică încât să pot deosebi clar ce e de o importanţă fundamentală. De restul învăţăturilor mai mult sau mai puţin marginale. De asemenea, interesul meu pentru studiul naturii era fără îndoială mai mare. In domeniul ăsta am învăţat curând Să adulmec ce ar putea conduce la fundamente şi să mă în* depărtez. De mulţimea de lucruri care zăpăcesc mintea şi o abat de la esenţial, i „Note autobiografice", în Schilpp, Albert Einstein: Philoso-pher-Scientist, 15.

Singura cale de a scăpa de efectul coruptibil al laudelor e să continui să lucrezi.

Citat de Lincoln Barnett, „On His Centennial, the Spirit of Ein-" stein Abides în Princeton", Smithsonian, februarie 1979, 74.

Dumnezeu mi-a dăruit încăpăţânarea unui catâr şi un miros destul de fin.

Evocat de Ernst Straus. Citat de Seelig, Helle Zeit, dnnkle Zeit, 72.

Adultul în general nu acordă nici o atenţie problemelor legate de timp şi spaţiu. Eu, dimpotrivă, m-am maturizat atât de greu încât am început să-mi pun întrebări despre spaţiu şi la timp abia când am devenit adult. M-am cufundat apoi în problema asta mai adânc decât ar fi făcut-o orice alt adult sau copil.

Evocat de laureatul premiului Nobel James Franck, referitor la convingerea lui Einstein că de regulă copiii, şi nu adulţii, surit cei care se gândesc la problemele spafio-temporale. Citat în Seelig, Albert Einstein und die Schweiz, 73.

Gândesc foarte rar în cuvinte. Îmi trece prin minte câte un gând, şi abia după aceea caut poate să-l exprim în cuvinte.

Către psihologul Max Wertheimer, în Wertheimer, Productive Thinking (New York: Harper, 1945,1959), 213-228.

Universul mental (Gedankenivelt) apare ca o evadare continuă provocată de încântare. Am trăit o asemenea încântare pe la patru-cinci ani, când tatăl meu mi-a arătat o busolă.

„Note autobiografice", în Schilpp, Albert Einstein: Philoso-pher-Scientist, 8-9.

Când eram tânăr, tot ce-mi doream şi aşteptam de la viaţă era să stau liniştit într-un colţ şi să-mi fac treaba, fără ca publicul să-mi dea vreo atenţie. Şi uite ce-am ajuns.

Citat în Hoffmann, Albert Einstein: Creator and Rebel, 4.

Când mă analizez pe mine şi metodele gândirii mele, ajung imediat la concluzia că darul imaginaţiei a însemnat pentru mine mai mult decât talentul meu de a absorbi cunoaşterea absolută.

Similar cu „imaginaţia este mai importantă decât cunoaşterea",. Citat mai sus. Evocat de un prieten la centenarul naşterii lui Ein-j stein, sărbătorit la 18 februarie 1979. Citat în Ryan, Einstein and Ihe Humanities, 125.

Opera mea ştiinţifică n-a fost niciodată sursa valorilor mele morale.

Evocat de Manfred Clynes. Citat în Michelmore, Einstein: Pro-fileoftheman,25l.

Multe din lucrurile care apar cu numele meu sunt prost traduse din germană sau sunt inventate de alţii.

Către George Seldes, redactorul volumului The Great Quota-tions (1960), citat în Kantha, An Einstein Dictionary, 175.

Nu mă-ncred în vorbuliţa „noi", iar motivul meu E că nimeni despre altul nu poate spune „eu", s îndărătul oricărei învoieli zace ceva rău, <j Orice acord părelnic ascunde un tainic hău. ',$

Vers citat în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 100.

Urăsc fotografiile mele. Uită-te la mutra mea. Dacă nu ei$ asta [mustaţa lui], aş fi arătat ca o femeie! N Cuvinte adresate fotografului Alan Richards, cândva în ultf-; mul său deceniu de viaţă. Citat în Richards, „Reminiscences", în Einstein as I Knew Him.

Eşti prima persoană, după ani de zile, care îmi spune cu adevărat ce crede despre mine.

Unui băieţel de un an şi jumătate, care a început să ţipe după ce î-a fost prezentat lui Einstein. Citat în ibid.

Îmi închei aici menirea.

Cuvinte spuse când era pe moarte. Arhiva Einstein 39-095. Preluate din relatarea biografului Cari Seelig; e posibil să le fi aflat de la Helen Dukas sau Margot Einstein.

DESPRE FAMILIA LUI Despre sau către prima sa soţie, Mileva Mariâ După spusele lui Einstein, deşi căsnicia sa cu Mileva, o femeie de origine sârbă, a durat şaptesprezece ani, el nu a cunoscut-o niciodată cu adevărat. Îşi aminteşte că s-a căsătorit cu ea în primul rând „din sentimentul datoriei", poate pentru că aceasta dăduse naştere copilului lor nelegitim. „M-am înhămat, în pofida rezistenţei interioare, la ceva care pur şi simplu îmi depăşea puterile." S-au cunoscut la Institutul Politehnic Federal din Elveţia, unde studiau amândoi fizica; el avea optsprezece ani, iar ea douăzeci şi doi. În momentul căsătoriei lor, după aproximativ cinci ani, el nu ştia că boala mentală era ceva ereditar în partea dinspre mamă a familiei Milevei, iar atât mama cât şi fiica erau adesea deprimate şi suspicioase. Într-adevăr, sora ei, Zorka, era schizofrenică. Mileva era diformă şi fizic – avea un picior mai scurt decât celălalt – din cauza unei displazii congenitale a şoldului, şi probabil că malformaţia aceasta contribuise la problemele ei psihice.

Incapabilă să accepte divorţul ei definitiv de Einstein şi atitudinea lui faţă de ea, adesea indiferentă, s-a închistat, creându-i uneori greutăţi lui Einstein în relaţia cu cei doi fii ai săi. Nenumăratele scrisori adresate lor, în special lui Hans Albert, arată că a încercat să rămână apropiat de ei pe timpul copilăriei lor, şi că a fost un tată afectuos şi atent. În cele din urmă a recunoscut şi că Mileva a fost o mamă bună. (Vezi CPAE, Voi. 8, pentru aceste scrisori ca şi pentru scrisorile către Mileva în care cuplul încearcă să rezolve dificultăţile financiare şi parentale de după separare. Vezi de asemenea Popovic, ed., In Alberfs Slwdow.) Cu toate astea, după declaraţiile lui Einstein, împrejurările acestea tragice şi-au pus la maturitate amprenta asupra Lui, şi poate că au sporit implicarea lui profundă în activităţile cu caracter impersonal. Vezi scrisorile către biograful lui, Cari Seelig, 26 martie şi 5 mai 1952; Arhiva Einstein 39-016 şi 39-020.

Mama s-a aruncat pe pat, şi-a îngropat capul în pernă şi s-a smiorcăit ca un copil. După ce şi-a venit în fire, a trecut imediat la un atac disperat: „Iţi distrugi viitorul şi dai cu piciorul norocului tău." „Nici o familie onorabilă n-ar accepta-o." „Dacă rămâne însărcinată, ai încurcat-o." După izbucnirea asta, care a venit după multe altele, mi-am pierdut în fine răbdarea.

Către Mileva, 29 iulie 1900, după ce îi spusese mamei sale că i el şi Mileva vor să se căsătorească; au făcut-o abia pe 6 ianua-

— Rie 1903. The Love Letters, 19; CPAE, Voi. 8, Doc. 68.

Tânjesc cumplit după o scrisoare de la iubita mea vrăjitoare, îmi vine greu să cred că vom fi despărţiţi atâta vreme

— Abia acum îmi dau seama cât de îndrăgostit sunt de tine! Răsfaţă-te, preschimbă-te într-o fetiţă scumpă şi strălucitoare, la fel de zvăpăiată ca ştrengarii de pe stradă!

'. Către Mileva, 1 august 1900. The Love Letters, 21; CPAE, Voi. 1, i Doc. 69.

Când nu eşti cu mine, simt că nu sunt întreg. Când stau pe loc, îmi vine să plec; dacă plec, simt că aş prefera să fiu acasă; când stau de vorbă cu oamenii, aş prefera să studiez; când studiez, nu pot să stau locului şi să mă concentrez; iar când mă culc, sunt nemulţumit de felul în care s-a scurs ziua.

Către MUeva, 6 august 1900. The Love Letters, 23-24; CPAE, Voi. 1, Doc. 70.

Oare cum am putut vreodată să trăiesc singur, micuţul meu univers? Fără tine nu am încredere în mine, nu am chef să lucrez şi nu mă bucur de viaţă – pe scurt, fără tine viaţa mea e un vid.

Către Mileva, cea 14 august 1900. The Love Letters, 26; CPAE, Voi. 1, Doc. 72.

Părinţii mei sunt foarte îngrijoraţi din cauza iubirii ce ţi-o port. îmi plâng de milă de parcă aş fi murit deja. Se văicăresc întruna că mi-am atras nenorocirea prin devotamentul meu faţă de tine.

Către Mileva, august-septembrie 1900. The Love Letters, 29; CPAE, Voi. 1, Doc. 74.

Dacă n-aş şti că exişti, n-aş vrea să mai trăiesc laolaltă cu gloata asta jalnică de oameni. Dar faptul că te am pe tine mă face să mă simt mândru, iar gândul la tine mă face fericit. Voi fi de două ori mai fericit când te voi putea strânge din nou la pieptul meu şi când voi vedea ochii aceia iubitori strălucind numai pentru mine, când voi putea săruta gura aceea dulce care freamătă numai pentru mine.

Ibid.

Abia aştept să lucrăm la noile noastre studii. Trebuie să-ţi continui cercetarea – cât de mândru voi fi că iubita mea e o micuţă doctorandă, în vreme ce eu voi rămâne o fiinţă absolut banală!

Către Mileva, 13 septembrie 1900. The Love Letters, 32; CPAE, Voi. 1, Doc. 5.

Ai vrea să mă interesez de vreo posibilă slujbă pentru tine [la Ztirich]? Cred că voi încerca să găsesc un post de preparator, pe care să pot să ţi-1 pasez apoi ţie. Sau ai alte gânduri? Orice s-ar întâmpla, vom avea cea mai frumoasă viaţă din câte se pot închipui.

' Către Mileva, 19 septembrie 1900. The Love Letters, 33; CPAE, Voi. 1, Doc. 76.

Sunt atât de norocos că te-am întâlnit – o fiinţă care să fie egalul meu, la fel de puternică şi de independentă ca mine.

Către Mileva, 3 octombrie 1900. The Love Letters, 36. CPAE, u Voi. 1, Doc. 79.

Cât de fericit şi mândru voi fi atunci când noi doi împreună vom fi încheiat glorios studiul nostru asupra mişcării relative!

Către Mileva, 27 martie 1901. The Love Letters, 29; CPAE, Voi. 1,;' Doc. 94. Vezi „Mileva Maric în calitate de colaborator”, la „Răs-i punsuri la cele mai frecvente întrebări” de la sfârşitul cărţii.

Vei vedea cu ochii tăi cât de agreabil şi de vesel am devenit, şi cum toată iritarea mea a ajuns ceva de domeniul trecutului. Şi te iubesc din nou atât de mult! Numai din pricina nervozităţii am fost atât de rău cu tine. Şi mi-e aşa dor să te văd din nou.

Către Mileva, 30 aprilie 1901. The Love Letters, 46; CPAE, Voi. 1, Doc. 102.

Dacă măcar aş putea să-ţi dăruiesc o parte din fericirea mea, ca să nu mai fii niciodată tristă şi deprimată.

Către Mileva, 9 mai 1901. The Love Letters, 51; CPAE, Voi. 1, Doc. 106.

Soţia mea vine la Berlin cu sentimente din cele mai confuze, pentru că se teme de rude, probabil mai ales de tine. Însă tu şi cu mine putem fi foarte fericiţi împreună, fără să fie nevoie ca ea să sufere. Nu-i poţi lua ceea ce nu are [adică iubirea lui].

Către noua sa iubită, verişoara lui Elsa Lowenthal, august 1913.

— CPAE, Voi. 5, Doc. 465.

Situaţia în casa mea e mai stranie ca niciodată: tăcere glacială, r Către Elsa, 16 octombrie 1913. CPAE, Voi. 5, Doc. 478.

Crezi că e aşa uşor să obţii un divorţ atunci când nu ai nici o dovadă a vinovăţiei celeilalte părţi? Îmi tratez soţia ca pe un angajat pe care nu-l pot concedia. Am propriul meu Dormitor şi evit să mă aflu în prezenţa ei. Nu înţeleg de ce te supără atât de mult toate astea. Stăpân absolut pe mine sunt eu. Şi soţia mea.

Către Elsa, înainte de 2 decembrie 1913. CPAE, Voi. 5, Doc. 488.

[Soţia mea, Mileva] este o fiinţă ostilă şi lipsită de umor, care nu ştie să se bucure de viaţă şi care, prin simpla ei prezenţă, le strică şi celorlalţi cheful de viaţă.

Către Elsa, după 2 decembrie 1913. CPAE, Voi. 5, Doc. 489.

Soţia mi se plânge întruna de Berlin şi de teama de rude. Mama mea e cumsecade, dar ca soacră e cu adevărat diabolică. Când stă cu noi, atmosfera e foarte încărcată. Însă amândouă sunt vinovate pentru relaţia lor mizerabilă. Nu e de mirare că activitatea mea ştiinţifică înfloreşte în asemenea condiţii: mă ridică pe nesimţite din valea plângerii către zări mai liniştite.

Către Elsa, după 21 decembrie 1913. CPAE, Voi. 5, Doc. 497.

(A) Vei avea grijă ca: (1) hainele şi lenjeria mea să fie aranjate ordonat; (2) să mi se servească regulat trei mese în camera mea; (3) dormitorul şi camera mea de lucru să fie curate, şi în special la biroul meu să nu lucrez decât eu. (B) Vei renunţa la orice relaţii personale cu mine, atâta vreme cât nu sunt absolut necesare în scopuri sociale. Vei renunţa mai ales la ideea ca eu (1) să stau acasă cu tine; (2) să ies sau să călătoresc cu tine. (C) Te vei supune următoarelor condiţii în relaţiile cu mine: (1) nu vei aştepta nici o dovadă de tandreţe din partea mea şi nici nu vei veni cu vreo sugestie; (2) vei înceta să mai vorbeşti cu mine pe vreo temă, dacă eu ţi-o cer; (3) vei părăsi dormitorul sau biroul meu fără să comentezi, dacă eu ţi-o cer. (D) Vei căuta să nu mă denigrezi în faţa copiilor, nici prin vorbe, nici prin fapte.

Memorandum către Mileva, cea 18 iulie 1914, enumerând condiţiile în care era de acord să locuiască în continuare împreună cu ea la Berlin. Iniţial ea a acceptat condiţiile, însă apoi a Părăsit Berlinul împreună cu copiii la sfârşitul lui iulie. CPAE, Voi. 8, Doc. 22.

Nu vreau să-mi pierd copiii şi nu vreau nici ca ei să mă piardă pe mine. După tot ce s-a întâmplat, o relaţie de prietenie cu tine este în afara oricărei discuţii. Vom avea o relaţie politicoasă şi practică. Toate chestiunile personale trebuie reduse la minimum. Nu mă aştept să-ţi pot cere divorţul, ci numai să stai în Elveţia cu copiii. Şi să-mi trimiţi ştiri la fiecare două săptămâni despre scumpii mei băieţi. În schimbul acestora, te asigur că mă voi comporta civilizat, aşa cum aş face-o cu orice femeie străină.

Către Mileva, cea 18 iulie 1914, despre oferta sa de a prelungi căsnicia lor după mutarea lui la Berlin, cu care până la urmă ea nu a fost de acord. CPAE, Voi. 8, Doc. 23.

Am ajuns să-mi dau seama că nu e nici o binecuvântare să locuieşti cu copiii, dacă soţia îţi stă în drum.

Către Elsa, 26 iulie 1914. CPAE, Voi. 8, Doc. 26.

Îmi voi putea vedea copiii numai pe teren neutru, nu în casa noastră [viitoare]. E un lucru îndreptăţit, pentru că nu e corect ca ei să-şi vadă tatăl alături de altă femeie decât mama lor.

Către Elsa, după 26 iulie 1914. CPAE, Voi. 8, Doc. 27.

Cu câtă nerăbdare aştept serile liniştite pe care le vom putea petrece împreună vorbind numai noi doi, şi toate întâmplările împărtăşite în tihnă care ne aşteaptă! Acum, după ce-am chibzuit atât, după ce-am muncit, voi găsi acasă o soţioară nepreţuită, care mă întâmpină cu zâmbetul pe buze. Nu urâţenia ei [a Milevei], ci încăpăţânarea, rigiditatea, îndărătnicia şi lipsa ei de înţelegere stăteau în calea armoniei dintre noi.

Către Elsa, 30 iulie 1914. CPAE, Voi. 8, Doc. 30.

Există motive pentru care nu mai suport să mai stau cu femeia asta, în ciuda sentimentelor calde care mă leagă de copiii mei.

Către Heinrich Zangger, 26 noiembrie 1915. CPAE, Voi. 8, Doc. 152.

Nu-ţi poţi închipui viclenia înnăscută a femeii ăsteia. Aş fi fost distrus fizic şi psihic dacă n-aş fi găsit în cele din urmă tăria s-o îndepărtez şi s-o ţin la distanţă.

Către Michele Besso, 14 iulie 1916. CPAE, Voi. 8, Doc. 233.

Duce o viaţă lipsită de griji, îi are alături de ea pe scumpii ei băieţi, trăieşte într-un cartier superb, face ce vrea cu timpul ei şi se prezintă cu inocenţă ca fiind partea vătămată.

Către Michele Besso, 21 iulie 1916. CPAE, Voi. 8, Doc. 238.

Singurul lucru care-i lipseşte este cineva care s-o domine. Ce bărbat ar tolera întreaga viaţă ceva atât de oribil, chiar sub nasul lui, fără nici un motiv, şi în plus cu obligaţia de a mai arbora şi o mină agreabilă?

Ibid.

De acum înainte n-o s-o mai bat la cap cu divorţul. Bătălia paralelă cu rudele mele a luat sfârşit. Am învăţat să nu cedez în faţa lacrimilor.

Către Michele Besso, 6 septembrie 1916. Rudele lui Einstein nu au văzut cu ochi buni faptul că el nu şi-a clarificat situaţia căsniciei, fiind de părere că lucrul acesta i-ar putea compromite şansele de a se căsători ale tinerei lise (fiica mai mare a Elsei). Divorţul s-a pronunţat în cele din urmă în februarie 1919, în Elveţia. Lui Einstein, ca parte vătămătoare, i s-a interzis să se căsătorească în următorii doi ani; însă, în ciuda interdicţiei, el s-a căsătorit cu Elsa după numai două luni şi jumătate, de vreme ce interdicţia nu era valabilă conform legislaţiei germane. CPAE, Voi. 8, Doc. 254; Folsing, Albert Einstein, 425,427.

Pentru mine, despărţirea de Mileva a fost o chestiune de viaţă şi de moarte. În felul ăsta sunt văduvit de cei doi băieţi ai mei, pe care îi iubesc în continuare foarte mult.

Către Helene Savid, 8 septembrie 1916. CPAE, Voi. 8, Doc. 258.

Cred că Mitsa [Mileva] suferă uneori din pricina unei izolări prea mari. Părinţii şi sora ei. Nici măcar nu îi ştiau adresa.

În privinţa asta, dragă Helene, i-ai putea fi de mare folos, ajutând-o să depăşească momentele de descurajare. Iţi sunt profund recunoscător pentru tot ce-ai făcut pentru Mitsa şi mai ales pentru copii.

Ibid.

Am fost atât de preocupat de ce s-ar întâmpla în eventualitatea morţii mele, încât sunt surprins să constat că mă aflu încă în viaţă.

Către Mileva, 23 aprilie 1918, după ce s-a ocupat de actele care să stipuleze ajutorul de care ar beneficia ea şi băieţii în cazul morţii lui. CPAE, Voi. 8, Doc. 515.

Mileva era absolut insuportabilă când eram împreună. Acum că nu mai suntem, mi-a devenit mai simpatică; mi se pare la locul ei, chiar în calitate de mamă a băieţilor mei. Către Michele Besso, 29 iulie 1918. CPAE, Voi. 8, Doc. 591.

Nu s-a împăcat niciodată cu despărţirea şi cu divorţul, şi a căpătat trăsături care amintesc de clasicul exemplu al Me-deei. Asta a îngreunat relaţiile cu cei doi băieţi ai mei, de care eram foarte legat. Acest element tragic al vieţii mele a rămas neschimbat până la o vârstă înaintată.

Către Cari Seelig, 5 mai 1952, despre Mileva. Arhiva Einstein Despre sau către cea de~a doua soţie a lui, Elsa Lowenthal în 1912, Einstein a început o relaţie la distanţă cu verişoara sa Elsa, care trăia la Berlin, pe când încă era căsătorit cu Mileva şi locuia la Ziirich. Relaţia a continuat după ce familia s-a mutat la Berlin, în 1914. El nu a divorţat de Mileva, care s-a întors curând la Ziirich, decât în februarie 1919. În luna iunie a aceluiaşi an se căsătoreşte cu Elsa, deşi mai mulţi ani la rând le-a spus prietenilor că nu intenţionase să se căsătorească cu ea, ba chiar

*% se gândise s-o ia de soţie pe fiica ei, lise. La un moment dat a fost atras şi de sora mai mică a Elsei, Paula. Vezi diferite scrisori în CPAE, Voi. 8, şi Stern, Einstein's German World, 105n.

Voi distruge de fiecare dată scrisorile tale, dacă asta ţi-e dorinţa. Am distrus-o deja pe prima.

Către Elsa, 30 aprilie 1912, răspunzând scrupulelor ei cu privire la relaţia lor. CPAE, Voi. 5, Doc. 389.

Trebuie să iubesc pe cineva. Altfel viaţa e insuportabilă. Iar acel cineva eşti tu.

Ibid.

Sufăr chiar mai mult decât tine, pentru că tu suferi numai din pricina a ceea ce nu ai.

Către Elsa, 7 mai 1912, făcând aluzie la dificila sa soţie, Mileva. CPAE, Voi. 5, Doc. 391.

Îţi scriu cu atâta întârziere pentru că am îndoieli în ce priveşte legătura noastră. Am sentimentul că nu va fi bine nici pentru noi, nici pentru ceilalţi dacă vom lega o relaţie mai strânsă.

Către Elsa, 21 mai 1912. CPAE, Voi. 5, Doc. 399.

Am acum pe cineva la care mă pot gândi cu o plăcere neîngrădită şi pentru care pot trăi. Ne vom avea unul pe celălalt, lucru care ne-a lipsit atât de mult, şi ne vom dărui unul celuilalt darul statorniciei şi o perspectivă optimistă asupra lumii.

Către Elsa, 10 octombrie 1913. CPAE, Voi. 5, Doc. 476.

Dacă ar fi să-mi reciţi cea mai frumoasă poezie. Plăcerea mea nici nu s-ar compara cu cea pe care am simţit-o când am primit ciupercile şi friptura de gâscă pe care mi le-ai pregătit; Sper că nu vei dispreţui latura mea casnică, dată în vileag de această mărturisire.

Ł Către Elsa, 7 noiembrie 1913. CPAE, Voi. 5, Doc. 482.

Albert şi Elsa Einstein în drum spre America, la bordul navei Rotterdam, în 1921. (Prin amabilitatea AIP Emilio Segre Visual Archives.)

Sunt realmente încântat de rudele mele de aici, în special de o verişoară de vârsta mea, de care mă leagă o veche prietenie. Ăsta e principalul lucru care mă ajută să mă obişnuiesc foarte uşor cu metropola [Berlin], care altfel mi se pare detestabilă.

Către Paul Ehrenfest, cea 10 aprilie 1914, legat de adaptarea lui la modul de viaţă din Berlin. CPAE, Voi. 8, Doc. 2.

Aş lua o singură femeie cu mine, fie pe Elsa, fie pe lise. Cea din urmă e mai potrivită fiindcă e mai sănătoasă şi mai practică.

Către Fritz Haber, 7 octombrie 1920, despre alegerea unui tovarăş de călătorie în vederea unei vizite în Norvegia, unde urma să ţină o prelegere. Arhiva Einstein 12-327. A omis să amintească faptul că fusese îndrăgostit şi de lise, fiica Elsei, înaintea căsătoriei lui cu Elsa (vezi scrisoarea lui lise către Georg Nicolai, 22 mai 1918, CPAE, Voi. 8, Doc. 545).

Despre sau către copiii lui Einstein a avut doi fii cu Mileva, Hans Albert şi Eduard, şi o fiică, care e amintită cu numele „Lieserl”; prin căsătoria cu Elsa, a devenit tatăl vitreg a două fete, lise şi Margot. Lieserl s-a născut în ianuarie 1902, înainte ca Einstein şi Mileva să se fi căsătorit, şi a fost probabil oferită spre adopţie sau a murit de scarlatină; după septembrie 1903, nu se mai face nici o referire la ea, şi se pare că Einstein nu a văzut-o niciodată. Vezi CPAE, Voi. 5, şi The Love Letters. Numai Hans Albert a avut copii. Eduard s-a îmbolnăvit de schizofrenie la vârsta de douăzeci de ani, deşi până atunci

fusese în genere un tânăr sănătos, deşi firav, şi urmase studii medicale. Eduard a rămas toată viaţa în Elveţia, iar singurul contact dintre el şi Einstein, după ce acesta a părăsit Europa în 1933, a avut loc prin intermediul biografului său, Cari Seelig; i-a spus lui Seelig că nu poate înţelege motivele pentru care nu i-a mai scris niciodată după aceea lui Eduard. Arhiva Einstein 39-060.

Îmi pare tare rău de ce i s-a întâmplat lui Lieserl. Se întâmplă de multe ori să suferi de pe urma recidivelor scarlatinei.

» Vi Î

': VA "

Măcar dacă i-ar trece. Cum este înregistrat copilul? Trebuie să ne luăm precauţii ca să nu aibă probleme mai târziu.

Scrisoarea aceasta oarecum criptică (pentru cititor) i-a fost trimisă Milevei la cea 19 septembrie 1903. Înregistrarea unui copil poate să indice intenţia părinţilor de a renunţa la el. Se poate ca ei să fi considerat că nelegitimitatea lui Lieserl ar putea fi o ameninţare la adresa numirii provizorii a lui Einstein la Biroul Flveţian pentru Brevete. Vezi CPAE, Voi. 5, Doc. 13, n. 4.

Nicăieri nu e mai bine pentru băieţi decât în Zurich. Acolo nu-i sâcâie nimeni prea mult cu temele, şi nici nu e nevoie să fie prea elegant îmbrăcaţi ori prea manieraţi.

Către fiul său Hans Albert, după ce băieţii s-au întors la Zurich cu mama lor, 25 ianuarie 1915. CPAE, Voi. 8, Doc. 48.

' La pian, cântă în special piesele care îţi fac plăcere, chiar dacă profesorul tău nu ţi le recomandă. Cel mai mult ai de învăţat din lucrurile care îţi plac atât de mult, încât nici măcar nu-ţi dai seama cum trece timpul. De multe ori sunt atât de prins în munca mea, încât uit să iau prânzul.

Către Hans Albert, 4 noiembrie 1915. În Calaprice, Dear Pro-(. Fessor Einstein, 146; CPAE, Voi. 8, Doc. 134.

Când eram pe cale să ne despărţim [el şi Mileva], gândul de a-mi părăsi copiii mă înjunghia ca un pumnal în fiecare dimineaţă când mă trezeam, însă în ciuda acestui lucru n-am regretat niciodată pasul făcut.

Către Heinrich Zangger, 26 noiembrie 1915. CPAE, Voi. 8, Doc. 152.

Astăzi vă trimit nişte jucării ţie şi lui Tete. Nu neglija pianul, dragul meu Adu; n-ai idee câtă bucurie le poţi oferi atât altora, cât şi ţie dacă ştii să cânţi frumos la pian. Încă un lucru, spală-te pe dinţi în fiecare zi, iar dacă un dinte nu arată prea bine, du-te imediat la dentist. Şi eu fac la fel şi sunt foarte Mulţumit acum că am dinţi sănătoşi. E un lucru foarte important, iar mai târziu o să-ţi dai şi tu seama.

Către Hans Albert („Adu”; „Tete” este Eduard), cea aprilie 1915. CPAE, Voi. 8, Doc. 70. Într-o scrisoare ulterioară din acelaşi an îi sfătuieşte pe cei doi băieţi să ia clorocalcin după fiecare masă ca să aibă dinţi rezistenţi şi oase puternice.

Voi încerca să petrec împreună cu voi câte o lună în fiecare an, ca să aveţi un tată care să vă fie aproape şi care să vă iubească. In plus, puteţi învăţa o mulţime de lucruri bune de la mine, pe care nimeni altcineva nu vi le

poate oferi atât de lesne. Lucrurile pe care le-am dobândit printr-o muncă grea ar trebui să aducă câştiguri nu numai străinilor, ci în primul rând băieţilor mei. În zilele din urmă am încheiat una dintre cele mai bune lucrări ale mele. Când vei fi mai mare îţi voi vorbi despre ea.

Fiului său de unsprezece ani, Hans Albert, 4 noiembrie 1915, referindu-se de asemenea la teza sa despre teoria relativităţii generale. CPAE, Voi. 8, Doc. 134.

Albert ajunge acum, încetul cu încetul, la vârsta la care aş putea juca un rol foarte important pentru el. Influenţa mea intelectuală şi estetică va fi limitată. Vreau să-l învăţ în primul rând să gândească, să judece şi să evalueze obiectiv lucrurile. Pentru asta am nevoie de mai multe săptămâni pe an – câteva zile n-ar fi decât un stimul mărunt, fără vreo însemnătate mai profundă.

Către Mileva, care se temea că relaţia ei cu Hans Albert ar avea de suferit dacă acesta ar avea prea multe contacte cu tatăl său, 1 decembrie 1915. CPAE, Voi. 8, Doc. 159.

Mă bucur foarte tare că îţi place atât de mult pianul. Am şi eu unul în micul meu apartament şi cânt zilnic la el. Cânt mult şi la vioară. Poate exersezi un acompaniament pentru vioară, iar de Paşte când ne vedem să putem cânta împreună.

Către Hans Albert, 11 martie 1916. Einstein nu putuse să-i vi- '.'; ziteze de Crăciun din pricina dificultăţii trecerii graniţei pe timp De război, aşa că plănuia o călătorie de Paşte. CPAE, Voi. 8, Doc. 199.

Faci încă tare multe greşeli la scris. Trebuie să ai grijă în privinţa asta: cuvintele greşit ortografiate fac o impresie proastă.

Către Hans Albert, 16 martie 1916. CPAE, Voi. 8, Doc. 202.

Complimentele mele pentru starea bună a băieţilor. Sunt într-o formă fizică şi psihică atât de bună că nu mi-aş putea dori mai mult. Şi ştiu că asta se datorează în cea mai mare parte bunei educaţii pe care le-o asiguri. Au venit să mă vadă cu spontaneitate şi gingăşie.

Către Mileva, în timpul vizitei sale la Zurich, 8 aprilie 1916. CPAE, Voi. 8, Doc. 211.

Îţi scriu pentru a treia oară acum, fără să fi primit vreun răspuns de la tine. Nu-ţi mai aminteşti de tatăl tău? Oare n-o să ne mai vedem niciodată?

Către Hans Albert, 26 septembrie 1916. Einstein aflase că băieţii erau furioşi pe el. S-au împăcat şi au continuat să-şi scrie din când în când, în vreme ce Einstein îi vizita cam o dată pe an în timpul războiului. CPAE, Voi. 8, Doc. 261; vezi şi Doc. 258.

Nu-ţi face griji în privinţa notelor. Fii atent doar să nu rămâi în urmă şi să nu fii nevoit să repeţi anul. Nu trebuie să ai note bune la toate.

Către Hans Albert, 13 octombrie 1916. CPAE, Voi. 8, Doc. 263.

Chiar dacă eu sunt aici, trebuie să ştii că ai un tată care te iubeşte mai mult ca orice şi care se gândeşte mereu la tine şi are grijă de tine.:

Ibid., referitor la despărţirea lor.

[Hans] Albert e încă la tine? Mi-e dor de el adesea. E deja un om care ştie ce vrea, cu care poţi să vorbeşti, şi atât de sigur pe el în toate, fără

prefăcătorie. Scrie rar, dar înţeleg Că nu e genul lui. E bine că nu a crescut într-un oraş mare, unde domneşte superficialitatea.

Către Heinrich Zangger, 24 decembrie 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 233. Zangger a fost un prieten apropiat al lui Einstein care s-a mai ocupat de băieţii lui. Hans Albert locuia uneori cu el, atunci când Mileva era bolnavă.

Poate că reuşesc să strâng destui bani străini ca să le pot asigura [Milevei şi copiilor] traiul la Zurich. Lucrul ăsta ar putea fi benefic pentru viitorul mai îndepărtat al copiilor mei, ceea ce ar justifica înfruntarea dificultăţilor.

Către Michele Besso, 6 ianuarie 1920. Din cauza cursului de schimb dezavantajos dintre monedele germană şi elveţiană, Einstein luase în calcul posibilitatea de le cere să se mute în sudul Germaniei, unde banii lui aveau o valoare mai mare. CPAE, Voi. 9, Doc. 245.

Încă nu ştiu când pot veni în Elveţia. Sunt încântat că Albert e cu tine. Curând o să fac din nou rost de bani europeni pentru familia mea; cu valuta locală nu se mai poate face nimic. Nu trebuie ca Albert să aibă sentimentul că tatălui său nu-i pasă de întreţinerea lui.

Către Heinrich Zangger, 27 februarie 1920, făcând aluzie la devalorizarea mărcii germane. CPAE, Voi. 9, Doc. 332.

Acum aş fi putut şi eu să fiu bunic dacă [Hans] Albert al meu nu s-ar fi căsătorit cu aşa o ghinionistă.

Unchiului său Caesar Koch, care tocmai devenise bunic, 26 octombrie 1929. Arhiva Einstein 47-271. Einstein se opusese energic căsătoriei lui Hans Albert cu Frieda Knecht, mai mare cu nouă ani decât el; însă cuplul a rămas împreună până la moartea Friedei. În 1930 l-au făcut şi pe Einstein bunic, odată cu naşterea lui Bernhard. Vezi catalogul licitaţiei de la Sotheby's, 26 iunie 1998,424.

Vi s-a întâmplat cea mai mare nenorocire prin care pot să treacă nişte părinţi iubitori. Tot ce observasem la băieţelul vostru Indica faptul că e pe cale să ajungă un om echilibrat şi încrezător, cu o perspectivă sănătoasă asupra vieţii. Cu toate că l-am văzut numai putină vreme, era atât de apropiat de mine de parcă ar fi crescut în preajma mea.

Către Hans Albert şi soţia sa Frieda, 7 ianuarie 1939, după moartea subită a fiului lor Klaus, în vârstă de şase ani, probabil de difterie. Vezi Roboz Einstein, Hans Albert Einstein, 34.

E mare păcat de băiatul ăsta că trebuie să-şi ducă viaţa fără speranţa unei existenţe normale. Din moment ce injecţiile cu insulina s-au dovedit fără rezultat, nu-mi mai fac nici o nădejde dinspre partea medicală. Una peste alta, cred că e mai bine să laşi Natura să-şi urmeze cursul.

Către Michele Besso, 11 noiembrie 1940, despre fiul său Eduard.

Arhiva Einstein 7-378.

Dincolo de asta există un obstacol pe care nu-l pot analiza pe deplin. Insă unul din factori e acela că mă gândesc că i-aş stârni sentimente dureroase de tot felul, dacă mi-aş face apariţia, indiferent sub ce formă.

Către Cari Seelig, 4 ianuarie 1954, explicând de ce nu era în legătură cu Eduard. În testamentul său, Einstein i-a lăsat lui Eduard o sumă mai mare de bani decât lui Hans Albert. Arhiva Einstein 39-059.

Pentru mine e o bucurie să am un fiu care să fi moştenit trăsătura principală a personalităţii mele: capacitatea de a se ridica mai presus de simpla existenţă, sacrificându-se ani de zile pentru un scop dezinteresat. Aceasta e cea mai bună cale, şi de fapt singura prin care putem deveni independenţi de soarta noastră şi de ceilalţi oameni.

Către Hans Albert, 11 mai 1954. Arhiva Einstein 75-918.

Ca să fiu corect, trebuie să recunosc că Frieda mi-a amintit de cea de-a 50-a aniversare a ta. ^

Tbid. *>ii Când vorbeşte Margot, vezi cum cresc florile.

Vorbind despre dragostea de natură a fiicei sale vitrege Margot. Citat de prietena Frieda Bucky în „You Have to Ask For-giveness", Jewish Quarterly 15, nr. 4 (iarna 1967-l968), 33.

Despre sora sa, Maja, şi mama sa, Pauline Bine, dar unde sunt roţile?

Albert Einstein, la doi ani şi jumătate, după ce se naşte Maja, în 1881, şi i se spune că de acum va avea ceva nou cu care să se joace. În „Biographical Sketch", de Maja Winteler-Einstein, CPAE, Voi. 1, Ivii.

Mama şi sora mea mi se par oarecum mărginite şi filistine, în ciuda simpatiei pe care o am pentru ele. E interesant să vezi cum viaţa ne schimbă treptat chiar în adâncul sufletului nostru, astfel că până şi cele mai strânse legături de familie degenerează într-o prietenie obişnuită. În adâncul sufletului nu ne mai înţelegem unii pe alţii şi suntem incapabili să empatizăm cu celălalt, ori să ştim ce sentimente îl mână.

ii Către Mileva Maric, începutul lui august, 1899. The Love Letters, 'v 9; CPAE, Voi. 1, Doc. 50.

Biata mea mamă a sosit aici duminică. Acum zace în camera mea de lucru şi suferă groaznic, şi fizic şi psihic. Se pare că chinurile ei vor mai dura încă multă vreme; arată în continuare bine, dar psihic a suferit foarte mult de pe urma morfinei.

Către Heinrich Zangger, 3 ianuarie 1920. CPAE, Voi. 9, Doc. 242.

Mama a murit acum o săptămână în chinuri groaznice. Suntem complet epuizaţi cu toţii. Simţi pe pielea ta ce înseamnă legăturile de sânge.

Către Heinrich Zangger, 27 februarie 1920. CPAE, Voi. 9, Doc. 332; Arhiva Einstein 39-732.

Ştiu cum e să-ţi vezi mama trecând prin chinurile morţii fără să poţi face nimic; nu există nici o consolare. Suntem cu toţii obligaţi să purtăm povara asta grea, asta e însăşi condiţia vieţii.

Către Hedwig Born, 18 iunie 1920. În Born, Born-Einstein Lelters, 29.

l p.'t:

Rr.

"ffiOÎ DESPRE AMERICA şi AMERICANI Sunt încântat să mă aflu la Boston. Am auzit că Boston e unul dintre cele mai celebre oraşe ale lumii şi un centru al educaţiei. Sunt bucuros că sunt aici şi abia aştept să vizitez acest oraş şi Harvard-ul.

Despre vizita sa în oraş împreună cu Chaim Weizmann. New York Times, 17 mai 1921. Contribuţie a lui A. J. Kox, ca reacţie la nenumăratele citate din carte referitoare la Princeton (vezi mai jos).

Bărbaţii americani, deşi sunt muncitori, nu sunt decât nişte căţeluşi de pluş ai femeilor, cărora le place să cheltuiască. Şi să se înfăşoare într-o mantie de extravaganţă.

Citat în New York Times, 8 iulie 1921. Declaraţia aceasta i-a şocat pe mulţi americani, care nu au uitat-o şi pentru care nu l-au iertat multă vreme pe Einstein.

Cu toate că americanii sunt mai puţin instruiţi decât nemţii, ei au mai mult entuziasm şi mai multă energie, declanşând o răspândire mai largă a ideilor noi.

Citat în New York Times, 12 iulie 1921. R,\par Peste tot în America este nevoie de o atitudine fermă; altfel nu capeţi nici bani, nici respect.

Către Maurice Solovine, 14 ianuarie 1922. Arhiva Einstein 2l-l57; publicat în Letters to Solovine, 49.

N-am mai primit niciodată din partea sexului frumos un refuz atât de energic al tuturor avansurilor mele; sau dacă s-a întâmplat, n-a venit de la atât de multe femei deodată.

Replică adresată asociaţiei Fiicele Revoluţiei Americane, octombrie 1932, care protestase pe temeiuri politice faţă de vizita lui Einstein în America. Arhiva Einstein 28-213, publicat în Ideas and Opinions, 7.

În America, mai mult decât oriunde altundeva, individualul dispare în beneficiul masei.

Dintr-un interviu cu G. S. Viereck, „Ce înseamnă viaţa pentru ~ Einstein”, Saturday Evening Post, 26 octombrie 1929; retipărit ' în Viereck, Glimpses of the Great, 438.

Americanii datorează fără îndoială mult procesului iniţial de formare. Se poate ca amestecul acesta de rase să facă aşa încât naţionalismul lor să fie mai puţin supărător decât naţionalismul european. Lucrul ăsta se poate datora faptului că [americanii] nu suferă de pe urma moştenirii urii sau fricii, care înveninează relaţiile dintre naţiunile europene.

Ibid.,451.

Cred că eşti îndreptăţit să priveşti viitorul cu reală încredere, fiindcă ai un mod de viaţă în care se află împreunate armonios bucuria de a trăi şi bucuria de a munci. Pe lângă asta mai e şi ambiţia care îţi domină întreaga fiinţă şi care pare să transforme munca într-o joacă de copil.

Felicitare de Anul Nou, 1931. Citat în Stevenson's Book ofquo-tations: Classical and Modern.

Aici la Pasadena e ca-n paradis. Tot timpul e soare şi aer curat, sunt grădini cu palmieri şi arbuşti de piper, şi oameni prietenoşi care-ţi zâmbesc şi-ţi cer autografe.

Către familia Lebach în vremea dinaintea apariţiei smogului, 16 ianuarie 1931, în oraşul unde se află California Institute of Technology. Arhiva Einstein 47-373.

— V-v1'.'

Pe acoperişul clădirii Empire State Building la sfârşitul anilor '30. (Prin amabilitatea Bibliotecii Universităţii (j Pnnceton, Fantova Collection of Albert Einstein.)

— Ti: l jay [America], tărâmul acesta al contrastelor şi surprizelor, care te lasă pe rând plin de admiraţie şi de scepticism. Te simţi mai legat de bătrâna Europă, cu durerile şi greutăţile ei, şi te bucuri când te întorci acolo.

Reginei Elisabeta a Belgiei, 9 februarie 1931, scoţând la iveală o umbră de nostalgie pe parcusul şederii sale de trei luni în America. Arhiva Einstein 32-349.

Zâmbetul de pe feţele oamenilor. Este simbolul unuia dintre cele mai de preţ bunuri ale americanului. Acesta e prietenos, sigur pe el, optimist – şi nu e invidios.

„Câteva note despre impresiile mele americane”, probabil 1931. Arhiva Einstein 28-l67.

Americanul trăieşte mai mult decât europeanul pentru ţelurile sale, pentru viitor. Pentru el viaţa este devenire, niciodată fiinţare. E mai puţin individualist decât europeanul;j;J| un accent mai mare se pune pe „noi” decât pe „eu”.

Am o caldă admiraţie pentru institutele de cercetare ştiinţifică din America. Suntem nedrepţi când încercăm să atribuim superioritatea în creştere a muncii americane de cercetare în mod exclusiv avuţiei mai mari; devotamentul, răbdarea, spiritul camaraderiei şi talentul de a coopera joacă un rol important în succesul ei.

Ibid.

Asta demonstrează că dreptatea şi cunoaşterea sunt preţuite mai mult decât puterea şi avuţia de către o mare parte a rasei umane.

Ibid. Einstein a ajuns la această concluzie pentru că americanii, în ciuda faimosului lor materialism, făceau dovada unui respect şi a unei veneraţii enorme faţă de el.

Pe termen lung prefer să stau în Olanda decât în America. În afară de faptul că există o mână de savanţi foarte buni, E o societate plicticoasă şi searbădă, care în scurt timp te face să te cutremuri.

'*' Către Paul Ehrenfest, 3 aprilie 1932, după întoarcerea sa în Eu-f ropa. Arhiva Einstein 10-227.

Dacă aici n-ar exista ziare, aş trăi ca pe o planetă recent descoperită. Oamenii de aici privesc Europa de parcă ar fi ceva între teatru şi grădină zoologică.

Către Maurice Lecat, 11 august 1934.

Sunt foarte fericit la gândul că la anul voi deveni cetăţean american. Dorinţa mea de a fi cetăţean al unei republici libere a fost întotdeauna puternică, şi ea m-a îndemnat în tinereţe să emigrez din Germania în Elveţia.

Din declaraţia făcută cu ocazia celei de-a 60-a aniversări. Science, 89, (1939), 242.

America este astăzi speranţa tuturor oamenilor de onoare care respectă drepturile semenilor şi care cred în principiile libertăţii şi dreptăţii.

„Mesaj către Germania”, dictat la telefon pe 7 decembrie 1941, ziua în care a fost bombardat Pearl Harbor, unui corespondent de la Casa Albă. Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, ' 320. Arhiva Einstein 55-l28.

Singurul scop acceptabil al instituţiilor politice este acela de a asigura dezvoltarea nestânjenită a individului. Iată de ce mă consider extrem de norocos să fiu american.

Ibid.

[Washington, D. C.] este controlat în mare măsură de bancheri, a căror mentalitate seamănă cu atitudinea fascistă. Dacă Hitler n-ar fi fost un alienat, ar fi putut să evite cu uşurinţă conflictul cu puterile occidentale.

Către Frank Kingdon, 3 septembrie 1942. Arhiva Einstein 55-469.

Perspectiva socială a americanilor are însă şi o parte întunecată. Concepţia lor despre egalitate şi despre demnitatea umană se limitează în principal la albi. Cu cât mă simt mai american, cu atât situaţia mă îndurerează mai mult.

Din „Mesaj către ţara mea de adopţie”, Pageant, ianuarie 1946. Einstein a susţinut începuturile mişcării pentru drepturile civile, influenţat probabil de Paul Robeson, un interpret de operă de culoare, fost sportiv şi unul dintre primii apărători ai drepturilor civile, care era născut la Princeton. Citat în Out ofmxj Later Years, sub titlul „Problema negrilor”, 127; vezi şi „Negri/Rasism/Sclavie”, în capitolul „Despre diverse subiecte” din cartea de faţă.

Separarea [între evrei şi arieni] e şi mai pronunţată [în America] decât oriunde altundeva în Europa Occidentală, inclusiv în Germania.

Către Hans Muehsam, 24 martie 1948. Arhiva Einstein 38-371.

Rareori m-am simţit atât de înstrăinat de oameni ca acum. Cel mai rău e că nu există nicăieri nimic în care să te recunoşti. Peste tot e sălbăticie şi minciună.

Către Gertrud Warschauer, 15 iulie 1950, în legătură cu perioada Mccarthy. Arhiva Einstein 39-505.

Tragedia germană de acum câţiva ani se repetă: oamenii se supun fără să se împotrivească şi se aliază forţelor răului.

Reginei Elisabeta a Belgiei, 6 ianuarie 1951, în legătură cu mccarthyismul din America. Arhiva Einstein 32-400; citat de asemenea în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 554.

Am ajuns să fiu un fel de enfant terrible în noua mea patrie, şi asta din cauza incapacităţii mele de a-mi ţine gura şi de a accepta tot ce se petrece aici.

Reginei Elisabeta a Belgiei, 28 martie 1954. Arhiva Einstein 32'410-:iao'.-'ii: mi: am Despre oraşul său adoptiv Princeton, New Jersey Am găsit Princetonul adorabil: o pajişte neatinsă, atât de proaspătă şi fragedă.

New York Times, 8 iulie 1921, povestind despre vizita sa cu ocazia prelegerii ţinute în viitorul său oraş adoptiv.

Princeton e un locşor nemaipomenit, un orăşel nostim şi ceremonios de mici semizei emfatici. Ignorând însă anumite convenţii sociale, am reuşit să-mi creez o atmosferă propice studiului şi ferită de tulburări.

Reginei Elisabeta a Belgiei, 20 noiembrie 1933. Arhiva Einstein Faima mea începe dincolo de Princeton. Cuvintele mele nu au mare greutate în Fine Hali.

Despre neputinţa sa de a lua decizii în campusul de la Princeton, 1936-l937. Vechiul Fine Halleste acum Jones Hali, unde se găseşte departamentul de studii asiatice. Citat în Infeld, " Quest, 302. <

Sunt foarte mulţumit de noua mea casă din prietenoasa Americă şi de atmosfera liberală de la Princeton.

Dintr-un interviu, Survey Graphic 24 (august 1935), 384, 413.

Fiind un om în vârstă, am rămas înstrăinat de societatea de aici.

Reginei Elisabeta a Belgiei, 16 februarie 1935. Arhiva Einstein Sunt privilegiat de soartă să locuiesc aici la Princeton, ca pe o insulă care. Seamănă cu încântătorul parc regal Laeken [din Belgia]. În orăşelul ăsta universitar abia dacă pătrunde larma haotică a discordiei umane. Aproape că mi-e ruşine că trăiesc într-un asemenea loc, în vreme ce toţi ceilalţi se zbat şi suferă.

Reginei Elisabeta a Belgiei, 20 martie 1936. Arhiva Einstein 32-387.

Faţă de toate poverile grele pe care le-am dus în anii din urmă, mă simt de două ori recunoscător că am avut norocul să găsesc la Princeton University un loc de muncă şi o atmosferă ştiinţifică cum nu se poate mai bune şi mai armonioase.

Rectorului universităţii, Harold Dodds, 14 ianuarie 1937. La vremea aceea, biroul lui Einstein era situat temporar în campusul de la Princeton, chiar dacă el era membru al Institutului pentru Studii Avansate, o instituţie separată, al cărei campus nu fusese încă construit. Arhiva Einstein 52-823.

Moşia Marquand este acum o grădină publică, şi cum azi e duminică şi nu m-am dus la Institut, am făcut o plimbare până acolo – e foarte aproape şi atât de frumos. Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 8 mai 1954.

Un exil în paradis.

Despre plecarea la Princeton. Citat în Sayen, Einstein în America, 64.

Eşti surprins, nu-i aşa, de contrastul dintre faima mea în lume. Şi izolarea şi calmul în care trăiesc aici? Toată viaţa mi-am dorit izolarea asta, iar acum am găsit-o în cele din urmă, la Princeton.: Citat în Frank, Einstein: His Life and Times, 297.

DESPRE BĂTRÂNEŢE M ^i'OPcmrf ai.,-». Rit.;t>,iv:'-' «îf!;

Jf V Am rămas un om simplu, care nu cere nimic de la lume; numai tinereţea mea s-a dus – fermecătoarea tinereţe lipsită de griji.

Annei Meyer-Schmid, 12 mai 1909. CPAE, Voi. 5, Doc. 154.

Am trăit în acea singurătate care la tinereţe e dureroasă, însă la maturitate e minunată.

Citat în Portraits and Sclf-Portraits, de Georges Schreiber (Boston: Houghton Mifflin, 1936), Arhiva Einstein 28-332.

Există până la urmă ceva nemuritor dincolo de mâna sorţii şi de toate deziluziile omeneşti. Iar o astfel de nemurire e mai aproape de omul în vârstă decât de cel tânăr, care oscilează între teamă şi speranţă.

Reginei Elisabeta a Belgiei, 20 martie 1936. Arhiva Einstein 32-387; citat şi în Einstein: A Portrait, 54.

Oamenii ca tine şi ca mine, cu toate că suntem bineînţeles muritori, ca toţi ceilalţi, nu îmbătrânesc niciodată, oricât ar trăi. Vreau să spun că nu încetăm niciodată să ne zgâim ca nişte copii curioşi la marele Mister în care ne-am născut.

Către Otto Juliusburger, 29 septembrie 1942. Arhiva Einstein Mă simt mulţumit la bătrâneţe. Mi-am păstrat buna dispoziţie şi nu m-am luat în serios nici pe mine, nici pe cel de lângă mine. Către P. Moos, 30 martie 1950. Arhiva Einstein 60-587.

Toţi contemporanii tăi şi toţi prietenii care îmbătrânesc trăiesc într-un echilibru delicat, şi simţi că mintea ta nu mai e la fel de sclipitoare ca odinioară. Dar amurgul cu nuanţele sale mai blânde are şi el farmecul lui.

Către Gertrud Warschauer, 4 aprilie 1952. Arhiva Einstein 39-515.

Mi-a plăcut întotdeauna singurătatea, o trăsătură care tinde să se accentueze cu vârsta.

Către E. Marangoni, 1 octombrie 1952. Arhiva Einstein 60-406.

Dacă n-ar avea grijă de mine nişte oameni mai tineri, aş încerca desigur să mă internez într-un azil, ca să nu ajung să-mi fac griji din pricina scăderii capacităţilor mele fizice şi mentale, lucru în fond inevitabil în cursul firesc al lucrurilor.

Către W. Lebach, 12 mai 1953. Arhiva Einstein 60-221.

Mă simt ca un ou din care rămâne numai coaja – la 75 de ani nu te poţi aştepta la altceva. Trebuie să te pregăteşti de moarte.

Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 1 ianuarie 1954J În tinereţe, fiecare persoană şi fiecare eveniment ţi se par unice. Cu vârsta, devii mult mai conştient de faptul că se repetă evenimente asemănătoare. La bătrâneţe, se întâmplă mai rar să fii încântat sau surprins, dar şi să fii dezamăgit.

Reginei Elisabeta a Belgiei, 3 ianuarie 1954. Arhiva Einstein 32-408.

Cred că oamenii în vârstă care aproape că nu mai au nimic de pierdut ar trebui să fie dispuşi să vorbească în numele celor care sunt tineri şi supuşi unor mai mari constrângeri.

Reginei Elisabeta a Belgiei, 28 martie 1954. Arhiva Einstein» 32-411. "

Fineau:! Eviţi

(i ','.)

La bătrâneţe, către sfârşitul anilor '40.

(Prin amabilitatea Bibliotecii Universităţii Princeton, Fantova Collection of Albert Einstein.)

Vârsta mă apasă. Nu mai sunt atât de dornic să muncesc şi trebuie să mă odihnesc după fiecare masă. Mă bucur de viaţă, dar nu m-ar deranja dacă brusc totul ar lua sfârşit. Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 27 aprilie 1954.

Nu mai am durerile puternice pe care le-am avut deunăzi, dar mă simt foarte slăbit, aşa cum te poţi aştepta de la un bătrân ca mine. Ibid., 29 mai 1954.

Azi [din cauza bolii] am stat în pat şi am primit musafiri ca o bătrână doamnă din secolul optsprezece. Aşa era la modă pe vremea aia la Paris. Dar eu nu sunt femeie şi ăsta nu e secolul optsprezece!

Ibid., 11 iunie 1954.

Sunt ca o maşină veche rablagită —- peste tot e ceva stricat, însă viaţa merită trăită atâta vreme cât mai pot lucra.

Ibid., 9 ianuarie 1955.

Chiar şi bătrâneţea are clipe minunate.

Către Margot Einstein. Citat în Sayen, Einstein în America, 298.

DESPRE MOARTE Am luat hotărârea fermă să dau colţul, când mi-o suna ceasul, cu un minimum de asistenţă medicală, dar până atunci voi păcătui după pofta inimii mele ticăloase.

Către Elsa Einstein, 11 august 1913. CPAE, Voi. 5, Doc. 466.

Nu trebuie să ne plângem când se încheie viaţa, pentru noi sau pentru fiinţa iubită; putem privi înapoi cu mulţumire, dacă a fost trăită curajos şi onorabil.:

Către Ida Hurwitz, 22 noiembrie 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 172.

Bătrânul care moare trăieşte mai departe prin cei tineri. Nu simţi asta acum, în timp ce jeleşti, când te uiţi la copiii tăi?

I Către Hedwig Born, 18 iunie 1920, după moartea mamei ei. În Born, Born-Einstein Letters, 29. Arhiva Einstein 8-257.

Moartea nu e un sfârşit dacă trăim în continuare prin copiii noştri şi prin generaţiile tinere. Pentru că noi suntem în ei; corpurile noastre nu sunt decât nişte frunze veştede în pomul vieţii.

Văduvei fizicianului olandez Heike Kamerlingh Onnes, 25 februarie 1926. Arhiva Einstein 14-389.

Moartea este o realitate. Viaţa se încheie în mod categoric când subiectul nu mai influenţează mediul prin acţiunile Sale. El nu mai poate adăuga nimic la suma totală a experienţelor sale.

Dintr-un interviu cu G. S. Viereck, „Ce înseamnă viaţa pentru Einstein”, Saturday Evening Post, 26 octombrie 1929; retipărit în Viereck, Glimpses ofthe Great, 444-445.

Nici pe patul de moarte şi nici până atunci nu-mi voi pune o asemenea întrebare. Natura nu e un mecanic ori un negustor, iar eu la rândul meu fac parte din Natură.

Ca răspuns la o întrebare despre faptele ce ar putea hotărî dacă viaţa sa a fost un succes ori un eşec, 12 noiembrie 1930. Arhiva Einstein 45-751; citat de asemenea în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Sidc, 92.

Îţi trăieşti viaţa într-o tensiune permanentă, până când vine vremea să pleci de-a binelea.

Către sora sa, Maja, 31 august 1935. Citat în Einstein: A Portrait, 42. Arhiva Einstein 29-417.

Ar trebui să-ţi aducă alinare faptul că un rămas-bun brusc de la cea mai bună dintre toate lumile este lucrul pe care trebuie să-l doreşti mai presus de orice pentru cei dragi, aşa încât lucrurile să nu se întâmple ca în simfonia

Despărţirea a lui Haydn, în care dispar rând pe rând toate instrumentele din orchestră.

Către Boris Schwarz, la moartea tatălui acestuia, 1945. Citat în Holton şi Elkana, Albert Einstein: Historical and Cultural Per-spectives, 416. Arhiva Einstein 79-678.

Oare nu există o anume satisfacţie în faptul că viaţa omului este încadrată între limite naturale, aşa încât la sfârşitul ei poate să arate ca o operă de artă?

Citat în „Paul Langevin”, La Pensee, nr. 12 (mai-iunie 1947), 13-l4. Arhiva Einstein 5-l50.

Nu mă simt în stare să particip la emisiunea dumneavoastră de televiziune „Ultimele două minute”. Nu mi se pare atât De relevant felul în care ar urma să-şi petreacă oamenii ultimele două minute înaintea izbăvirii lor ultime.

Ca răspuns la solicitarea de a participa la o emisiune de televiziune despre modul în care câteva celebrităţi şi-ar petrece ultimele două minute din viaţă, 26 august 1950. Arhiva Einstein 60-684.

Şi eu ar trebui să fiu deja mort, dar mai sunt încă aici. Către E. Schaerer-Meyer, 27 iulie 1951. Arhiva Einstein 60-525.

Priveşte cu atenţie, mare atenţie la natură, şi ai să înţelegi mai limpede totul.

Către Margot Einstein, după moartea sorei lui, Maja, 1951. Citat de prietena Hanna Loewy în biografia lui Einstein prezentată de A&E Television, VPI International, 1991.

Scurtă e existenţa asta, ca o vizită scurtă într-o casă străină. Calea ce trebuie urmată e slab luminată de o conştiinţă pâlpâitoare, al cărei centru este „eul” care limitează şi separă. Dacă un grup de oameni devine „noi”, un întreg armonios, atunci ei au atins cea mai înaltă realizare umană.

Necrolog pentru fizicianul Rudolf Ladenburg, aprilie 1952. Vezi Stern, Einstein's German World, 163. Arhiva Einstein 5-l60.

Pentru cineva doborât de bătrâneţe, moartea vine ca o eliberare. Simt lucrul ăsta cu putere, acum că am ajuns şi eu să fiu bătrân şi să privesc moartea ca pe o datorie veche, care va fi în cele din urmă achitată. Cu toate astea, din instinct faci tot posibilul ca să amâni termenul final. Ăsta e jocul pe care Natura îl joacă cu noi.

Către Gertrud Warschauer, 5 februarie 1955. Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 616. Arhiva Einstein 39-532.

Mă voi duce când va fi să mă duc. Mi se pare de prost gust să-ţi prelungeşti artificial viaţa. Mi-am trăit traiul; e vremea să plec. O voi face cu eleganţă.

Citat de Helen Dukas în scrisoarea ei către Abraham Pais, un biograf al lui Einstein, 30 aprilie 1955. Vezi Pais, Subtle îs the Lord, 4=77. (Vezi Apendicele, în care versiunea lui Dukas e puţin diferită.)

Am sentimentul atât de puternic că fac parte din tot ce-i viu, încât nu am nici cea mai mică grijă în ce priveşte începutul ori sfârşitul existenţei concrete al oricărei fiinţe din acest circuit etern.

Citat de Max Born, Physik im Wandel meiner Zeit (Wiesbaden, Germania: Vieweg, 1957), 240.

Vreau să fiu incinerat ca să nu vină lumea să-mi venereze rămăşiţele.

Citat de biograful lui Einstein, Abraham Pais, Manchester Guardian, 17 decembrie 1994.

Casa asta nu va fi niciodată un loc de pelerinaj, în care să vină pelerinii să admire moaştele sfântului.

Ca răspuns la întrebarea unui student, despre ce se va întâmpla cu locuinţa lui după moartea sa. Evocat de John Wheeler în French, Einstein, 22.

DESPRE EDUCAŢIE ŞI LIBERTATEA ACADEMICĂ O organizaţie nu poate ea însăşi să genereze activitate intelectuală, ci doar să sprijine ce există deja.

Către Rudolf Lindemann, 7 octombrie 1919, despre formarea asociaţiilor studenţeşti care să înlocuiască frăţiile şi „tradiţiile lor barbare”. CPAE, Voi. 9, Doc. 125.

Înclinaţia elevului pentru o anumită profesie nu trebuie neglijată, mai ales pentru că o asemenea înclinaţie se manifestă de regulă la o vârstă fragedă, fiind influenţată, de pildă, de înzestrările altor membri ai familiei şi de tot felul de alte împrejurări.

1920. Citat de Moszkowski, Conversation with Einstein, 65.

Majoritatea profesorilor îşi pierd vremea punând întrebări care urmăresc să dezvăluie ce nu ştie elevul, în vreme ce adevărata artă a examinării constă în a afla ce ştie de fapt elevul sau ce poate să ştie.

Ibid.

În materie de fizică, primele lecţii ar trebui să nu conţină decât ceea ce e experimental şi interesant de văzut.

Din „Einstein despre Educaţie”, Nation and Anthenaeum, 3 decembrie 1921.

Nu e foarte important ca cineva să înveţe date. Pentru asta n-are nevoie de facultate. Le poate afla din cărţi. Importanţn Unei educaţii într-o facultate de arte liberale nu constă în învăţarea multor date, ci în antrenarea minţii pentru a cunoaşte ce nu se poate afla dintr-un manual.

1921, despre opinia lui Thomas Edison că educaţia universitară este inutilă. Citat în Frank, Einstein: His Life and Times, 185.

Ar fi mai bine să începi să-i înveţi pe alţii abia după ce ai învăţat tu însuţi ceva.

Către Arthur Cohen, în vârstă de 12 ani, care îi trimisese lui Einstein o lucrare, 26 decembrie 1928. Arhiva Einstein 25-044. Cumnata lui Cohen, Betty, a luat legătura cu mine după ce a citit acest citat. Tânărul Arthur a ajuns în cele din urmă la Stan-ford, apoi şi-a luat doctoratul în botanică la Harvard şi a devenit profesor la Washington State University. Se pare că a urmat sfatul lui Einstein.

În toate sferele activităţii intelectuale, specializarea provoacă o ruptură tot mai mare între intelectual şi nespecialist, ceea ce îngreunează fertilizarea şi îmbogăţirea vieţii unei naţiuni prin realizările artei şi ştiinţei.

Din „Felicitări către Dr. Solf”, 25 octombrie 1932. Retipărit în The World as I Sec li, 20.

Nu privi niciodată învăţătura ca pe o datorie, ci ca pe un prilej de invidiat de a cunoaşte frumuseţea eliberatoare a intelectului, pentru propria ta încântare şi spre folosul comunităţii căreia îi va aparţine munca ta de mai târziu.

Dintr-o declaraţie dată publicaţiei studenţilor din primul an de la Universitatea Princeton, The Dink, decembrie 1933. Arhiva Einstein 28-257.

În predarea geografiei şi a istoriei, [ar trebui] încurajată o perspectivă plină de înţelegere faţă de caracteristicile diferitelor popoare ale lumii, în special ale celor pe care ne-am obişnuit să le numim „primitive”.

Din „Şcolile şi problema păcii”, o conferinţă ţinută la Progressive Education Association, 23 noiembrie 1934. În Einstein on Humanisjn, 7l-72; retipărită în Ideas and Opinions sub titlul „Edu-r cation and World Peace”, 58.

În şcoli, istoria ar trebui folosită ca mijloc de a interpreta progresul în civilizaţie, şi nu pentru a insufla idealurile puterii imperialiste şi ale izbânzii militare.

Ibid.

Într-o minte crudă, umilinţa şi oprimarea psihică impuse de profesorii ignoranţi şi egoişti fac ravagii care nu mai pot fi niciodată reparate şi care de multe ori exercită o influenţă vătămătoare mai târziu în viaţă.

În „Nachruf Paul Ehrenfest”, Ahnanak van liet Leidsche Studenten-| corps (Leiden: Doesburg-Verlag, 1934). Retipărit în O ut ofmy Later Years, 217. Arhiva Einstein 5-l36.

După mine, cel mai rău lucru într-o şcoală pare să fie în principal aplicarea metodelor bazate pe frică, forţă şi autoritate artificială. Un astfel de tratament distruge sentimentele autentice, sinceritatea şi încrederea elevului.

— J Discurs ţinut la un congres de la Universitatea de Stat din New A York, Albany, 15 octombrie 1936. În School and Society 44 (1936),; 589-592. Vezi şi New York Times, 16 octombrie 1936,11:1; publicat sub titlul „Despre educaţie” în Ideas and Opinions, 61.

Scopul [educaţiei] ar trebui să fie pregătirea unor oameni care să acţioneze şi să gândească independent şi care, în acelaşi timp, să vadă în slujirea comunităţii realizarea supremă a vieţii lor.

Ibid., 35.

Şcoala ar trebui să-şi propună întotdeauna obiectivul ca tânărul care pleacă de acolo să aibă o personalitate armonioasă, nu să fie un specialist.

Ibid., 39.

Altminteri, el – cel care posedă cunoştinţe specializate – seamănă mai degrabă cu un câine bine dresat decât cu un om armonios dezvoltat.

În „Educaţia pentru o gândire independentă”, New York Times, 5 octombrie 1952. Arhiva Einstein 59-666.

Libertatea de predare şi de opinie în cărţi sau în presă este baza dezvoltării sănătoase şi fireşti a oricărui popor.

Din „La o întrunire pentru libertatea opiniei”, 1936. Retipărit în Einstein on Humanism, 50.

Adevărata problemă, problema cu care s-au confruntat înţelepţii tuturor timpurilor, este aceasta: cum putem face ca învăţătura noastră să fie atât de importantă în viaţa afectivă a omului, încât influenţa ei să învingă presiunea forţelor psihice elementare din individ?

_.: Dintr-o conferinţă ţinută la Swarthmore College, 6 iunie 1938.,"!' Arhiva Einstein 29-083.

Şcoala vieţii e haotică şi aleatoare, în vreme ce sistemul de învăţământ operează după un plan precis. Lucrul acesta explică. De ce educaţia e un instrument politic atât de important: există întotdeauna pericolul ca ea să devină ţinta unor abuzuri din partea grupărilor politice rivale.

Mesaj către New Jersey Education Association, Atlantic City, 10 octombrie 1939. Vezi New York Times, 11 noiembrie 1939,34:2. H' Arhiva Einstein 29-091.1.

Cred că paralizia indivizilor e cea mai mare tară a capitalismului, întregul nostru sistem educaţional suferă din cauza acestei tare. Elevului îi este insuflată o atitudine competitivă exagerată, el e învăţat, ca pregătire pentru viitoarea sa carieră, să glorifice reuşita materială.

Din „De ce socialism?”, Monthly Revicw, mai 1949. F Învăţământul ar trebui astfel conceput încât ceea ce oferăisă; fie perceput ca un dar nepreţuit şi nu ca o datorie apăsătoare. I Din „Educaţia pentru o gândire independentă”, New York Times, 5 octombrie 1952. Arhiva Einstein 59-888.

N-am avut niciodată ocazia să le predau puştilor. Păcat. Chiar mi-ar fi plăcut să predau la liceu.

Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 17 octombrie 1953.

Prin libertate academică înţeleg dreptul de a căuta adevărul, de a publica şi de a preda ceea ce consideri că este adevărat. Dreptul acesta atrage după sine şi o datorie: nu trebuie să ascunzi nimic din ce ai recunoscut că e adevărat. Este evident că orice îngrădire a libertăţii academice urmăreşte să limiteze răspândirea cunoaşterii în rândul oamenilor, împiedicând astfel judecata şi acţiunea raţională.

Declaraţie făcută la o conferinţă din cadrul Comitetului de urgenţă al libertăţilor civile, 3 martie 1954. Citată în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 551. Facsimil în Cahn, Einstein, 97. Arhiva Einstein 28-l025.

Sunt împotriva examenelor – nu fac decât să abată interesul de la studiu. În toată cariera sa [universitară], un student n-ar trebui să dea mai mult de două examene. Aş ţine seminarii, iar dacă tinerii sunt interesaţi şi ascultă, le-aş da diplome.

Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 20 ianuarie 1955.

E pur şi simplu un miracol faptul că metodele moderne de instruire nu au sugrumat încă de tot sfânta curiozitate a întrebărilor; pentru că planta asta plăpândă şi delicată, pe lângă încurajări, are nevoie în principal de libertate; fără ea, se ofileşte şi moare negreşit.

„Note autobiografice”, în Schilpp, Albert Einstein: Philoso-pher-Scientist, 17.

M Să nu uiţi că un profesor dedicat este un mesager de preţ al trecutului, şi poate fi un însoţitor către viitorul tău.

Răspuns dat unui elev care se plângea de profesorul lui. Citat de Richards, Einstein as I Knew Him, Postscript.

Arta supremă a profesorului este de a trezi bucuria exprimării creatoare şi bucuria cunoaşterii.

Traducere a unui tnotto inscripţionat la facultatea de astrono-r – mie de la Pasadena City College, California. Citat în Random Honse Webster's Quotatiomry (New York: Random House, 1988), 850. Originalul german sună astfel: „Es ist die wichtigste Kunst des Lehrers, die Freude am Schaffen und am Erkennen zu wecken."

Ţâr DESPRE PRIETENI, OAMENI DE ŞTIINŢĂ şi ALŢII Despre Michele Besso (1873-l955)

Aplecat acum din lumea asta stranie, cu puţin înaintea mea. Asta nu înseamnă nimic. Pentru noi, fizicieni credincioşi [glciubige], distincţia dintre trecut, prezent şi viitor nu e decât o iluzie care se încăpăţânează să persiste.

Despre prietenul de o viaţă Michele Besso, într-o scrisoare de condoleanţe adresată familiei Besso, 21 martie 1955, cu mai puţin de o lună înainte de propria moarte. Arhiva Einstein 7-245.

Ce am admirat cel mai mult la el în plan uman e-faptul că a reuşit să trăiască atâta vreme cu o femeie nu doar în linişte, ci într-o armonie trainică – încercare la care eu am eşuat destul de lamentabil de două ori.

Ibid.

Despre Niels Bohr (1885-l962)

Rareori în viaţă mi-a trezit cineva atâta încântare prin simpla sa prezenţă, aşa cum o faci tu. Studiez acum lucrările tale excelente, şi când mă împotmolesc pe undeva am plăcerea să te văd, cu chipul tău amabil şi copilăros, zâmbind şi explicându-mi.

Către Niels Bohr, fizician danez, viitor laureat al premiului No-bel (1922), 2 mai 1920. Arhiva Einstein 8-065.

A fost Bohr pe aici şi sunt la fel de topit după el ca şi tine. E ca un copil extrem de delicat, care se învârte prin lumea lui într-un fel de transă.

Către Paul Ehrenfest, 4 mai 1920. Arhiva Einstein 9-486.

Ce e atât de fascinant la Bohr, ca gânditor ştiinţific, este amestecul rar de îndrăzneală şi precauţie; rareori s-a întâmplat ca cineva să dovedească o asemenea perspicacitate intuitivă, combinată cu un simţ critic atât de puternic. Este fără îndoială unul dintre cei mai mari descoperitori ai epocii noastre, în domeniul ştiinţei.

Despre Niels Bohr, februarie 1922, publicat în Einstein, Essays în Science (1934), 47. Arhiva Einstein 8-062.

E într-adevăr un om genial. Am încredere deplină în felul lui de a gândi.

Către Paul Ehrenfest, 23 martie 1922. Arhiva Einstein 10-035.

Îşi exprimă opiniile ca un om care caută în permanenţă, nu ca unul care crede că deţine tot adevărul absolut.

Către Bill Becker, 20 martie 1954. Arhiva Einstein 8-l09.

Despre Max Born (1882-l970)

Born a ajuns pensionar la Edinburgh, iar pensia lui e atât de mică încât nu-şi permitea să trăiască în Anglia şi a fost nevoit să se mute în Germania.

Despre fizicianul german pe care Einstein îl admira. Born a primit premiul Nobel în 1954, ceea ce i-a îmbunătăţit probabil situaţia financiară. Citat în Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 2 noiembrie 1953.

Despre Louis Brandeis (1856-l941)

Nu ştiu pe nimeni altcineva care să îmbine haruri intelectuale atât de profunde cu o asemenea renunţare de sine, gă-sindu-şi întregul sens al vieţii în slujirea modestă a comunităţii.

Către Louis Brandeis, judecător al Curţii Supreme, 10 noiembrie 1936. Arhiva Einstein 35-046.

Despre Pabb Casals (1876-l973)

Ceea ce admir în mod deosebit la el este atitudinea neclintită nu numai faţă de asupritorii poporului său, ci şi împotriva tuturor oportuniştilor care sunt întotdeauna gata să facă un pact cu diavolul. El şi-a dat limpede seama că lumea e ameninţată mai mult de cei care tolerează răul ori îl susţin, decât de răufăcătorii înşişi.

30 martie 1953. Arhiva Einstein 34-347. Einstein îl admira pe violoncelistul spaniol nu numai pentru muzica sa, ci şi pentru umanismul său şi pentru opoziţia sa fermă faţă de regimul fas-cist al lui Franco.

Despre Charlie Chaplin (1889-l977)

Şi-a instalat acasă un teatru japonez, cu dansuri japoneze autentice interpretate de fete japoneze. La fel ca-n filmele lui, Chaplin e un personaj cuceritor.

Către familia Lebach, 16 ianuarie 1931, după ce îl vizitase pe,t,. Actor la Hollywood. (Mai târziu în aceeaşi lună, Einstein a asis-j tat la premiera filmului lui Chaplin Luminile oraşului, împre-'nună cu acesta.) Arhiva Einstein 47-373.

Despre Mărie Curie (1867-l934)

Nu cred că doamna Curie e setoasă de putere sau de orice altceva. Este o persoană modestă, integră, şi are pe cap destule responsabilităţi şi poveri. E de o inteligenţă sclipitoare, dar în ciuda firii ei impetuoase nu e destul de atrăgătoare ca să reprezinte vreun pericol pentru cineva.

Către Heinrich Zangger, 7 noiembrie 1911, referitor la presupusa legătură a fizicienei franco-poloneze, laureată a premiului Nobel (1903, fizică; 1911, chimie), cu fizicianul francez Paul Langevin, care era căsătorit. CPAE, Voi. 5, Doc. 303.

Trebuie să vă spun cât de mult am ajuns să vă admir inteligenţa, vitalitatea şi onestitatea dumneavoastră, şi că mă consider norocos că v-am cunoscut personal la Bruxelles.

Către Mărie Curie, 23 noiembrie 1911. CPAE, Voi. 8, Doc. 312a la p. 7.

Vă sunt profund recunoscător, dumneavoastră şi prietenilor dumneavoastră, că mi-aţi permis cu atâta cordialitate să iau parte la viaţa dumneavoastră de zi cu zi. Faptul că am fost întâmpinat de asemenea oameni cu atâta camaraderie minunată este cel mai înălţător lucru la care mă pot gândi. Cu dumneavoastră totul părea atât de firesc şi de simplu, ca o operă de artă autentică. Vreau să vă cer iertare dacă proastele mele maniere v-au supărat cumva uneori.

Către Mărie Curie, 3 aprilie 1913. CPAE, Voi. 5, Doc. 435.

Doamna Curie e foarte inteligentă, însă rece ca gheaţa, adică lipsită de orice sentimente, şi de bucurie şi de tristeţe. Aproape singurul mod în care-şi exprimă emoţiile sunt răbufnirile la adresa lucrurilor care o deranjează. Are şi o fată, care e şi mai şi – ca un soldat. Fata asta e şi ea foarte dotată.

Către Elsa Lowenthal, cea 11 august 1913. CPAE, Voi. 5, Doc. 465.

Tăria ei, puritatea conştiinţei, austeritatea faţă de sine, obiectivitatea, judecata ei infailibilă – toate astea reprezintă calităţi rareori întâlnite la un sigur om. Odată ce înţelegea că un anumit drum este cel bun, îl urma fără compromisuri şi cu o tenacitate teribilă.

La ceremonialul comemorativ Curie, Roerich Museum, New York, 23 noiembrie 1934. Arhiva Einstein 5-l42.

'âi Despre Paul Ehrenfest (1880-l933)

Sentimentul său de inadaptare, care nu avea o justificare obiectivă, l-a torturat fără încetare, răpindu-i adesea pacea sufletească necesară cercetării. Tragedia lui se datorează tocmai unei lipse aproape morbide de încredere în sine. Cea mai strânsă relaţie din viaţa sa era cea cu soţia şi partenera sa de lucru. Egalul lui în plan intelectual. A răsplătit-o cu o veneraţie şi o dragoste cum rareori mi-a fost dat să văd.

După sinuciderea fizicianului Paul Ehrenfest, prieten apropiat al lui Einstein, în 1934. Ehrenfest şi-a împuşcat fiul de şaisprezece ani, Vassik, care suferea de sindromul Down, chiar în sala de aşteptare a institutului unde era tratat, după care s-a sinucis. Citat în „Nachruf Paul Ehrenfest”, Almanak van het Leidsche } Studentencorps (Leiden: Doesburg-Verlag, 1934); retipărit în Out c ofmy Later Years, 214-217. Arhiva Einstein 5-l36.

Nu a fost numai cel mai bun dascăl în profesia noastră pe care l-am cunoscut vreodată; se ocupa de asemenea cu pasiune de evoluţia şi destinul oamenilor, în special al studenţilor săi. Să-i înţeleagă pe ceilalţi, să le câştige prietenia şi încrederea, să ajute pe oricine s-a împotmolit într-un conflict cu alţii sau cu sine însuşi, să încurajeze tinerele talente – toate astea ţineau de adevăratul său har, aproape mai mult decât aplecarea sa pentru problemele ştiinţifice. Ibid.

Cu doi dintre copiii prietenului său Paul Ehrenfest, Tatiana şi Galina. (Prin amabilitatea A1P Emilio Segre Visual Archives, Uhlenbeck Collection.):

Despre Dwight D. Eisenhozuer (1890-l969)

Eisenhower a spus la radio: „Pacea nu poate fi obţinută prin mijloace militare”. Cred că e un lucru remarcabil. Eisenhower are dreptate – îi sfătuieşte pe americani să nu se implice în politica chineză.

Despre cel de-al treizeci şi patrulea preşedinte american (în " funcţie între 1953-l961). Citat de Fantova, „Conversaţii cu Ein-stein", 13 noiembrie 1953.

Despre Michael Faraday (179l-l867) '

Omul ăsta iubea misterioasa Natură aşa cum îşi iubeşte un amant iubita care-l ţine la distanţă. [Pe vremea lui Faraday] nu exista încă specializarea obtuză care, cu ochelarii ei de baga şi cu aroganţa ei, ucide poezia.

Despre chimistul şi fizicianul englez. Către Gertrud Warschauer, j- 27 decembrie 1952. Arhiva Einstein 39-517.

I'A Despre Abraham Flexner (1866-l959)

Flexner, fostul director al Institutului, este unul dintre puţinii duşmani pe care îi am aici. Acum câţiva ani am condus o revoltă împotriva lui, în urma căreia şi-a luat tălpăşiţa.

Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein", 23 ianuarie 1954., Flexner era director la Institutul pentru Studii Avansate atunci – când a fost angajat Einstein. Era atât de protector şi de posesiv cu Einstein încât a evitat în mod intenţionat să-i spună acestuia de invitaţia la Casa Albă, făcută de preşedintele Roosevelt prin intermediul Institutului. Einstein a aflat despre acest lu-j, cru, i-a cerut scuze lui Roosevelt şi a primit o altă invitaţie, pe -j care a onorat-o.

Despre Sigmund Freud (1856-l939)

De ce vorbiţi insistent despre fericirea mea? Dumneavoastră, care aţi pătruns în mintea atâtor oameni şi chiar în mintea umanităţii, nu aţi avut încă ocazia să pătrundeţi într-a mea.

Către Sigmund Freud, 22 martie 1929, ca răspuns la scrisoarea psihanalistului vienez, trimisă cu ocazia celei de-a cincize-cea aniversări a lui Einstein, în care acesta îl felicita pentru că este „un om fericit". Arhiva Einstein 32-530.

Nu sunt pregătit să-i accept toate concluziile, dar cred că opera lui e o contribuţie extrem de preţioasă la cunoaşterea comportamentului uman. Cred că este chiar mai important ca scriitor decât ca psiholog. Stilul strălucit al lui Freud n-a fost întrecut de nimeni de la Schopenhauer încoace.

Dintr-un interviu cu G. S. Viereck, „Ce înseamnă viaţa pentru Einstein", Saturday Evening Post, 26 octombrie 1929; retipărit în Viereck, Glimpses ofthe Great, 443.

Bătrânul. Avea o privire ageră; nu s-a lăsat amăgit de nici o iluzie, cu excepţia unei încrederi adesea exagerate în propriile idei.

Către A. Bacharach, 25 iulie 1949. Arhiva Einstein 57-629.

Freud era genial, însă mare parte din teoria lui e o absurditate, şi ăsta e motivul pentru care mă opun ca tu să urmezi o analiză.

Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein", 5 noiembrie 1953.;!

«: Despre Galileo Galilei (1564-l642)

Vai, întâlneşti [vanitatea] la atâţia savanţi! M-a durut întotdeauna faptul că Galileo nu a recunoscut munca lui Kepler.

Către I. Bernard Cohen, aprilie 1955, într-un interviu acordat cu puţină vreme înaintea morţii lui Einstein. Scientific American, iulie 1955, 69.

'.: îoo V:'-;:

Descoperirea şi folosirea raţionamentului ştiinţific de către Galileo au reprezentat una dintre cele mai importante realizări din istoria gândirii umane, care marchează adevăratul început al fizicii.

Einstein şi Infeld, Evolution on Physics, 7.

Despre Mahatma Gandhi (1869-l948)

Îl admir enorm pe Gandhi, însă cred că programul lui are două puncte vulnerabile. Neîmpotrivirea este cea mai inteligentă manieră de a înfrunta dificultăţile, dar ea poate fi practicată numai în condiţii ideale. Ea nu ar putea fi aplicată astăzi împotriva Partidului Nazist. Apoi Gandhi greşeşte încercând să abolească maşina din civilizaţia modernă. Ea există şi trebuie asimilată.

Dintr-un interviu, Snrvey Graphic 24 (august 1935), 384, 413, despre obiectivele pacifistului indian.

Un lider al poporului său, nesprijinit de vreo autoritate din afară; un politician al cărui succes nu se întemeiază pe mă-' iestrie sau pe stăpânirea unor procedee formale, ci doar pe forţa persuasivă a personalităţii sale; un luptător victorios care a dispreţuit întotdeauna folosirea forţei; un om înţelept şi umil, înarmat cu putere de decizie şi cu o consecvenţă neînduplecată, care şi-a închinat toate forţele pentru propăşirea poporului său şi pentru îmbunătăţirea soartei sale; un om care a înfruntat brutalitatea Europei cu demnitatea unui om simplu, dovedindu-se astfel întotdeauna superior. Peste generaţii şi generaţii, puţini vor fi în stare să creadă că a trăit vreodată pe pământul acesta un asemenea om.

Discurs cu ocazia celei de-a şaptezecea aniversări a lui Gandhi, 1 >' 1939. În Einstein on Humanism, 94. Arhiva Einstein 32-601.

Gandhi cred că avea cele mai luminate vederi dintre toţi oamenii politici ai timpului nostru. Ar trebui să ne străduim să ne comportăm în spiritul lui; nu prin folosirea violenţei În lupta pentru cauzele noastre, ci prin neparticiparea la ceea ce credem că este rău.

Dintr-un interviu la United Nations Radio, 16 iunie 1950, înregistrat în camera de lucru din casa lui Einstein de la Princeton.

— Retipărit în New York Times, 19 iunie 1950; citat de asemenea în Pais, Einstein Lived Here, 110.

Gandhi, cel mai mare geniu politic al vremii noastre, ne-a arătat calea care trebuie urmată. El a făcut dovada sacrificiilor de care este în stare un om, odată ce a descoperit calea cea bună. Activitatea sa în scopul eliberării Indiei este o mărturie vie a faptului că voinţa omului, susţinută de o convingere de neclintit, este mai puternică decât forţele materiale ce par insurmontabile.

Către redactorul publicaţiei japoneze Kaizo, 20 septembrie 1952. Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 584. Arhiva EinStein 60-039.

Evoluţia lui Gandhi s-a datorat forţelor sale intelectuale şi morale extraordinare, combinate cu ingeniozitatea politică şi cu o conjunctură unică. Cred că Gandhi ar fi fost Gandhi chiar şi fără Thoreau şi Tolstoi.

R Către Walter Harding, membru al Thoreau Society, 19 august '." 1953. Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 594. Arhiva

1' Einstein 32-616., *

Fc >' Despre fohann Wolfgang von Goethe (1749-l832)

Sesizez la el o atitudine oarecum condescendentă faţă de cititor, o anume lipsă a smereniei care, mai ales atunci când vine din partea unor spirite înalte, este încurajatoare [pentru cititor].

Despre poetul german. Către L. Caspar, 9 aprilie 1932. Arhiva Einstein 49-380.

Îl admir pe Goethe ca pe un poet fără egal şi unul dintre cei mai spirituali şi mai înţelepţi oameni din toate timpurile. Chiar şi ideile sale cărturăreşti merită preţuite, iar g şelile lui sunt aceleaşi pe care le-ar face orice mare om.

Ibid.

Despre Wcrner Heisenberg (190l-l976)

A fost aici profesorul Heisenberg, un neamţ. A fost un mare nazist (ein grosser Nazi). E un fizician remarcabil, însă ca om nu e foarte agreabil.

Despre laureatul premiului Nobel (1932) şi inventatorul mecanicii cuantice. Citat în Fantova, „Conversaţii cu Einstein", 30 octombrie 1954.

U Despre Adolf Hitler (1889-l945)

{>'A'A Sunt foarte mulţumit aici şi mă bucur de vara americană, ca şi de ştirile despre actul nebunesc comis la disperare de Hitler. El şi acoliţii lui nu o vor mai putea duce multă vreme, după ce şi-a pierdut omul de încredere şi aura. După care situaţia va fi preluată de un general, iar evreii vor avea şi ei loc de-ntors.

O scrisoare optimistă către rabinul Stephen Wise, 3 iulie 1934. „Actul nebunesc comis la disperare de Hitler" este Noaptea Cuţitelor Lungi de la sfârşitul lui iunie, în care acesta a arestat câţiva lideri de frunte ai SA, pe care îi bănuia că nu i-ar fi loiali, deşi nu exista nici o dovadă în acest sens. Liderul SA, Ernst Rohm, a fost împuşcat, iar alţii au fost ucişi în bătaie. Rohm fusese „omul de încredere" al lui Hitler în lupta împotriva comuniştilor de la sfârşitul anilor '20. Generalul era probabil Kurt von Schleicher, predecesorul imediat al lui Hitler, numai că la vremea respectivă Einstein nu ştia probabil că şi acesta fusese executat. Arhiva Einstein 35-l52.

Hitler e un om cu capacităţi intelectuale limitate, nepotrivit pentru vreo activitate folositoare, explodând de invidie şi de înverşunare la adresa tuturor celor pe care împrejurările ori natura i-au favorizat mai mult decât pe el. A cules de pe stradă şi din cârciumi toţi oamenii fără căpătâi, şi i-a organizat în jurul lui. Aşa a ajuns el politician.

Dintr-un manuscris nepublicat, 1935. Citat în Nathan şi Nor-den, Einstein on Peace, 263-264. Arhiva Einstein 28-322.

Da, prietenele mele şi iahtul meu au rămas la Berlin. Insă pe Hitler nu-l interesa decât acesta din urmă, ceea ce era jignitor pentru prietenele mele.

Citat de Armin Herrmann în „Einstein în Osterreich", Plus Lu-cis, februarie 1995,20.

Dacă ar fi ştiut Kant ceea ce ştim noi astăzi despre ordinea naturală, sunt sigur că şi-ar fi revizuit radical concluziile filosofice. Kant şi-a întemeiat structura pe fundamentele concepţiei despre lume a lui Kepler şi Newton. Acum că aceste fundamente au fost erodate, structura nu mai stă în picioare.

Dintr-un interviu cu Chaim Tschernowitz, The Jeivisli Sentinel, septembrie 1931,19, 44, 50.

Kant, deplin convins de caracterul indispensabil al unor concepte, le-a considerat – exact aşa cum apar ele – premise necesare pentru orice tip de gândire şi le-a deosebit de conceptele de origine empirică.

„Note autobiografice”, în Schilpp, Albert Einstein: Philoso-plter-Scientist, 13.

Lilti Despre Heike Kamerlingh Onnes (1853-l926)

S-a încheiat o viaţă care va rămâne un exemplu pentru generaţiile viitoare. N-am mai cunoscut pe nimeni pentru care datoria şi plăcerea să fie unul şi acelaşi lucru. Aceasta este explicaţia vieţii lui echilibrate.

Către văduva fizicianului olandez, laureat al premiului Nobel (1913), 25 februarie 1926. Arhiva Einstein 14-389.

Despre George Kennan (1904-)

Princeton University Press mi-a trimis ultima carte a lui George Kennan [Realities of American Foreign Poliaj] şi am citit-o pe loc. Mi-a plăcut foarte mult. Kennan şi-a făcut bine treaba.

Citat în Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 22 august 1954. Kennan a fost ambasadorul Statelor Unite în Uniunea Sovietică, iniţiator al politicii externe de îngrădire şi a fost multă vreme rezident la Princeton.

Despre Immanuel Kant (1724-l804)

Lucrul care mi se pare cel mai important din filosofia lui Kant este faptul că vorbeşte despre concepte a priori pentru întemeierea ştiinţei.

Despre filosoful prusac din secolul optsprezece. La o întreveDere de la Societe Franţaise de Philosophie, iulie 1922. Citat în Bulletin Societe Francaise de Philosophie 22 (1922), 91; retipărit în Nature 112 (1923), 253.

Despre Johannes Kepler (157l-l630) [Kepler] era unul dintre cei puţini care nu pot să nu-şi afirme deschis convingerile asupra oricărui subiect. Cea mai importantă operă a vieţii [sale] a fost posibilă numai după ce a reuşit să se elibereze în mare măsură de tradiţia spirituală în care fusese crescut. El nu vorbeşte despre asta, însă conflictele sale interioare ies la iveală în scrisorile lui.

L.tPJ

" <' Despre astronomul şi matematicianul german. Din Introducerea la Carola Baumgardt, Johannes Kepler: Life and Letters (New York: Philosophical Library, 1951), 12-l3.

Nu s-a lăsat tulburat ori descurajat nici de sărăcie, nici de lipsa de înţelegere a contemporanilor, care domneau peste viaţa şi opera lui.

Ibid.

Întâlnim aici un om foarte sensibil, dedicat cu pasiune căutării unei înţelegeri mai profunde a esenţei evenimentelor fizice, care în ciuda dificultăţilor interioare şi exterioare şi-a atins acest ţel înalt.

Ibid., 9. A

/ Iubitei sale, bănuită a fi spion sovietic, «Mărgărita Konenkova (cea 1900-?)

În 1998, un pachet de scrisori redactate de Einstein a fost scos la licitaţie de Sotheby's, la New York. Îi erau adresate unei femei cu care avusese o relaţie amoroasă înainte şi în timpul celui de-al doilea război

mondial, pe când locuia la Princeton. Această femeie era Mărgărita Konenkova. Conform unei cărţi publicate în 1995 de fostul spion sovietic Pavel Sudoplatov, aceasta era agent rus, iar misiunea ei oficială era de a-l prezenta pe Einstein viceconsulului sovietic de la New York şi „de a-l influenţa pe Oppenheimer şi pe alţi savanţi americani prestigioşi, cu care ea se vedea frecvent în Princeton”. Ea a reuşit într-adevăr să-l prezinte pe Einstein viceconsulului sovietic Pavel Mihailev, iar Einstein pomeneşte de el în scrisorile lor. Însă relatarea lui Sudoplatov devine altminteri suspectă, printre altele pentru că îl plasează pe Oppenheimer la Princeton la vremea respectivă, deşi el se găsea de fapt la două mii de mile depărtare, la Los Alamos, New Mexico, unde participa la construirea bombei; el a venit la Princeton abia în 1947, la doi ani după plecarea doamnei Konenkova. Einstein avea şaizeci şi şase de ani în momentul debutului corespondenţei lor, la sfârşitul anului 1945, iar Konenkova, al cărei soţ, Serghei, a sculptat în 1935 bustul În bronz al lui Einstein de la Institutul pentru Studii Avansate;' avea în jur de patruzeci şi cinci de ani (deşi New York Times stabileşte că avea 51 de ani). Ea şi Serghei erau emigranţi ruşi, şi au locuit de la începutul anilor '20 şi până în 1945 în Green-wich Village, după care au fost rechemaţi în Uniunea Sovietică. Mărgărita era bună prietenă cu Margot Einstein, al cărei fost soţ fusese ataşat la Ambasada Sovietică de la Berlin la începutul anilor '30. Este cunoscută pentru faptul că întreţinuse relaţii cu mulţi bărbaţi celebri, şi nu există nici o indicaţie că Einstein ar fi fost la curent cu faptul că ea ar fi putut fi spion. Vezi Neta York Times, 1 iunie 1998, Al, şi catalogul Sotheby's, 26 iunie 1998; toate scrisorile de mai jos se găsesc în catalogul Sotheby's sau în New York Times, cu mici diferenţe de traducere.

Marea dragoste pentru patria ta te-ar fi făcut probabil, cu timpul, să suferi dacă nu făceai pasul ăsta [întoarcerea în Rusia]. Spre deosebire de mine, tu ai în faţă decenii întregi de muncă şi viaţă activă, în vreme ce probabil că eu. Nu mai am multe zile de trăit. Mă gândesc deseori la tine.

Scrisoare din 8 noiembrie 1945.

Deunăzi m-am spălat singur pe cap, dar fără mare succes; nu sunt atât de grijuliu ca tine. Însă aici totul îmi aduce aminte de tine: Dicţionarele, minunata pipă pe care noi o credeam pierdută şi toate celelalte mărunţişuri din chilia mea de pustnic; şi bârlogul meu singuratic.

Scrisoare din 27 noiembrie 1945. Se pare că femeilor le plăcea să se joace cu celebra podoabă capilară a lui Einstein. Despre o altă prietenă de la Princeton se ştie că l-a tuns (evident nu destul de des).

Oamenii trăiesc şi acum [după război] la fel ca înainte. Şi e limpede că n-au învăţat nimic de pe urma ororilor cu care s-au confruntat. Micile intrigi cu care îşi complicau viaţa înainte le captează din nou mai toată atenţia. Ciudată specie mai suntem.

Scrisoare din 30 decembrie 1945.

Lf Cele mai scumpe urări şi sărutări, presupunând că scrisoarea va ajunge la tine. Dacă nu, să-l ia naiba pe cel care o interceptează.

Scrisoare din 8 februarie 1946.

Îmi imaginez că serbările de 1 Mai [la Moscova] trebuie să fi fost splendide. Dar tu ştii că eu privesc cu îngrijorare manifestările astea patriotice exagerate. Întotdeauna încerc să-i conving pe oameni de importanţa unei gândiri cosmopolite, rezonabile şi echilibrate.

Scrisoare din 1 iunie 1946.

J'. Despre Paul Langevin (1872-l946) '{

Dacă o iubeşte pe doamna Curie şi ea îl iubeşte la rândul ei, nu trebuie să fugă împreună fiindcă au o mulţime de ocazii să se întâlnească în Paris. Insă nu mi se pare că e ceva special între ei; găsesc mai degrabă că toţi trei sunt legaţi printr-o relaţie agreabilă şi inofensivă.

Către Heinrich Zangger, 7 noiembrie 1911, despre presupusa ' relaţie cu Mărie Curie a fizicianului francez, care era căsăto-'i rit. A treia persoană la care se referă Einstein este Jean Perrin, un alt coleg. CPAE, Voi. 5, Doc. 303.

Există atât de puţini oameni în fiecare generaţie la care cunoaşterea lucidă a naturii lucrurilor să se îmbine cu un interes acut pentru dezideratele umanităţii adevărate şi cu o înzestrare pentru acţiunile militante. Când dispare un asemenea om, în urma lui rămâne un gol care supravieţuitorilor li se pare insuportabil. Dorinţa sa de a contribui la o viaţă mai bună pentru toţi oamenii era poate chiar mai puternică decât nevoia sa de pură iluminare intelectuală. Niciunul dintre cei care a făcut apel la conştiinţa lui socială nu a plecat vreodată cu mâinile goale.

Din necrologul pentru Langevin din La Pensâe, nr. 12 (mai-iu-nie 1947), 13-l4. Arhiva Einstein 5-l50.

Am auzit despre moartea lui Langevin. Era unul dintre cei mai dragi prieteni ai mei, un adevărat sfânt, şi talentat pe deasupra. E drept că politicienii i-au exploatat valoarea, pentru că era incapabil să-şi dea seama de motivele lor josnice, atât de străine firii lui.

Către Maurice Solovine, 9 aprilie 1947. Arhiva Einstein 2l-250; publicat în Letters to Solovine, 99.

Despre Philip Lenard (1862-l947)

Îl admir pe Lenard pentru că este un maestru al fizicii experimentale; însă până acum nu a produs nimic memorabil în fizica teoretică, iar obiecţiile lui la adresa teoriei generale a relativităţii sunt de o asemenea superficialitate încât până în clipa de faţă nu mi s-a părut necesar să răspund la ele în detaliu.

Despre laureatul Nobel (1905) pentru fizică, un nazist şi antiSemit înverşunat. Berlincr Tageblatt, 27 august 1920,l-2. CPAE, Voi. 7, Doc. 45.

Despre Vladimir Ilici Lenin (1870-l924) şi Friedrich Engels (1820-l895)

Îl respect pe Lenin pentru că şi-a consumat întreaga energie, sacrificându-şi cu totul viaţa personală, ca să se dedice împlinirii dreptăţii socialiste. Nu cred că metodele sale sunt potrivite. Dar un lucru e sigur: oamenii ca el sunt apărătorii şi înnoitorii conştiinţei omenirii.

Discurs cu ocazia morţii lui Lenin, la Liga Drepturilor Omului, 6 ianuarie 1929. Arhiva Einstein 34-439.

În afara Rusiei, Lenin şi Engels nu sunt bineînţeles preţuiţi ca gânditori ştiinţifici, şi prin urmare nimeni n-ar fi interesat Să-i combată. Se poate ca lucrurile să stea la fel şi în Rusia, numai ca acolo nu îndrăzneşti să spui asta.

Către K. R. Leistner, 8 septembrie 1932. Arhiva Einstein 50-877.

F Despre HA. Lorentz (1853-l928)

Lorentz este o perlă de inteligenţă şi de tact subtil. O capodoperă autentică! După părerea mea, era cel mai luminat dintre teoreticienii prezenţi [la Congresul Solvay de la Bruxelles].

Către Heinrich Zangger, noiembrie 1911, despre fizicianul olanDez laureat al premiului Nobel (1902), pe care Einstein îl în-' drăgea şi îl admira. CPAE, Voi. 5, Doc. 305.

Sentimentul meu de inferioritate intelectuală faţă de dumneavoastră nu-mi poate tulbura marea desfătare a conversaţiilor [noastre], mai ales pentru că blândeţea părintească pe care o manifestaţi faţă de toţi oamenii nu lasă loc nici unui sentiment de mâhnire.

Către Lorentz, 18 februarie 1912. CPAE, Voi. 5, Doc. 360.

Şi-a şlefuit viaţa până în cele mai mici detalii, ca pe o nepreţuită operă de artă. Bunăvoinţa şi generozitatea sa statornice, sentimentul dreptăţii, împreună cu o cunoaştere infailibilă şi intuitivă a oamenilor şi a relaţiilor umane, au făcut din el un lider în toate sferele în care a pătruns.,;:

Discurs la mormântul lui Lorentz, 1928. Publicat în Ideas and -& Opinions, 73. Arhiva Einstein 16-l26-

Pentru mine personal el a însemnat mai mult decât toţi oamenii pe care i-am întâlnit în viaţa mea.

Mesaj la comemorarea de la Leyden, 27 februarie 1953. În ediţia revăzută a Mein Weltbild, 31. Arhiva Einstein 16-631.

Oamenii nu-şi dau seama cât de mare a fost influenţa lui Lorentz asupra dezvoltării fizicii. Nu ne putem imagina cum Ar fi evoluat ea dacă Lorentz n-ar fi adus atâtea contribuţii importante.

Citat de Robert Shankland în French, Einstein: A Centenary Vo-': lume, 39.

Despre Ernst Mach (1838-l916)

La el, plăcerea imediată a observaţiei şi înţelegerii – amor dei intellectualis a lui Spinoza – era atât de intensă, încât a privit lumea cu ochi curioşi de copil până la o vârstă înaintată, ca să afle bucurie şi mulţumire înţelegând cum se leagă totul.

Elogiu filosofului a cărui critică a lui Newton a jucat un rol în j, elaborarea teoriei relativităţii de către Einstein, deşi Mach nu era de acord cu această teorie. În Physikalische Zeilschrift, 1 aprilie Şt 1916: CPAE, Voi. 6, Doc. 29.

Pe cât era de bun Mach ca cercetător al mecanicii, pe atât de deplorabil era ca filosof.

Fel Citat în Bulletin Sociale Frangaise de Philosophie 22 (1922), 91; retipărit în Nature 112 (1923), 253; vezi şi CPAE, Voi. 6, Doc. 29, nr. 6.

„V”, ' r! 1.

"] Despre Albert Michelson (1852-l931)

— şi întotdeauna îl văd pe Michelson ca pe un artist al ştiinţei. Cea mai mare bucurie a lui pare să vină din frumuseţea experimentului însuşi şi din eleganţa metodei folosite.; ' Către Robert Shankland, 17 septembrie 1953, despre fizicianul laureat al premiului Nobel (1907) care, împreună cu Edward,, Morley în 1881, validase deja experimental postulatul lui Einstein conform căruia viteza luminii e independentă de sistemul de referinţă în care este măsurată. Einstein a spus că nu era la curent cu experimentul atunci când şi-a scris teza despre teoria relativităţii restrânse, în 1905. Vezi Folsing, Albert Einstein, 217-219. Arhiva Einstein 17-203.

Despre Jawaharlal Nehru (1889-l964) <

Daţi-mi voie să vă vorbesc despre emoţia profundă resimţită de curând când am aflat despre abolirea castelor de către Adunarea Constituantă din India. Ştiu ce rol important aţi jucat în diferitele etape ale luptei pentru emanciparea Indiei, şi cât de recunoscători trebuie să vă fie apărătorii libertăţii, atât dumneavoastră cât şi marelui dascăl Mahatma Gandhi.

„I lu Către primul-ministm indian (1947-l964). Scrisoare din 13 iunie 1947. Arhiva Einstein 32-725.

Despre Isaac Newton (1643-l727)

Ideile lui clare şi cuprinzătoare îşi vor păstra pentru totdeauna semnificaţia lor unică, reprezentând temelia întregii noastre structuri conceptuale moderne în sfera filosofiei naturii.

„Ce este teoria relativităţii?”, The Times (Londra), 28 noiembrie 1919. Arhiva Einstein l-002.

Este extrem de onorabil pentru conştiinţa logică a lui Newton că a hotărât să inventeze spaţiul absolut. Ar fi putut la fel de bine să numească spaţiul absolut un „eter rigid”. Avea nevoie de o asemenea realitate ca să confere acceleraţiei un înţeles obiectiv. Încercările ulterioare de a opera în mecanică fără acest spaţiu absolut au fost (cu excepţia celei a lui Mach) numai un joc de-a v-aţi ascunselea.

Către Moritz Schlick, 31[30] iunie 1920. Arhiva Einstein 2l-636.

După părerea mea, cele mai mari genii creatoare sunt Ga-lileo şi Newton, pe care într-un fel îi consider a forma un tot. Iar în acest tot, Newton este [cel care] a repurtat cea mai importantă izbândă pe tărâmul ştiinţei.

1920. Citat de Moszkowski, Conversations with Einstein, 40.

Într-un singur individ el a întrunit experimentatorul, teoreticianul, mecanicul şi nu în ultimul rând artistul expunerii.

Din „Cuvântul înainte” la Newton, Opticks (New York: Mcgraw-Hill, 1931).

Newton a fost primul care a reuşit să găsească un punct de plecare limpede formulat, de la care să deducă o gamă largă de fenomene, prin intermediul gândirii matematice – în manieră logică, cantitativă şi în acord cu experienţa.

Cu ocazia apropiatei aniversări a 300 de ani de la naşterea lui Newton, în Manchester Guardian, Crăciunul anului 1942.

Newton. Tu ai găsit singura cale accesibilă la vremea aceea pentru un om înzestrat cu cele mai înalte capacităţi raţionale şi creatoare. Conceptele

pe care le-ai creat sunt încă şi astăzi o parte din teoria noastră fizică, chiar dacă ştim că ele vor trebui înlocuite dacă tindem către o înţelegere mai profundă a relaţiilor.

Din „Note autobiografice”, în Schilpp, Albert Einstein: Philo-sopher-Scientist, 30-33.

Despre Emmy Noether (1882-l935)

Parvenindu-mi o nouă lucrare de la Frăulein Noether, îmi dau din nou seama că e o mare nedreptate faptul că nu are dreptul să ţină în mod oficial prelegeri. Mă declar întru totul în favoarea luării unor măsuri energice în vederea acestui lucru [pentru a anula acest regulament].

Către Felix Klein, 27 decembrie 1918, despre strălucita matematiciană germană, Emmy Noether, căreia nu i se permitea să facă parte din corpul profesoral de la Universitatea din Gottin-gen pentru că era femeie. Arhiva Einstein 14-459; CPAE, Voi. 8, Doc. 677.

Nu i-ar fi stricat Vechii Gărzi de la Gottingen să înveţe câte ceva de la ea. E clar că ştie ce spune.

Către David Hilbert, 24 mai 1918. Arhiva Einstein 13-l24; CPAE, Voi. 8, Doc. 548.

În opinia celor mai competenţi matematicieni în viaţă, Frău-lein Noether este cel mai însemnat geniu matematic creator, de la începuturile educaţiei universitare pentru femei şi până în zilele noastre.

Necrolog pentru Emmy Noether, New York Times, 4 mai 1935.,. Arhiva Einstein 5-l38.

— FDespre J. Robert Oppenheimer (1904-l967) 1

Trebuie să spun că Oppenheimer este un om extraordinar. Puţini oameni sunt atât de talentaţi şi de integri. Poate că nu a contribuit cu nimic ieşit din comun la ştiinţă, adică nu a făcut ştiinţa să progreseze, dar este foarte priceput în problemele tehnice. În toate întâlnirile noastre, s-a comportat admirabil.

Despre fizicianul american, director al Proiectului Manhattan (1942-l945) şi director al Institutului pentru Studii Avansate (1947-l966). Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 24 aprilie 1954.

Despre Wolfgang Pauli (1900-l958)

Pauli ăsta are o minte brici.

Despre fizicianul austriac laureat al premiului Nobel (1945). Citat de Armin Hermann, „Albert Einstein în Osterreich”, Plus Lucis, februarie 1995,30.

T „ „ Despre Max Planck (1858-l947)

Maniera lui fermă şi cordială în care a sprijinit această teorie e cea care a atras, în mare măsură, atenţia colegilor mei din domeniu.

Despre fizicianul german laureat al premiului Nobel (1918), pe care Einstein îl admira. Discutând despre teoria relativităţii restrânse, în „Max Planck, omul de ştiinţă” (1913), în CPAE, Voi. 4, Doc. 23. Planck a avut meritul principal în consacrarea teoriei relativităţii după 1905.

Îndepărtarea lui Planck este de-a dreptul inimaginabilă. El e înrădăcinat în patrie, trup şi suflet, mai mult decât orici-ine altcineva.

J. Către Heinrich Zangger, 1 iunie 1919, CPAE, Voi. 9, Doc. 52.

Nenorocirea lui Planck mă tulbură mult. Nu mi-am putut jreţine lacrimile când am fost pe la el, la întoarcerea mea de jla Rostock. E nemaipomenit de curajos şi de calm, dar se simte durerea care îl macină.

[. Către Max Born, 8 decembrie 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 198. În decurs de opt ani, Planck şi-a pierdut soţia şi doi dintre copii.

Ce diferenţă şi ce schimbare în bine s-ar simţi în lume dacă ar exista mai mulţi oameni ca el printre noi. Dar pare imposibil. Oamenii onorabili, indiferent de generaţie şi de ţară, au rămas izolaţi, incapabili să influenţeze evenimentele externe.

Către cea de-a doua Frâu Planck, 10 noiembrie 1947, despre soţul ei. Arhiva Einstein 19-406.

A fost unul dintre cei mai minunaţi oameni pe care i-am cunoscut. Dar nu prea înţelegea fizica, [fiindcă] în timpul eclipsei din 1919 a stat treaz toată noaptea ca să vadă dacă se confirmă devierea luminii sub influenţa câmpului graviMax Planck acordându-i lui Einstein medalia Planck, Berlin,

28 iunie 1929. (Prin amabilitatea AIP Emilio Segre Visual Archives, Fritz Reiche Collection.)

Taţional. Dacă ar fi înţeles cu adevărat teoria generală a relativităţii, s-ar fi dus la culcare, aşa cum am făcut eu.

Citat de Ernst Straus în French, Einstein: A Centenari/ Volume, 31.

Despre Walther Rathenau (1867-l922)

E uşor să fii idealist când trăieşti cu capul în nori. Însă el era un idealist cu picioarele pe pământ, şi cunoştea realitatea mai bine decât oricine.

Despre ministrul de externe german, care a fost asasinat în iulie 1922 de către membrii unei organizaţii teroriste fasciste secrete, 1 numite „Organizaţia Consul”. Citat în Ncue Rundscliau 33 (1922), 815-816. Arhiva liinstein 32-819.

Am petrecut ore întregi în compania lui Rathenau, cu mai multe ocazii, discutând despre diverse subiecte. Numai că discuţiile astea tindeau să fie unilaterale: în genere, el vorbea şi eu ascultam. Mai întâi, nu era atât de simplu să intervii; în al doilea rând, era aşa o plăcere să-l asculţi, încât nu-ţi dădeai prea tare silinţa s-o faci.

Către Johanon Twersky, 2 februarie 1943. Citat în Nathan şi A Norden, Einstein on Pcace, 52. Arhiva Einstein 32-836.

'fii Despre Romain Rolland (1866-l944)

Are dreptate să critice lăcomia indivizilor şi lupta pentru avuţie a naţiunilor, care fac ca războiul să fie inevitabil. S-ar putea să nu se înşele prea mult când priveşte revoluţia socială ca pe singura cale de a înfrânge sistemul războaielor.

Dintr-un interviu, Survey Graphic 24 (august 1935), 384, 413, despre cel mai proeminent pacifist al vremii şi laureat al pre-W miului Nobel pentru literatură (1915).

lii:

Ii'.

Despre Franklin D. Roosevelt (1882-l945)

Oricând s-ar fi întâmplat să ne părăsească acest om, am fi simţit că suferim o pierdere ireparabilă. Fie ca el să aibă o influenţă durabilă asupra inimii şi mintii oamenilor!

Declaraţie făcută la moartea preşedintelui american, în Aufbau (New York), 27 aprilie 1945. Conform New York Times, 19 august 1946, Einstein era sigur că FDR ar fi interzis bombardarea Hiroshimei dacă ar mai fi fost încă în viaţă. În martie 1945, Fin-' stein i-a scris o scrisoare lui FDR, avertizându-l asupra efectelor devastatoare ale bombei; preşedintele a murit înainte să apuce s-o citească. Vezi Apendice.

Ce rău îmi pare că Roosevelt e preşedinte – l-aş fi vizitat mai des dacă nu era.

Către prietena sa Frieda Bucky. Citat în The Jewish Quarterly 15, nr. 4 (iarna 1967-l968), 34.

Despre Bertrand Russell (1872-l970)

Claritatea, siguranţa şi imparţialitatea cu care trataţi chestiunile logice, filosofice şi umane din cărţile dumneavoastră sunt fără egal în generaţia noastră.

Către Bertrand Russell, 14 octombrie 1931. Arhiva Einstein 33-l55 până la 33-l57,75-544; citat şi în Griining, Ein Hausfiir Albert Einstein, 369.

Spiritele înalte au întâmpinat întotdeauna opoziţie din partea minţilor mediocre. O minte mediocră este incapabilă să-l înţeleagă pe acela care refuză să se plece orbeşte în faţa prejudecăţilor convenţionale, preferând în schimb să-şi exprime cu curaj şi onestitate opiniile.

Referitor la controversa iscată în jurul numirii lui Russell în corpul profesoral al City University of New York. Unii conservatori religioşi şi aşa-zişi patrioţi newyorkezi îl considerau pe Russell un propagandist împotriva religiei şi a moralei, şi, Au intentat proces împotriva numirii lui. Contractul academic al acestuia a fost abrogat. Citat în New York Times, 19 martie 1940. Arhiva Einstein 33-l68.

[Unora dintre vizitatori] le citesc articolul despre religie al lui Bertrand Russell. Îl consider cel mai bun autor în viaţă. Articolul este meşteşugit scris – totul se leagă.

Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 31 decembrie 1953. Articolul este „What îs an Agnostic?”, în cartea lui Leo Ros-ten, Religions în America (1952).

Despre Albert Schweitzer (1875-l965), Este o personalitate remarcabilă, care se prezintă ca un lideit moral al lumii. \par Dintr-un interviu, despre doctorul, misionarul şi umanistul de1 origine alsaciană, laureatul premiului Nobel pentru pace (1952). Survcy Graphic 24 (august 1935), 384, 413.

Este singurul occidental care a avut o influenţă morală comparabilă cu cea a lui Gandhi asupra acestei generaţii. La fel ca în cazul lui Gandhi, amploarea acestei influenţe se datorează într-o măsură covârşitoare exemplului pe care l-a dat prin propriul său efort de o viaţă.

Declaraţie nepublicată, 1953, ce urma iniţial să apară într-o nouă ediţie a Mein Weltbild. Citată în Sayen, Einstein în America, 296. Arhiva Einstein 33-223.

Despre George Bernard Shaw (1856-l950) '!

E un tip nemaipomenit şi are o intuiţie profundă în ce priveşte condiţia umană.

Despre scriitorul britanic, laureatul premiului Nobel pentru literatură (1925). Către Michele Besso, 5 ianuarie 1929, într-o discuţie pe marginea cărţii lui Shaw despre socialism.

I Shaw este fără îndoială una dintre cele mai mari personalităţi ale lumii. Spuneam cândva că piesele lui îmi amintesc de Mozart. Nu există nici un cuvânt de prisos în proza lui Shaw, la fel cum nu există nici o notă de prisos în muzica lui Mozart.

În Cosmic Religion (1931), 109.

Aşa glăsuieşte Voltaire al zilelor noastre.

Atribuit lui Einstein de către Hedwig Fischer, 1928, în cartea lui P. de Mendelsohn, The S. Fischer Verlag (1970), 1164.

Despre episcopul Fulton J. Sheen (1895-l979)

Episcopul Sheen este unul dintre cei mai inteligenţi [geschei-testen] oameni din lume. A scris o carte în care apără religia împotriva ştiinţei.

Despre episcopul catolic american. Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein", 13 decembrie 1953. Cartea la care se referă Einstein este Religion without God (1928).

Despre Upton Sinclair (1878-l968)

E în dizgraţie aici pentru că scoate la iveală fără cruţare partea întunecată şi confuză a vieţii americane.

Despre scriitorul american, laureat al premiului Pulitzer (1942). Către familia Lebach, 16 ianuarie 1931. Arhiva Einstein 47-373.

Despre Baruch Spinoza (1632-l677)

Spinoza este una dintre cele mai profunde şi pure fiinţe pe care a produs-o neamul nostru evreiesc.

Despre filosoful evreu, a cărui gândire l-a influenţat enorm pe Einstein, într-o scrisoare din 1946. Citat de Durrenmatt, Albert Einstein: Ein Vortrag, 22.

Sunt fascinat de panteismul lui Spinoza. Apreciez şi mai mult contribuţia lui la gândirea modernă. Pentru că este primul filosof care abordează sufletul şi corpul ca fiind una, şi nu două entităţi separate.

Dintr-un interviu cu G. S. Viereck, „Ce înseamnă viaţa pentru * Einstein", Saturday Evening Post, 26 octombrie 1929; retipărit în Viereck, Glimpses of the Great, 448.

După părerea mea, ideile lui nu s-au bucurat de aprobarea generală a celor care urmăresc claritatea şi rigoarea logică doar pentru că ele cer nu numai o gândire consecventă, ci şi o integritate ieşită din comun, generozitate şi modestie.

Către D. Runes, 8 septembrie 1932. Arhiva Einstein 33-286.

Despre Adlai Stevenson (1900-l965);

Ştevenson e foarte înzestrat, dar nu ştie să se folosească de asta.

J;î Despre fostul guvernator democrat al statului Illinois, care a candidat fără succes la preşedinţie împotriva lui Eisenhower;

În 1952 şi 1956. Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein”,

12 decembrie 1953.,-

C, Despre Rabindranath fagore (186l-l941)

Dialogul cu Tagore a fost un dezastru total din cauza dificultăţilor de comunicare, şi n-ar fi trebuit publicat sub nici o formă.

Către Romain Rolland, 10 octombrie 1930, despre cele două discuţii cu misticul, poetul şi muzicianul indian, laureat al premiului Nobel pentru literatură (1913), care au avut loc în vara anului 1930 şi au fost publicate în revista New York Times la 10 auGust 1930. Deşi Einstein a verificat personal articolul înainte de publicare, se pare că aici îşi schimbase părerea asupra exactităţii lui. Einstein scurtase prenumele lui Tagore şi îl porecli-

* se „Rabbi Tagore”. Arhiva Einstein 33-029.

> Despre Lev Tolstoi (1828-l910)

Mă îndoiesc că de la Tolstoi încoace a mai existat un lider moral autentic care să exercite o influenţă universală. El rămâne din multe puncte de vedere cel dintâi profet al timpului nostru. În ziua de azi nu există nimeni care să aibă profunda înţelegere şi tăria morală a lui Tolstoi.

Despre marele romancier rus. Dintr-un interviu, Survey Gra-phic 24 (august 1935), 384, 413.

Viaţă, a contribuit la salvarea a mii de cetăţeni ai nefericitului meu popor evreu.

Către Stalin, 17 noiembrie 1947. Un agent a răspuns că aceas-tă căutare nu a avut succes. Wallenberg, un suedez, se presu-

* pune că a salvat vieţile a zeci de mii de evrei unguri în timpul celui de-al doilea război mondial. Până la urmă a fost luat pri-;

Zonier, însă nu de nazişti, ci de Armata Sovietică, atunci când aceasta a intrat în Budapesta în 1945, şi nu a mai fost văzut niciodată. Nu se ştie nimic despre soarta lui. Vezi Roboz Einstein, Hans Albert Einstein, 14. Arhiva Einstein 34-750.

V Despre Arturo Toscanini (1867-l957)

Acum nu mai sunteţi doar interpretul inaccesibil al literaturii muzicale universale, a cărui creaţie merită cea mai mare admiraţie. Prin lupta împotriva criminalilor fascişti v-aţi dovedit a fi şi un om cu o înaltă conştiinţă.

Despre dirijorul, compozitorul şi pianistul italian. Scrisoare din 1 martie 1936. Arhiva Einstein 34-386.

Numai cel care se dedică unei cauze cu toate forţele sale şi din tot sufletul poate fi un adevărat maestru. De aceea, măiestria are nevoie de întreaga personalitate. Toscanini demonstrează acest lucru prin toate manifestările vieţii sale.

Discurs despre Arturo Toscanini cu ocazia înmânării American Hebrew Medal în 1938. Muzicianul se opunea vehement fascismului german şi italian, iar la mijlocul anilor '30 a plecat – din Europa în Statele Unite. Arhiva Einstein 34-390. Un Despre Raoid Wallenberg (1912-l)

Bătrân evreu fiind, fac apel la dumneavoastră să faceţi tot posibilul pentru a-l găsi şi trimite înapoi în ţara sa pe Raoul Wallenberg, unul dintre

foarte puţinii oameni care, în anii grei ai persecuţiei naziste, de bunăvoie şi riscându-şi propria ';v\par Despre Chaim Weizmann (1874-l952)

Cel ales de poporul ales.

Către Chaim Weizmann, care în 1949 devine primul preşedinte al Israelului. 27 octombrie 1923. Arhiva Einstein 33-366.

Cum ar spune Freud, sentimentele mele faţă de Weizmann sunt ambivalenţe.

Către Abraham Pais, 1947. Vezi Pais, A Tale qftwo Continents, 228.

Despre Hermann Weyl (1885-l955) '(.

E o minte foarte strălucită, dar e puţin rupt de realitate. În noua ediţie a cărţii lui, a bălmăjit de-a binelea relativitatea, zic eu – Dumnezeu să-l ierte. Poate că în cele din urmă o să-şi dea seama că, în ciuda tuturor intuiţiilor lui pătrunzătoare, a ratat cu mult ţinta.

l Despre fizicianul germano-elveţiano-american, care ulterior s-a j alăturat membrilor Institutului pentru Studii Avansate în acelaşi an cu Einstein. Către Heinrich Zangger, 27 februarie 1920. CPAE, Voi. 9, Doc. 332.

— V-t-svv >r Despre John Wheeler (191l-) '- '

Lucrul pe care mi l-a spus Wheeler m-a pus serios pe gânduri, dar nu cred să apuc să aflu cine are dreptate. A fost pentru prima oară că am auzit ceva inteligent. O posibilitate ar fi combinarea ideilor mele cu ale lui.

Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 11 noiembrie 1953, despre fizicianul şi teoreticianul de la Universitatea Princclon.

Despre Woodrow Wilson (1856-l924)

Unul dintre cei mai importanţi oameni de stat americani esle probabil Wilson, care reprezintă cel mai bine tipul intelectualului. Se pare că nici el nu era foarte priceput atunci când era vorba de relaţiile umane.

Despre cel de-al douăzeci şi optulea preşedinte amenc.in (1913-l921) şi fost preşedinte al Universităţii Princeton (1902-l910), după care a devenit guvernator al statului New Jersey. Din schiţa unui manuscris, cea 1940. Catalogul de autografe Kallcr, „Jewish Visionaries”, 35.

DESPRE GERMANI şi GERMANIA Ăştia nu sunt oameni adevăraţi, cu sentimente autentice; sunt reci, sunt un amestec ciudat de snobism şi servilism, şi nu manifestă bunăvoinţă faţă de semenii lor. Pe străzi, luxul ostentativ merge mână-n mână cu sărăcia.

— Către Michele Besso, 13 mai 1911, povestind despre nemţii din Praga. CPAE, Voi. 5, Doc. 267.

Acum înţeleg complezenţa locuitorilor Berlinului. Aici ai parte de atâta stimulare din afară, încât nu resimţi propriul vid cu atâta acuitate ca într-un loc mai liniştit.

Către familia Hurwitz, 4 mai 1914. CPAE, Voi. 8, Doc. 6. '

Berlinul e nemaipomenit de însufleţitor.;

Către Wilhelm Wien, 15 iunie 1914. CPAE, Voi. 8, Doc. 14.

Oamenii sunt ca peste tot, dar poţi face o selecţie mai bună fiindcă sunt atât de mulţi.

, Către Robert Heller, 20 iulie 1914, despre Berlin. CPAE, Voi. 8, Doc. 25.

Naţiunea e ca un om deranjat rău la stomac şi care nu a vomat încă destul.

Către Aurel Stodola, 31 martie 1919, despre puciul dreptei care; ri avusese loc cu două săptămâni în urmă la Berlin. CPAE, Voi. 9,. I; Doc. 16; Arhiva Einstein 22-257.

Oamenii de aici îmi plac mai mult când sunt la ananghie decât când au parte de bunăstare şi belşug.

Către Heinrich Zangger, 1 iunie 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 52.

De când le merge prost celor de-aici, îi simpatizez infinit mai mult. Nenorocirea îi sade de mii de ori mai bine omenirii decât succesul.

Către Heinrich Zangger, 24 decembrie 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 233. Se pare că Einstein avea încă aceleaşi sentimente după şase luni de la precedenta scrisoare.

Berlin este locul de care sunt cel mai strâns legat în virtutea unor ataşamente umane şi ştiinţifice.!

Către K. Haenisch, ministrul prusac al educaţiei, 8 septembrie hii 1920. Arhiva Einstein 36-022.

Germania a avut neşansa să fie otrăvită, mai întâi de belşug, iar apoi de strâmtorare.

Aforism, 1923. Arhiva Einstein 36-591.

Ciudaţi oameni, nemţii ăştia. Pentru ei nu sunt decât o buruiană, şi cu toate astea mereu mă pun la butonieră.

Jurnal de călătorie, 17 aprilie 1925.

Hitler locuieşte în stomacul gol al Germaniei. Un stomac gol nu e un sfetnic politic bun. [dar] e greu să se nască o cunoaştere politică mai bună atunci când sunt puţine şanse să-ţi umpli stomacul.

> în Cosmic Religion (1931), 107. (Mulţumiri tânărului Brian Claeys din Iowa pentru această sursă.)

Atâta vreme cât am de ales în privinţa asta, voi trăi numai într-o ţară în care să domnească libertăţile civile, toleranţa şi egalitatea tuturor cetăţenilor în faţa legii. În momentul de faţă Germania nu întruneşte aceste condiţii.

Din „Manifest”, 11 martie 1933. Publicat în Mein Weltbild, 81; retipărit în Ideas and Opinions, 205.

— 126 /.'.,.:

Declaraţiile pe care le-am dat presei se refereau la intenţia mea de a demisiona din funcţia de la Academie şi de a renunţa la cetăţenia prusacă. Motivul pe care l-am invocat pentru această decizie este că nu vreau să trăiesc într-o ţară în care oamenii nu sunt egali în faţa legii şi nu au libertatea să spună şi să profeseze ce vor.

Către Academia Prusacă de Ştiinţe, 5 aprilie 1933. Arhiva Einstein 29-295.

Aţi mai declarat că o „vorbă bună” din partea mea în favoarea „poporului german” ar avea o mare greutate în străinătate. La acest lucru trebuie să răspund că o mărturie ca aceea pe care o sugeraţi ar fi echivalentul respingerii tuturor noţiunilor de dreptate şi libertate pe care le-

am apărat întreaga viaţă. O asemenea mărturie nu ar fi, aşa cum spuneţi dumneavoastră, o vorbă bună pentru naţiunea germană.

Răspuns adresat Academiei Prusace de Ştiinţe, 12 aprilie 1933, după ce aceasta a acceptat demisia lui Einstein. Arhiva Einstein 29-297.

În Germania am fost avansat acum la rangul de monstru al răului şi mi-au fost confiscaţi toţi banii. Dar mă consolez cu gândul că oricum i-aş fi cheltuit curând.

Către Max Born, 30 mai 1933, după ce i-a fost blocat contul bancar din Germania. În Born, Born-Einstein Letters, 114.

Nu pot să înţeleg reacţia de pasivitate a întregii lumi civilizate faţă de această barbarie modernă. Oare lumea nu vede că Hitler vrea război?

Citat de un reporter pentru Bunte Welt (Viena), 1 octombrie 1933; citat şi în Pais, Einstein Lived Here, 194.

Mentalitatea militară exagerată a statului german îmi era străină chiar şi când eram tânăr. Atunci când tatăl meu s-a mutat în Italia, a făcut, la cererea mea, demersuri pentru a mă dispensa de cetăţenia germană, fiindcă voiam să fiu cetăţean elveţian.

Către Julius Marx, 3 aprilie 1933. Citat în Hoffmann, Albert Einstein: Creator and Rebel, 26. Arhiva Einstein 5l-070.:; ':'; ' v ' "127, ' -':

Germania, aşa cum era înainte, era o oază [culturală] în mijlocul deşertului.

Către Alfred Kerr, iulie 1934. Arhiva Einstein 50-687.

Germania este încă preocupată de război, iar conflictul e inevitabil. Naţiunea se găseşte într-un declin intelectual şi moral de la 1870 încoace. Mulţi dintre cei cu care am lucrat la Academia Prusacă în perioada naţionalistă de după războiul mondial nu erau de cea mai bună calitate.

Dintr-un interviu, Survey Graphic 24 (1935), 384,413.

Aţi găsit cuvintele potrivite pentru problemele dificile ale vremii noastre, iar acestea nu rămân fără efect. Aş fi preferat doar să nu fi folosit cuvântul „arieni” ca şi cum ar fi un concept rezonabil.

Fi Către rabinul Stephen Wise, 11 septembrie 1935, despre un dis-V curs pe care Wise l-a ţinut la Lucerna. Arhiva Einstein 35-l72.

Timp de secole. Nemţii au fost deprinşi să muncească din greu şi au învăţat multe lucruri, dar au fost obişnuiţi şi cu supunerea slugarnică, ordinea militară şi brutalitatea.

Dintr-un manuscris nepublicat, 1935. Citat în Nathan şi Nor-'"' den, Einstein on Peace, 263. Arhiva Einstein 28-322.

Singurul lucru bun pe care îl văd în asta e că Hitler, obsedat de puterea lui, va face destule prostii încât lumea întreagă să se alieze împotriva Germaniei – o versiune şi mai grotescă a lui Kaiser Wilhelm.

Către Otto Nathan, scrisoare olografă, 15 septembrie 1936. Ber-green Albert Einstein Collection, Vassar College, Box:# M2003-009, Dosarul 1.15.

Ei au avut întotdeauna tendinţa de a-i servi cu slugărnicie pe psihopaţi. Dar nu au reuşit niciodată cu atât succes ca acum.

August 1939. Pe spatele unei Scrisori datate 28 iulie 1939, făcând aluzie la Hitler. Arhiva Einstein 28-500.1.

Din cauza tradiţiei lor nenorocite, nemţii sunt atât de răi încât va fi foarte greu ca situaţia să se schimbe prin mijloace rezonabile, ca să nu spun umane. Sper ca până la sfârşitul războiului să se omoare în mare măsură între ei, cu ajutorul binevoitor al lui Dumnezeu.

'; Către Otto Juliusburger, vara anului 1942. Arhiva Einstein 38-l99; "' citat şi în Sayen, Einstein în America, 146.

—; j Nemţii, ca popor, sunt responsabili pentru aceste crime în masă şi trebuie pedepsiţi ca popor. În spatele Partidului Nazist se află poporul german, care l-a ales pe Hitler după ce acesta, în cărţile şi în discursurile sale, îşi exprimase limpede intenţiile ruşinoase, fără urmă de dubiu.

Despre eroii ghetoului de la Varşovia, în Bnuetin ofthe Society. Ofpolish Jews (New York), 1944. Arhiva Einstein 29-099.

De când nemţii i-au masacrat pe fraţii mei evrei în Europa, nu vreau să mai am de-a face cu ei, nici cu savanţii relativ inofensivi. Printre aceştia nu se numără acei câţiva care şi-au păstrat principiile, în măsura în care a fost posibil.

Către Arnold Sommerfeld, 14 decembrie 1946. Arhiva Einstein 2l-368. Printre acei câţiva Einstein i-a inclus pe Otto Hahn, Max von Laue, Max Planck şi Arnold Sommerfeld.

Crima germanilor este cu adevărat cea mai abominabilă crimă din istoria popoarelor aşa-zis civilizate. Comportamentul intelectualilor germani – priviţi în ansamblu – nu a fost mai lăudabil decât cel al maselor.

Către Otto Hahn, 26 ianuarie 1949. Arhiva Einstein 12-072.

Atitudinea majorităţii covârşitoare a germanilor faţă de poporul meu a fost de aşa natură încât nu putem să nu-i considerăm un pericol. Cred că relaţiile germanilor cu celelalte popoare sunt la fel de riscante.

Dintr-un interviu cu Alfred Werner, Liberal Judaism 16 (aprilie-mai 1949), 4-l2.

După crimele în masă comise de nemţi în rândurile poporului evreu ar trebui să fie evident că un evreu care se respectă nu vrea să fie asociat cu nici un eveniment oficial din Germania. Reînnoirea calităţii mele de membru al „Ordre pour le merite” iese prin urmare din discuţie.

Către preşedintele german Theodor Heuss, 16 ianuarie 1951. Arhiva Einstein 34-427. Einstein a primit prestigioasa medalie în 1923, însă în 1933 a fost obligat de nazişti s-o returneze. Guvernul german l-a invitat să se realăture Ordinului în 1950, iar după cum arată scrisoarea de mai sus, a refuzat. Charles Darwin, i Michael Faraday, Max Planck, Walther Nernst, David Hilbert, Fraţii Grimm şi Richard Strauss se numără printre sutele de artişti şi oameni de ştiinţă care au primit medalia, din 1842 încoace.

Dacă m-aş fi înşelat, atunci un singur [autor] ar fi fost de ajuns!

Replica lui Einstein despre teoria lui, atunci când a aflat că în Germania a fost publicată o lucrare cu titlul 100 de au tori împotriva lui Einstein. Citat în Stephen Hawking, A Briefhistory of Time (Londra: Bantam, 1988), 178.

I DESPRE UMANITATE În asemenea momente îţi dai seama din ce specie jalnică faci parte. Îmi văd mai departe liniştit de studiile mele, simţind în acelaşi timp un amestec de milă şi revoltă.

Către Paul Ehrenfest, 19 august 1914, în ajunul primului război mondial. CPAE, Voi. 8, Doc. 34.

Văd de multe ori că oamenii cei mai setoşi de putere şi cu cele mai extremiste opinii politice nu sunt în stare nici măcar să-şi impună punctul de vedere în viaţa personală.

Către Paul Ehrenfest, 3 iunie 1917. CPAE, Voi. 8, Doc. 350. ^

Cum e posibil ca această epocă iubitoare de cultură să fie de o amoralitate atât de monstruoasă? Ajung să preţuiesc din ce în ce mai mult generozitatea şi iubirea semenilor, mai presus de orice altceva.

Către Heinrich Zangger, 6 decembrie 1917. CPAE, Voi. 8, Doc. 403.

Omul caută să-şi făurească o imagine simplificată şi inteligibilă a lumii; apoi încearcă să substituie acest cosmos propriului său univers de experienţe. Fiecare face din acest cosmos şi din construirea lui pivotul vieţii sale afective, pentru a-şi găsi pacea şi siguranţa pe care nu le poate afla în vârtejul îngust al experienţei personale.

Din „Motivele cercetării", o prelegere ţinută cu ocazia celei de-a şaizecea aniversări a lui Max Planck, aprilie 1918. CPAE, Voi. 7, Doc. 7.

Eşecul şi privaţiunile sunt cei mai buni dascăli şi purificatori.

Către Auguste Hochberger, 30 iulie 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 79; Arhiva Einstein 43-915.

N-ar trebui să se uite că în medie însuşirile morale ale oamenilor nu diferă mult de la o ţară la alta.

Către H. A. Lorentz, 1 august 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 80.

Copiii nu ţin seama de experienţele de viaţă ale părinţilor lor, iar naţiunile ignoră istoria. Lecţiile urâte trebuie mereu reînvăţate.

Aforism, 12 octombrie 1923. Arhiva Einstein 36-589. >'

De ce vorbesc oamenii întotdeauna despre personalităţi în termeni de naţionalitate? Personalităţile germane, personalităţile britanice? Goethe a protestat întotdeauna când era numit poet german. Marile personalităţi sunt pur şi simplu oameni care nu trebuie priviţi din perspectiva naţionalităţii lor şi nici nu trebuie să se ţină seama de mediul în care s-au format.

New York Times, 18 aprilie 1926,12:4.,„, Rasa este o înşelăciune. Toţi oamenii moderni sunt un con*, glomerat de atâtea amestecuri etnice, încât nu mai rămâne nici o rasă pură.

Dintr-un interviu cu G. S. Viereck, „Ce înseamnă viaţa pentru. Einstein", Saturday Evening Post, 26 octombrie 1929; retipărit În Viereck, Glimpses ofthe Great, 450.

Orice om care citeşte prea mult şi îşi foloseşte prea puţin propriul creier deprinde o anumită lene în gândire, la fel cum cel care îşi petrece prea multă vreme în sala de cinema este tentat să se mulţumească cu o viaţă de împrumut în loc să-şi trăiască propria viaţă.

Ibid.; retipărit în Viereck, Glimpses ofthe Great, 437.

Văd omenirea ca pe un copac cu multe mlădiţe. Nu mi se pare că fiecare mlădiţă şi fiecare ramură are un suflet al ei.

Ibid., 444.

Oamenii sunt cei care îmi provoacă rău de mare – nu marea. Dar mi-e teamă că ştiinţa mai are până să găsească o soluţie pentru suferinţa asta.

Către compania Schering-Kahlbaum din Berlin, după ce aceasta îi expediase câteva mostre, probabil pentru preîntâmpinarea răului de mare. 28 noiembrie 1930. Arhiva Einstein 48-663.

Să te bucuri de bucuria altora şi să suferi odată cu ei tea sunt cele mai bune repere ale oamenilor.

— AsCătre Valentine Bulgakov, 4 noiembrie 1931. Arhiva Einstein 45-702.

În faţa lui Dumnezeu suntem cu toţii la fel de înţelepţi sau de nesăbuiţi.»

În Cosmic Religion (1931), 105

Adevărata valoare a unei fiinţe umane este determinată în primul rând de măsura şi de sensul în care a reuşit să se elibereze de propriul său eu.

Cea iunie 1932. Publicat în Mein Weltbild, 10; retipărit în Ideas and Opinions, 12.

Minoritatea, în prezent clasa dominantă, are la cheremul ei învăţământul şi presa, şi de regulă şi Biserica. Lucrul ăsta îi permite să formeze şi să influenţeze sentimentele maselor şi să se folosească de ele ca de o unealtă.

Către Sigmund Freud, 30 iulie 1932. În De ce război? 5.

La urma urmei, toţi suntem oameni, fie că suntem americani sau germani, evrei sau arieni. Dacă am putea măcar să reţinem ideea asta preţioasă, atunci aş fi un om fericit.

Către Gerald Donahue, 3 aprilie 1935. Arhiva Einstein 49-502.

Învăţaţi să vă bucuraţi de norocul şi de fericirea prietenilor voştri, nu căutaţi fericirea în certuri fără sens. Dacă lăsaţi să crească în voi aceste sentimente fireşti, fiecare greutate vi se va părea mai uşoară şi mai suportabilă, vă veţi găsi cu răbdare propria cale şi veţi răspândi pretutindeni fericire.

Mesaj de Crăciun pentru şcolari, 20 decembrie 1935. În Cala-price, Dear Professor Einstein, 134/135.

Omul îşi trage forţa în lupta pentru existenţă din faptul că e un animal social. Aşa cum bătălia între furnicile dintr-un muşuroi e esenţială pentru supravieţuirea furnicilor, la fel se întâmplă cu membrii unei comunităţi umane.

Cuvântare la un congres de la State University of New York în Albany, 15 octombrie 1936. În School and Society 44 (1936), 589-592. Vezi şi New York Times, 16 octombrie 1936,11:1; publicată sub titlul „Despre educaţie” în Ideas and Opinions, 62. Arhiva Einstein 29-080.

Un om de succes e cel ce primeşte mult de la semenii lui, de regulă infinit mai mult decât le dăruieşte el lor. Însă valoarea unui om ar trebui judecată în funcţie de ce dă el, nu de ce poate primi.

Ibid.

Când priveşti lumea de azi îţi dai seama cu regret că nu poate ţine loc cantitatea calităţii: dacă i s-ar putea substitui, ne-am găsi acum într-o situaţie mai bună decât în Grecia Antică.

Către Ruth Norden, 21 decembrie 1937. Catalogul de autografe Kaller, „Jewish Visionaries”, 33.

Lipseşte reacţia elementară împotriva nedreptăţii şi în favoarea dreptăţii – reacţie care pe termen lung reprezintă singura protecţie a omului faţă de recăderea în barbarie.

Dintr-un mesaj către Young Men's Christian Association în ziua inaugurării, 11 octombrie 1937. Citat în Einstein: A Portrait, 56. Arhiva Einstein 28-403.

Convingerile şi ţelurile comune, interesele asemănătoare vor produce în orice societate grupuri care, într-un anumit sens, acţionează ca nişte unităţi. Între astfel de grupuri vor exista întotdeauna fricţiuni – acelaşi tip de aversiune şi rivalitate care există între indivizi. După părerea mea, uniformitatea nu e de dorit în cadrul unei populaţii, nici măcar dacă ar fi posibilă.

Din „De ce îi urăsc ei pe evrei?”, revista Collier, 2b noiembrie 1938.

Strămoşii noştri ştiau ceva ce se pare că noi am uitat: orice unealtă nu este decât un instrument neputincios, dacă nu e stăpânită de un spirit viu.

Dintr-un discurs ţinut la Princeton Theological Seminary, 19 mai 1939. Arhiva Einstein 28-493.

E mai bine ca oamenii să fie ca animalele. ar fi mai intuitivi; nu e bine să fie atât de preocupaţi de ce fac atunci când fac.

Dintr-o conversaţie înregistrată de Algernon Black, toamna anului 1940. Arhiva Einstein 54-834.

Trebuie să facem ce putem noi mai bine. Asta e datoria noastră sacră de oameni.

Ibid.

După părerea mea, perfecţiunea mijloacelor şi confuzia scopurilor pare să caracterizeze epoca noastră.

Înregistrare radiofonică pentru o conferinţă ştiinţifică la Londra, 28 septembrie 1941. Arhiva Einstein 28-557.

Pentru un om drept şi bine intenţionat, nu există mulţumire mai mare decât aceea de a şti că şi-a dedicat toată energia unei cauze bune.

Cuvintele de încheiere din „Mesaj către ţara mea de adopţie”, Pageant, ianuarie 1946.

Poate că există ceva bun în nepăsarea cu care Natura se joacă aparent orbeşte cu creaturile ei. Ar putea fi de bun augur dacă măcar i-am convinge pe tineri cât de importantă e hotărârea asta [căsătoria şi reproducerea] – luată adesea în clipa în care Natura ne aruncă într-un fel de miraj senzual îmbătător, pentru a rămâne stăpâni pe judecata noastră atunci când avem mai mare nevoie de ea.

4., Către Hans Muehsam, 4 iunie 1946, despre refuzul lui Einstein /'" în privinţa oricărui efort concertat de a „îmbunătăţi" rasa umană. Arhiva Einstein 38-356.

Nu mă deranjează că eşti fată, dar principalul e să nu te deranjeze pe tine. Nu ai nici un motiv.

Unei fetiţe sud-africane, Tyfanny Williams, septembrie sau oc-i<y tombrie 1946, care, într-o scrisoare către Einstein, îşi cerea scuze că este fată, lucru pe care „l-a regretat întotdeauna”, dar cu care „se resemnase”. In Calaprice, Dear Professor Einstein, 156.

Nu există decât o cale către adevărata măreţie umană: calea suferinţei.

Comentariu în marginea unui articol de W. White, „Why I Re-<:>: Main a Negro”, 1 noiembrie 1947. Publicat în Saturday Review, 11 noiembrie. Arhiva Einstein 28-768.

Omul este în acelaşi timp o fiinţă solitară şi o fiinţă socială. Ca fiinţă solitară, el încearcă să-şi apere propria existenţă şi pe cea a celor apropiaţi, să-şi satisfacă dorinţele şi să-şi dezvolte calităţile înnăscute. Ca fiinţă socială, el caută să câştige recunoaşterea şi afecţiunea semenilor săi, să le împărtăşească bucuriile, să le aline suferinţele şi să le îmbunătăţească condiţiile de viaţă.

Din „De ce socialism?”, Monthly Review, mai 1949. Retipărit în îdeas and Opinions, 153. Arhiva Einstein 28-857.

Te naşti într-o cireada de vite şi trebuie să te bucuri că nu eşti călcat în picioare înainte de vreme.

Către Cornel Lanczos, 9 iulie 1952. Arhiva Einstein 15-320.

Un om trebuie să înveţe să înţeleagă raţiunile fiinţelor umane, iluziile lor şi suferinţele lor.

Din „Educaţia pentru o gândire independentă”, New York Times, 5 octombrie 1952. Arhiva Einstein 59-666.

Lucrurile la care reflectează omul de unul singur, fără să fie stimulat de ideile şi experienţele altora, sunt, chiar şi în cel mai bun caz, mai degrabă insignifiante şi monotone.

Dintr-un articol din Dcr Jungkaufmann (Ziirich) 27, nr. 4 (1952), 73. Arhiva Einstein 28-927.

Trebuie să fii conştientă că cei mai mulţi bărbaţi (şi de altfel nu puţine femei) nu sunt prin natura lor monogami. Natura asta devine şi mai puternică atunci când tradiţia şi împrejurările stau în calea individului.

Către Eugenie Anderman, o femeie necunoscută care îi ceruse sfatul lui Einstein în privinţa infidelităţii soţului ei, 2 iunie 1953. (Graţie lui Andor Carius.) Arhiva Einstein 59-097.

Fidelitatea forţată e un fruct amar pentru toţi cei implicaţi. Ibid.

Ne găsim cu toţii hrană şi adăpost prin munca semenilor noştri, şi trebuie să plătim cum se cuvine pentru asta, nu numai prin munca pe care ne-am ales-o de dragul satisfacţiei noastre personale, ci şi prin munca aceea care, după opinia generală, le slujeşte lor. Altfel devenim paraziţi, oricât de modeste ar fi nevoile noastre.

Unui bărbat care dorea să-şi petreacă tot timpul fiind subvenţionat pentru a studia, în loc să muncească, 28 iulie 1953. Arhiva Einstein 59-l80.

Lăsat singur la naştere, omul ar rămâne primitiv şi animalic în gândirea şi în sentimentele sale. Individul este ceea ce este. În virtutea [faptului de a

fi] membru al marii comunităţi Umane, care îi călăuzeşte existenţa materială şi spirituală din leagăn şi până în mormânt.

Din „Societate şi personalitate”, fri Ideas and Opinions, 13.

Oricine îşi asumă misiunea de a fi judecătorul Adevărului şi al Cunoaşterii e redus la tăcere de râsetele zeilor.

Aforism din Essays Presented to Leo Baeck on the Occasion of His Eightieth Birthday (Londra: East and West Library, 1954), 26. Leo, i'S Baeck a fost un rabin şi filosof aflat în fruntea comunităţii evreieşti din Germania în timpul lui Hitler. (Pregătită iniţial să fie o inscripţie la Institutul Marx-Engels.) Arhiva Einstein 28-962.

Ca să fii un membru ideal al unei turme de oi, trebuie mai ales să fii oaie.

Ibid.;

Cinste celui care a trecut prin viaţă ajutându-i mereu pe alţii, fără să cunoască frica, şi căruia agresivitatea şi resentimentele i-au rămas străine. Asta e materia din care sunt plămădiţi marii lideri morali.

Ibid.

Încercarea de a îmbina înţelepciunea cu puterea a reuşit doar rareori şi numai pentru scurt timp. J Ibid. I Puţini oameni sunt în stare să exprime cu calm opinii care diferă de prejudecăţile mediului lor social. Cei mai mulţi sunt chiar incapabili să formuleze asemenea opinii.

Ibid. Citat şi în Einstein: A Portrait, 102.

Existenţa şi validitatea drepturilor omului nu sunt scrise în stele.

Într-o cuvântare la Chicago Decalogue Society of Lawyers, noiembrie 1953. În New York Times, 21 februarie 1954. Arhiva Ein-; stein 28-l012.

Ca să primeşti cu certitudine un răspuns favorabil din partea oamenilor, e mai bine să le oferi ceva pentru stomacul lor, decât pentru creierul lor.

Către L. Manners, un producător de ciocolată, 19 martie 1954. Arhiva Einstein 60-401.

Frica sau prostia au fost întotdeauna temeiul celor mai multe acţiuni omeneşti.

Către E. Mulder, aprilie 1954. Arhiva Einstein 60-609.

Ii"ti,' î ' '*

Ui ' 'rlf i *'

DESPRE EVREI, ISRAEL, IUDAISM şi SIONISM

;;'i,^v-A; «./'. U

, 11», în tinereţea sa, Einstein nu se identifica puternic cu cultura şi religia evreiască. Părinţii săi erau evrei asimilaţi din sudul Germaniei, care se îndepărtaseră de rădăcinile lor evreieşti şi care erau mai preocupaţi de afaceri şi de asigurarea unui trai bun. Cu toate astea, el a primit acasă o educaţie religioasă iudaică privată, pe care iniţial a adoptat-o cu zel, pentru a o respinge hotărât la vârsta de doisprezece ani, când a sporit interesul său pentru ştiinţă. Apoi s-a declarat „fără apartenenţă religioasă”. A „redescoperit” iudaismul în anii '20, ca urmare a retragerii sale din cercetarea ştiinţifică intensă. Momentul a coincis atât cu apariţia anti-semitismuiui şi sionismului, cât şi cu confirmarea teoriei relativităţii generale, care i-a adus

faima mondială. Sionismul lui Einstein era mai degrabă cultural decât politic. El punea accentul pe reînnoirea culturală şi spirituală a poporului evreu, spre deosebire de sionismul politic, care se concentra asupra instituirii unui stat evreiesc. El a sprijinit totuşi crearea Israelului ca refugiu pentru evrei, deoarece credea în puterea comunităţii ca forţă de coeziune. Vezi Schulmann, „Einstein Re-discovers Judaism" şi Stachel, „Einstein's Jewish Identity".

E împotriva firii să călătoresc fără să fie absolut necesar într-o ţară unde neamul meu a fost persecutat cu atâta brutalitate.

Către P. P. Lazarev, 16 mai 1914, ca răspuns la o invitaţie din partea Academiei Imperiale de Ştiinţe din Sankt-Petersburg de a veni în Rusia pentru a urinări eclipsa totală de soare din 1914.

Nu ştii unde să găseşti vreo mulţumire în tot ce ţine de problemele omeneşti. Eu mă bucur din tot sufletul de formarea statului evreiesc în Palestina. Chiar cred că seminţia noastră E într-adevăr mai tolerantă (sau măcar mai puţin brutală) decât europenii ăştia odioşi.

Către Paul Ehrenfest, 22 martie 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 10.

Am mare încredere în buna dezvoltare a statului evreiesc şi sunt mândru că va exista un mic petic de pământ pe care fraţii noştri să nu fie consideraţi străini.

Către Paul Epstein, 5 octombrie 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 122.

Poţi avea vederi internaţionale fără să fii indiferent faţă de naţia ta.

Ibid.

Am o caldă simpatie pentru preocupările noii colonii din Palestina, şi în special pentru universitatea ce urmează să fie întemeiată. Voi face bucuros tot ce-mi stă în puteri pentru asta.

Către Hugo Bergmann, Organizaţia Sionistă din Londra, 5 noiembrie 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 155.

Între 16 şi 18 ianuarie trebuie să fiu la Basel, unde se ţine o conferinţă pe tema noii Universităţi Ebraice care va fi întemeiată în Palestina. Cred că acţiunea aceasta merită o implicare stăruitoare.

Către Mchele Besso, 12 decembrie 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 207.

Nu sunt cetăţean german, nici nu există la mine ceva care să poată fi numit „credinţă evreiască". Cu toate astea, sunt bucuros să aparţin poporului evreu, deşi nu îl privesc ca pe Poporul Ales.

Către Asociaţia Centrală a Cetăţenilor Germani de Credinţă r Evreiască, 5 aprilie 1920. Publicat în Israelitisches Wochenblatt, ' 24 septembrie 1920. CPAE, Voi. 7, Doc. 37, şi Voi. 9, Doc. 368.

Poate că tocmai din pricina antisemitismului ne putem conserva ca rasă; cel puţin aşa cred.

Ii. Ibid. Rfirasi fc b'YD."

Nu ţin deloc să merg în America, dar o fac numai în interesul sioniştilor, care trebuie să se milogească pentru câţiva dolari ca să construiască instituţii de învăţământ la Ierusalim şi pentru care acţionez ca mare preot şi agent. Dar fac ce pot ca să-i ajut pe aceia din tribul meu care sunt pretutindeni trataţi atât de rău.

Către Maurice Solovine, 8 martie 1921. Publicat în Letters to So-lovine, 41.

În ciuda convingerilor mele internaţionaliste, m-am simţit întotdeauna obligat să-i apăr pe membrii tribului meu care sunt persecutaţi şi asupriţi moral, pe cât îmi stă în putere s-o fac.

Către Fritz Haber, 9 martie 1921. Arhiva Einstein 36-840.

Nu-mi amintesc de vreun alt eveniment public care să-mi fi făcut atâta plăcere ca propunerea de a înfiinţa o Universitate Ebraică la Ierusalim. Respectul tradiţional pentru cunoaştere pe care evreii l-au păstrat intact de-a lungul secolelor de încercări grele face să fie cu atât mai dureros să vedem cum mulţi fii talentaţi ai poporului evreu nu au acces la învăţământul superior.

Dintr-un interviu, New York Times, 3 aprilie 1921. Vezi remarci similare cu privire la Universitatea Brandeis, mai jos.

Sionismul reprezintă într-adevăr un nou ideal evreiesc, unul care poate să-i aducă poporului evreu o bucurie reînnoită a vieţii. Sunt încântat că am acceptat invitaţia lui Weizmann.

"* Către Paul Ehrenfest, 18 iunie 1921, despre turneul lui de strângere de fonduri în Statele Unite împreună cu Chaim Weiz- ' mann, în numele Universităţii Ebraice din Ierusalim. Arhiva i Einstein 9-561.

Am descoperit poporul evreu abia în America. Văzusem mulţi evrei, însă nici la Berlin, nici în altă parte în Germania nu m-am întâlnit vreodată cu poporul evreu.

I Din „Cum am devenit sionist", Jiidische Rundschau, 21 iunie 1921.

Rai o:

În Germania, antisemitismul are şi efecte care ar trebui să fie binevenite, din punctul de vedere al evreilor. Cred că evrei-mea germană îşi datorează existenţa neîntreruptă antisemitismului. În absenţa acestei distincţii, asimilarea evreilor în Germania s-ar petrece rapid şi nestânjenit.

Din „Cum am devenit sionist", Jiidische Rundschau, 21 iunie < 1921. Vezi şi CPAE, Voi. 7, Doc. 56.

Câtă vreme am locuit în Elveţia, nu am fost conştient de descendenţa mea evreiască. Lucrul ăsta s-a schimbat imediat ce m-am mutat la Berlin. Am constatat cum antisemitismul îi împiedica pe evrei să urmeze studii sistematice şi cum se zbăteau să-şi asigure traiul.

Ibid.

Nu spun că sunt evreu în sensul că aş pretinde păstrarea naţionalităţii evreieşti sau a oricărei alte naţionalităţi ca un scop în sine. Consider mai curând că naţionalitatea evreiască este un fapt şi cred că fiecare evreu ar trebui să suporte consecinţele acestui fapt.

Ibid.,^i Sionismul meu nu exclude internaţionalismul.

Ibid.», Cred că trezirea conştiinţei de sine a evreilor este un lucru necesar şi în interesul convieţuirii normale cu neevreii. Acesta a fost motivul major al înscrierii mele în mişcarea sionistă. Sionismul întăreşte încrederea în sine a evreilor, de care e nevoie pentru viaţa lor în diaspora, iar un centru

evreiesc în Palestina creează o puternică legătură care le conferă evreilor sprijin moral.

Ibid. ':[/:; –;A:

N. cars Pentru mine sionismul nu e numai o mişcare de colonizare a Palestinei. Naţiunea evreiască e o realitate în Palestina, ca Şi în diaspora, iar simţămintele evreieşti trebuie păstrate vii oriunde trăiesc evrei. Cred că fiecare evreu are datorii faţă de semenii săi evrei.

Ibid.

Repatriindu-i pe evrei în Palestina şi asigurându-le un nivel economic sănătos şi normal, sionismul este o activitate productivă, care îmbogăţeşte societatea umană.

Ibid.

În timp ce membrii clanului, îndureraţi, se rugau în gura mare, chipurile lor se întorceau către zid, trupurile lor se legănau înainte şi înapoi. Un tablou jalnic al unor oameni care aveau un trecut, dar nu şi un viitor.

Despre vizita la Zidul Plângerii din Ierusalim, 3 februarie 1923, înregistrată în jurnalul său de călătorie. Arhiva Einstein 29-l29! Până la 29-l31.

Inima spune da, însă mintea spune nu.

Jurnal de călătorie, 13 februarie, 1923, despre invitaţia de a accepta un post la Universitatea Ebraică din Ierusalim. În ibid. ' Citat de asemenea în Hoffmann, „Einstein and Zionism”, 241. < Arhiva Einstein 29-l29.

E inutil să încercăm să-i convingem, pe calea raţiunii, pe ceilalţi de egalitatea noastră spirituală şi intelectuală, câtă vreme atitudinea lor nu e motivată de raţiune. Trebuie în schimb să ne emancipăm din punct de vedere social şi să ne îndeplinim propriile revendicări sociale.

Din „Antisemitismul şi tineretul academic”, aprilie 1923. Retipărit în Ideas and Opinions, 188. Arhiva Einstein 28-016.

Evreii noştri sunt în stare de multe aici [la Ierusalim] şi se bat între ei ca de obicei. De fapt am ceva probleme având în vedere că – după cum ştii – am devenit un sfânt evreu.

Către Michele Besso, 25 decembrie 1925. Arhiva Einstein 7-356. Trimiterea ironică la „sfântul evreu” apare şi într-o scrisoare I către fiii săi Hans Albert şi Eduard, 24 noiembrie 1923 (vezi; s mai sus „Einstein despre sine”). Într-o scrisoare din 4 mai 1920, către Paul Ehrenfest, el glumeşte spunând că „a fost solicitată prezenţa ciolanelor sfântului”, la o conferinţă la Halle la sfârşitul aceleiaşi luni.

Un evreu care se străduieşte să-şi impregneze spiritul de idealuri umanitare se poate declara fără probleme un sionist. Motivul pentru care trebuie să fii recunoscător sionismului este acela că e singura mişcare care le-a conferit evreilor o mândrie îndreptăţită.

În Judische Rundschau 30 (1925), 129.!Îl Dacă n-am fi nevoiţi să trăim printre oameni intoleranţi, mărginiţi şi violenţi, aş fi primul care să renunţe la orice naţionalism în favoarea unei umanităţi universale.

Ri Către Willy Hellpach, un renumit psiholog şi politician liberal 5 din perioada Weimar, 8 octombrie 1929. Arhiva Einstein 46-656.

Sionismul este un naţionalism care nu luptă pentru putere, ci pentru demnitate şi pentru refacere.

Ibid.

Sunt un determinist. Prin urmare, nu cred în liberul arbitru. Evreii cred în liberul arbitru. Ei cred că oamenii îşi făuresc singuri viaţa. Din punct de vedere filosofic, resping această doctrină. În privinţa asta nu sunt evreu.

J i Dintr-un interviu cu G. S. Viereck, „Ce înseamnă viaţa pentru j: Einstein”, Saturday Evening Post, 26 octombrie 1929; retipărit în Viereck, Glimpses of the Great, 441.

Dacă nu vom fi în stare să găsim o cale de cooperare sinceră şi înţelegere cinstită cu arabii înseamnă că nu am învăţat nimic din cei 2000 de ani de suferinţă şi ne vom merita soarta.

Către Chaim Weizmann, 25 noiembrie 1929. Arhiva Einstein 33-411.

Poporul evreu a dovedit de-a lungul istoriei că intelectul este cea mai bună armă. E datoria noastră de evrei să punem în slujba omenirii experienţa noastră dureroasă veche de mai multe mii de ani şi, credincioşi tradiţiilor morale ale înaintaşilor noştri, să devenim oşteni în lupta pentru pace, uniţi de cele mai nobile principii ale tuturor sferelor culturale şi religioase.

Sţ Dintr-un discurs de la o adunare evreiască din Berlin, 1929. Citat în Frank, Einstein: His Life and Times, 156.

Religia evreiască este. O cale de a sublima existenţa cotidiană. Ea nu presupune nici un act de credinţă – în sensul curent al termenului – din partea membrilor ei. Şi tocmai de aceea nu a existat niciodată vreun conflict între concepţia noastră religioasă şi concepţia ştiinţifică asupra lumii.

Din „Ştiinţă şi Dumnezeu: Un dialog”, Forum and Century 83 (1930), 373.

Iudaismul nu este un crez: Dumnezeul iudaic e pur şi simplu o negare a superstiţiei, un rezultat imaginar al eliminării sale. Mai e şi o încercare de a întemeia legea morală pe frică, o încercare regretabilă şi compromiţătoare. Totuşi, cred că tradiţia morală solidă a naţiunii evreieşti s-a eliberat într-o mare măsură de această frică. E de asemenea limpede că „a-l servi pe Dumnezeu” a devenit totuna cu „a-i servi pe cei vii”. Cei mai remarcabili evrei, în special Profeţii şi Isus, s-au luptat neîncetat pentru asta.

Din „Există un punct de vedere evreiesc?”, Opinion, 26 septembrie 1932; retipărit în Ideas and Opinions, 186. Arhiva Einstein 28-l97.

Cred că iudaismul e preocupat aproape exclusiv de atitudinea morală în viaţă şi faţă de viaţă. Cred că esenţa acestei concepţii rezidă într-o atitudine pozitivă faţă de viaţa tuturor fiinţelor., M Ibid., 185. După cum se observă din această declaraţie şi din p; altele similare, Einstein respingea orice categorisiri rasiale ori Biologice ale iudaismului; dimpotrivă, el vedea în acesta în principal o atitudine faţă de viaţă. Vezi Stachel, „Einstein's Je-wish Identity”, pentru un comentariu asupra refuzului oricărei contaminări rasiale în concepţia sa despre iudaism.

Cred că formarea sindicatelor. Este necesară pentru Palestina. Nu numai că ele reprezintă pentru clasa muncitoare sufletul însuşi al muncii de construire, dar sunt şi singura punte cu adevărat eficientă între evrei şi arabi.

Călre Doamna Lindheim, 2 februarie 1933. Arhiva Einstein 50-990.

Evreii seamănă cu un gaz nobil necondensabil, care poate intra într-o stare solidă de agregare numai alipindu-se de un obiect solid. Lucrul ăsta e valabil şi pentru mine. Dar poate că tocmai în inerţia asta chimică stă capacitatea noastră de a acţiona şi de a stărui.

Către Paul Ehrenfest, iunie 1933. Arhiva Einstein 10-260.

Căutarea cunoaşterii ca scop în sine, iubirea aproape fanatică de dreptate şi nevoia de independenţă personală – acestea sunt caracteristicile tradiţiei evreieşti, şi mă văd nevoit să-i mulţumesc stelei mele norocoase pentru că aparţin acestei tradiţii.

Din „Idealuri evreieşti”, în Mein Weltbild (1934), 89; retipărit în Ideas and Opinions, 185.

Nu există evrei germani, evrei ruşi sau evrei americani. Singura diferenţă dintre ei este limba pe care o vorbesc în mod curent. De fapt, există numai evrei.

Dintr-un discurs ţinut la o cină de Purim la German-Jewish Club din New York, 24 martie 1935, retipărit la scurtă vreme în New York Herald Tribune. Un cititor a ripostat la această afirmaţie şi i-a cerut lui Einstein să explice ce a vrut să spună. Vezi următorul citat pentru un răspuns parţial.

Văzută prin ochii unui istoric, povestea suferinţelor lor ne învaţă că faptul de a fi evreu a avut un impact mai mare decât faptul de a aparţine comunităţilor politice. Dacă, de exemplu, evreii germani ar fi alungaţi din Germania, ei ar înceta să fie germani şi şi-ar schimba limba şi apartenenţa politică; însă ar rămâne evrei. Cred că motivul nu ţine atât de caracteristicile rasiale, cât de tradiţiile profund înrădăcinate, care nu se limitează în nici un caz la sfera religioasă.

Către Gerald Donahue, 3 aprilie 1935. Arhiva Einstein 49-502. Reţineţi totuşi că Einstein însuşi a continuat să vorbească limba germană chiar şi după ce a părăsit Germania.

Superficialitatea materialistă este un pericol mult mai mare pentru supravieţuirea evreilor decât nenumăraţii duşmani externi care îi ameninţă existenţa cu violenţă.

Mesaj la un banchet, 7 iunie 1936. Citat în New York Times, 8 iunie 1936. Arhiva Einstein 28-357.

Aş prefera să fiu martorul unei înţelegeri rezonabile cu arabii, bazate pe traiul paşnic în comun, decât să fiu martorul creării unui stat evreiesc.

Dintr-un discurs intitulat „Datoria noastră faţă de sionism”, ţinut în faţa Comitetului Naţional Palestinian al Muncii, 17 aprilie 1938 la New York. Textul integral a fost publicat în New Palestine 28, nr. 2 (29 aprilie 1938), 2-4. Retipărit în Ideas and Opinions, 188-l90. Arhiva Einstein 28-427.

Iudaismul datorează o mare recunoştinţă sionismului. Mişcarea sionistă a reînviat sentimentul comunitar printre evrei. Ea a realizat proiecte productive. În Palestina, la care au contribuit prin sacrificii de sine evreii din toată lumea. A fost mai ales posibilă îndrumarea unei părţi nu lipsite de importanţă a tineretului nostru către o viaţă dusă în muncă fericită şi creatoare.

Ibid.

Felul în care înţeleg eu natura esenţială a iudaismului respinge ideea unui stat evreiesc cu graniţe, cu armată şi o Anumită putere seculară. Mă tem de prejudiciile interne pe care le va suferi iudaismul – mai ales în urma apariţiei unui naţionalism îngust în rândurile noastre, pe care am fost deja nevoiţi să-l combatem în forţă fără ca măcar să fi avut un stat evreiesc. O revenire la naţiune în sensul politic al termenului ar fi echivalentă cu abandonarea spiritualizării comunităţii noastre pe care o datorăm geniului profeţilor noştri.

Ibid.

La urma urmei, a fi evreu înseamnă în primul rând a cunoaşte şi a aplica în practică principiile fundamentale ale omeniei, formulate în Biblie – principii fără de care nu poate exista vreo comunitate fericită şi sănătoasă.

Ibid.

Poate că evreii, ca grup, sunt lipsiţi de forţă, însă pretutindeni suma realizărilor membrilor individuali este considerabilă şi grăitoare, deşi aceste realizări au avut de înfruntat numeroase obstacole.

Din „De ce îi urăsc ei pe evrei?”, revista Collier, 26 noiembrie 1938. Retipărit în Ideas and Opinions, 197.

[Naziştii] văd în evrei un element neasimilabil, căruia nu i se poate impune o acceptare necritică şi care. Le ameninţă autoritatea din cauza insistenţei lor asupra iluminării maselor. JJ1

IbidJJ1

Evreul care îşi uită credinţa (în sensul formal al termenului) se găseşte într-o situaţie similară cu cea a melcului care îşi părăseşte cochilia. Rămâne un evreu.

Ibid.

Legătura care i-a unit pe evrei vreme de mii de ani şi care îi mai uneşte şi azi este, mai presus de toate, idealul demoCratic al dreptăţii sociale, dublat de idealul ajutorării reciproce şi al toleranţei dintre oameni. A doua caracteristică a tradiţiei evreieşti este respectul uriaş faţă de orice formă de aspiraţie intelectuală şi de efort spiritual.

Ibid.

Forţa de a rezista, care i-a permis poporului evreu să supravieţuiască timp de mii de ani, s-a întemeiat în mare măsură pe tradiţiile ajutorului reciproc. În vremurile astea de restrişte, disponibilitatea noastră de a ne ajuta unii pe alţii e supusă la o încercare foarte grea. Fie ca noi să izbândim în această încercare aşa cum au făcut-o şi înaintaşii noştri. Nu avem alte mijloace de autoapărare decât solidaritatea noastră şi conştiinţa că această cauză pentru care suferim este o cauză măreaţă şi sfântă.

Către Alfred Hellman, 10 iunie 1939. Arhiva Einstein 53-391.

Sionismul nu le-a oferit evreilor germani o protecţie prea mare împotriva anihilării. Însă le-a dat supravieţuitorilor tăria sufletească de a îndura cu demnitate dezastrul, fără să-şi piardă sănătosul lor respect de sine.

J Către Charles Adler, un evreu antisionist, probabil ianuarie (1946. Citat în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 64. Arhiva Einstein 56-435.

În condiţiile actuale, tinerele noastre talente ştiinţifice nu au de multe ori acces la profesiunile academice, ceea ce înseamnă că tradiţia cu care ne mândrim cel mai mult – preţuirea muncii rodnice – va fi confruntată cu o extincţie lentă, dacă rămânem la fel de indiferenţi în această privinţă ca în trecut.:

Către David Lilienthal, iulie 1946, despre acordul său cu prij vire la înfiinţarea Universităţii Brandeis pentru studenţii evrei.

În acelaşi an adăuga că aceasta trebuie „să nu discrimineze pe nimeni, pe motive de sex, rasă, credinţă, origine sau convingeri „' politice”. În 1953 a refuzat un doctorat onorific din partea instiR tuţiei din cauza unor dispute personale pe care le avusese cu

§ membrii fondatori în 1947. Arhiva Einstein 40-398,40-432. Vezi Şi S. S. Schweber, „Albert Einstein and the Founding of Buan-deis University”, manuscris nepublicat., Situaţia în care se găsesc victimele supravieţuitoare ale persecuţiei germane stă mărturie pentru gradul în care s-a deteriorat conştiinţa morală a omenirii. Întâlnirea de astăzi arată că există oameni care nu sunt dispuşi să accepte în tăcere atrocităţile.

Mesaj de pe dedicaţia monumentului de la Riverside Drive Memorial, New York, închinat victimelor Holocaustului, 19 octombrie 1947. Arhiva Einstein 28-777.

Înţelepciunea şi moderaţia de care au dat dovadă liderii noului stat îmi dau încredere că relaţiile cu poporul arab vor fi treptat statornicite, relaţii întemeiate pe cooperare profitabilă, pe respect reciproc şi pe încredere. Pentru că aceasta e singura cale prin care ambele popoare îşi pot dobândi independenţa autentică în raport cu lumea din afară.

Declaraţie dată la Universitatea Ebraică din Ierusalim, cu ocazia primirii unui doctorat onorific, 15 martie 1949. Arhiva Einstein 28-854, 37-296.

Universitatea este astăzi o realitate, un centru al libertăţii studiilor şi învăţământului, al muncii colegiale fericite. Iat-o, pe pământul eliberat prin mare suferinţă de poporul nostru; e aici, un lăcaş spiritual al unei comunităţi înfloritoare şi optimiste, ale cărei realizări au primit în cele din urmă recunoaşterea universală pe care o merită.

Ibid.

În 1921, sionismul a depus eforturi în vederea înfiinţării unei patrii naţionale, nu pentru întemeierea unui stat în sens politic. Totuşi, s-a realizat acest ultim obiectiv mai degrabă sub presiunea necesităţii decât a urgenţei. Discutarea retrospectivă a acestui proces pare inutilă. Cât priveşte atitudinea cunoscută sub numele de „ortodoxie”, trebuie să spun că n-am avut niciodată prea mare simpatie pentru ea. Nu cred că ' vvrv'. ':'- '- 152; v '!

Acum joacă ufi rol important şi e puţin probabil ca în viitor lucrurile să se schimbe.

Ca răspuns la întrebarea reporterului Alfred Werner, legat de sprijinul acordat de el sionismului în cazul înfiinţării statului secular Israel, în Liberal Judaism 16 (aprilie-mai 1949), 4-l2.

Ca să mă ridic la înălţimea acestei distincţii, trebuie să fiu foarte atent să nu fac vreo prostie ori să nu scriu vreo carte ridicolă. Sunt mândru de această onoare, nu pentru mine personal, ci pentru că sunt evreu. E în mod clar o dovadă de progres ca o biserică creştină să cinstească un savant evreu.

Despre imaginea sa sculptată deasupra intrării principale de la Riverside Church din New York City, care mai prezintă şi alte personalităţi nemuritoare ale omenirii. Ibid. Riverside Church, construită după modelul catedralei din secolul XIII de la Char-tres, Franţa, a fost încheiată în 1930 şi este interconfesională.

Evreii din Palestina nu au luptat pentru independenţă politică de dragul independenţei, ci ca să câştige dreptul de liberă emigrare pentru evreii din multe ţări în care le era pusă în pericol însăşi viaţa; liberă emigrare şi pentru toţi cei care tânjeau după o viaţă printre ai lor. Nu exagerăm dacă spunem că au luptat ca să facă posibil un sacrificiu unic poate în istorie.

Dintr-o înregistrare radiofonică NBC pentru United Jewish Ap-peal Conference, Atlantic City, 27 noiembrie 1949. Arhiva Einstein 58-904.

Sprijinirea vieţii culturale e o preocupare esenţială pentru poporul evreu. N-am mai exista astăzi ca popor fără acest interes permanent pentru învăţătură.

Discurs cu ocazia celei de-a douăzeci şi cincea aniversări a Universităţii Ebraice din Ierusalim. Citat în New York Times, 11 mai 1950.

Evreii sunt un grup de oameni care au o istorie comună şi anumite tradiţii, pe lângă cea religioasă. Sunt uniţi de interese comune, create şi susţinute de lumea din afară prin;

Einstein, „sfântul evreu”, alături de alţi sfinţi, îngeri şi spirite alese, pe timpanul intrării în catedrala Riverside din New York, construită între 1927 şi 1930. Reverendul Harry E. Fosdick, *>

Primul paroh al catedralei, a spus că Einstein îşi are locul aici >

Pentru că „cel ce făptuieşte binele e omul lui Dumnezeu”, ICuvinte biblice care descriu sfinţenia. Se spune că Einstein a foste".

Încântat de această imagine. (Fotografie de Alice Calaprice.); rfintermediul unei atitudini în principal antagoniste, numită prejudecată.

Către Alan E. Mayers, student la Universitatea Princeton, f' 20 octombrie 1950. (Mulţumiri domnului Mayers pentru ex-" pedierea acestei scrisori.)

De când am devenit pe deplin conştient de situaţia noastră precară în rândul naţiunilor lumii, relaţia mea cu poporul evreu a devenit cea mai strânsă legătură umană pe care o am.

Declaraţie către Abba Eban, ambasadorul Israelului în Statele Unite, 18 noiembrie 1952. Arhiva Einstein 28-943.

Pentru ca un stat tânăr să-şi câştige o independenţă reală şi s-o poată menţine, trebuie ca în ţară să se formeze un grup de intelectuali şi de experţi.

Citat în New York Times, 25 mai 1953. Arhiva Einstein 28-987. T J

Israelienii ar fi trebuit să-şi aleagă ca limbă engleza, nu ebraica. Ar fi fost mult mai bine, dar erau prea fanatici.

Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 2 ianuarie 1954.

E incredibil cum au putut evreii ăştia germani să se întoarcă în Germania. Până şi Martin Buber s-a dus în Germania şi a acceptat să primească Premiul Goethe [acordat în 1951]. Oamenii ăştia sunt atât de vanitoşi. I-am lăsat baltă pe toţi şi le-am tras un şut în fund.,

) Ibid., 12 februarie 1954. În ziua de 23 februarie, ziarul New York,i Times (p. 5) anunţa că „Einstein nu va accepta nici o funcţie în viaţa publică germană din cauza crimelor petrecute în Germania hitleristă”.

Israelul este singurul loc de pe pământ unde evreii au posibilitatea să-şi creeze o viaţă publică în acord cu propriile idealuri tradiţionale.

Dintr-o cuvântare ţinută la o conferinţă a American Friends of the Hebrew University, la Princeton, New Jersey, 19 septembrie 1954. Arhiva Einstein 28-l054.

Cel mai important aspect al politicii noastre [a Israelului] trebuie să fie dorinţa noastră permanentă, manifestă de a institui o egalitate deplină pentru cetăţenii arabi care trăiesc în mijlocul nostru. Atitudinea pe care o vom adopta faţă de minoritatea arabă va reprezenta adevăratul test al standardelor noastre morale ca popor.

Către Zvi Lurie, 4 ianuarie 1955, cu trei luni înainte de moartea lui Einstein. Arhiva Einstein 60-388.

Doar atunci când vom avea curajul să ne considerăm o naţiune, doar atunci când ne vom respecta pe noi înşine [evreii], vom putea câştiga respectul altora.

Scrisoare din 5 aprilie 1920. Citat în Hoffmann, „Einstein and Zionism”, 237. Arhiva Einstein 43-443.

Sionismul reprezintă într-adevăr un nou ideal evreiesc, acela de a putea reda poporului evreu bucuria de a trăi.

Către Paul Ehrenfest, 18 iunie 1921. Citat în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 63. Arhiva Einstein 9-561.

Dacă ar fi fost să fiu preşedinte, aş fi fost nevoit uneori să le spun evreilor lucruri pe care nu le-ar fi plăcut să le audă.

Către Margot Einstein, despre decizia lui de a refuza preşedinţia Israelului. Citat în Sayen, Einstein în America, 247.

P ' (Pi sâfi;

DESPRE VIATĂ Unul dintre cele mai bune lucruri în viaţă e înţelegerea limpede a legăturilor reciproce. Nu poţi să negi asta decât dacă eşti într-o dispoziţie foarte mohorâtă, nihilistă.

Către Hedwig Born, 31 august 1919. CPAE, Voi. 9. Doc. 97.

Viaţa omului are sens numai în măsura în care poate să înnobileze şi să înfrumuseţeze viaţa oricărei fiinţe vii. Viaţa e sacră, cu alte cuvinte e valoarea supremă, căreia i se subordonează toate celelalte valori.

Din „Există un punct de vedere evreiesc?”, 3 august 1932. Publicat în Mein Weltbild (1934), 89-90; retipărit în Ideas and Opi-; nions, 185-l87.

Dacă nu poate fi plătit cu nici un preţ, înseamnă că nu are nici o valoare.

Aforism, 27 iunie 1927. Arhiva Einstein 35-582.

Viaţa este o tapiserie minunată. Individul nu e decât un detaliu neînsemnat dintr-un desen uriaş şi sublim.

Dintr-un interviu cu G. S. Viereck, „Ce înseamnă viaţa pentru Einstein”, Saturday Evening Post, 26 octombrie 1929; retipărit în Viereck, Glimpses of the Great, 444.

Cred că o viaţă simplă şi modestă e bună pentru toată lumea, atât în plan fizic, cât şi în plan spiritual.

Din „Ce cred eu”, Forum and Century 84 (1930), 193-l94; retipărit în Ideas and Opinions, 8-l1.:

Nu merită trăită decât o viaţă în slujba altora.

Ca răspuns la o întrebare pusă de redactorii revistei Youth, o publicaţie a Young Israel of Williamsburg, N. Y. Citat în New York Times, 20 iunie 1932. Arhiva Einstein 29-041.

Ciudată e condiţia noastră aici pe pământ. Venim fiecare pentru o scurtă vizită, fără să ştim de ce, însă avem uneori impresia că ghicim scopul.

Din „Crezul meu”, pentru Liga Germană a Drepturilor Omului, 1932; citat de asemenea în Leach, Living Philosophies, 3., Atunci când mersul obişnuit al vieţii de zi cu zi este întrerupt, ne dăm seama că suntem ca nişte naufragiaţi care încearcă să se menţină la suprafaţă pe o biată scândură în largul mării, uitând de unde au venit şi fără să aibă habar încotro se îndreaptă.

Către domnul şi doamna Held, un cuplu care pierduse pe neaşteptate un copil sau un nepot, 26 aprilie 1945. Arhiva Einstein Trebuie să înţelegem ce anume din tradiţia noastră încetăţenită e dăunător pentru soarta şi demnitatea noastră – şi să ne făurim vieţile în consecinţă.

Referitor la atitudinea americanilor faţă de negri, ianuarie 1946. Publicat sub titlul „Problema negrilor”, în Out ofmy Later Years, O viaţă îndreptată în principal către satisfacerea nevoilor personale duce întotdeauna, mai devreme sau mai târziu, la o deziluzie amară. ~,„, Către T. Lee, 16 ianuarie 1954, Arhiva Einstein 60-235.

Bştp Orice amintire e impregnată de starea de fapt prezentă, aşadar de o pespectivă înşelătoare.

Din „Note autobiografice”, în Schilpp, Albert Einstein: Philo-sopher-Scientist, 3.

Dacă vrei să duci o viaţă fericită, ancoreaz-o de un scop, nu de oameni sau de obiecte.

Citat de Ernst Straus în French, Einstein: A Centenary Volume, 32.

I DESPRE MUZICĂ„'7” „'„ '"

Preferaţii lui Einstein erau Bach, Mozart şi unii compozitori italieni şi englezi vechi; Schubert de asemenea, datorită capacităţii compozitorului de a transmite emoţia. Era mult mai puţin atras de Beethoven, considerând că muzica acestuia e prea dramatică şi prea personală. Händel, credea el, era lăudabil din punct de vedere tehnic, dar dădea dovadă de superficialitate.;

Compoziţiile scurte ale lui Schumann i se păreau fermecătoare pentru că erau originale şi de o mare profunzime afectivă. Men-delssohn dovedea mult talent, dar era lipsit de adâncime. Lui Einstein îi plăceau unele lieduri şi o parte din muzica de cameRă a lui Brahms. Era de părere că personalitatea muzicală a lui Wagner e extrem de agresivă, „aşa că o pot asculta în general V' doar cu dezgust". Îl credea talentat pe Richard Strauss, dar lipsit de autenticitate şi prea preocupat de efecte exterioare. (Din răspunsurile la un chestionar, mai 1939. Arhiva Einstein 34-322.) Einstein a început să cânte la vioară la vârsta de şase ani; în 1950 a renunţat şi mai cânta doar la pian. Îşi numise vioara „Lina" şi i-a lăsat-o prin testament nepotului său, Bernhard.

^ Vezi Frank, Einstein: His Life and Times, 14; Griining, Ein Haus

— Filr Albert Einstein, 251.

Insistă asupra sonatelor lui Mozart. Şi tatăl tău a înţeles muzica prin ele.

Fiului său Hans Albert, 8 ianuarie 1917. Einstein „se îndrăgostise de sonatele lui Mozart” la vârsta de treisprezece ani. CPAE, Voi. 8, Doc. 287, nr. 2.

Diferenţele dintre muzica japoneză şi muzica noastră sunt într-adevăr fundamentale. In vreme ce în muzica noastră europeană acordurile şi structura arhitecturală sunt esenţiale Şi constituie un dat, din muzica japoneză lipsesc. Ambele însă au aceeaşi octavă de treisprezece note. Pentru mine, muzica japoneză e un tablou al emoţiilor, cu un efect surprinzător şi imediat. Am impresia că totul ţine de o reprezentare stilizată a emoţiilor întâlnite în glasul omenesc, ca şi a sunetelor naturii care tulbură sufletul omului, cum ar fi cântecul păsărilor şi vuietul oceanului. Senzaţia asta capătă forţă poate pentru că instrumentele de percuţie, care nu sunt limitate în ce priveşte tonurile şi sunt extrem de potrivite pentru caracterizarea ritmică, joacă un rol important. După părerea mea, cel mai mare obstacol în calea acceptării muzicii japoneze ca o formă importantă de artă este lipsa unui aranjament formal şi a unei structuri arhitecturale.

I Din „Impresiile mele din Japonia”, Kaizo 5, nr. 1 (ianuarie 1923), n 339. Arhiva Einstein 36-477.1.

Din păcate, ţinând cont atât de capacităţile mele sexuale, cât şi de cele muzicale, nu cred că sunt în măsură să accept amabila dumneavoastră invitaţie.

'>. Către K. Singer, 16 august 1926, refuzând o invitaţie de a parii ticipa la un eveniment muzical cu ocazia Primului Congres In-< ternaţional pentru Cercetare Sexuală. Arhiva Einstein 44-905.

Muzica nu influenţează munca de cercetare, dar ambele se hrănesc din acelaşi gen de dorinţă, şi se completează una pe alta prin eliberarea pe care o aduc cu sine.

Către Paul Plaut, 23 octombrie 1928. Arhiva Einstein 28-065; citat de asemenea în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 78.

Despre viaţa şi opera lui Bach n-am de spus decât atât: ascultă, cântă, iubeşte, venerează – şi ţine-ţi gura.

O replică destul de tăioasă la un chestionar despre Bach, 1928. Se poate ca Einstein să fie ironic la adresa criticilor muzicali. Citat în Einstein: A Por trăit 74, şi Dukas şi Hoffmann, Albert * Einstein, the Human Side, 75. Arhiva Einstein 28-058.1.

F> împreună cu „Doktor-Quartett”, acasă la Felix Ehrenhaft, *. la Viena, 13 octombrie, 1931. A

{ (Prin amabilitatea AIP Emilio Segre Visual Archives.)

TiCât despre Schubert, doar atât am de spus: cântă, iubeşte – şi ţine-ţi gura!

Răspuns la încă o întrebare despre compozitori, 10 noiembrie 1928. Citat în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 75.

Dacă n-aş fi fost fizician, probabil că aş fi fost muzician. De multe ori gândesc muzical. Îmi trăiesc reveriile diurne muzical, îmi privesc viaţa în termeni muzicali. Cea mai mare bucurie în viaţă mi-o aduce vioara mea.

Dintr-un interviu cu G. S. Viereck, „Ce înseamnă viaţa pentru Einstein”, Saturăm/ Evening Post, 26 octombrie 1929; retipărit în Viereck, Glimpses of the Great, 436.

În Europa, muzica s-a îndepărtat prea mult de arta populară şi de simţămintele oamenilor, devenind un fel de artă secretă, cu propriile convenţii şi tradiţii.

Dintr-o conversaţie cu misticul, poetul şi muzicianul indian Rabindranath Tagore, din 19 august 1930, la Berlin, discutând despre posibilităţile de autoexprimare în muzica orientală şi în cea occidentală. În Asia 31 (martie 1931), 140-l42.

E nevoie de un înalt nivel artistic ca să transpui pe deplin o idee minunată în muzică originală, astfel încât să creezi variaţiuni pornind de la ea. [în Occident] variaţiunile sunt de multe ori prestabilite.

Ibid.

Problema e că muzica cu adevărat bună, fie că vine din Est sau din Vest, nu poate fi analizată.

Ibid.

Chiar dacă la scripca ta Zi şi noapte ai cânta,;

Nu e bine toţi s-o ştie Şi să te ia-n băşcălie.;

S Dacă zdrăngăni cu putere —

* Fiindcă asta-i a ta vrere – * "H închide geamul mai bine, t

?p }¤©¤¤?®?©° ?®° ®« ¤© MZ =

Poem scris pentru Emil Hilb, 18 aprilie 1939. Arhiva Einstein —448. I.

Am luat lecţii de vioară de la 6 până la 14 ani, dar am avut ghinion cu profesorul meu, pentru care muzica nu depăşea stadiul unui exerciţiu mecanic. Am început cu adevărat să învăţ abia când aveam în jur de 13 ani, mai ales după ce m-am îndrăgostit de sonatele lui Mozart.

Ciornă a unei scrisori către Philipp Frank, 1940. Descoperită recent în Arhiva Einstein, nenumerotată încă.

Nu mă simt în largul meu ascultând Beethoven. Cred că e prea personal, aproape că e dezbrăcat. Mie dă-mi mai degrabă Bach şi iar Bach.

Dintr-un interviu cu Lili Foldes, The Etude, ianuarie 1947.

Cunoştinţele mele de muzică modernă sunt foarte limitate, însă într-o privinţă nu am îndoieli: adevărata artă poartă amprenta unei chemări nestăvilite a artistului creator.

Omagiu lui Ernst Bloch, 15 noiembrie 1950. Citat în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 77. Arhiva Einstein 34-332.

Am terminat cu vioara. Pe măsură ce trece vremea, mi-e tot mai greu să mă aud cântând.

Către Regina Elisabeta a Belgiei, 6 ianuarie 1951. Citat în Na-than şi Norden, Einstein on Peace, 554. Arhiva Einstein 32-400.

Pianul e mult mai potrivit pentru improvizaţii [decât vioara], ca şi pentru a cânta de unul singur, aşa că zilnic cânt la pian. În plus, pentru mine ar fi mult prea obositor din punct de vedere fizic să mai cânt acum la vioară.

Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 24 martie 1954.

Am auzit astăzi la radio simfonia Jupiter a lui Mozart. E cea mai bună lucrare pe care a compus-o Mozart. Dintre operele lui Mozart, Figaro şi Răpirea sunt excepţionale. Flautul fermecat nu-mi place atât de mult. În ce-i priveşte pe moderni, numai Boris Godunov al lui Mussorgski e bun.

Ibid., 10 martie 1955.

Ce aiureli a scris Mozart aici!

Pe când se chinuia să cânte o piesă de-a lui Mozart. Citat de Margot Einstein într-un interviu cu J. Sayen pentru Einstein în America, 139.

Mai întâi improvizez, iar dacă nu merge, îmi caut liniştea în Mozart. Însă dacă atunci când improvizez am sentimentul că o să iasă ceva bun, ca să merg mai departe am nevoie de pasajele clare ale lui Bach.

Explicând modul în care se relaxează după muncă, cântând la vioară în bucătăria sa din Berlin, o încăpere cu acustică de-> osebită. Citat în Ehlers, Liebes Hertz! 132.

Muzica lui Mozart e atât de pură şi de frumoasă, încât mi, se pare că oglindeşte frumuseţea ascunsă a universului.

Evocat de Peter Bucky, The Private Albert Einstein (1933).

'J 'âl R;

TC',t» rs

7W."O

'DESPRE PACIFISM Einstein a fost un pacifist din tinereţe şi până în 1933, când Hitler l-a obligat să ia o atitudine. Între 1933 şi 1945, a recunoscut parţial necesitatea unor intervenţii militare, în anumite condiţii; era îndeosebi de părere că este de importanţă vitală forţa militară în rândul „naţiunilor care şi-au păstrat normalitatea”, împotriva agresorului german (Folsing, Albert Einstein, 676). În genere însă, credea că este nevoie de o guvernare mondială „supranaţională” pentru a salva civilizaţia şi libertăţile individuale. Din 1945 şi până la moartea sa, în 1955, s-a exprimat deschis în

favoarea unei guvernări mondiale ca imperativ moral şi în favoarea controlului armelor nucleare.

Cel care preţuieşte valorile culturale nu poate să nu fie pacifist.

Din contribuţia lui Einstein la Die Friedensbewegung, ed. Kurt Lenz şi Walter Fabian (1922). Citat în Nathan şi Norden, Einstein:

On Peace, 55; citat de asemenea sub forma „Un om care acordă

8 supremaţie valorilor spirituale trebuie să fie pacifist", în Clark, Einstein, 48. Arhiva Einstein 29-011.

Cei mai mulţi dintre reprezentanţii domeniului istoriei au făcut cu siguranţă puţin ca să apere cauza pacifismului. Mulţi reprezentanţi ai ei. au făcut în mod public uluitoare afirmaţii extrem de şovine şi militariste. Situaţia e cu totul alta în ştiinţele naturii.

Din Die Friedensbewegung, ibid.

În virtutea caracterului universal al obiectului lor de studiu şi a nevoii lor de cooperare organizată la nivel internaţional, " &M!% [oamenii de ştiinţă] sunt înclinaţi către toleranţă internaţională şi susţin prin urmare ţelurile pacifiste.

Ibid.

Tehnologia rezultând din ştiinţe a unit laolaltă economiile în plan internaţional, iar din această cauză toate războaiele au devenit o problemă de importanţă mondială. Numai atunci când lucrul acesta va pătrunde în conştiinţa omenirii, după destulă confuzie, oamenii vor găsi şi energia şi bunăvoinţa să creeze acele organizaţii având capacitatea de a pune capăt războaielor.

Ibid.

Nimeni nu are dreptul să se autointituleze creştin sau evreu atâta vreme cât e dispus să ia parte la omoruri sistematice la ordinul unei autorităţi, ori îşi dă acordul pentru a se pune, indiferent în ce fel, în slujba războiului ori a pregătirilor de război.

Declaraţie pentru „Livre d'or de la paix”, 1928. Citată în Na- than şi Norden, Einstein on Peace. Arhiva Einstein 28-054.

Voi refuza categoric orice sprijin direct ori indirect adus războiului şi voi căuta să-mi conving prietenii să facă la fel, indiferent de motivele care reprezintă cauza războiului.

— " 23 februarie 1929. Scris spre publicare în Die Wahrheit (Praga, 1929). De asemenea în Na than şi Norden, Einstein on Peace. Arhiva Einstein 48-684.

Pacifismul meu este un sentiment instinctiv, un sentiment care mă stăpâneşte pentru că e oribil să omori oameni. Atitudinea mea nu provine din nici o teorie intelectuală, ci se întemeiază pe antipatia mea cea mai profundă faţă de orice formă de cruzime şi duşmănie.

Către Paul Hutchinson, redactor al Christian Century, iulie 1929. Ui Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 98; citat de ase-M menea în Clark, Einstein, 427.

N-am făcut nici un secret, nici în particular nici în public, din aversiunea mea faţă de obligativitatea serviciului militar şi a participării la război. Cred

că este o datorie de conştiinţă să lupţi cu toate mijloacele împotriva unei asemenea sclavii barbare la care sunt supuşi oamenii.

Declaraţie dată ziarului danez Politiken, 5 august 1930. Retipărită în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 129. Arhiva Einstein 48-036.

Faptul că unui individ poate să-i facă plăcere să mărşălu-iască în formaţie în muzică de fanfară e suficient ca să mă facă să-l dispreţuiesc.

Din „Ce cred eu”, Forum and Century 84 (1930), 193-l94; retipărit în Ideas and Opinions, 8-l1.

Cred că se vor realiza progrese serioase [către abolirea războiului] abia atunci când oamenii se vor organiza la scară internaţională şi vor refuza, ca grup, să participe la serviciul militar sau la război.

Declaraţie din Jugendtribune, 17 aprilie 1931. Arhiva Einstein 47-l65.

Există două căi de a te împotrivi războiului: calea legală şi calea revoluţionară. Calea legală presupune oferirea unor servicii alternative, nu sub forma unui privilegiu pentru cei puţini, ci a unui drept pentru toţi. Calea revoluţionară implică o rezistenţă neabătută, în scopul de a distruge puterea militarismului pe timp de pace, sau resursele statului pe timp de război.

Declaraţie înregistrată de Fenner Brockway pentru The New World, iulie 1931, după întâlnirea cu Einstein din mai 1931. Arhiva Einstein 47-742.

Fac apel la toţi oamenii, fie că sunt celebrităţi ori oameni simpli, să susţină că vor refuza să mai acorde vreun sprijin războiului sau pregătirilor de război.

Dintr-o afirmaţie făcută pentru Rezistenţa internaţională împotriva războiului, Lyon, Franţa, 17 aprilie 1931. Citat în Frank, ' '.,. ' '. V 169

Einstein: His Life and Times, 158; citat de asemenea în New York Times, 2 august 1931.

Cred că rolul cel mai important al statului este de a-l apăra pe individ şi de a-i da ocazia să-şi dezvolte personalitatea |jii||iij creatoare. Statul violează acest principiu atunci când ne obligă la serviciul militar.

Dintr-un discurs ţinut la Conferinţa pentru Dezarmare în 1932, publicat în The Nation 33 (1931), 300. Retipărit în Ideas and Opi-nions, 95-l00.

Nu sunt doar pacifist, sunt un pacifist militant. Sunt gata să lupt pentru pace. Nu e oare mai bine ca un om să moară pentru o cauză în care crede, cum e pacea, decât să sufere pentru una în care nu crede, cum e războiul?

Dintr-un interviu cu G. S. Viereck cu ocazia unei vizite în Statele Unite, decembrie 1931. Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 125-l26.

Ştim cu toţii că atunci când vine războiul, fiecare om se supune datoriei de a comite un delict – delictul omorului —, fiecare în numele propriei ţări. Aceia care înţeleg imoralitatea războiului ar trebui să facă tot ce le stă în putinţă ca să se desprindă de această veche concepţie a datoriei militare – şi să se elibereze astfel de sclavie., Dintr-o cuvântare ţinută la Noua Societate de Istorie, 14 decembrie 1930, în notiţele luate Rosika Schwimmer. Retipărit sub titlul „Pacifism militant” în Cosmic Religion (1931), 58. Arhiva Einstein 48-479.

Pacea nu poate fi menţinută cu forţa. La ea se poate ajunge numai în virtutea înţelegerii. Nu poţi subjuga cu forţa o naţiune decât dacă nimiceşti

fiecare bărbat, fiecare femeie şi fiecare copil. Dacă nu vrei să foloseşti asemenea metode drastice, trebuie să găseşti o cale de a rezolva disputele fără să recurgi la arme.

Ilbid.,67. Iyq Sunt acelaşi pacifist înflăcărat ca şi înainte. Dar cred că în Europa se va putea pleda din nou pentru refuzul serviciului militar abia atunci când va înceta să existe o ameninţare militară a dictaturilor agresive la adresa ţărilor democratice.

Către rabinul Philip Bernstein, 5 aprilie 1934. În Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 250. Arhiva Einstein 49-276.

Doar dacă vom reuşi să abolim complet serviciul militar obligatoriu va fi posibilă educarea tineretului în spiritul reconcilierii, a bucuriei de a trăi şi a iubirii faţă de toate fiinţele vii.

Din „Trei scrisori către prietenii păcii”, publicat în Mein Weltbild (1934); retipărit în Ideas and Opinions, 109.

În anumite condiţii, pacifismul ajunge să-şi contrazică propriile interese, de exemplu în Germania de astăzi. Trebuie să cooperăm ca să dăm naştere unei stări de spirit comune, în virtutea căreia războiul să fie scos în afara legii: (1) să se formeze conceptul de super-suveranitate; (2) să fie recunoscute cauzele economice ale războiului.

Dintr-un interviu, Survey Graphic 24 (august 1935), 384,413.

În anii '20, când nu exista nici o dictatură, am susţinut că refuzul de a merge la război ar face războiul imposibil. Insă de îndată ce la anumite popoare au apărut situaţii coercitive, am avut sentimentul că lucrul acesta ar slăbi naţiunile mai puţin agresive în raport cu cele mai agresive.

Dintr-un interviu, New York Times, 30 decembrie 1941. Arhiva Einstein 29-096.

Am convingerea că problema instaurării păcii în lume, pe cale suprastatală, va fi rezolvată numai prin folosirea pe scară mai largă a metodei lui Gandhi.

Către Gerhard Nellhaus, 20 martie 1951. Arhiva Einstein 60-684; citat şi în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 543.

Cel care refuză să-şi satisfacă serviciul militar în virtutea propriilor convingeri este un revoluţionar. Hotărând să nu se Supună legilor, el îşi sacrifică interesele personale pentru cauza cea mai măreaţă, aceea de a contribui la progresul societăţii.

Ibid.

Punctele mele de vedere se identifică aproape total cu cele ale lui Gandhi. Însă eu aş reacţiona (individual şi colectiv) cu violenţă la orice încercare de a mi se răpi, mie sau poporului meu, mijloacele elementare de supravieţuire. '

Către A. Morrisett, 21 martie 1952. Arhiva Einstein 60-595.

Obiectivul pacifismului e realizabil numai cu ajutorul unei organizaţii supranaţionale. Susţinerea necondiţionată a acestei cauze este. Criteriul adevăratului pacifism.

Ibid.

Sunt de părere că uciderea unor oameni în timp de război nu e cu nimic mai acceptabilă decât crima de rând.

Către redactorul publicaţiei japoneze Kaizo, 22 septembrie 1952. Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 584-589.

Participarea mea la producerea bombei atomice constă din-tr-o singură acţiune: am semnat o scrisoare către preşedintele Roosevelt, în care am subliniat necesitatea desfăşurării unor experimente pe scară largă privind capacitatea de a produce bomba atomică. M-am simţit obligat să fac pasul ăsta pentru că părea foarte probabil ca nemţii să lucreze la acelaşi lucru, având toate şansele de succes. Nu aveam de ales, deşi sunt dintotdeauna un pacifist convins.

Ibid. >:î Cu cât o ţară fabrică mai mult armament, cu atât devine mâi nesigură: dacă ai arme, devii ţinta atacurilor.

Dintr-un interviu cu A. Aram, 3 ianuarie 1953. Arhiva Einstein? S 59-l09. -3

În scrisoarea mea către Kaizo, nu am spus că sunt un pacifist absolut, ci mai degrabă că am fost dintotdeauna un pacifist convins. Fiind un pacifist convins, cred că există împrejurări în care folosirea forţei e justificată – anume în faţa unui duşman pornit implacabil să mă distrugă pe mine şi poporul meu.

Către pacifistul japonez Seiei Shinohara, 22 februarie 1953. Shi-nohara, care era de părere că Gandhi nu ar fi scris acea scrisoare către Roosevelt dacă ar fi fost în locul lui Einstein, nu a fost de acord cu afirmaţiile lui Einstein din Kaizo, lucru care a determinat răspunsul de mai sus. Arhiva Einstein 6l-295.

Sunt un pacifist devotat, dar nu unul absolut; asta înseamnă că mă opun folosirii forţei în orice situaţie, cu excepţia celei în care mă confrunt cu un duşman care urmăreşte distrugerea vieţii ca scop în sine.

Către Seiei Shinohara, 23 iunie 1953. Arhiva Einstein 6l-297.

În toate cazurile în care e posibilă o rezolvare rezonabilă a dificultăţilor, sunt în favoarea unei cooperări oneste şi, dacă lucrul acesta nu e posibil în anumite împrejurări extreme, susţin metoda lui Gandhi de împotrivire paşnică în faţa răului.

Către John Moore, 9 noiembrie 1953. Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 596. Arhiva Einstein 60-584.

Am fost dintotdeauna un pacifist, cu alte cuvinte am refuzat să accept forţa brută ca mijloc de rezolvare a conflictelor internaţionale. Cu toate acestea, nu e rezonabil după părerea mea să te agăţi necondiţionat de acest principiu. Trebuie să se facă o excepţie atunci când o putere ostilă ameninţă cu distrugerea în masă a unei comunităţi.

Către H. Herbert Fox, 18 mai 1954. Arhiva Einstein 59-727.

* DESPRE PACE, RĂZBOI, BOMBA ATOMICĂ şi ARMATĂ Până şi oamenii de ştiinţă din diverse ţări se poartă de parcă le-ar fi fost amputate creierele.

Către Romain Rolland, 22 martie 1915, la izbucnirea primului război mondial. Rolland a fost cel mai proeminent pacifist ăl vremii sale. CPAE, Voi. 8, Doc. 65. *

Rădăcinile psihologice ale războiului sunt, după părerea mea, întemeiate din punct de vedere biologic pe caracteristicile agresive ale fiinţelor de sex masculin.

* * Din „Părerea mea despre război”, pentru Goethebund din Berlin, i' octombrie-noiembrie 1915. CPAE, Voi. 6, Doc. 20. Einstein a reluat această opinie treizeci şi unu de ani mai târziu, într-un interl.i viu cu antropologul Ashley Montagu, în iunie 1946, susţinând că obrăznicia copilului şi bătaia primită de la părinţi – „violenţa domestică” – sunt comportamente reactive şi instinctive J1 înnăscute, un exemplu microcosmic al violenţei şi agresiunii internaţionale. În esenţă era de acord cu concluziile lui Sig-mund Freud, însă Montagu nu era de aceeaşi părere, iar în cele din urmă Einstein s-a lăsat convins că doctrina depravării în-* născute a omului e nejustificată. Vezi articolul lui Montagu, „Conversaţii cu Einstein”, în Science Digest, iulie 1985. Arhiva Einstein 29-002.

Cel mai deplorabil rezultat al vieţii gloatei, sistemul militar, pe care îl detest. Acest virus al civilizaţiei, trebuie abolit cât mai degrabă. Eroism la comandă, violenţă descreierată şi toate acele absurdităţi detestabile care sunt vehiculate în numele patriotismului – cu câtă patimă le urăsc! Cât de Abject şi de condamnabil mi se pare războiul! Mai curând m-aş lăsa tăiat în bucăţi decât să iau parte la ceva atât de abominabil.

Din „Ce cred eu”, Forum and Century 84 (1930), 193-l94; retipărit în Ideas and Opinions, 8-l1.

Atâta vreme cât există armate, orice conflict serios va duce la război. Pacifismul care nu luptă în mod activ împotriva înarmării naţiunilor este şi rămâne neputincios.

Din „Pacifism activ”, 8 august 1931, pentru un marş al păcii!* la Dixmaide. Publicat în Mein Weltbild (1934), 55; retipărit în Ideas and Opinions, 111.

l Fie ca judecata sănătoasă şi conştiinţa oamenilor să se trezească, astfel încât să putem atinge o nouă treaptă în viaţa popoarelor, de pe care oamenii să privească în urmă către război ca la o rătăcire de neînţeles a strămoşilor lor!; g Ibid. M Războiul nu este un joc de salon în care jucătorii respectă docili regulile. Când viaţa şi moartea sunt în joc, regulile şi obligaţiile sunt aruncate peste bord. Singurul lucru care poate fi de vreun ajutor în acest caz este repudierea completă a războaielor.

", Dintr-un discurs pentru studenţii din California, 27 februarie 1932. Publicat în New York Times, 28 februarie 1932. Arhiva Ein-/ stein 28-l87.

Serviciul militar obligatoriu, ca focar al naţionalismului nesănătos, trebuie abolit; foarte important este ca cei care refuză să presteze acest serviciu să beneficieze de o protecţie internaţională.

Din „Conferinţa pentru dezarmare din 1932”, The Nation 133 -< (1931), 100; retipărit în Ideas and Opinions, 98.

— A'u i&)jii abi$4J>:i38&'?Y şi Smiâiscf <? –. I y:„'.':!',: /'.;'.' ' ne ', Trebuie. Să ne închinăm viaţa secătuirii sursei războiului: fabricile de armament.

Dintr-un interviu, 23 mai 1932. Publicat în Picturial Review, fe-bruariel933; citat în Clark, Einstein, 453.

Problema e: există vreo cale de a salva omenirea de ameninţarea războiului? E un fapt ştiut că odată cu progresele ştiinţei moderne, chestiunea aceasta a ajuns să fie o problemă de viaţă şi de moarte pentru civilizaţie, aşa cum se prezintă ea astăzi; cu toate astea, în ciuda zelului depus, toate tentativele de a o rezolva au sfârşit cu un eşec lamentabil.

Către Sigmund Freud, 30 iulie 1932. Publicat, împreună cu răspunsul lui Freud, în De ce războiul? De Liga Naţiunilor. Citat de asemenea în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 188. Arhiva Einstein 32-543.

Toţi cei care doresc cu adevărat să pună capăt războiului trebuie să se declare ferm pentru renunţarea la o parte din suveranitatea propriei ţări în favoarea instituţiilor internaţionale.

Din „America şi Conferinţa pentru Dezarmare din 1932”. Pu: blicat în Mein Weltbild, 63; retipărit în Ideas and Opinions, 101.

Serviciul militar obligatoriu mi se pare cel mai dezonorant simptom al precarităţii demnităţii personale, de care suferă astăzi lumea civilizată.

Din „Societate şi personalitate”, 1932. Publicat în Mein Weltbild (1934); retipărit în Ideas and Opinions, 15.

Grupurile industriale puternice, interesate de fabricarea armamentului, fac în toate ţările tot posibilul ca să împiedice reglementările paşnice ale disputelor internaţionale, iar conducătorii pot atinge acest obiectiv important numai dacă sunt siguri de sprijinul puternic al celei mai mari părţi a poporului. În vremurile acestea de guvernare democratică, Soarta naţiunilor depinde de oamenii înşişi; fiecare individ trebuie să ţină minte acest lucru.

Din „Pace”, 1932. Publicat în Mein Weltbild (1934); retipărit în Ideas and Opinions, 106.

[Probabilitatea de a transforma materia în energie] e ceva asemănător cu vânatul păsărilor pe întuneric, într-o ţară unde nu sunt decât câteva păsări.

Remarcă făcută în ianuarie 1935 la o conferinţă de presă, cu

— A: trei ani înainte să se realizeze cu succes fisiunea atomului. Citat!

În Literary Digest, 12 ianuarie 1935. Citat de asemenea în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 290, unde se afirmă că declaraţia M trebuie privită cu precauţie.

E nedemn pentru o naţiune mare să stea nepăsătoare deoparte, în vreme ce ţări mai mici, cu culturi importante, sunt distruse sfidându-se cu cinism dreptatea.

Dintr-un mesaj de la o conferinţă despre pace de la Madison Square Garden, 5 aprilie 1938. Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 279. Arhiva Einstein 28-424.

Puterii organizate i se poate opune numai o putere organizată. Oricât de mult aş regreta asta, nu există altă cale.

3> Către R. Fowlkes, un student pacifist, 14 iulie 1941. Citat în & «ibid., 319. Arhiva Einstein 55-l00.

N-am lucrat deloc [la bomba atomică], absolut deloc. Sunt preocupat de bombă la fel ca toată lumea, sau poate puţin mai preocupat.

Dintr-un interviu cu Richard J. Lewis, New York Times, 12 august 1945.

Atâta vreme cât naţiunile vor pretinde suveranitate neîngrădită, ne vom confrunta fără îndoială cu războaie şi mai grave, purtate cu arme mai puternice şi mai avansate din punct de vedere tehnologic.

Către Robert Hutchins, 10 septembrie 1945. Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 337. Arhiva Einstein 56-894.

WrCitindu-şi corespondenţa acasă, la sfârşitul anilor '30.

(Prin amabilitatea Bibliotecii Universităţii Princeton, Fantova Collection of Albert Einstein.)

Inventarea energiei atomice nu a creat o problemă nouă. Ea nu a făcut decât să urgenteze rezolvarea necesară a problemei existente. S-ar putea spune că ne-a afectat în mod cantitativ, nu calitativ.

Din „Einstein despre bomba atomică”, partea 1, un interviu înregistrat de Raymond Swing, Atlantic Monthly, noiembrie 1945.

Nu cred că civilizaţia va fi rasă de pe faţa Pământului într-un război purtat cu bombe atomice. Poate că două treimi din populaţia Pământului ar fi ucise, însă ar supravieţui destui oameni capabili să judece şi destule cărţi, pentru ca lucrurile să fie luate de la capăt, iar civilizaţia să se refacă.

Ibid.

Secretul bombei atomice ar trebui încredinţat unui guvern mondial. Dacă mă tem de tirania unei guvernări mondiale? Sigur că mă tem. Dar şi mai mult mă tem de declanşarea unui alt război ori a altor războaie. Cu siguranţă că orice guvernare e nefastă într-o anumită măsură. Dar o guvernare mondială e preferabilă pericolului cu mult mai mare pe care îl reprezintă războaiele.

Ibid.

Nu mă consider părintele energiei atomice. Rolul meu în această privinţă a fost oarecum secundar. De fapt nici nu am prevăzut că aceasta va fi descoperită în timpul vieţii mele. Eram doar de părere că e posibil din punct de vedere teoretic. A devenit o chestiune concretă numai datorită descoperirii accidentale a reacţiei în lanţ, iar lucrul acesta nu l-aş fi putut prevedea.

Ibid. *

Nu trebuie să se uite că în ţara asta bomba atomică a fost fabricată pentru a preîntâmpina folosirea ei de către nemţi, dacă aceştia ar fi descoperit-o.

Ibid., partea a 2-a, noiembrie 1947.

Nu spun că Statele Unite nu trebuie să producă şi să depoziteze bomba, pentru că sunt de părere că trebuie s-o facă; trebuie să aibă posibilitatea de a împiedica alte popoare să declanşeze un atac atomic.

Ibid.

Din moment ce prevăd că energia atomică nu va fi pentru prea multă vreme o mare binefacere, trebuie să spun că pentru moment e o ameninţare. Poate că e bine că lucrurile stau aşa. In felul ăsta rasa umană ar putea fi

îndemnată să facă ordine în problemele internaţionale, lucru pe care nu l-ar face dacă n-ar fi constrânsă de frică.

Încheiere în ibid.

Războiul a fost câştigat, dar nu şi pacea.

Dintr-un discurs la aniversarea decernării premiului Nobel de fî; la New York, 10 decembrie 1945. Publicat în New York Times, Ui 11 decembrie 1945; retipărit în Ideas and Opinions, 115. Arhiva >" Einstein 28-722.

Ideile' şi metodele trecutului nu au împiedicat războaiele mondiale. Ideile viitoare trebuie s-o facă.

Ibid.

Gloanţele omoară oameni, dar bombele atomice distrug oraşe. Tancul te apără de gloanţe, dar în faţa unei arme care poate distruge civilizaţia nu există nici o apărare. Apărarea noastră e legea şi ordinea.

Ibid.

Ştiinţa a dat naştere acestui pericol, dar adevărata problemă ţine de ideile şi atitudinile oamenilor. Vom schimba atitudinea altora [doar] dacă ne schimbăm propria atitudine şi dacă vorbim cu curaj. Doar atunci când vom gândi limpede vom găsi curajul să biruim frica ce bântuie lumea., » i Despre armele nucleare. Din „Adevărata problemă e în sufle-n, tele oamenilor”, New York Times Magazine, 23 iunie 1946.

Necooperarea în chestiunile militare ar trebui să fie un principiu moral indispensabil pentru toţi oamenii de ştiinţă autentici. Care sunt implicaţi în cercetarea fundamentală.

Ca răspuns la o întrebare pusă de Overseas News Agency, 20 ianuarie 1947. Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 401. Arhiva Einstein 28-733.

Dacă aş fi ştiut că nemţii nu vor reuşi să construiască bomba atomică, n-aş fi mişcat niciodată vreun deget.

Pentru revista Newsweek, 10 martie 1947, despre trimiterea ce-jţi lebrei scrisori către preşedintele Roosevelt în legătură cu noua posibilitate de a fabrica bombe atomice. Vezi Apendicele pentru textul complet al scrisorii. Einstein a susţinut de asemenea că dezvoltarea energiei nucleare ar fi decurs în mare 1 măsură la fel, chiar şi fără intervenţia lui.

Prin eliberarea energiei atomice, generaţia noastră a dat lumii cea mai revoluţionară forţă de la descoperirea focului de către omul preistoric.

Dintr-o scrisoare scrisă din partea Comitetului de Urgenţă al Savanţilor Atomişti, 22 martie 1947. Arhiva Einstein 70-918.

Este caracteristic pentru mentalitatea militară ca factorii nonumani (bombele atomice, bazele strategice, armele de tot felul, materiile prime etc.) să fie consideraţi esenţiali, în vreme ce fiinţa umană, cu dorinţele şi gândurile ei – pe scurt, factorii psihologici —> să fie considerată lipsită de importanţă şi secundară. Individul este degradat. Devenind „material uman de război”.

Din „Mentalitatea mietară”, American Scholar, vara anului 1947. Retipărit în Ideas and Opinions, 133.

Bombardarea centrelor civile a fost iniţiată de germani şi adoptată de japonezi. La aceasta, Aliaţii au răspuns cu aceeaşi monedă – după cum s-a dovedit, cu o mai mare eficienţă —, fiind moralmente îndreptăţiţi să o facă.

"'. Din „Einstein despre bomba atomică", partea a 2-a, un inter-*f viu înregistrat de Raymond Swing, Atlantic Monthly, noiembrie 1947.

Intimidarea ar trebui să fie singurul obiectiv al acumulării bombelor. A păstra un depozit de bombe atomice fără să faci promisiunea de a nu iniţia folosirea lor înseamnă a exploata posesia bombelor în scopuri politice. [Altminteri] războiul atomic ar fi greu de evitat.;|

Ibid. '*

Instituţiile şi standardele democratice sunt rezultatul unor progrese istorice nu întotdeauna apreciate în ţările care se bucură de ele.

Ibid.

Forţa sistemului comunist din Est se datorează faptului că are ceva din caracterul unei religii şi inspiră sentimente religioase. Dacă forţa păcii, întemeiată pe lege, nu se combină cu puterea şi zelul religiei, speranţele de reuşită sunt mici. Mai trebuie adăugat că forţa latentă a emoţiilor este un element esenţial al religiei.

Ibid. L.l Atâta vreme cât există oameni, vor exista şi războaie.

Către Philippe Halsman, 1947, citat la p. 35 din Time, 31 decernai brie 1999, în articolul „Man of the Century", despre Einsteinl Citat iniţial probabil în Halsman, Sight and Insight (1972).;

Când credinţa în atotputernicia forţei fizice preia controlul în viaţa politică, această forţă capătă o viaţă proprie şi se dovedeşte mai puternică decât oamenii care se gândesc să folosească forţa ca pe un instrument.

Dintr-o cuvântare la Carnegie Hali, New York, cu ocazia de-;V cernării One World Award, 27 aprilie 1948. Publicată în Out '$' ofmy Later Years; retipărită în Ideas and Opinions, 147.

Noi, oamenii de ştiinţă, care am avut tragica soartă de a face ca metodele de anihilare să devină mai înspăimântătoare şi mai eficiente, trebuie să considerăm că este datoria noastră solemnă şi supremă să facem tot ce ne stă în puteri ca Să împiedicăm folosirea acestor arme în scopul brutal pentru care au fost inventate.

Citat în New York Times, 20 august 1948.

Deşi progresele făcute de fizicieni pot conduce la aplicaţii tehnice şi militare care să implice riscuri extreme, responsabilitatea este a celor care folosesc mijloacele, nu a celor care se află la originea progresului cunoaşterii – altfel spus, a politicienilor, nu a oamenilor de ştiinţă.

Răspuns la un chestionar primit de la Milton James pentru Cheyney Record, în care era întrebat dacă oamenii de ştiinţă care au creat bomba ar trebui consideraţi responsabili pentru urmările ei distructive, 7 octombrie 1948. Publicat în februarie 1949. Vezi catalogul de autografe Kaller, „Jewish Visionaries", 37. Arhiva Einstein 58-013 până la 58-015.

Crearea unor State Unite ale Europei este o necesitate dacă se ia în calcul situaţia economică şi tehnică. Nimeni nu poate prevedea cu certitudine

dacă această uniune va aduce cu sine o pace trainică, dar cred că răspunsul afirmativ e mai probabil decât cel negativ.

Ca răspuns la întrebarea dacă o astfel de alianţă ar rezolva problema războiului. Ibid.

Nu poţi să elimini o armă doar, ci trebuie eliminat războiul cu totul. Ibid.

Crăciunul este sărbătoarea păcii. Pacea din noi şi dintre noi se naşte numai printr-un efort constant. El ne avertizează în fiecare an să fim vigilenţi în faţa inamicilor păcii care zac în noi toţi şi care altfel ar putea provoca tragedii nu numai în perioada Crăciunului, ci în tot timpul anului.

Noiembrie 1948. Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 508.

Nu ştiu cum se va purta cel de-al treilea război mondial, dar pot să-ţi spun ce se va folosi în cel de-al patrulea – pietre!

Dintr-un interviu cu Alfred Werner, Liberal Judaism 16 (apri-lie-mai 1949), 12. Arhiva Einstein 30-l104.

Atâta vreme cât siguranţa este obţinută prin înarmare naţională, nu există probabilitatea ca vreo ţară să renunţe la o armă ce pare să-i asigure victoria în eventualitatea războiului. După părerea mea, se poate ajunge la securitate numai prin renunţarea la orice mijloc de apărare militară naţională.

Către Jacques Hadamard, 29 decembrie 1949. Arhiva Einstein 12-064.

Dacă reuşeşte [efortul de a produce o bombă cu hidrogen], poluarea radioactivă a atmosferei şi deci distrugerea oricărei forme de viaţă de pe Pământ va deveni doar o problemă tehnică.

Cu ocazia participării la emisiunea de televiziune a lui Elea-nor Roosevelt despre implicaţiile bombei cu hidrogen, 13 februarie 1950. Publicat în Ideas and Opinions, 159-l61.

Cursa înarmărilor nu e o cale de a preîntâmpina războiul. Fiecare pas în această direcţie ne aduce mai aproape de dezastru. Repet, înarmarea nueo protecţie împotriva războiului, ci conduce în mod inevitabil la război.

Dintr-un interviu pentru United Nations Radio, 16 iunie 1950, păstrat în studiul despre casa lui Einstein din Princeton. Publicat în Ideas and Opinions, 16l-l63.

Eforturile de pace şi pregătirile de război sunt incompatibile. Armele ar trebui încredinţate doar unei autorităţi internaţionale.

Ibid.

N-ar trebui ca descoperirea reacţiei nucleare în lanţ să provoace distrugerea omenirii, aşa cum nici descoperirea chibriturilor n-a făcut-o.

Mesaj pentru Canadian Education Week, martie 1952. Arhiva Einstein 59-387.

Prima bombă atomică a distrus mai mult decât oraşul Hi-roshima. Ea a aruncat în aer şi ideile noastre politice moştenite, depăşite.

O declaraţie la care a fost cosemnatar, citată în New York Times, 12 iunie 1953.

Am dat un nou nume Comisiei pentru Energie Atomică: Conspiraţia pentru Exterminare Atomică.

R Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 14 iunie 1954. Afir- ', maţie făcută după ce CEA a refuzat să-i reînnoiască autorizaţia lui J. Robert Oppenheimer, care fusese consilier în epoca Mccarthy, susţinând că acesta reprezenta un pericol, în ciuda activităţii sale din vremea războiului în cadrul Proiectului Man-,j hattan. Oppenheimer a fost directorul Institutului pentru Studii t Avansate din 1947 până în 1966.

Nu a existat niciodată nici cel mai vag indiciu în sensul vreunei potenţiale aplicaţii tehnologice.

Către Jules Isaac, 28 februarie 1955, respingând ideea că teoria relativităţii restrânse ar fi responsabilă pentru fisiunea atomului şi pentru bomba atomică. Fisiunea atomică, realizată în decembrie 1938 la Berlin de către Otto Hahn şi Fritz Strassmann,., a fost posibilă datorită descoperirii neutronului de către James! Chadwick în 1932; fisiunea implică neutronii. Citat în Nathan 1 şi Norden, Einstein an Peace, 623. Arhiva Einstein 59-l055.

Forţa dezlănţuită a bombei atomice a schimbat totul, mai puţin modul nostru de gândire, şi astfel ne îndreptăm către catastrofe fără precedent.

23 mai 1946. Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 376.

Am făcut o mare greşeală în viaţa mea – atunci când am semnat scrisoarea către preşedintele Roosevelt, recomandând fabricarea bombelor atomice; dar exista o oarecare justificare – pericolul s-o facă nemţii!

Notiţă a lui Linus Pauling din jurnalul său, după o conversaţie cu Einstein, 16 noiembrie 1954. Copiată direct din jurnal.

Deşi scrisoarea lui Einstein era un avertisment şi nu recomanda de fapt construirea unei bombe atomice (vezi Apendicele), el ştia că e posibil ca în final să conducă la asta. Leo Szilard, care a redactat scrisoarea, şi Einstein se temeau că: dacă americanii nu accelerează cercetările în acest domeniu, Hitler ar putea să construiască cel dintâi bomba şi s-o folosească; Statele Unite n-ar fi putut riposta; dacă n-ar fi scris scrisoarea s-ar fi putut ajunge la o lume condusă de un Hitler înarmat cu bomba nucleară. (Jurnalul se găseşte la Valley Library, Oregon State University, Corvallis. Ava Helen şi Linus Pauling Papers.)

Dacă facem această alegere, ne aşteaptă o sporire continuă a fericirii, cunoaşterii şi înţelepciunii. Ar trebui oare să alegem în schimb moartea, pentru că nu putem renunţa la disputele noastre? Facem apel, în calitate de fiinţe umane, tot la fiinţele umane: amintiţi-vă că sunteţi oameni şi lăsaţi deoparte restul.

Ultima declaraţie semnată de Einstein privind construirea armelor de distrugere în masă, redactată de Bertrand Russell şi semnată şi de alţi nouă oameni de ştiinţă; semnată de Einstein la 11 aprilie 1955, cu o săptămână înainte de moartea sa. Documentul e cunoscut sub numele de Manifestul Russell-Einstein, publicat la Londra, la 9 iulie 1955, după moartea lui Einstein. Arhiva Einstein 33-211.

Invităm Congresul, şi prin intermediul lui pe oamenii de ştiinţă din toată lumea, precum şi publicul larg să semneze următoarea moţiune: „Având în vedere faptul că în orice viitor război mondial armele nucleare vor fi cu siguranţă folosite şi că asemenea arme ameninţă perpetuarea speciei

umane, cerem de urgenţă guvernelor lumii să înţeleagă şi să recunoască în mod public faptul că scopul lor nu poate fi promovat de un război mondial, şi în consecinţă le recomandăm să găsească mijloace paşnice pentru rezolvarea tuturor conflictelor dintre ele.”

Ibid.

I S i I\par A' o »,i *"0

DESPRE POLITICĂ, PATRIOTISM şi GUVERNARE Statul al cărui cetăţean sunt nu joacă nici cel mai mic rol în viaţa mea personală. Eu văd relaţia cu statul ca pe un târg, la fel ca relaţia cu o companie de asigurări de viaţă.

Pasaj eliminat de editori din „Părerea mea despre război”, un manuscris pentru Berliner Goethebund, publicat în 1916. CPAE, Voi. 6, Doc. 20.

Sunt convins că în anii care vor veni situaţia va fi mult mai puţin rea decât în ultimii ani. '

Către Max Born, 4 iunie 1919, afirmaţie cu privire la situaţia politică şi economică a Germaniei, infirmată mai târziu. CPAE, Voi. 9, Doc. 56.

Când un grup de oameni e stăpânit de o stare de nebunie colectivă, trebuie să iei atitudine împotriva lor; însă pe termen lung ura şi resentimentul nu pot domina un popor mare şi înţelept decât dacă oamenii sunt la rândul lor dezechilibraţi.

Către H. A. Lorentz, 1 august 1919, despre Manifestul celor 93 de după primul război mondial, semnat de nouăzeci şi trei de intelectuali germani în apărarea Germaniei. CPAE, Voi. 9, Doc. 80.

Nu cred că omenirea ca atare se poate schimba în esenţa ei, dar cred într-adevăr că e posibil şi chiar necesar să se pună capăt anarhiei din relaţiile internaţionale, chiar dacă sacrificarea autonomiei va fi importantă pentru statele individuale.

X Către Hedwig Born, 31 august 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 97.

În orice lan de grâne, alături de spice pot să crească buruieni otrăvitoare, dacă au condiţii propice. Eu cred că mai mult decât solul contează condiţiile.

Către Jean Perrin, 27 septembrie 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 114.

E posibil să fiu şi una, şi alta. Mă consider un om. Naţionalismul e o boală infantilă. Este pojarul omenirii.

Răspuns la întrebarea dacă se consideră german sau evreu. Dintr-un interviu cu GS. Viereck, „Ce înseamnă viaţa pentru Einstein”,;

Saturday Evening Post, 26 octombrie 1929. Citat în Dukas şi HoffT mann, Albert Einstein, the Human Side, 38; retipărit în Viereck,

8 Glimpses of the Great, 449.

Îmi doresc: (1) ca anul care vine să aducă cele mai largi acorduri internaţionale posibile privind dezarmarea pe uscat şi pe mare; (2) să se găsească o soluţie pentru datoriile internaţionale de război, care să le permită statelor europene să-şi plătească obligaţiile fără să fie nevoite să-şi înstrăineze proprietăţile; (3) să se ajungă la o înţelegere dreaptă cu Uniunea Sovietică aşa încât să fie scutită de presiuni externe şi să se poată dezvolta liber.

Declaraţie apărută la 31 decembrie 1928 în Chicago Daily News, după ce a fost întrebat de reporterul Edgar Mowrer ce-şi doReşte pentru noul an. A fost scrisă în germană pe spatele scri-

* sorii lui Mowrer din 18 decembrie. (Graţie lui Uriel Gorney şi "^ Mishael Zedek.) Arhiva Einstein 47-670.

Idealul meu politic este cel al democraţiei. Fiecare om să fie respectat ca individ şi nimeni să nu fie idolatrizat.

3* Din „Ce cred eu”, Forum and Century 84 (1930), 193-l94; reti-\'7di părjt m ideas and Opinions, 8-l1.

Statul este făcut pentru om, nu omul pentru stat. Cu alte cuvinte, statul trebuie să fie slujitorul nostru, iar nu noi sclavii lui.

Din „Conferinţa pentru dezarmare din 1932”, The Nation 33 (1931), 300; retipărită în Mein Weltbild, 57, şi în Ideas and Opinions, 95. În acest articol, Einstein a recunoscut că „asta se ştie de mult”.

După părerea mea, naţionalismul nu-i decât o raţionalizare idealistă a militarismului şi agresiunii.

Din cea de-a doua ciornă a discursului „Pericolul Europei -speranţa Europei”, ţinut la Royal Albert Hali, Londra, 3 octombrie 1933. Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 242. Arhiva Einstein 28-254.

Loialitatea naţională e constrângătoare. Oamenii trebuie învăţaţi să gândească în termeni mondiali. Fiecare ţară va trebui să cedeze o parte din suveranitatea ei în vederea cooperării internaţionale. Pentru a evita distrugerea, trebuie sacrificată agresiunea.

Dintr-un interviu, Survey Graphic 24 (august 1935), 384, 413.

Politica e un pendul ale cărui balansuri între anarhie şi tiranie sunt întreţinute de iluzii revigorate în permanenţă.

Aforism, 1937. Citat în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 38. Arhiva Einstein 28-388.

O republică autentică se distinge nu doar prin forma ei de guvernare, ci şi prin sentimentele adânc înrădăcinate de dreptate egală pentru toţi şi respect pentru fiecare individ.

Dintr-o declaraţie publicată cu ocazia celei de-a şaizecea aniversări a lui Einstein. Science 89, ş.n., (1939), 242.

Există momente în care în lume climatul e favorabil acţiunilor etice. Uneori oamenii au încredere unii în alţii şi creează binele. Alteori nu se întâmplă aşa.

Dintr-o conversaţie înregistrată de Algernon Black, toamna anului 1940. Arhiva Einstein 54-834.

Când trăiesc vremuri grele, când există tensiuni şi instabilitate, oamenii devin la rândul lor dezechilibraţi şi pot urma un lider dezechilibrat.

Ibid.

Cea mai mare slăbiciune a democraţiilor e temerea economică. F{

Ibid.

Sunt convins că o organizaţie politică internaţională e nu doar posibilă, ci necesară în mod necondiţionat, dacă situaţia de pe planeta noastră ar deveni în cele din urmă insuportabilă.

Din schiţa unui manuscris, cea 1940. Vezi catalogul de auto-' grafe Kaller, „Jewish Visionaries”, 35.

Pentru civilizaţie şi chiar pentru rasa umană nu există altă salvare decât crearea unei guvernări mondiale, în cadrul căreia siguranţa naţiunilor să se întemeieze pe lege. Câtă vreme există state suverane cu armate separate şi cu secrete militare, nu pot fi evitate noi războaie mondiale.

New York Times, 15 septembrie 1945.

Tot ce se petrece în relaţiile internaţionale ar trebui privit din următoarea perspectivă: va încuraja sau va împiedica instaurarea unei guvernări mondiale?

Din textul unui interviu radiofonic cu P. A. Schilpp şi F. Parme-lee, 29 mai 1946. Arhiva Einstein 29-l05; vezi şi Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 382.

Trebuie să se creeze un guvern mondial în stare să rezolve conflictele dintre naţiuni printr-o decizie judicioasă. Guvernul acesta trebuie să aibă la bază o constituţie bine definită, aprobată de guverne şi de naţiuni, şi să fie singurul care să dispună de armele ofensive.

Transmisie radiofonică pentru mitingul „Studenţii pentru un guvern federal mondial”, Chicago, 29 mai 1946. Vezi New York Times, 30 mai 1946. Citat în Pais, Einstein Lived Here, 232. Arhiva Einstein 28-694.

Suntem nevoiţi să învăţăm dificila lecţie că viitorul omenirii va fi suportabil numai dacă atitudinea noastră, atât în relaţi-:

Ile internaţionale cât şi în alte probleme, se va întemeia pe dreptate şi pe lege, iar nu pe ameninţarea forţei brute.

Dintr-un mesaj pentru slujba funerară a lui Gandhi, 11 februarie 1948. Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 468. Arhiva Einstein 5-l51.

Nu există decât o singură cale spre pace şi securitate: calea unei organizaţii supranaţionale. Înarmarea unilaterală la scară naţională nu face decât să sporească nesiguranţa şi confuzia generală, fără să fie o protecţie eficientă.

Dintr-o cuvântare ţinută la Carnegie Hali în New York, cu ocazia decernării One World Award, 27 aprilie 1948. Publicată în Out ofmy Later Years; retipărită în Ideas and Opinions, 147.

Propusa militarizare a naţiunii nu numai că reprezintă o ameninţare imediată a războiului, ci va submina încet dar sigur spiritul democratic şi demnitatea individului în ţara noastră.

Ibid.

Toţi cei care suntem preocupaţi de pacea şi triumful raţiunii şi dreptăţii trebuie să fim cât se poate de conştienţi de influenţa infimă pe care le exercită raţiunea şi bunele intenţii autentice asupra evenimentelor din arena politică.

Ibid.

Războiul victorios asupra Germaniei naziste şi Japoniei a condus la influenţa nesănătoasă a militarilor şi a atitudinilor militare care pun în pericol instituţiile democratice din ţara noastră şi pacea lumii.

' Declaraţie dată la 1 iunie 1948. Bergreen Albert Einstein Col-lection, Vassar College, Box M2003-009, Folder 3.31.

Pledez pentru o guvernare mondială fiindcă sunt sigur că nu există nici o altă cale posibilă de a elimina cel mai îngrozitor pericol în care s-a găsit vreodată omul. Obiectivul Evitării distrugerii totale trebuie să aibă prioritate faţă de orice alt obiectiv.

n: „Răspuns către savanţii sovietici", Bulletin of Atomic Scientists,;/ februarie 1948. De asemenea în Ideas and Opinions, 140-l46. Ar-; hiva Einstein 28-795.

Orice guvern este în sine un rău în măsura în care are tendinţa să degenereze în tiranie.

Ibid.

În relaţiile umane, poţi acţiona cu înţelepciune numai dacă încerci să înţelegi atât de bine gândurile, motivele şi temerile adversarului tău, încât ajungi să vezi lumea cu ochii lui.

Ibid., 39.

În sistemul din Rusia, totul depinde de caracterul celor puţini care au în mâinile lor puterea deplină. Situaţia individului din Rusia de azi e următoarea: o mare securitate economică a individului e plătită cu preţul sacrificării libertăţii personale.

Despre comunism, octombrie 1948, într-un răspuns olograf (poate o ciornă) la un chestionar primit de la Milton M. James pentru Cheyney Record. Publicat în februarie 1949. Vezi catalogul de autografe Kaller, „Jewish Visionaries". Vezi de asemenea Arhiva Einstein 58-015.

Slăbiciunea sistemului democratic stă în faptul că aceia care deţin puterea economică şi politică au mijloace eficiente prin care să influenţeze opinia publică în favoarea lor. Sistemul ca atare nu rezolvă problemele, dar oferă un cadru propice în care pot fi rezolvate. Totul depinde de calităţile morale şi politice ale cetăţeanului.

Ibid.

Kfiv.

Einstein la bătrâneţe. (Prin amabilitatea AIP Emilio Segre Visual Archives.)

Dacă ideea unei guvernări mondiale nu e realistă, atunci există o singură perspectivă realistă asupra viitorului nostru: distrugerea completă a omului de către om.

Comentariu la filmul Where Will You Hide? mai 1948. Arhiva Einstein 28-817.

Jongleriile lui Tito şi Stalin arată că drumul spre socialism nu e unul simplu.

Către Otto Nathan, 13 iulie 1949. Bergreen Albert Einstein Col-lection, Vassar College, Box M2003-009, dosarul 2.12.

N-am fost niciodată comunist. Dar chiar dacă aş fi fost, nu mi-ar fi ruşine de asta.

Către Lydia B. Hewes, 10 iulie 1950. Arhiva Einstein 59-984.

Omenirea poate fi salvată numai dacă e creat un sistem su-pranaţional, întemeiat pe lege, care să elimine metodele forţei brute.

Afirmaţie din Impact 1 (1950), 104. Arhiva Einstein 28-882.

Aprob calea revoluţionară de necooperare numai în sensul lui Gandhi. Orice intelectual chemat în faţa unui comitet trebuie să refuze să depună mărturie; cu alte cuvinte, trebuie să fie pregătit pentru închisoare şi catastrofă financiară. În interesul bunăstării culturale a ţării sale.

Către profesorul William Frauenglass din Brooklyn, 16 mai 1953, care a fost chemat la audieri în faţa comisiei Senatului. Arhiva Einstein 4l-l12.

Refuzul de a depune mărturie trebuie să se întemeieze pe afirmarea faptului că e ruşinos pentru un cetăţean nevinovat să se supună unei asemenea inchiziţii şi că genul acesta de anchetă violează spiritul Constituţiei.

Ibid.

În ţările vest-europene nu există o asemenea isterie [anticomunistă] şi nu există nici un pericol ca guvernele lor să fie răsturnate prin forţă sau acţiune subversivă, în ciuda faptului că partidele comuniste nu sunt persecutate şi nici măcar ostracizate.

Către E. Lindsay, 18 iulie 1953. Arhiva Einstein 60-326.

Estul Europei n-ar fi căzut niciodată pradă Rusiei dacă puterile occidentale ar fi preîntâmpinat fascismul german agresiv al lui Hitler, gravă eroare care a dus apoi la nevoia de a cerşi ajutorul Rusiei.

Ibid.

Calitatea de membru de partid este ceva pentru care nici! Un cetăţean nu e obligat să dea socoteală.

Către C. Lamont, 2 ianuarie 1954. Arhiva Einstein 60-l78. '

Da, sunt un bătrân revoluţionar. Din punct de vedere politic sunt încă un Vezuviu care scuipă flăcări.

Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 9 februarie 1954.

Teama de comunism a dus la practici devenite de neînţeles pentru restul lumii civilizate şi care fac ţara noastră de râs. Câtă vreme trebuie să mai tolerăm politicienii care, se-toşi de putere, încearcă astfel să câştige beneficii politice?

Mesaj către „Decalogue Society of Lawyers”, la decernarea medaliei societăţii. Nea; York Times, 21 februarie 1954. Arhiva Einstein 28-l012.

Actualele investigaţii [ale Subcomitetului de Securitate Internă al Senatului] sunt un pericol incomparabil mai mare pentru societatea noastră decât vor fi vreodată cei câţiva comunişti din ţară. Investigaţiile astea au subminat deja într-o mare măsură caracterul democratic al societăţii noastre.

Către Felix Arnold, 19 martie 1954. Arhiva Einstein 59-l18.

L Ruşii. Vor să-mi dea un premiu pentru pace, dar l-am refuzat. Asta-mi mai lipseşte – să fiu declarat aici bolşevic.

Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 2 aprilie 1954.

Pe timpul lui Platon şi chiar şi mai târziu, pe timpul lui Jef~ ferson, era încă posibilă reconcilierea democraţiei cu aristocraţia morală şi intelectuală,

în vreme ce democraţia de azi se întemeiază pe un principiu diferit – celălalt nu e cu nimic mai bun decât mine.

Despre democraţie şi antiintelectualism, în portretul lui Einstein realizat de Niccolo Tucci pentru New Yorker, 22 noiembrie 1954.

O bună guvernare. Oferă cetăţeanului un maximum de libertăţi şi drepturi politice, în interesul său. Pe de altă parte, statul trebuie să-i asigure cetăţeanului securitate personală şi o anumită securitate economică. Situaţia impune un compromis între aceste două cerinţe, care trebuie realizat în funcţie de împrejurări.

Către Edward Shea, un ofiţer de politie din Brooklyn, 30 noiembrie 1954. Arhiva Einstein 6l-291.

Pasiunile politice, oriunde ar fi stârnite, cer victimele lor.

Ultimele cuvinte dintr-o schiţă neterminată pentru un discurs radiofonic cu ocazia celei de-a şaptea aniversări a independenţei Israelului, probabil 10-l2 aprilie 1955. Citat în Pais, Subtle îs the Lord, 530. Arhiva Einstein 28-l098. Vezi de asemenea Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 10 aprilie 1955.

E simplu, prietene: fiindcă politica e mai grea decât fizica.

Răspuns la întrebarea de ce oamenii au putut să descopere atomii, dar nu şi mijloacele de a-i stăpâni. Evocat în New York Times, 22 aprilie 1955, după moartea lui Einstein.

După părerea mea, nu e corect ca politica să intervină în problemele ştiinţifice, şi nici ca indivizii să fie consideraţi Răspunzători pentru guvernarea ţării căreia se întâmplă să-i aparţină.

Către HA. Lorentz, 16 august 1923. Citat în French, Einstein: A Centenari) Volume, 187. Arhiva Einstein 16-554.

Trebuie să-ţi împărţi timpul între politică şi ecuaţii. Însă pentru mine ecuaţiile sunt mult mai importante, fiindcă politica ţine de prezent, pe când ecuaţiile sunt pentru eternitate.

Citat de Ernst Strauss în Seelig, Helle Zeit, dunkle Zeit, 71.

Toţi cei care se ocupă astăzi de răspândirea informaţiilor demne de încredere au datoria să lămurească publicul. Chiar şi un om cu discernământ poate trage concluzii politice absurde dacă nu cunoaşte bine faptele.

Către Otto Nathan, 5 noiembrie 1950. Dosar 2.14, Bergreen Al-bert Einstein Collection, Vassar College, Box M2003-009, dosar 2.14.

DESPRE RELIGIE, DUMNEZEU şi FILOSOFIE

„Religia” lui Einstein, după cum a spus-o adesea, era o atitudine de uimire şi fascinaţie cosmică şi de umilinţă pioasă în faţa armoniei naturii, mai degrabă decât credinţa într-un Dumnezeu personal care poate controla vieţile oamenilor. El numea „credinţa” aceasta „religie cosmică”. În virtutea refuzului de a recunoaşte un Dumnezeu personal, care îi pedepseşte pe cei păcătoşi şi îi răsplăteşte pe cei drepţi, ea este incompatibilă cu doctrinele tuturor religiilor teiste. Vezi Jammer, Einstein *: and Religion, 149.

De ce-mi scrii: „Dumnezeu ar trebui să pedepsească poporul englez”? Nu am relaţii apropiate nici cu unul, nici cu altul. Constat numai cu profund regret că Dumnezeu îi pedepseşte pe mulţi dintre copiii săi pentru

nenumăratele lor prostii, de care el însuşi ar putea fi considerat răspunzător; după părerea mea, numai inexistenţa lui l-ar putea scuza.

Către Edgar Meyer, un coleg elveţian, 2 ianuarie 1915. CPAE, Voi. 8, Doc. 44.

După ce am citit câteva cărţi de filosofie, mi-am dat seama că eram ca un orb în faţa unui tablou. Pot să înţeleg doar metoda inductivă. Lucrările de filosofie speculativă mă depăşesc.

Către Eduard Hartmann, 27 aprilie 1917. CPAE, Voi. 8, Doc. 330.

Conţinutul suprapersonal propagat de religie, deşi primitiv ca formă, este mai preţios decât materialismul lui Haeckel, sunt convins. Chiar şi în ziua de azi, eliminarea tradiţiilor sacre ar însemna o sărăcire spirituală şi morală – oricât de Grosolane şi urâte ar fi, în multe privinţe, atitudinea şi acţiunile clerului.

Către Georg von Arco, 14 ianuarie 1920, refuzând să fie numit monist. Ernst Haeckel a fost un luptător neobosit împotriva celor mai importante doctrine religioase tradiţionale, dar a şi influenţat mulţi liber-cugetători cu concepţiile sale despre eugenie, rasă şi cu programul său politic conservator. Etica sa socială brutală i-a influenţat pe nazişti. CPAE, Voi. 9, Doc. 260.

Vreau să ştiu cum a creat Dumnezeu lumea asta. Nu mă interesează cutare sau cutare fenomen, spectrul cutărui ori cu-tărui element. Vreau să ştiu ce-a gândit. Restul sunt detalii.

Citat de studenta sa din Berlin, Esther Salaman, probabil cea 1920, ii; în Salaman, „A Talk with Einstein", Listener 54 (1955), 370-371.

În fiecare cercetător autentic al Naturii există un fel de veneraţie religioasă, fiindcă nu-şi poate închipui că el e primul care a descoperit firul foarte fin care îi leagă percepţiile.

1920. Citat de Moszkowski, Conversations with Einstein, 46. '

Din moment ce trăirile noastre lăuntrice constau din reproduceri şi combinaţii ale impresiilor senzoriale, ideea de suflet rupt de trup mi se pare goală şi fără sens. '

V Către L. Halpern-Neuda, o femeie din Viena, 5 februarie 1921. Arhiva Einstein 43-847; citat de asemenea în Dukas şi Hoff-mann, Albert Einstein, the Human Side, 40.

Înţelesul cuvântului „adevăr" diferă dacă avem de-a face cu un dat al experienţei, o propoziţie matematică sau o teorie ştiinţifică. „Adevărul religios" nu exprimă nimic clar pentru mine.

Răspuns la întrebarea: Adevărurile ştiinţifice şi religioase pro-j. Vin din puncte de vedere diferite? 14 decembrie 1922, formu-'< lată de publicaţia Kaizo 5, nr. 2 (1923), 197. Retipărit în Ideas O and Opinions, 26l-262.

Cercetarea ştiinţifică poate reduce superstiţiile, încurajându-i pe oameni să gândească şi să privească lucrurile în termeni de cauză şi efect. E limpede că la baza oricărei activităţi ştiinţifice de nivel înalt se află o convingere, înrudită cu sentimentul religios, legată de raţionalitatea sau inteligibilitatea lumii.

Răspuns la întrebarea: Pot descoperirile ştiinţifice să întărească credinţele religioase şi să repudieze superstiţiile, de vreme ce sentimentele religioase pot da un impuls descoperirilor ştiinţifice? Ibid.

Felul în care îl înţeleg eu pe Dumnezeu vine din convingerea profundă că există o inteligenţă superioară care se manifestă în lumea cognoscibilă. Pe scurt, felul acesta de a gândi poate fi numit „panteist” (Spinoza).

Răspuns la întrebarea: Care este concepţia dumneavoastră despre Dumnezeu? Ibid.

Privesc tradiţiile doctrinare numai din perspectivă istorică şi psihologică; ele nu au nici o altă semnificaţie pentru mine.

$ Răspuns la întrebarea: Ce credeţi despre existenţa „mântuitori rului”? Ibid.

Dacă examinăm şi pătrundem cu mijloacele noastre limitate secretele naturii, vom vedea că dincolo de toate înlănţuirile observabile rămâne ceva subtil, intangibil şi inexplicabil. Veneraţia faţă de forţa aceasta aflată dincolo de tot ce putem noi înţelege este religia mea. În măsura asta sunt, într-adevăr, religios.

1 Dintr-o conversaţie între Einstein şi criticul german Alfred Kerr, A înregistrată în jurnalul contelui Harry Kessler, 14 iunie 1927. 4, Citat în Brian, Einstein, a Life, 161.

'¡ "'

Nu pot concepe un Dumnezeu personal care să influenţeze direct acţiunile indivizilor. Religiozitatea mea e o admiraţie umilă faţă de spiritul infinit superior care se dezvăluie în puţinul pe care îl putem înţelege din lumea cognoscibilă. Convingerea aceasta profund afectivă despre prezenţa unei Puteri raţionale superioare, care se manifestă în universul incomprehensibil, reprezintă ideea mea de Dumnezeu.

Către un bancher din Colorado, august 1927. Arhiva Einstein 48-380; citat şi în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Hu-man Side, 66, şi în necrologul din New York Times, 19 aprilie 1955.

Totul e determinat. De forţe asupra cărora nu avem nici un control. Este determinat atât pentru insectă, cât şi pentru stea. Fiinţe omeneşti, plante sau praf cosmic – dansăm cu toţii după o melodie misterioasă, cântată de la distanţă de un flautist nevăzut.

Dintr-un interviu cu G. S. Viereck, „Ce înseamnă viaţa pentru Einstein”, Saturday Evening Post, 26 octombrie 1929; retipărit în Viereck, Glimpses of the Great, 452.

Nimeni nu poate citi Evangheliile fără să simtă prezenţa reală a lui Isus. Personalitatea lui vibrează în fiecare cuvânt. Nici un alt mit nu are atâta viaţă în el.

Răspuns la întrebarea: „Recunoaşteţi personajul istoric Isus?” Ibid. Retipărit în Viereck, Glimpses of the Great, 448. Citat în Brian, Einstein, a Life, 277 (o versiune oarecum diferită se găseşte la pagina 186 în cartea sa). Conform lui Brian, Einstein, a Life, 278, se pare că Einstein considera acest interviu o prezentare fidelă a ideilor sale. Alţii au mari îndoieli în această privinţă.

Nu sunt ateu. Nu ştiu dacă mă pot defini ca panteist. Problema este prea vastă pentru minţile noastre mărginite.

Răspuns la întrebarea: „Credeţi în Dumnezeu?” Ibid. Retipărit în Viereck, Glimpses of the Great, 4A7.

Citesc adesea din Biblie, însă textul ei original mi-a rămas inaccesibil.

Către H. Friedmann, 18 martie 1929, despre necunoaşterea limbii ebraice. Citat în Pais, Subtle îs the Lord, 38. Arhiva Einstein 30-405.

Cred în Dumnezeul lui Spinoza, care se dezvăluie în armbf nia a tot ce există, şi nu într-un Dumnezeu care se preocuţ pă de soarta şi de faptele oamenilor.

Telegramă către un ziar evreiesc, 1929. Arhiva Einstein 33-272. (Spinoza susţinea că Dumnezeu şi lumea materială sunt indiscernabile; cu cât înţelegi mai bine cum funcţionează universul, cu atât te apropii mai mult de Dumnezeu.)

Există două concepţii diferite despre natura universului: (1) lumea ca unitate dependentă de umanitate; (2) lumea ca realitate independentă de factorul uman.

Dintr-o conversaţie cu misticul, poetul şi muzicianul indian Rabindranath Tagore, vara anului 1930. Publicat în New York Times Magazine, 10 august 1930.

Nu pot demonstra ştiinţific că Adevărul trebuie conceput ca un adevăr valabil independent de umanitate, dar cred asta cu tărie. Dacă realitatea există independent de om, există de asemenea şi un adevăr legat de această realitate. Problema începe cu întrebarea dacă adevărul e independent de conştiinţa noastră. De exemplu, chiar dacă nu e nimeni în casă, masa rămâne acolo unde este.

Ibid.

Omul deplin convins de funcţionarea universală a legii cauzalităţii nu poate lua vreo clipă în calcul ideea unei fiinţe care intervine în desfăşurarea evenimentelor. El nu are ce să facă cu religia fricii, şi nici cu religia socială sau morală. Pentru el, un Dumnezeu care răsplăteşte şi pedepseşte e de neconceput, pentru simplul motiv că acţiunile unui om sunt determinate de necesitatea exterioară şi interioară, şi prin urmare el nu poate fi considerat răspunzător în ochii lui Dumnezeu, aşa cum un obiect neînsufleţit nu e răspunzător pentru mişcările care îi sunt imprimate. Conduita etică a unui om ar trebui să se întemeieze efectiv pe simpatie, educaţie şi relaţii sociale; nu e nevoie de nici un temei religios. Omul s-ar afla cu adevărat într-o situaţie precară dacă ar fi T Familia Einstein (în stânga) cu poetul şi filosoful indian Rabindranath Tagore şi familia sa, la Berlin, în 1931. (Prin amabilitatea Leo Baeck Institute, New York.)

Constrâns de teama pedepselor şi de speranţa unei recompense după moarte.

Din „Religie şi ştiinţă”, New York Times Magazine, 9 noiembrie 1930,l-4. Retipărit în Ideas and Opinions, 36-40. Vezi şi Berli-ner Tageblatt, 11 noiembrie 1930.

Tot ce a făcut şi a gândit specia umană a fost legat de satisfacerea unor nevoi resimţite acut şi de alinarea durerii. Nu trebuie uitat nici o clipă lucrul ăsta dacă vrem să înţelegem mişcările spirituale şi evoluţia lor. Sentimentele şi năzuinţele sunt forţele motrice din spatele tuturor strădaniilor şi creaţiilor omeneşti.

Ibid.

E foarte greu să explici sentimentul acesta [religios cosmic] cuiva căruia îi lipseşte cu desăvârşire. Marile spirite religioase din toate timpurile s-au distins prin acest gen de sentiment religios, care nu cunoaşte nici o dogmă şi nici un Dumnezeu conceput după chipul şi asemănarea omului; nu poate aşadar exista vreo biserică ale cărei principale învăţături să se întemeieze pe ele. După părerea mea, cel mai important rol al artei şi al ştiinţei este tocmai acela de a trezi acest sentiment şi de a-l păstra viu în oamenii care sunt receptivi la el.

Despre „religia cosmică”, o venerare a armoniei şi frumuseţilor naturii, care a devenit credinţa comună a oamenilor de ştiinţă. Ibid.

Îl voi numi sentimentul religios cosmic. E greu de lămurit pentru cei care nu-l au, de vreme ce nu presupune o idee antro-pomorfică despre Dumnezeu; omul simte vanitatea dorinţelor şi scopurilor omeneşti, precum şi nobleţea şi ordinea miraculoasă care se dezvăluie în natură şi în lumea gândurilor.

Ibid.

Susţin că trăirea religioasă cosmică este cea mai puternică şi mai nobilă forţă motrice care stă la originea cercetării ştiinţifice.

Ibid.

Sunt de părere că cele mai rafinate speculaţii din domeniul ştiinţei izvorăsc dintr-un profund sentiment religios. Mai cred de asemenea că această religiozitate. E singura activitate religioasă creatoare a vremii noastre.

Din „Ştiinţă şi Dumnezeu: un dialog”, Forum and Century 83 (1930), 373.

Nu pot să-mi închipui un Dumnezeu care îşi răsplăteşte şi îşi pedepseşte creaturile, sau care are o voinţă de felul celei pe care o observăm la noi. Nu pot şi nici nu vreau să-mi închipui un om care supravieţuieşte morţii sale fizice; să lăsăm spiritele slabe să nutrească asemenea gânduri, din frică ori dintr-un egoism absurd.

Din „Ce cred eu”, Forum and Century 84 (1930), 193-l94; retipărit în Ideas and Opinions, 11.

Cel mai frumos sentiment pe care îl putem trăi e cel al misterului. Este emoţia fundamentală care stă la originea artei şi ştiinţei adevărate. Cel care n-o cunoaşte şi nu mai e în stare să se minuneze, nu mai simte fascinaţia, e ca şi mort, la fel ca o lumânare stinsă. Trăirea misterului. A dat naştere religiei. Cunoaşterea existenţei a ceva ce nu poate fi pătruns, percepţia celor mai ascunse temeiuri şi frumuseţea cea mai strălucitoare, care sunt accesibile minţilor noastre doar în cele mai primitive forme ale lor – această

cunoaştere şi această emoţie sunt adevărata religiozitate; în acest sens, şi numai în acesta, sunt un om profund religios. Rj;

Ibid. >

Nu ştim nimic despre toate astea [Dumnezeu, lumea]. Toată cunoaşterea noastră nu-i decât cunoaşterea unor copii de şcoală. Poate că vom ajunge să cunoaştem ceva mai mult. Decât ştim în clipa de faţă. Însă adevărata natură a lucrurilor nu o vom cunoaşte niciodată, niciodată.

Dintr-un interviu cu Chaim Tschernowitz, The Jewish Sentinel, septembrie 1931.

Filosofia e ca o mamă care a dat naştere tuturor celorlalte ştiinţe şi le-a înzestrat. Prin urmare, ea nu trebuie dispreţuită pentru goliciunea şi sărăcia ei, ci trebuie mai degrabă să sperăm că idealul ei donchijotesc va supravieţui în parte în copiii ei, aşa încât ei să nu se scufunde în filistinism.

Către Bruno Winawer, 8 septembrie 1932. Arhiva Einstein 36-532; citat de asemenea în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, tine Human Side, 106.

Acţiunile noastre ar trebui să se întemeieze pe înţelegerea permanentă a faptului că fiinţele umane nu sunt libere să gândească, să simtă şi să acţioneze, ci sunt la fel de constrânse cauzal ca stelele în mişcarea lor.

Declaraţie dată pentru Spinoza Society of America, 22 septembrie 1932. Arhiva Einstein 33-291.

Dacă învăţăturile originare ale profeţilor şi ale creştinismului sunt epurate de toate adăugirile ulterioare, în special de cele ale preoţilor, rămâne o doctrină în stare să vindece toate bolile sociale ale omenirii.

Declaraţie dată ziarului evreiesc român Renaşterea noastră, ianuarie 1933. Publicată în Mein Weltbild; retipărită în Ideas and Opinions, 184-l85.

Nu-mi pot închipui un Dumnezeu care răsplăteşte şi pedepseşte obiectele creaţiei sale, ale cărui intenţii sunt modelate după ale noastre – pe scurt, un Dumnezeu care nu e decât oglindirea slăbiciunii omeneşti. Mi-e suficient să contemplu misterul vieţii conştiente, care se perpetuează la nesfârşit, să meditez asupra structurii minunate a universului, pe care abia dacă o putem percepe, şi să încerc umil să înţeleg măcar o parte infinitesimală a inteligenţei care se manifestă în Natură.

Publicat în Mein Weltbild (1934), 10. Citat în Leach, Living Phi-losophies, 3.

Religia organizată îşi poate redobândi o parte din respectul pierdut în războiul trecut dacă se dedică mobilizării bunelor intenţii şi energiei adepţilor ei împotriva valului intoleranţei.

New York Times, 30 aprilie 1934. Citat de asemenea în Pais, Einstein Lived here, 205.

Cu greu veţi găsi printre spiritele ştiinţifice mai profunde vreunul lipsit de sentimentul religios. El se deosebeşte însă de religiozitatea omului naiv. Pentru acesta din urmă, Dumnezeu e o fiinţă de la care speri să tragi foloase şi de pedeapsa căruia te temi; o sublimare a unui sentiment asemănător cu cel pe care îl simte un copil faţă de tatăl său.

Din „Spiritul religios al ştiinţei”. Publicat în Mein Weltbild (1934), 18; retipărit în Ideas and Opinions, 40.

Omul de ştiinţă e dominat de conştiinţa cauzalităţii universale. Sentimentul său religios ia forma unei fascinaţii frenetice în faţa armoniei legii naturii, care scoate la iveală o inteligenţă atât de înaltă încât, în comparaţie cu ea, orice gândire sistematică sau acţiune umană nu-i decât un palid reflex. E fără îndoială ceva foarte asemănător cu sentimentul de care au fost stăpânite marile spirite religioase ale tuturor timpurilor.

Ibid.

Care e sensul vieţii omeneşti, sau, de ce nu, ale vieţii oricărei fiinţe? A cunoaşte răspunsul la această întrebare înseamnă a fi religios. Tu întrebi: Are atunci vreun sens să pun întrebarea asta? Eu răspund: Cel care crede că viaţa lui şi cea a semenilor este lipsită de sens nu e doar nefericit, ci şi foarte inadaptat.

Publicat în Mein Weltbild (1934), 10; retipărit în Ideas and Opinions, 11.

Am primit cu toţii o înzestrare pe care avem obligaţia s-o dezvoltăm în folosul omenirii. Asta nu se poate realiza sub ameninţarea unui Dumnezeu care ne va pedepsi pentru Păcate, ci numai punând la bătaie tot ce e mai bun în spiritul omului.

Dintr-un interviu, Survey Graphic 24 (august 1935), 384, 413.

Toţi cei preocupaţi serios de studiul ştiinţei ajung să fie convinşi că în legile universului se manifestă un spirit cu mult superior aceluia al omului. În acest sens preocupările ştiinţifice conduc la anumite sentimente religioase care diferă într-adevăr foarte mult de religiozitatea cuiva mai naiv.

Studentei Phyllis Wright, care l-a întrebat dacă oamenii de ştiinţă se roagă, 24 ianuarie 1936. Retipărit în Calaprice, Dear Pro-fessor Einstein, 129.

Sub orice formă ar exista Dumnezeu şi bunătatea în lume, ele trebuie să se manifeste şi să se exprime prin noi. Nu putem sta deoparte şi să-l lăsăm pe Dumnezeu să acţioneze.

Dintr-o conversaţie înregistrată de Algernon Black, toamna anului 1940. Arhiva Einstein 54.834.

Credinţa în posibilitatea ca regulile valabile pentru lumea existentă să fie raţionale, altfel spus comprehensibile pentru raţiune, ţine de [sfera religiei]. Nu pot concepe un savant autentic care să nu nutrească această credinţă profundă.

Din „Ştiinţă, filosofie şi religie”, contribuţie scrisă la un simpozion ţinut la New York în 1940, despre modul în care promovează ştiinţa, filosofia şi religia cauza democraţiei americane. Arhiva Einstein 28-523.

O persoană religioasă e evlavioasă în sensul că nu are nici o îndoială privind semnificaţia acelor obiecte şi scopuri su-prapersonale care nu cer întemeiere raţională şi nu pot fi întemeiate raţional.

Ibid. Vezi Ideas and Opinoins, 45.

Ştiinţa fără religie e şchioapă, religia fără ştiinţă e oarbă.

Ibid. Vezi Ideas and Opinions, 46. S-ar putea să fie un joc de cuvinte pornind de la formula lui Kant: „Conceptul fără intuiţie E gol, intuiţia fără concept e oarbă"; Einstein nu era întotdeauna pe de-a-ntregul original. Unii oameni de ştiinţă, şi s-ar putea să fie mulţi, nu sunt de acord cu părerea lui

Einstein. (Vezi, de exemplu, Dyson, „Writing a Foreword for Alice Calapri-ce's New Einstein Book", 49l-502.)

Principala sursă a conflictelor actuale dintre sferele religiei şi ştiinţei se află în ideea unui Dumnezeu personal.

Ibid. Vezi Ideas and Opinions, 47.

Cele mai înalte principii pentru aspiraţiile şi judecăţile noastre ne sunt date în tradiţia religioasă iudeo-creştină. Este un scop foarte înalt pe care noi, cu slabele noastre forţe, îl putem realiza doar în mică măsură, însă el ne oferă o temelie sigură pentru aspiraţiile şi valorile noastre. Nu există loc aici pentru divinizarea unei naţiuni, a unei clase, şi cu atât mai puţin a unui individ. Nu suntem oare cu toţi copii ai aceluiaşi Tată, după cum se spune în limbajul religios?

Ibid. Vezi Ideas and Opinions, 43.

Sufletul îi e dat numai individului.

Ibid. Altfel spus, nu unei clase sau unei naţiuni.

În lupta lor pentru binele moral, propovăduitorii religiei trebuie să aibă puterea de a renunţa la doctrina unui Dumnezeu personal, altfel spus de a renunţa la acea sursă a fricii şi a speranţei care în trecut a dat preoţilor o putere atât de mare.

Ibid., 48.

Cel ce a trăit intensa experienţă a unor progrese încununate de succes în acest domeniu [ştiinţa] a fost cuprins de un profund respect pentru raţionalitatea care se exprimă în tot ce există.

Ibid., 49.

Cu cât progresează spiritual omenirea, cu atât mi-e mai limpede că drumul spre religiozitatea adevărată nu trece prin Frica de viaţă şi de moarte, ori prin credinţa oarbă, ci prin strădania de a dobândi cunoaşterea raţională.

Ibid.

În ciuda armoniei cosmosului, pe care eu, cu mintea mea omenească mărginită, o pot recunoaşte, sunt totuşi oameni care spun că nu există Dumnezeu. Însă ce mă înfurie mai tare e că mă citează pe mine în sprijinul unor asemenea idei.

Către diplomatul şi autorul german antinazist Hubertus zu Lo-", wenstein, cea 1941. Citat în cartea sa Towards the Further Shore (Londra, 1968), 156. Prin această remarcă, Einstein se disociază de ateism; vezi Jammer, Einstein and Religion, 97.

Apoi mai există şi atei fanatici, a căror intoleranţă nu se deosebeşte de cea a fanaticilor religioşi, şi izvorăşte din aceeaşi sursă. Sunt fiinţe incapabile să audă muzica sferelor.

Către o persoană neidentificată, 7 august 1941, despre reacţia la contribuţia sa la simpozionul „Ştiinţă, filosofie şi religie”

1 (1940). Arhiva Einstein 54-927. Pentru mulţi cititori, negarea de către Einstein a unui Dumnezeu „personal” a echivalat cu hi negarea totală a lui Dumnezeu, în virtutea ideii că „nu există P nici un alt Dumnezeu în afara Dumnezeului personal". Vezi 'l discuţia în Jammer, Einstein and Religion, 92-l08.

E posibil ca noi să fim în stare de lucruri mai măreţe decât Isus, pentru că prezentarea sa în Biblie e înfrumuseţată poetic.

Citat în W. Hermanns, „ATalk with Einstein”, octombrie 1943. Arhiva Einstein 55-285.

În mintea noastră nu se formează nici o idee independent de cele cinci simţuri [adică nici o idee nu este de inspiraţie divină].

Ibid.

N-aş spune că filosofia şi raţiunea vor fi singurele călăuze ale oamenilor în viitorul apropiat; ele vor rămâne însă, penU Vi.

Tru cei câţiva aleşi, cel mai frumos sanctuar, aşa cum au fost dintotdeauna.

Către Benedetto Croce, 7 iunie 1944. Arhiva Einstein 34-075; citat de asemenea în Pais, Einstein Lived Here, 122.

Acest. Conţinut simbolic al tradiţiilor religioase va intra probabil în conflict cu ştiinţa. Prin urmare, pentru păstrarea adevăratei religii este de o importanţă vitală să se evite asemenea conflicte, atunci când ele apar în probleme care de fapt nu sunt esenţiale pentru urmărirea scopurilor religioase., Declaraţie pentru Liberal Ministers Club, New York City. Publicată în Christian Register, iunie 1948; retipărită sub titlul „Religia şi ştiinţa: ireconciliabile?” în Ideas and Opinions, 49-52.

Deşi e adevărat că realizările ştiinţifice sunt în întregime independente de consideraţiile religioase sau morale, cei cărora le datorăm marile invenţii din ştiinţă erau cu toţii însufleţiţi de acele convingeri cu adevărat religioase în virtutea cărora universul nostru e desăvârşit şi răspunde la eforturile raţionale de cunoaştere.

Ibid.

0 fiinţă omenească e un fragment din lumea întreagă, numită de noi „Univers”, un fragment limitat în spaţiu şi timp. El se percepe pe sine, îşi percepe gândurile şi sentimentele ca pe ceva separat de rest – un fel de iluzie optică a intelectului său. Efortul de a se elibera de această iluzie e unica problemă a adevăratei religii. Pentru a dobândi pacea sufletească nu trebuie să alimentăm această iluzie, ci să încercăm s-o depăşim.

Scrisoare către un tată îndurerat care îşi pierduse fiul şi aştep-

1 ta de la Einstein câteva cuvinte de alinare, 12 februarie 1950. În Calaprice, Dear Professor Einstein, 184.

Perspectiva mea în ce-l priveşte pe Dumnezeu este cea a unui agnostic. Sunt convins că o conştiinţă vie a importanţei esenţiale a principiilor morale pentru îmbunătăţirea şi înnobilarea Vieţii nu presupune ideea unui legiuitor, mai ales a unui legiuitor care acţionează pe baza răsplăţii şi pedepsei.

Către M. Berkowitz, 25 octombrie 1950. Arhiva Einstein 59-215.

N-am găsit alt epitet mai bun decât „religios” ca să descriu încrederea în natura raţională a realităţii, în măsura în care aceasta e accesibilă raţiunii umane. Ori de câte ori acest sentiment lipseşte, ştiinţa degenerează într-un empirism neinspirat.

Către Maurice Solovine, 1 ianuarie 1951. Arhiva Einstein 2l-474; publicat în Letters to Solovine, 119.

Simpla necredinţă într-un Dumnezeu personal nu-i nici o filosofie.

Către V. T. Aaltonen, 7 mai 1952, despre opinia sa după care credinţa într-un Dumnezeu personal e mai bună decât ateismul. Arhiva Einstein 59-059.

Sentimentele mele sunt religioase în măsura în care sunt copleşit de conştiinţa incapacităţii minţii omeneşti de a înţelege mai adânc armonia universului, pe care încercăm s-o exprimăm prin „legi ale naturii”.

Către Beatrice Frohlich, 17 decembrie 1952. Arhiva Einstein 59-797.

Ideea unui Dumnezeu personal mi-e străină şi mi se pare chiar naivă.

Ibid.

Să presupui existenţa unei fiinţe imperceptibile. Nu ajută la înţelegerea ordinii pe care o întâlnim în lumea perceptibilă.

Către D. Albaugh, un student din Iowa care l-a întrebat „Ce este Dumnezeu?”, 21 iulie 1953. Arhiva Einstein 59-085.

I fii Nu cred în nemurirea individului şi sunt de părere că etica e o preocupare exclusiv umană care nu se întemeiază pe nici o autoritate supraomenească.

Către A. Nickerson, pastor baptist, iulie 1953. Citat în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 39. Arhiva Ein-stein 36-553.

Dacă Dumnezeu a creat lumea, e clar că prima lui grijă n-a fost să ne uşureze înţelegerea ei.

Către David Bohm, 10 februarie 1954. Arhiva Einstein 8-041.

Cred că Society of Friends e comunitatea religioasă cu cele mai înalte rigori morale. După câte ştiu, n-a făcut niciodată compromisuri grave şi s-a lăsat mereu călăuzită de conştiinţă, în mediul internaţional, mai ales, influenţa ei mi se pare extrem de benefică şi de eficientă.

Către A. Chapple, Australia, 23 februarie 1954. Arhiva Einstein 59-405; citat de asemenea în Nathan şi Norden, Einstein on Pea-ce, 511.

Nu cred într-un Dumnezeu personal şi nu am tăgăduit-o niciodată, ci am spus-o limpede. Dacă există în mine ceva ce poate fi numit religios, atunci e admiraţia nemărginită pentru structura lumii, atât cât a putut deocamdată ştiinţa să dezvăluie din ea.

Către un admirator care l-a întrebat despre convingerile sale religioase, 22 martie 1954. Arhiva Einstein 39-525; citat de asemenea în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 43.

Nu încerc să-mi închipui un Dumnezeu; ajunge să te înfiori în faţa alcătuirii lumii, pe cât ne permit simţurile noastre limitate.

Către S. Flesch, 16 aprilie 1954. Arhiva Einstein 39-l154.

Nu am atribuit niciodată Naturii o intenţie, un scop sau orice altceva care să poată fi considerat antropomorf ic. Ce văd:

I Eu în Natură este o structură magnifică, pe care o putem înţelege doar imperfect, iar asta ar trebui să-i insufle un sentiment de umilinţă celui care gândeşte. E un sentiment religios autentic, fără nici o legătură cu misticismul.

Către Ugo Onofri, 1954 sau 1955. Citat în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 39. Arhiva Einstein 60-758.

Valoarea morală a unui om nu se măsoară prin convingerile sale religioase, ci prin înclinaţiile afective pe care le-a primit de la Natură.

Către sora Margrit Goehner, februarie 1955. Arhiva Einstein 59-830.

Astfel am ajuns. la o religiozitate profundă, care a dispărut însă brusc la vârsta de doisprezece ani. Citind cărţi ştiinţifice de popularizare, am ajuns repede la convingerea că multe lucruri povestite în Biblie nu pot fi adevărate. In urma acestei experienţe s-a născut o neîncredere în orice formă de autoritate. Atitudine care nu m-a părăsit niciodată.

„Note autobiografice", în Schilpp, Albert Einstein: Philoso-pher-Scientist, 9.

Acolo, afară, se afla lumea asta uriaşă, care există independent de noi, oamenii, şi care ne aşteaptă ca o măreaţă şi veşnică ghicitoare, accesibilă măcar parţial cercetării şi reflecţiilor noastre. Contemplarea acestei lumi se anunţa ca o eliberare, iar curând mi-am dat seama că mulţi dintre cei pe care am învăţat să-i preţuiesc şi să-i admir îşi găsiseră libertatea lăuntrică şi siguranţa în preocuparea devotată pentru acest lucru.,'.:-: ->:; >;

Ibid.,5.

Nu-i oare toată filosofia ca scrisul pe nisip? La prima vedere pare minunat, dar dacă te mai uiţi o dată s-a şters totul. Rămân doar nişte pete.

Citat de Rosenthal-Schneider, Reality and Scientific Truth, 90.

— '-„s-'."'.: 217

Concepţiile mele seamănă cu cele ale lui Spinoza: admiraţie pentru frumos şi credinţă în simplitatea logică a ordinii şi armoniei pe care le putem sesiza cu umilinţă şi doar imperfect. Cred că trebuie să ne mulţumim cu cunoaşterea şi înţelegerea noastră incompletă, şi să tratăm valorile şi obligaţiile morale ca pe probleme pur umane.

Citat în Hoffmann, Albcrt Einstein: Creator and Rebel, 95.

Ce mă interesează cu adevărat pe mine e dacă Dumnezeu ar fi putut crea altfel lumea; cu alte cuvinte, dacă cerinţa simplităţii logice admite o marjă de libertate.

Cuvinte spuse asistentului său Ernst Straus, ca răspuns la întrebarea dacă Dumnezeu a avut de ales în alcătuirea lumii. Citat în Seelig, Helle Zeit, dunkle Zeit, 72.

Papagoyim.*

Nume dat de Einstein adepţilor Bisericii Catolice – adică goyim care îl urmează pe papă. Îi evocă de asemenea şi pe Papageno şi Papagena din Flautul fermecat al lui Mozart. Mulţumiri specialistului în Einstein John Stachel, fost redactor al CPAE, pentru această perlă. Stachel a auzit-o de la secretara lui Einstein, Helen Dukas.

* Substantivulgoyim este pluralul de la goy, care denumeşte un arian sau o persoană care nu este de origine evreiască, termen folosit adesea în mod peiorativ. (N.t.)

INII DE ŞTIINŢĂ, 1

Despre ştiinţa şi oamenii despre' matematică şi tehnologie Einstein e celebru pentru teoria relativităţii. În prima sa lucrare el o numeşte „principiul relativităţii". Termenul de „teorie a relativităţii" a fost folosit pentru prima

oară de Max Planck, în 1906, pentru a descrie ecuaţiile Lorentz-Einstein ale mişcării electronului, şi a fost adoptat în cele din urmă de Einstein în 1907, când a răspuns la un articol scris de Paul Ehrenfest, care folosise şi el termenul lui Planck. Einstein a continuat însă mulţi ani să folosească sintagma „principiu al relativităţii” în titlurile articolelor, de vreme ce un „principiu” nu este o „teorie”, ci ceva ce ia naştere în minte când formulezi o teorie. În 1915 Einstein a început să se refere la teoria din 1905 a spaţiului şi timpului ca la „teoria restrânsă”, pentru a o deosebi de noua sa teorie a gravitaţiei, „teoria generală”. Vezi Stachel et al., Einstein's Mi-raculous Year, 10l-l02; şi Folsing, Albert Einstein, 208-210.

Exemple asemănătoare şi eşecul încercărilor de a detecta o mişcare a Pământului în raport cu „mediul uşor” conduc la presupunerea că nu numai în mecanică, dar nici în elec-trodinamică fenomenele nu au vreo proprietate corespunzând ideii de repaus absolut, ci în toate sistemele de coordonate în care sunt valabile ecuaţiile mecanicii sunt de asemenea valabile aceleaşi legi electrodinamice şi optice, după cum a fost deja demonstrat pentru cantităţile din prima categorie.

Enunţul acesta exprimă ideea fundamentală pe care vrea să o dezvolte Einstein în teoria relativităţii restrânse. Vezi „Asupra electrodinamicii corpurilor în mişcare”, Annalen der Physik 19, 1905. În CPAE, Voi. 2, Doc. 23.

E = mc2 '

Enunţarea echivalenţei dintre masă şi energie – energia este egală cu masa înmulţită cu viteza luminii la pătrat – care a inaugurat era atomică, deşi Einstein nu a avut la acea vreme nici o premoniţie ori predicţie în acest sens. Formula originală

1 era „Dacă un corp emite energia L sub forma unei radiaţii, masa sa scade cu L/V2.” (în „Ist die Trägheit eines Korpers von sei-;

Nem Energieinhalt abhängig?" Annalen der Physik 18 [1905], 639-641.) Observaţi că până în 1912 Einstein a folosit L pentru a nota energia, după care, în „Manuscris asupra teoriei specia-; '; le a relativităţii" (vezi CPAE, Voi. 4, Doc. 1), el a şters L-ul şi, L-a înlocuit cu E în ecuaţiile 28 şi 28'. (Vezi ediţia facsimil a, S manuscrisului publicat de George Braziller, Fundaţia Safra şi Muzeul din Israel, Ierusalim [1996], 119 şi 121; şi CPAE, Voi.

4, Doc. 1, 58-59.), Ecuaţia rezultă din teoria restrânsă a relativităţii, care a jucat:

Un rol decisiv în cercetarea şi dezvoltarea energiei nucleare.:

Masa poate fi convertită într-o cantitate uriaşă de energie, demonstrând o relaţie fundamentală din natură. Teoria a introdus de asemenea o nouă definiţie a spaţiului şi timpului. Pentru o dovadă experimentală directă în favoarea ei a fost însă nevoi? Ie să se aştepte douăzeci şi cinci de ani, când a fost confirmată, transformarea masei în energie, pe baza studierii reacţiilor nucleare; dilatarea timpului nu a fost demonstrată în mod direct decât în 1938.

(Notă: Următoarele cinci citate nu sunt în ordine cronologică, dar le-am inserat aici pentru că reflectă ideile lui Einstein care; au condus la teoria restrânsă din 1905.)

Dar dacă ar trebui să alergi după o rază de lumină? Sau dacă ai călători pe un fascicul de lumină? Dacă ai alerga suficient de repede, oare nu s-ar mai mişca deloc? Ce e „viteza luminii”? Dacă ea se raportează la ceva, această valoare nu poate fi raportată la altceva care să fie la rândul său în mişcare.

Dintr-o conversaţie cu psihologul Max Wertheimer, din 1916, f:i în care Einstein încerca să explice procesele de gândire prin care " a ajuns la formularea teoriei relativităţii restrânse. Vezi Wertheimer, Productive Thinking (1945; retipărit de Haroer, 1959), 218.

«t-Mi.<.'» " m *wt.* */* "~J Manuscrisul lui Einstein din 1912 despre teoria relativităţii restrânse. În formula E=mc2 se observă că iniţial Einstein folosise pentru energie litera L, pentru a o nota apoi cu E.

L După zece ani de reflecţie, un asemenea principiu a rezultat dintr-un paradox peste care dădusem deja la şaisprezece ani: dacă urmăresc un fascicul de lumină cu viteza c (viteza luminii în vid), ar trebui să observ fasciculul de lumină ca pe un câmp electromagnetic în repaus, deşi oscilează în spaţiu. De la bun început mi s-a părut limpede în mod intuitiv că, judecând din punctul de vedere al unui astfel de observator, totul ar trebui să se desfăşoare în conformitate cu aceleaşi legi ca şi pentru un observator care s-ar afla în repaus faţă de pământ.

Din „Note autobiografice”, în Schilpp, Albert Einstein: Philo-sopher-Scientist, 53.

Teoria restrânsă a relativităţii îşi are sursa în ecuaţiile câmpului electromagnetic ale lui Maxwell. Invers, acestea din urmă pot fi înţelese formal în manieră satisfăcătoare numai prin teoria relativităţii restrânse.

Ibid., 63.

Am înţeles foarte clar că teoria relativităţii restrânse este doar primul pas al unei evoluţii necesare abia atunci când am căutat să reprezint gravitaţia în cadrul acestei teorii.

Ibid.

S-au scurs cinci-şase săptămâni de la formularea ideii aflate la baza teoriei relativităţii restrânse şi până la definitivarea lucrării pe tema asta.

Către biograful său Cari Seelig, 11 martie 1952. Arhiva Einstein 39-013.

Calea mea directă către teoria restrânsă a relativităţii a fost determinată în principal de convingerea că forţa electromotoare indusă într-un conductor aflat în mişcare într-un câmp magnetic nu este altceva decât un câmp electric.

Pentru un mesaj citit cu ocazia sărbătoririi centenarului naşterii lui Albert Michelson, 19 decembrie 1952, la Case Institute. Vezi Stachel et al., Einstein's Miraculous Year, 111.

Conform presupunerii de la care pornesc aici, în cazul propagării unei raze de lumină emise de o sursă punctiformă, energia nu e distribuită continuu într-un spaţiu al cărui volum să crească necontenit, ci constă dintr-un număr finit de cuante de energie, localizate în anumite puncte din spaţiu, care se mişcă fără să se divizeze şi care pot fi absorbite sau generate numai sub forma unor unităţi întregi.

Din „O perspectivă euristică privind producerea şi transformarea luminii”, martie 1905. Vezi Stachel et al., Einstein's Miraculous Year, 178. Considerată de unii drept cea mai revoluţionară observaţie făcută de un fizician al secolului XX; vezi Folsing, Albert Einstein, 143.

Am rezolvat complet problema. Soluţia mea a fost să analizez conceptul de timp. Timpul nu poate fi definit în manieră absolută, iar între timp şi viteza semnalului există o relaţie indisolubilă.

Declaraţie făcută lui Michele Besso, mai 1905, cu privire la apropiata publicare a lucrării sale „Asupra electrodinamicii corpurilor în mişcare” despre principiul relativităţii în electrodinamică, ' ce avea să fie numit mai târziu teoria relativităţii restrânse. Re-' petată cu ocazia prelegerii ţinute de Einstein la Kyoto, 14 decembrie 1922. Vezi Physics Today (august 1982), 46.

[Iţi voi trimite] patru lucrări. [Prima] se ocupă de radiaţie şi de proprietăţile energetice ale luminii, şi este foarte revoluţionară. Cea de-a doua lucrare determină dimensiunea reală a atomilor prin intermediul difuziei şi vâscozităţii soluţiilor diluate ale substanţelor neutre. Cea de-a treia demonstrează că, pornind de la teoria moleculară a căldurii, corpurile având dimensiuni de ordinul 1/1000 mm, atunci când sunt suspendate într-un lichid, trebuie să aibă deja o mişcare aleatorie observabilă, care este produsă de mişcarea termică. A patra lucrare este în clipa de faţă doar o schiţă neprelucrată şi se referă la electrodinamică corpurilor în mişcare, având la bază o teorie modificată a spaţiului şi timpului.

Către Conrad Habicht, mai 1905, oferindu-i o mostră a annus * mimbilis al lui Einstein, în decursul căruia, la vârsta de douăzeci L

Şi şase de ani, a publicat cinci lucrări importante care au propulsat fizica spre o eră nouă. CPAE, Voi. 5, Doc. 27; vezi şi Stachel et al., Einstein's Miraculous Year.

De aici tragem concluzia că un ceas situat la ecuator trebuie să meargă mai încet, cu o foarte mică diferenţă, faţă de un ceas identic situat la unul dintre poli, în exact aceleaşi condiţii.

Din „Asupra electrodinamicii corpurilor în mişcare”. Vezi CPAE, Voi. 2, Doc. 23. Apărut iniţial în „Zur Elektrodynamik beweg-ter Korper”, Annalen der Physik 17 (1905), 89l-921. Aceasta este J(lucrarea în care Einstein prezintă relativitatea restrânsă. Conform unei scrisori pe care am primit-o de la profesorul I. J. Good de la Virginia Tech din Blacksburg, Einstein a omis să precizeze că lua drept sistem de referinţă observatorul de la pol. în alte sisteme de referinţă inerţiale, ceasul de la ecuator pare să meargă mai încet decât cel de la pol, cel puţin o parte din timp, dar nu neapărat tot timpul, după cum pare să afirme Einstein. Această lacună de prezentare (sau poate greşeală) l-a derutat pe fizicianul Herbert Dingle care şi-a petrecut mulţi ani elaborând argumente eronate împotriva teoriei restrânse a relativităţii.

Toate judecăţile noastre în care timpul joacă un rol sunt judecăţi despre evenimente simultane. Dacă spun, de exemplu, că „trenul ajunge aici la ora 7”, asta înseamnă: coincidenţa acului orar de la ceasul meu cu numărul 7 şi sosirea trenului sunt evenimente simultane.

Ibid.

(1) Legile în virtutea cărora se modifică stările unui sistem fizic nu depind de alegerea unuia dintre cele două sisteme de coordonate care se află în mişcare relativă uniformă. (2) Fiecare rază de lumină se mişcă faţă de un sistem de coordonate „în repaus” cu o viteză determinată c, indiferent dacă e emisă de o sursă staţionară sau în mişcare.

Ibid. După părerea lui Leopold Infeld (Albert Einstein, 24), aces-' tea sunt bazele teoriei relativităţii.

Graţie ideii mele fericite de a introduce principiul relativităţii în fizică, tu (şi alţii) îmi supraevaluaţi acum enorm I

Capacităţile ştiinţifice, în aşa măsură încât mă simt de-a dreptul stânjenit.

Către Arnold Sommerfeld, 14 ianuarie 1908. CPAE, Voi. 5, Doc. 73.

O teorie fizică e satisfăcătoare numai dacă structurile ei se compun din fundamente elementare. Teoria relativităţii este până la urmă la fel de puţin satisfăcătoare cum era, de exemplu, termodinamica clasică înainte ca Boltzmann să fi interpretat entropia ca o probabilitate.

Ibid.

Aceia care au avut norocul să contribuie cu ceva la progresul ştiinţei n-ar trebui să lase [argumentele referitoare la întâietate] să le întunece bucuria stârnită de roadele eforturilor comune.

Către Johannes Stark, 22 februarie 1908. Cu câteva zile înainte, Einstein îşi exprimase nemulţumirea faţă de faptul că Stark nu recunoscuse întâietatea lui Einstein în ce priveşte relaţia relativistă dintre masă şi energie, pe care Stark i-o atribuise lui Max Planck într-un articol publicat în Physikalische Zeitschrift, în decembrie 1907. Vezi CPAE, Voi. 5, Doc. 88 şi Doc. 70, n.3.

Se pare că valoarea ştiinţifică şi calităţile personale nu merg întotdeauna mână-n mână. Apreciez mult mai mult un om integru decât pe cel mai abil expert al formulelor ori al experimentelor.

Către Jakob Laub, 16 martie 1910, lăudându-l pe şeful lui Laub, Alfred Kleiner. CPAE, Voi. 5, Doc. 199.

Cu cât teoria cuantică are mai mult succes, cu atât pare mai ridicolă. Ce-ar mai râde cei care nu sunt fizicieni dacă ar fi în stare să urmărească straniul curs al evenimentelor!

Către Heinrich Zangger, 20 mai 1912, despre neîncrederea lui Einstein în teoria cuantică. CPAE, Voi. 5, Doc. 398.

„Teoria relativităţii” e corectă în măsura în care sunt corecte cele două principii pe care se întemeiază. De vreme ce ele Par să fie în mare măsură corecte, teoria relativităţii în forma ei actuală pare să reprezinte un progres important. Nu cred că ea a stânjenit dezvoltarea ulterioară a fizicii teoretice!

Din „Răspuns la un comentariu al lui M. Abraham”, august 1912. CPAE, Voi. 4, Doc. 8.

Lucrez acum exclusiv la problema gravitaţiei. Un lucru e sigur: niciodată nu m-am chinuit atât de mult cu ceva, şi am căpătat un respect enorm pentru matematică, ale cărei aspecte mai subtile le consideram până acum. O

simplă extravaganţă! În comparaţie cu problema asta, teoria originală a relativităţii e o joacă de copil.

Către Arnold Sommerfeld, 29 octombrie 1912, pomenind de dificultăţile pe care le întâmpina cu matematicile superioare în formularea teoriei generale a relativităţii, domeniu în care l-a ajutat prietenul său Marcel Grossmann. CPAE, Voi. 5, Doc. 421.

Nu-mi găsesc timp să-ţi scriu pentru că sunt ocupat cu lucruri cu adevărat măreţe. Zi şi noapte îmi bat capul, stră-duindu-mă să înţeleg mai bine lucrurile pe care le-am descoperit treptat în ultimii doi ani şi care reprezintă un progres fără precedent în rezolvarea problemelor fundamentale ale fizicii.

Către Elsa Lowenthal, februarie 1914, despre munca lui la o extindere a teoriei gravitaţiei, a cărei primă etapă a fost publicată cu jumătate de an înainte. CPAE, Voi. 5, Doc. 509.

Natura nu ne arată decât coada leului, dar eu n-am nici o îndoială că există şi leul, chiar dacă din pricina mărimii sale nu poate fi observat tot dintr-odată. Îl vedem doar aşa cum l-ar vedea un purice aşezat pe el.

Către Heinrich Zangger, 10 martie 1914, despre cercetările sale asupra teoriei generale a relativităţii. CPAE, Voi. 5, Doc. 513.

Principiul relativităţii poate fi în general formulat asfel: Legile naturii percepute de un observator sunt independente de mişcarea lui. Combinând acest principiu al relativităţii cu Constanţa vitezei luminii în vid, ajungem pe cale pur deductivă la ceea ce se numeşte astăzi „teoria relativităţii”. Semnificaţia ei constă în faptul că furnizează condiţiile pe care trebuie să le satisfacă orice lege generală a naturii, deoarece teoria ne spune că fenomenele naturale se petrec astfel încât legile nu depind de mişcarea observatorului la care sunt raportate spaţial şi temporal fenomenele.

Vossische Zeitung, 26 aprilie 1914. CPAE, Voi. 6, Doc. 1. '

Nu trebuie să urmăreşti idealuri care pot fi înfăptuite cu uşurinţă. Trebuie să-ţi dezvolţi o înclinaţie pentru ce se înfăptuieşte cu greu, depunând cele mai mari eforturi.

Â Către fostul său elev Walter Dällenbach, 31 mai 1915, dându-i sfa-i * turi pentru un proiect de electrotehnică. CPAE, Voi. 8, Doc. 87.

Din perspectivă profesională, oamenii de ştiinţă şi matematicienii sunt preocupaţi de situaţia internaţională şi privesc cu multă atenţie orice măsură luată împotriva colegilor lor care trăiesc în ţări mai ostile. Pe de altă parte, istoricii şi filologii sunt nişte şovini nestăpâniţi.

Către H. A. Lorentz, 2 august 1915, despre atmosfera din Ber-' lin, deşi Einstein se referea la o anume mentalitate din Germa-Sji nia, condiţionată de împrejurări istorice. CPAE, Voi. 8, Doc. 103.

În experienţa mea personală rar mi s-a întâmplat să cunosc mai bine infamia speciei umane, decât ca urmare a teoriei ăsteia şi a tuturor problemelor legate de ea. Dar nu mă afectează.

' Către Heinrich Zangger, 26 noiembrie 1915, despre felul în care, a fost primită teoria generală a relativităţii. CPAE, Voi. 8, Doc. 22.

Teoria e minunată, mai presus de orice comparaţie. Cu toate astea, numai un singur coleg a fost într-adevăr în stare s-o înţeleagă şi [s-o folosească].

Ibid., colegul era David Hilbert227

S Cel care înţelege cu adevărat teoria cu greu va reuşi să se sustragă farmecului ei.

I Din „Ecuaţiile câmpului gravitaţional”, noiembrie 1915, o lu-"' crare care a confirmat teoria generală a relativităţii, aplicând } tensorul de curbură al lui Riemann. CPAE, Voi. 6, Doc. 25.

Asigură-te că te-ai uitat bine la ele; sunt cea mai preţioasă descoperire a vieţii mele.

Către Arnold Sommerfeld, 19 decembrie 1915, despre ecuaţiile din lucrarea amintită mai sus. CPAE, Voi. 8, Doc. 161.

Pentru fizician, un concept există doar în măsura în care poate afla dacă acel concept este sau nu aplicabil la vreo situaţie concretă.

Propoziţia aceasta apare în prezentarea relativităţii pentru pu-^ blicul larg, făcută de Einstein (vezi CPAE, Voi. 6, Doc. 42). Acesta este comentariul său referitor la presupunerea naturii absolute a simultaneităţii (vezi CPAE, Voi. 9, Doc. 316, nr.3). Citat de asemenea într-o scrisoare primită de Einstein de la Edouard Guillaume, 15 februarie 1820 (CPAE, Voi. 9, Doc. 316).

Sursa principală a gândirii ştiinţifice nu e un scop exterior către care trebuie să tinzi, ci plăcerea de a cugeta.

Către Heinrich Zangger, cea 11 august 1918. CPAE, Voi. 8, Doc. 597.

Pentru mine, ipoteza este un enunţ al cărui adevăr e presupus în mod provizoriu, dar al cărui înţeles trebuie să fie dincolo de orice îndoială.

Către Edward Study, 25 septembrie 1918. CPAE, Voi. 8, Doc. 624.

Starea de spirit care îi permite cuiva să facă astfel de lucruri. Seamănă cu cea a devotatului religios sau a îndrăgostitului; efortul zilnic nu se datorează nici unei intenţii ori planificări deliberate, ci vine direct din inimă.

Din „Motivele cercetării”, discurs ţinut cu ocazia celei de-a şai-zecea aniversări a zilei de naştere a lui Max Planck, aprilie 1918.

— Publicat în Mein Wdtbild, 109; retipărit în Ideas and Opinions, 227., Vezi CPAE, Voi. 7, Doc. 7.

În ce priveşte obiectul lui de studiu. Fizicianul trebuie să se limiteze foarte serios: el e nevoit să se mulţumească cu descrierea celor mai simple evenimente care pot fi reproduse în limitele experienţei noastre; toate evenimentele care au o natură mai complexă se află dincolo de puterile intelectului uman, neputând fi reconstruite cu acea acurateţe subtilă şi perfecţiune logică pe care o pretinde fizica teoretică.

Ibid.

Sarcina supremă a fizicianului e să găsească acele legi fundamentale universale, pornind de la care poate fi construit cosmosul prin simplă deducţie. Nu există o cale logică pentru a ajunge la aceste legi; numai intuiţia întemeiată pe o înţelegere simpatetică a experienţei poate ajunge la ele.

Ibid. ^

Cred, împreună cu Schopenhauer, că unul dintre motivele cele mai importante care îi împing pe oameni către artă şi ştiinţă este fuga de abrutizarea şi monotonia vieţii de zi cu zi, şi găsirea unui. Refugiu într-o lume populată de imaginile propriei noastre creaţii. O natură echilibrată tânjeşte să evadeze din viaţa personală către o lume a percepţiilor şi gândurilor obiective.

Ibid. De asemenea în Cosmic Religion, 99.

Rareori îşi dezvăluie Natura vreunul dintre secretele ei măreţe!

J Către Heinrich Zangger, 1 iunie 1919, despre cercetările sale asupra teoriei relativităţii. CPAE, Voi. 9, Doc. 52.

Prelegerile pe tema teoriei cuantice nu sunt pentru mine. Deşi m-am ocupat mult de ea, am înţeles-o prea puţin.;

Către Walter Dällenbach, cea 1 iulie 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 66.

Dragă mamă, am veşti bune astăzi. Mi-a telegrafiat H. A. Lo-rentz ca să-mi spună că expediţia britanică [condusă de Art-hur Eddington] a confirmat într-adevăr devierea luminii de către soare.

Către Pauline Einstein, 27 septembrie 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 113. E foarte puţin cunoscut faptul că Arthur Eddington şi-a fabricat datele, compilând rezultatele experimentelor sale. În expediţia din timpul eclipsei de pe insula Principe, care urmărea să confirme relativitatea generală, el a eliminat două treimi din cele şaisprezece cadre fotografice care păreau să-i dea dreptate lui Newton, în defavoarea lui Einstein. Unii cercetători cred că formula matematică folosită de Eddington pentru a afla devierea razei stelare era şi ea greşită. În timp însă, Eddington a fost răzbunat atunci când alţii au obţinut rezultate mai bune şi au demonstrat că Einstein avea oricum dreptate. Pentru o tratare excelentă a acestui subiect, vezi John Waller, Einstein's Luck (Oxford şi New York: Oxford University Press, 2002).

Cea mai importantă consecinţă a teoriei relativităţii restrânse se referă la masele inerţiale ale sistemelor fizice. A devenit evident că inerţia unui sistem depinde în mod necesar de cantitatea sa de energie, ceea ce a condus direct la ideea că masa inerţială nu-i decât energie latentă. Principiul conservării masei şi-a pierdut autonomia şi s-a asociat cu cel al conservării energiei.

Din „Ce e teoria relativităţii”, scrisă la solicitarea publicaţiei The Times (Londra), 28 noiembrie 1919. CPAE, Voi. 7, Doc. 25.

Când spunem că înţelegem un grup de fenomene naturale, vrem să spunem că am găsit o teorie constructivă care le înglobează.

Ibid.

Cred că putem promova eficient cercetarea în domeniul teoriei generale a relativităţii chiar şi fără să facem apel la fonduri publice speciale, dacă observatoarele şi astronomii din Fâfa asta ar pune pur şi simplu la dispoziţie o parte din echipamentele şi eforturile lor în slujba acestei cauze.

Către Konrad Haenisch, ministrul german al educaţiei, 6 * decembrie 1919, după ce fusese informat că Trezoreria Naţio-* nală rezervase 150 000 de mărci pentru a sprijini cercetarea în *.6 sfera relativităţii generale. CPAE, Voi. 9, Doc. 194.

Sunt convins că deplasarea spre roşu a liniilor spectrale e o consecinţă absolut convingătoare a teoriei relativităţii. Dacă s-ar fi demonstrat că efectul acesta nu există în natură, atunci întreaga teorie ar fi trebuit abandonată.

F1 Către Arthur Eddington, 15 decembrie 1919. CPAE, Voi. 9, < Doc. 216.

[Un cercetător] se adaptează faptelor printr-o selecţie intuitivă a teoriilor posibile bazate pe axiome.

„Inducţie şi deducţie în fizică", Berliner Tageblatt, 25 decembrie 1919. Vezi şi CPAE, Voi. 7, Doc. 28.

Cea mai clară imagine pe care ţi-o poţi forma despre întemeierea unei ştiinţe empirice urmează modelul metodei inductive. Faptele individuale sunt selectate şi grupate, astfel încât legăturile dintre ele, întemeiate pe legi, să devină foarte limpezi. Grupând laolaltă aceste legi, se pot obţine alte legi şi mai generale, până când se stabileşte un sistem mai mult sau mai puţin uniform pentru datele individuale disponibile. Totuşi. Marile progrese ale cunoaşterii ştiinţifice au apărut doar rareori în felul ăsta. Dacă un cercetător ar aborda problema fără o opinie preconcepută, cum ar putea el să aleagă, din bogăţia imensă de experienţe complicate, acele date care să fie suficient de simple încât să dezvăluie legăturile dintre ele prin intermediul legilor?

Ibid.

Progresele cu adevărat importante în înţelegerea naturii au apărut pe o cale aproape diametral opusă faţă de aceea a inducţiei. Perceperea intuitivă a esenţialului dintr-un amplu Complex de date îl conduce pe omul de ştiinţă la postularea unei legi fundamentale ipotetice, ori a mai multor astfel de legi. Pornind de la aceste legi, el desprinde concluziile,. Care pot fi apoi comparate cu experienţa. Legile fundamentale (axiomele) împreună cu concluziile formează ceea ce se numeşte o „teorie". Orice specialist ştie că cele mai însemnate progrese din ştiinţele naturii. au apărut în acest mod, şi că temelia lor a fost acest caracter ipotetic.

Ibid.

Adevărul unei teorii nu poate fi niciodată demonstrat, pentru că nu ştii niciodată dacă experienţele viitoare nu vor contrazice concluziile.

Ibid.

Dacă avem la dispoziţie două teorii şi ambele sunt compatibile cu arsenalul dat de fapte, nu există alte criterii în virtutea cărora una dintre teorii să fie preferată celeilalte în afară de intuiţia cercetătorului. Prin urmare, se poate înţelege de ce oameni de ştiinţă inteligenţi, cunoscători atât ai teoriilor cât şi ai faptelor, pot fi totuşi susţinători înfocaţi ai unor teorii opuse.

Ibid.

Atunci mi-ar fi părut rău de bunul Dumnezeu. Teoria e oricum corectă.

Răspuns la întrebarea doctorandei lise Rosenthal-Schneider, în 1919, despre reacţia pe care ar fi avut-o dacă teoria generală a relativităţii nu ar fi fost confirmată experimental în acel an de Arthur Eddington şi Frank Dyson. Citat în Rosen-i thal-Schneider, Reality and Scientific Truth, 74.

[Teoriile constructive], pornind de la un formalism fundamental relativ simplu, încearcă să explice fenomenele mai complexe. [Pe de altă parte,

teoriile de principiu] sunt întemeiate pe proprietăţi generale ale proceselor naturale, descoperite empiric, pe principii din care decurg criterii formulate Matematic pe care trebuie să le respecte procesele individuale sau modelele lor teoretice.

Formularea de către Einstein a două tipuri de teorii ştiinţifice, 1919; el considera că teoriile constructive sunt mai importante, deşi fiecare are avantajele sale. „Ce e teoria relativităţii". CPAE, Voi. 7, Doc. 26.

Va trebui probabil să mai treacă totuşi ceva vreme până când problema [spectrală] să fie complet rezolvată. Am însă încredere deplină în ideea relativistă. Când vor fi eliminate toate sursele de erori (sursa de lumină indirectă), confirmarea va veni cu siguranţă.

Către Paul Ehrenfest, 7 aprilie 1920, despre relativitatea generală. CPAE, Voi. 9, Doc. 371.

Conceptele devin pur şi simplu goale dacă încetează să mai fie strâns legate de experienţă. Ele seamănă cu nişte parveniţi care se ruşinează de originea lor şi vor s-o renege.

Către Hans Reichenbach, 30 iunie 1920. Arhiva Einstein 20-l13.

Acum toţi vizitii şi chelnerii vorbesc despre corectitudinea sau incorectitudinea teoriei relativităţii.

Către Marcel Grossmann, 12 septembrie 1920, exprimându-şi uimirea în privinţa interesului larg faţă de teoria generală a relativităţii, care captase atenţia întregii lumi. Pentru că teoria sa nu era înţeleasă, Einstein a devenit un personaj şi mai misterios. El a continuat să vorbească despre spectacolul puJ blic ca despre „circul relativităţii". Arhiva Einstein 1l-500.

l"

Convingerea mea personală este că dezvoltarea ştiinţei urmăreşte în primul rând să satisfacă pura nevoie de cunoaştere.

1920. Citat de Moszkowski, Conversations with Einstein, 173.

Însuşi cuvântul „descoperire" este regretabil. Pentru că a descoperi înseamnă a deveni conştient de un lucru care există deja; asta ne trimite la demonstraţie, care nu mai are caracterul unei „descoperiri" ci, în ultimă instanţă, al mijloacelor Care duc la o descoperire. Într-adevăr, descoperirea nu-i un act creator.

Ibid., 95.

Acel aspect al cunoaşterii care nu a fost încă scos la lumină îi trezeşte experimentatorului un sentiment asemănător cu cel trăit de un copil care încearcă să deprindă îndemânarea cu care manipulează adulţii obiectele.

Ibid., 46.

Teoria relativităţii nu-i decât un nou pas în evoluţia ştiinţei, începută cu secole în urmă, un pas care păstrează relaţiile descoperite în trecut, aprofundând intuiţiile lor şi adăugând altele noi.

În „Die hauptsächlichen Gedanken der Relativitätstheorie", un manuscris nepublicat, cea 1920. Arhiva Einstein 2-069.

Atâta vreme cât legile matematicii se referă la realitate, ele nu sunt sigure; iar atâta vreme cât sunt sigure, ele nu se referă la realitate.

Din „Geometrie şi experienţă”, o cuvântare ţinută la Academia Prusacă de Ştiinţe, Berlin, 27 ianuarie 1921. În Einstein, Sidelights on Relativity (1922; retipărită la New York: Dover 1983), 28.

Unul din motivele pentru care matematica se bucură de un respect deosebit, mai presus de toate celelalte ştiinţe, este acela că legile sale sunt absolut sigure şi indiscutabile, în vreme ce legile tuturor celorlalte ştiinţe sunt într-o anumită măsură discutabile şi se află în pericolul permanent de a fi răsturnate de date nou descoperite.

Ibid., 27.

De fapt, putem considera [geometria] cea mai veche ramură a fizicii. Fără ea n-aş fi putut formula teoria relativităţii.

Ibid., 32-33.

Cei patru oameni care au pus bazele fizicii pe care am putut să-mi construiesc teoria, sunt Galileo, Newton, Maxwell şi Lorentz.

New York Times, 4 aprilie 1921.

Bunul Dumnezeu e subtil, dar nu-i maliţios.

Cuvinte spuse profesorului de matematică de la Princeton Oscar Veblen, mai 1921, pe când Einstein se afla la Princeton pentru o serie de prelegeri, după ce auzise că un rezultat experimental obţinut de Dayton C. Miller din Cleveland, dacă se dovedeşte adevărat, îi va contrazice teoria asupra gravitaţiei, însă rezultatul s-a dovedit fals. Unii susţin că prin această remarcă Einstein a vrut să spună că Natura îşi ascunde secretele arătându-se subtilă, în vreme ce alţii susţin că a vrut să spună că Natura este poznaşă, dar nu trişează, întipărit pentru totdeauna în piatră deasupra şemineului din foaierul facultăţii, 202 Jones Hali (numit Fine Hali până la construirea noii clădiri cu acelaşi nume a Facultăţii de Matematică de la Princeton): „Raffiniert ist der Herr Gott, aber boshaft ist Er nicht” („Herr Gott” ar trebui să fie „Herrgott”). Citat adesea în nenumărate versiuni traduse, e.g., în Pais, Subtle îs the Lord; Frank, Einstein: His Life and Times, 285; şi Hoffmann, Albert Einstein: Creator and Rebel, 146.

Am îndoieli. Poate că Dumnezeu este totuşi maliţios.

Către Valentine Bargmann, vrând să spună că Dumnezeu ne lasă să credem că am înţeles ceva ce în realitate suntem departe de a fi înţeles. Citat în Sayen, Einstein în America, 51.

Relativitatea e o problemă pur ştiinţifică şi n-are a face cu religia.

Răspuns la o întrebare a lui Randall Thomas Davidson, arhi-; episcopul de Canterbury, despre „efectul relativităţii asupra religiei”, Londra, 1921. Citat de Frank, Einstein: His Life and Times, 190. Armin Hermann, în Albert Einstein, 269, citează mai pe larg răspunsul: „Teoria relativităţii e o ştiinţă abstractă. Ea se încadrează în orice perspectivă despre lume.”

— Cât priveşte termenul „teorie a relativităţii”, recunosc că e nepotrivit şi a dat naştere la neînţelegeri filosofice.

Către E. Zschimmer, 30 septembrie 1921, referindu-se la denumirea dată de Planck teoriei sale, care a prins în ciuda nemulţumirii lui Einstein. El ar fi preferat denumirea de „teorie a invarianţilor”, care, credea el, descria

mai bine metoda, dacă nu conţinutul. Vezi Holton, The Advancement of Science, 69,110, 312 n. 21. Arhiva Einstein 24-l56.

Stăteam în biroul pentru brevete din Berna, când brusc mi-a venit o idee: dacă cineva cade liber, nu-şi simte propria greutate. Am fost uluit. Gândul ăsta banal mi-a lăsat o impresie puternică. M-a împins spre o teorie a gravitaţiei.

Dintr-o prelegere de la Kyoto, 14 decembrie 1922. Tradus în engleză de Y. A. Ono în Physics Today, august 1932, după notiţele luate de Yon Ishiwara.

Descrierea legilor fizicii fără trimitere la geometrie e totuna cu descrierea gândurilor fără a folosi cuvinte.

Ibid.

Teoria relativităţii afirmă: legile naturii trebuie formulate independent de orice coordonate particulare, deoarece un sistem de coordonate n-are nici un corespondent în realitate. Simplitatea unei legi ipotetice trebuie judecată numai prin prisma formei sale general covariante. Legile naturii nu au avut niciodată şi continuă să nu aibă un sistem de coordonate privilegiat. Teoria relativităţii susţine numai că legile generale ale naturii sunt aceleaşi în raport cu orice sistem.

Annalen der Physik 69 (1922), 438. Arhiva Einstein l-016.

Există întotdeauna un anumit farmec în urmărirea evoluţiei teoriilor în lucrările originale; de multe ori un asemenea studiu oferă o înţelegere mai profundă a subiectului decât prezentarea sistematică a rezultatului final, şlefuită de cuvintele multor contemporani.

Cuvânt înainte la ediţia japoneză a lucrărilor lui Einstein, publicate în mai 1923.

Contemplându-şi ecuaţiile, cea 1930. Locul şi fotograful sunt necunoscute. (Prin amabilitatea Arts Council of Princeton.)

U 1, Aflat în căutarea unei teorii integrate, intelectul nu se poate opri mulţumindu-se cu gândul că există două câmpuri distincte, cu totul independente unul de altul prin natura lor.

Din prelegerea sa la primirea Premiului Nobel, scrisă pe 11 iunie 1923, şi ţinută în iulie 1923 la Goteborg. Declaraţia aceasta a anticipat munca de o viaţă a lui Einstein în căutarea unei teorii unificate a câmpului gravitaţional şi a electromagnetismului. Vezi Les Prix Nobel en 192l-l922 (Stockholm, 1923). Arhiva Einstein l-027.

După ce ai dobândit un nivel înalt de măiestrie tehnică, ştiinţa şi arta tind să se contopească în estetică, plasticitate şi formă. Marii savanţi sunt în egală măsură artişti.

Remarcă făcută în 1923. Evocată de Archibald Henderson, Dur-ham Morning Herald, 21 august 1955. Arhiva Einstein 33-257.

Cu cât urmăreşti mai mult cuantele, cu atât ele se ascund mai bine.

Către Paul Ehrenfest, 12 iulie 1924, exprimându-şi frustrarea fată de teoria cuantică. Arhiva Einstein 10-089.

Preocuparea mea ştiinţifică s-a limitat întotdeauna în esenţă la studierea principiilor. Aşa se explică faptul că am publicat atât de puţin,

fiindcă uriaşa mea dorinţă de a înţelege principiile m-a făcut să-mi petrec cea mai mare parte a timpului în căutări sterile.

Către Maurice Solovine, 30 octombrie 1924. Publicat în Letters to Solovine, 63. Arhiva Einstein 2l-l95.

Unii au un fler aparte pentru intuiţiile fizice fundamentale [Prinzipienfuchser], iar alţii au talente tehnice excepţionale [Virtuosen]. Noi trei [Einstein, Bohr, Ehrenfest] aparţinem cu toţii primei categorii şi (cel puţin doi dintre noi) avem prea puţin talent tehnic. Aşa că atunci când întâlnim virtuozi excepţionali (Born sau Debye), ne simţim descurajaţi. Dar la fel se întâmplă şi cu ei.

Către Paul Ehrenfest, 18 septembrie 1925. Citat în ediţia germană a lui Folsing, Albert Einstein, 552. Arhiva Einstein 10-l11.

Mecanica cuantică e demnă de tot interesul. Însă o voce lăuntrică îmi spune că nu e totuşi calea cea bună. Teoria e foarte rodnică, dar nu prea ne apropie de secretele Bătrânului. Eu, în orice caz, sunt convins că El nu joacă zaruri.

Â? Către Max Born, 4 decembrie 1926. În Born, Born-Einstein Letters, 91. Versiunea mai populară a ultimei propoziţii este „Dumnezeu nu joacă zaruri cu universul”.

Numai în teoria cuantică metoda diferenţială a lui Newton devine inadecvată, iar cauzalitatea strictă eşuează într-adevăr. Dar nu s-a spus încă ultimul cuvânt.

Scrisoare către Royal Society (Marea Britanie), cu ocazia bicentenarului Newton, martie 1927. Retipărită în Nature 119 (1927), k:î 467. Arhiva Einstein l-060.

Am cea mai mare admiraţie pentru realizările tinerei generaţii de fizicieni care se orientează spre mecanică cuantică şi crede în adevărul profund al acestei teorii; cred însă că limitarea ei la legile statistice e provizorie.

Dintr-un discurs din 28 iunie 1929, cu ocazia acceptării medaliei Planck. Citat în Forschungen und Fortschritte 5 (1929), 248-249.

Principala sursă a tuturor realizărilor tehnologice e curiozitatea divină şi pornirea ludică a cercetătorului care improvizează şi meditează, precum şi imaginaţia creatoare a inventatorului.

22 august 1930, într-o emisiune radio la Berlin. Transcrisă de Friedrich Herneck în Die Naturxvissenschaften 48 (1961), 33. Ar-: hiva Einstein 4-0444.

Cei care se folosesc cu nepăsare de miracolele ştiinţei şi teh-* nologiei, fără să priceapă despre ele mai mult decât pricepe din botanică o vacă ieşită la păscut, ar trebui să se ruşineze.

„fclbid.

Dictatura înseamnă reprimare, deci minimalizare. Ştiinţa nu poate prospera decât într-o atmosferă a libertăţii de exprimare.

Din „Ştiinţă şi dictatură”, în Dictatorship on Its Trial, ed. Otto Forst de Battaglia, trad. De Huntlez Paterson (Londra; George G. Harrop, 1930), 1107. Arhiva Einstein 46-218.

Mie îmi ajunge să mă minunez în faţa tainelor.

Î Din „Crezul meu”, 1930, pentru Liga Germană a Drepturilor ţ Omului. Arhiva Einstein 28-218.

Grija faţă de om şi faţă de soarta lui trebuie să reprezinte mereu scopul principal al tuturor eforturilor tehnologice. Astfel încât creaţiile minţii noastre să fie o binecuvântare şi nu un blestem pentru omenire. Nu uitaţi asta niciodată când sunteţi prinşi în diagramele şi ecuaţiile voastre.

Dintr-o cuvântare intitulată „Ştiinţă şi fericire”, prezentată la California Institute of Technology, Pasadena, 16 februarie 1931. Citat în New York Times, 17 şi 22 februarie 1931. Arhiva Einstein 36-320.

De ce oare aceste spectaculoase aplicaţii ale ştiinţei, care ne scutesc de muncă şi fac viaţa mai uşoară, ne aduc atât de puţină fericire? Răspunsul e simplu: nu am învăţat încă să le folosim în mod judicios.

Cu privire la tehnologie. Ibid.;

Omul de ştiinţă se simte recompensat de ceea ce Henri PoitP care numeşte bucuria de a înţelege, şi nu de posibilităţile de aplicare la care poate conduce orice descoperire.

Citat în epilogul la Planck, Where îs Science Going? (1932), 211.

Cred că moda actuală de a aplica metodele fizicii la viaţa oamenilor nu e doar o eroare, ci ceva abominabil.

Despre o „perspectivă” asupra relativităţii şi a abuzurilor grave ale ştiinţei fizicii în domenii în care nu este aplicabilă. Ibid.;

Citat de asemenea de Loren Graham în Holton şi Elkana, Al-bert Einstein: Historical and Cultural Perspectives, 107.

Principiul creator [al ştiinţei] rezidă în matematică.

Din „Despre metoda fizicii teoretice”, seminarul Herbert Spen-cer, Oxford, 10 iunie 1933, retipărit în Ideas and Opinions, 274.

Anii de căutare febrilă în necunoscut a unui adevăr pe care îl intuieşti, dar nu-l poţi exprima, dorinţa puternică şi oscilaţia între încredere şi îndoială, până dobândeşti claritatea şi cunoaşterea, pot fi înţelese numai de cei care le-au trăit.

Dintr-o prelegere de Ia Universitatea din Glasgow, 20 iunie 1933. Publicată în The Origins ofthe Theory ofrelativity, retipărită în Mein Weltbild, 138; şi în Ideas and Opinions, 289-290.

Nu rezultatul cercetării ştiinţifice îi înnobilează pe oameni şi le îmbogăţeşte firea, ci efortul de înţelegere în activitatea intelectuală creatoare şi lipsită de prejudecăţi.

Din „Binele şi răul”, 1933. Publicat în Mein Weltbild (1934), 14; retipărit în Ideas and Opinions, 12.

Şi eu, la rându-mi, mă simt prea puţin îndemnat să scriu generalităţi, căci am sentimentul unei înstrăinări puternice faţă de generaţia alături de care îmi voi petrece restul zilelor. Mai degrabă m-aş cufunda în contemplarea problemelor ştiinţifice elementare, în special a celor care, după părerea mea, sunt acum foarte departe de preocupările dominante. Nu cred că poţi întemeia cu succes fizica pe baze esenţial-mente statistice.

Către Bertrand Russell, 27 ianuarie 1935. Arhiva Einstein 33-l61.

Poate că publicul larg nu e în stare să urmărească decât în. Mică măsură detaliile cercetării ştiinţifice; dar el poate reţine măcar o idee mare şi importantă: convingerea că gândirea omului este demnă de încredere şi că legile naturii sunt universale.

Din „Ştiinţă şi societate”, 1935. Retipărit în Einstein on Humanism, 13. Arhiva Einstein 28-342.

Cercetarea ştiinţifică se întemeiază pe presupunerea că toate evenimentele, inclusiv faptele oamenilor, sunt determinate de legile naturii.

Către studenta Phyllis Wright, 24 ianuarie 1936. Arhiva Einstein Toată ştiinţa nu-i decât rafinarea gândirii de zi cu zi.

Din „Fizică şi realitate”, Journal of the Franklin Institute 221, nr. 3 (martie 1936), 349-382. Retipărit în Ideas and Opinions, 290.

Ţelul ştiinţei este, pe de o parte, înţelegerea cât mai deplină cu putinţă a legăturii dintre experienţele sezoriale în totalitatea lor, iar pe de altă parte realizarea acestui ţel prin folosirea unui minimum de concepte şi relaţii primare.

Ibid., 293.

E întotdeauna o încântare să vezi că o idee grandioasă şi elegantă se dovedeşte a fi în acord cu realitatea.

Către Sigmund Freud, 21 aprilie 1936. Arhiva Einstein 32-566.

Noi (dl Rosen şi cu mine) v-am trimis lucrarea fără să vă fi acordat permisiunea de a o arăta şi altor specialişti înainte de a o tipări. Nu văd nici un motiv pentru care am urma recomandările anonimului dumneavoastră recenzent (care întâmplător sunt greşite). În lumina celor întâmplate, voi publica lucrarea în altă parte.

Editorului publicaţiei Physical Review, 27 iulie 1936. Articolul „Despre undele gravitaţionale”, scris împreună cu Nathan Rosen, a fost publicat ulterior în Journal of the Franklin Institute 223 (1937), 43-54. Arhiva Einstein 19-087.

Mă lupt tot cu aceleaşi probleme ca acum zece ani. Izbutesc în lucruri mărunte, însă adevăratul obiectiv rămâne de neatins, cu toate că uneori simt că pot pune mâna pe el. E greu, dar merită efortul: greu pentru că obiectivul e peste Puterile mele, dar merită efortul pentru că te face să uiţi de amănuntele vieţii de zi cu zi.

Către Otto Juliusburger, 28 septembrie 1937. Arhiva Einstein 38-l63.

Conceptele fizice sunt creaţii libere ale minţii omeneşti, şi nu sunt, în ciuda aparenţei, determinate numai de lumea exterioară.

Din The Evolution ofphysics, cu Leopold Infeld (1938).

Ştiinţa este încercarea de a face ca diversitatea haotică a experienţelor noastre senzoriale să corespundă unui sistem de gândire uniform din punct de vedere logic. În cadrul acestui sistem, experienţele singulare trebuie corelate cu structura teoretică astfel încât coordonarea ce rezultă de aici să fie unică şi convingătoare.

Din „Bazele fizicii teoretice”, Science 91 (24 mai 1940), 487-492. Retipărit în Ideas and Opinions, 323-335.

Ceea ce numim fizică include grupul ştiinţelor naturii, care îşi întemeiază conceptele pe măsurători, şi ale căror concepte şi enunţuri conduc la rândul lor la formule matematice.

Ibid.

Întotdeauna s-a încercat să se găsească o bază teoretică unificată pentru toate acestea [diferitele ramuri ale fizicii]. Pornind de la care să poată fi obţinute pe cale logică toate conceptele şi relaţiile dintre disciplinele individuale. Asta înţelegeam noi prin căutarea unui fundament pentru întreaga fizică. Convingerea fermă că acest obiectiv ultim poate fi atins este sursa devotamentului entuziast care l-a motivat dintotdeauna pe cercetător.

Ibid.

Nu poţi iubi o maşină aşa cum iubeşti un cal. Calul, spre deosebire de maşină, stârneşte sentimente umane. Maşina E indiferentă faţă de sentimentele omului. Maşinile ne fac viaţa impersonală, ne suprimă anumite calităţi şi creează un mediu depersonalizat.

Dintr-o conversaţie înregistrată de Algernon Black, toamna anului 1940. Arhiva Einstein 54-834.

Deşi e adevărat că ştiinţa are drept obiectiv descoperirea regulilor care permit asocierea şi predicţia faptelor, acesta nu e singurul ei scop. Ea caută de asemenea să reducă legăturile descoperite până la cel mai mic număr posibil de elemente conceptuale reciproc independente. Tocmai prin această străduanie de a unifica raţional multitudinea a ajuns ştiinţa la cele mai mari reuşite ale ei.

Din „Ştiinţă, filosofie şi religie”, un simpozion publicat de Con-g, ferinţa asupra ştiinţei, filosofiei şi religiei în raport cu modul de viaţă democratic, New York, 1941. Retipărit în Ideas and Opi-nions, 48-49.

E greu să tragi cu ochiul la cărţile lui Dumnezeu. Dar că el ar alege să joace zaruri cu lumea. E ceva ce nu pot crede nici măcar o clipă.

Către Cornel Lanczos, 21 martie 1942, exprimându-şi reacţia faţă de teoria cuantică, care respinge teoria relativităţii stipulând că un observator poate influenţa realitatea, că evenimentele au într-adevăr loc în mod întâmplător. Arhiva Einstein 15-294. Ci-;

Tat în Hoffmann, Albert Einstein: Creator and rebel, capitolul 10;

Tx Frank, Einstein: His Life and Times, 208,285; şi Pais, Einstein Li-ved Here, 114. Varianta mea preferată a acestui citat, primită de la un rabin, este: „Dumnezeu nu joacă barbut cu universul”. Se pare că fizicianul Niels Bohr i-ar fi spus lui Einstein: „Nu-i „' mai spune tu lui Dumnezeu ce să facă!”

Nu am înţeles niciodată de ce teoria relativităţii, ale cărei concepte şi probleme sunt atât de îndepărtate de traiul practic, s-a bucurat de o primire atât de vie, de-a dreptul entuziastă, din partea unei mari părţi a publicului.

* Scris în octombrie 1942. Publicat în prefaţa la Frank, Einsteini:Ş: His Life and Times, ediţia din 1979. -»

Nu te îngrijora din cauza dificultăţilor pe care le ai la matematică; pot să te asigur că ale mele sunt şi mai mari.

Către eleva de liceu Barbara Wilson, 7 ianuarie 1943. Arhiva Einstein 42-606; citat de asemenea în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 8.

Întreaga istorie a fizicii, de la Galileo încoace, stă mărturie pentru importanţa rolului jucat de fizicianul teoretician, sursa ideilor teoretice fundamentale. Construcţia a priori este în fizică la fel de importantă ca faptele empirice.

Memorandum scris împreună cu Hermann Weyl către catedra de la Institutul pentru Studii Avansate, la începutul anului 1945, recomandându-l pentru un post de profesor pe teoreticianul!

Wolfgang Pauli, în defavoarea lui Robert Oppenheimer. Pauli

* a refuzat, iar Oppenheimer, căruia i s-a oferit postul de director < în 1946, a acceptat. Citat în Regis, Who Got Einstein's Office? 135.

Teoria relativităţii, aşa cum am formulat-o iniţial, nu explică totuşi atomismul şi fenomenele cuantice. Şi nici nu conţine o formulare matematică comună, valabilă atât pentru fenomenele câmpului electromagnetic, cât şi pentru cele ale câmpului gravitaţional. Asta demonstrează că formularea originară a teoriei relativităţii nu e definitivă. Mijloacele sale de exprimare se află într-un proces de evoluţie. Sarcina căreia îi dedic acum cele mai mari eforturi este rezolvarea dualismului dintre teoriile gravitaţiei şi electromagnetismului, şi reducerea lor la una şi aceeaşi formă matematică.

Dintr-un interviu cu Alfred Stern, Contemporary Jewish Record 8 (iunie 1945), 245-249.

Nu sunt pozitivist. Pozitivismul afirmă că ceea ce nu poate fi observat nu există. Această concepţie nu poate fi apărată pe temeiuri ştiinţifice, pentru că este imposibil să faci afirmaţii irefutabile despre ce „pot” sau ce „nu pot” să observe oamenii. Ar trebui să spui că „există numai ce observăm”, ceea ce este în mod evident fals.

Ibid.

I I

M-am dăruit trup şi suflet ştiinţei – un salt de la „eu” şi de la „noi” la acel „ceva”.

*!' Către Hermann Broch, 2 septembrie 1945. Arhiva Einstein ^ 34-048.1; citat de asemenea în Hoffmann, Albert Einstein: Creator and Rebel, 254.

Un om de ştiinţă nu va înţelege niciodată de ce trebuie să dea crezare unor opinii doar pentru că sunt enunţate în cutare carte. [Mai mult], el nu va crede niciodată că rezultatele eforturilor sale sunt finale.

Către J. Lee, 10 septembrie 1945. Arhiva Einstein 57-061.

Ne putem organiza pentru a folosi o descoperire deja făcută, dar nu pentru a face una nouă. Numai un om liber poate face o descoperire. Vă puteţi imagina o organizaţie a oamenilor de ştiinţă făcând descoperirile lui Darwin?

Dintr-un interviu cu Raymond Swing, „Einstein despre bomba atomică”, partea 1, Atlantic Monthly, noiembrie 1945.

Ca om de ştiinţă, cred că natura este o structură perfectă, privită din perspectiva raţiunii şi analizei logice.

Către Raymond Benenson, 31 ianuarie 1946. Arhiva Einstein Cred că abominabila deteriorare a standardelor morale e provocată în principal de mecanizarea şi depersonalizarea vieţii noastre – un efect secundar dezastruos al ştiinţei şi tehnologiei. Nostra culpa!

Către Otto Juliusburger, 11 aprilie 1946. Arhiva Einstein 38-228.

Ştiinţa stagnează dacă e destinată să servească scopuri practice.

1 Răspuns la o întrebare pusă de Overseas News Agency, 20 ianuarie 1947. Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 402. Arhiva Einstein 28-733.

Dacă Dumnezeu s-ar fi mulţumit cu sistemele inerţiale, n-ar fi creat gravitaţia.

Către Abraham Pais, 1947. Vezi Pais, A Tale oftwo Continents, 227.

Cred că asta e generalizarea dată de la Dumnezeu a teoriei generale a relativităţii. Din nefericire, Diavolul îşi bagă coada, căci [noile] ecuaţii nu pot fi rezolvate.

Despre eforturile sale recente de a generaliza teoria relativităţii generale într-o aşa-numită teorie unificată a câmpului. Ibid.

Nu-mi place când se poate şi-aşa, şi-aşa. Ar trebui să fie ori aşa, ori deloc.;

Despre teorii în general. Ibid. ' j în munca mea ştiinţifică, mă lovesc de aceleaşi dificultăţi matematice care m-au împiedicat să-mi confirm ori să-mi resping teoria relativistă generală a câmpului. Nu voi rezolva niciodată problema; va fi uitată, iar mai târziu va trebui să fie redescoperită.

Către Maurice Solovine, 25 noiembrie 1948. Arhiva Einstein 2l-256,80-865; publicat în Letters to Solovine, 105,107.

Fizica e o încercare conceptuală de a surprinde realitatea ca pe ceva considerat independent de observarea sa. În acest sens vorbim despre „realitate fizică”.

Din „Note autobiografice”, în Schilpp, Albert Einstein: Philoso-pher-Scientist, 81.

Obiectivul suprem al ştiinţei este de a explica cel mai mare număr de fapte empirice prin deducţie logică, pornind de la cel mai mic număr de ipoteze sau axiome.

Citat în Lincoln Barnett, „Semnificaţia noii teorii a lui Einstein”, revista Life, 9 ianuarie 1950.

Poţi să nu ajungi la concluzia că „începutul expansiunii” [universului] reprezintă în mod necesar o singularitate în Sens matematic. Tot ce trebuie să înţelegem este că s-ar putea ca ecuaţiile [câmpului] să nu fie continue în anumite regiuni [de densitate foarte mare a câmpului şi materiei]. Această consideraţie nu afectează însă faptul că „începutul lumii” constituie realmente un început, din punctul de vedere al dezvoltării stelelor şi sistemelor stelare care există acum.

Din „Apendice la ediţia a doua”, The Meaning of Relativity Teoria unificată a câmpului a fost scoasă la pensie. E atât de greu să folosesc din

punct de vedere matematic ceva ce nu am putut verifica prin nici o metodă, în ciuda tuturor eforturilor mele. Starea aceasta de lucruri va dura fără îndoială încă multă vreme, în principal pentru că fizicienii nu înţeleg prea bine argumentele logico-filozofice.

1 Către Maurice Solovine, 12 februarie 1951. Arhiva Einstein i 2l-277; publicat în Letters to Solovine, 123.

Ştiinţa este un lucru minunat, dacă nu trebuie să-ţi câştigi traiul de pe urma ei. Trebuie să trăieşti dintr-o muncă de care să fii sigur că eşti în stare. Doar dacă nu trebuie să dăm socoteală nimănui ne putem găsi fericirea în studiul ştiinţei.

Către studentul californian E. Holzapfel, martie 1951. Citat în fi ' Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 57. Arhi-ii va Einstein 59-l013.

La omul de ştiinţă aflat în căutarea adevărului există ceva din cumpătarea unui puritan: se ţine departe de tot ce e exagerat sau emoţional.

Din cuvântul înainte la Frank, Relativity: A Richer Truth (Londra: Jonathan Cape, 1951), 9. Arhiva Einstein l-l60.

Cu cât înaintăm mai mult şi cu cât teoriile noastre devin mai vaste şi mai cuprinzătoare, cu atât e nevoie de mai puţine cunoştinţe empirice pentru a determina aceste teorii.

Dintr-o scrisoare către un student, 1952. Citat în Einstein: A Porrx: trait,98.

I Îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă din lumea întreagă nu depinde strict de cunoaşterea ştiinţifică, ci de respectarea tradiţiilor şi idealurilor umane.

1952. Citat în French, Einstein: A Centenary Volume, 197.

Progresul ştiinţei occidentale se întemeiază pe două mari realizări: inventarea sistemului logic formal (în geometria euclidiană) de către filosofii greci, şi descoperirea posibilităţii de a găsi relaţii cauzale prin experimente sistematice (în Renaştere).

Către J. S. Switzer, 23 aprilie 1953. Arhiva Einstein 6l-381.

Faptul că nimeni nu poate face o afirmaţie fermă cu privire la confirmarea sau infirmarea [teoriei unificate a câmpului] se explică prin aceea că nu există vreo cale de a spune ceva despre soluţiile care nu se supun caracteristicilor unui asemenea sistem complicat de ecuaţii neliniare. S-ar putea chiar ca nimeni să n-o poată face vreodată.

Către Maurice Solovine, 28 mai 1953. Arhiva Einstein 2l-300; publicat în Letters to Solovine, 149.

În eforturile cercetării ştiinţifice, şansa de a realiza ceva cu adevărat important – chiar şi pentru cineva foarte talentat – e foarte redusă. Există o singură soluţie: să-ţi consacri cea mai mare parte a timpului activităţilor practice. Care ţi se potrivesc, iar restul timpului să-l petreci studiind. Aşa vei putea. Să duci o viaţă normală şi armonioasă, chiar şi fără binecuvântarea Muzelor.

Către R. Bedi, India, care nu era sigur în ce priveşte calea de urmat în viaţă, 28 iulie 1953. Citat în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 59. Arhiva Einstein 59-l80.

Oamenii de ştiinţă mă bombardează acum cu întrebări despre noua mea teorie. De două luni de zile colegii mei se tot agită, încercând fiecare să-i aducă îmbunătăţiri. Dar eu sunt absolut convins că nu mai poate suferi alte corecţii.

M-am ocupat mult timp de teoria asta ca s-o aduc la forma actuală.

Declaraţie făcută după publicarea ultimelor sale ecuaţii pentru o teorie unificată a câmpului, ca apendice la cea de-a patra ediţie a cărţii The Meaning of Relativity. Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein", 16 octombrie 1953.

E ciudat cum ştiinţa, care pe vremuri părea inofensivă, s-a transformat acum într-un coşmar care îi face pe toţi să tremure.

Către Regina Elisabeta a Belgiei, 28 martie 1954; citat în Whi-trow, Einstein, 89. Arhiva Einstein 32-410.

Cred că orice teoretician autentic este un fel de metafizician îmblânzit, oricât s-ar pretinde el pur „pozitivist".

Din „Despre teoria generalizată a gravitaţiei", Scientific American 182, nr. 4 (aprilie 1950). Arhiva Einstein l-l55.

Dacă privim în urmă la evoluţia ei, nu încape nici o îndoială că în 1905 existau condiţiile propice pentru descoperirea teoriei relativităţii restrânse.

Către Cari Seelig, 19 februarie 1955. Arhiva Einstein 39-069.

Pare îndoielnic ca o teorie [clasică] a câmpului să dea seama de structura atomică a materiei şi a radiaţiei, sau de fenomenele cuantice. Cei mai mulţi fizicieni vor răspunde printr-un „nu" hotărât, căci sunt de părere că problema cuantică a fost rezolvată în principiu prin alte mijloace. Oricum ar sta lucrurile, ne rămân vorbele încurajatoare ale lui Lessing: „Lupta pentru adevăr este mai importantă decât posesia lui neîndoielnică."

Ultimele reflecţii ştiinţifice scrise de Einstein, despre teoria cuantică, martie 1955, cu aproximativ o lună înainte de moarte. Scrise pentru Schiveizerische Hochschuheitung; retipărit în Seelig, Helle Zeit, dunkle Zeit; citat de asemenea de Pais în French, Einstein: A Centenar]/ Volume, 37. Arhiva Einstein l-205. ^

De;-Ş3p> ' fesarti ol*,:m Când judec o teorie, mă întreb dacă eu, în locul lui Dumnezeu, aş fi rânduit astfel lumea.

Către asistentul său Banesh Hoffmann. Vezi Harry Woolf, ed., Some Strangeness în tlte Proportion (Reading, Mass.: Addison-Wes-ley, 1980),t476.

Oamenii cu adevărat dedicaţi progresului cunoaşterii lumii naturale. Nu s-au ocupat niciodată de scopuri practice, ca să nu mai vorbim de cele militare.

Ibid.,510.

La problemele cuantice m-am gândit de o sută de ori mai mult decât la teoria relativităţii generale.

Evocat de Otto Stern. Citat de Pais în French, Einstein: A Cen-tenary Volume, 37.

În cel mai rău caz, pot să înţeleg că Dumnezeu ar fi creat o lume în care să nu existe legi ale naturii. Pe scurt, haos. Dar mi se pare oribilă ideea unor

legi statistice cu soluţii precise, adică legi care să-l oblige pe Dumnezeu să arunce cu zarul în fiecare caz individual.

Evocat de James Franck. Citat de CP. Snow în French, Einstein: A Centenary Volume, 6.

Toate teoriile fizicii, în ciuda formulărilor lor matematice, trebuie să recurgă la descrieri atât de simple, încât până şi un copil să le înţeleagă.

Atribuită lui Einstein de Louis de Broglie, în Nouvelles perspec-tives en microphysique, 184. De asemenea în Clark, Einstein, 344.

Un lucru am învăţat de-a lungul vieţii: toată ştiinţa noastră, supusă testului realităţii, este primitivă şi copilărească – dar e totuşi cel mai preţios lucru pe care îl avem.

' Către Hans Muehsam, 9 iulie 1951. Arhiva Einstein 38-408. '

Din teoria relativităţii rezultă că masa şi energia sunt două manifestări diferite ale aceluiaşi lucru – o idee oarecum stranie pentru omul obişnuit. Mai mult, E=mc2, în care energia este egală cu masa înmulţită cu pătratul vitezei luminii, demonstrează că o masă foarte mică poate fi convertită într-o energie uriaşă. Masa şi energia sunt de fapt echivalente.

Cuvinte citite cu voce tare în faţa publicului; filmate şi prezentate în biografia Nova a lui Einstein, 1979.

Fizica este în esenţă o ştiinţă intuitivă şi concretă. Matematica e doar un mijloc de exprimare a legilor care guvernează fenomenele.

Citat de Maurice Solovine în „Introducere” la Letters Io Solo-vine, 7-8.

La început (dacă a existat aşa ceva), Dumnezeu a creat legile de mişcare ale lui Newton împreună cu masele şi forţele necesare. Asta-i tot; de aici încolo totul decurge din construirea unor metode matematice adecvate prin intermediul deducţiei.

Din „Note autobiografice”, în Schilpp, Albert Einstein: Philoso-pher-Scientist, 19.

0 teorie este cu atât mai remarcabilă cu cât premisele sale sunt mai simple, cu cât leagă mai multe tipuri diferite de lucruri şi cu cât aria ei de aplicabilitate este mai extinsă.

I. Ibid., 33. Einstein se referă adesea la valoarea ipotezelor simj' ple, fiind de părere că acestea pot deveni trăsăturile de bază ale

1 viitoarelor reprezentări teoretice, cum ar fi emisia şi absorbţia ' radiaţiei. Vezi CPAE, Voi. 6, Doc. 34; vezi de asemenea ceea ce poate fi o parafrazare a acestei idei generale, citatul despre sim-vl plitate din secţiunea „Atribuite lui Einstein” de la sfârşitul cărţii. 1* ' [Termodinamica clasică] este singura teorie fizică cu conţinut universal de care sunt convins că, în cadrul conceptelor ei de bază, nu va fi niciodată răsturnată.

Ibid.'". V, Einstein în anii '30. (Prin amabilitatea AIP Emilio Segre Visual Archives.)

Perechea Faraday-Maxwell prezintă cea mai izbitoare asemănare cu perechea Galileo-Newton – primul membru al fiecărei perechi sesizând intuitiv relaţiile, iar celălalt formu-lându-le precis şi folosindu-le cantitativ.

Ibid., 35.

Ecuaţii de asemenea complexitate cum sunt ecuaţiile câmpului gravitaţional pot fi găsite numai prin descoperirea unei condiţii matematice simple din punct de vedere logic, care determină complet ecuaţiile, sau măcar aproape complet.

Ibid., 89.

O oră petrecută în parc pe bancă alături de o fată frumoasă trece ca un minut, dar un minut pe o plită încinsă pare o oră.

Explicaţia relativităţii dată de Einstein secretarei sale, Helen Pukas, pentru ca aceasta s-o transmită reporterilor şi publicului larg. Citat în Sayen, Einstein în America, 130.

Mă enervează savanţii care iau o placă de lemn, îi caută latura cea mai subţire şi dau o mulţime de găuri acolo unde e mai uşor.

Relatat de Philipp Frank în „Einstein's Philosophy of Science”, Review of Modern Physics (1949).

S-ar putea descrie totul ştiinţific, dar n-ar avea nici un sens. Ar fi o descriere lipsită de înţeles – ca şi cum ai descrie o simfonie de Beethoven ca pe o variaţie a undei de presiune.

Citat în Max Born, Physik im Wandel mâner Zeit (Braunschweig: Vieweg, 1966).

Când a făcut o greşeală, savantul e ca o mimoză, iar când descoperă o greşeală de-a altuia e ca un leu turbat.

Citat în Ehlers, Liebes Hertzi 45.

DESPRE DIVERSE SUBIECTE ">

Acasă ", Nu contează atât de mult unde te stabileşti. Important este să-ţi asculţi instinctele, fără să reflectezi prea mult.

Către Max Born, 3 martie 1920. In Born, Born-Einstein Letters, 26. Arhiva Einstein 8-l46.

',(.' Adevăr Efortul de a căuta adevărul trebuie să preceadă orice alt efort.

Către Alfredo Rocco, 16 noiembrie 1931, Arhiva Einstein 34-725.

Lupta pentru adevăr şi cunoaştere este unul dintre cele mai remarcabile atribute ale omului – chiar dacă de multe ori este invocat cel mai răspicat de cei care luptă cel mai puţin.

Din „Rostul existenţei umane”, emisiune radiofonică pentru United Jewish Appeal, 11 aprilie 1943. Arhiva Einstein 28-587.

Adevărul e ce rezistă la testul realităţii.

Cuvinte de încheiere din „Legile ştiinţei şi legile eticii”, 1950. Citat în Out ofmy Later Years, ed. Rev., 16.

E greu de spus ce e adevărul, însă uneori e atât de uşor să recunoşti ce e fals.

— Către Jeremiah Mcguire, 24 octombrie 1953. Arhiva Einstein 60-483.

Cel care neglijează adevărul în lucrurile mărunte nu prezintă încredere în problemele importante.

Dintr-o ciornă pentru un discurs televizat, care urma să fie ţinut cu ocazia celei de-a şaptea aniversări a independenţei Israelului. Scris în aprilie

1955, cu aproximativ o lună înainte de moartea lui Einstein. Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Pea-ce, 640. Arhiva Einstein 60-003.

Vocabularul pompos şi nuanţele revoluţionare ale scrisorii dumneavoastră mă fac să devin bănuitor. Adevărul are tendinţa de a se înfăţişa cu modestie şi în veşminte simple.

Către Hans Wittig, 3 mai 1920. Arhiva Einstein 45-274.

Ambiţie Din ambiţie sau din simplul sentiment al datoriei nu se naşte nimic cu adevărat valoros; aceste lucruri apar mai degrabă din iubirea şi devotamentul faţă de oameni şi faţă de lucrurile adevărate.

Către F. S. Wada, un fermier din Idaho care i-a cerut un sfat " după care să se călăuzească fiul său, Albert Wada, când va creşte mare, 30 iulie 1947. Arhiva Einstein 58-934; citat în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 46.

Animale Vă mulţumesc foarte mult pentru amabilitatea de a-mi fi dat asemenea veşti interesante. Îi transmit tizului meu cele mai calde urări din partea mea şi din partea motanului nostru, care a fost foarte interesat de poveste şi chiar puţin gelos. Motivul este că numele lui, „Tigru", nu exprimă, ca în cazul relatat de dumneavoastră, o relaţie de rudenie cu familia Einstein.

Către Edward Moses, 19 august 1946, după ce a aflat că echi- «pajul vasului acestuia salvase un pisoi în Germania şi îl botezase Einstein. Arhiva Einstein 57-l94.

Dr. Dean a afirmat că Bibo – papagalul – are o maladie a papagalilor şi că boala mea se datorează unei infecţii contractate de la el. Biata pasăre va avea nevoie de treisprezece injecţii – n-o să supravieţuiască. [Mai târziu] Lui Bibo i-au fost suficiente numai două injecţii şi e vesel; poate că totuşi o să supravieţuiască.

Citat de Fantova, „Conversaţii cu Einstein", 20 februarie şi 4 martie 1955. Bibo era un cadou primit cu un an în urmă, la aniversarea a şaptezeci şi cinci de ani, din partea unor admiratori. Sosise într-o cutie, prin poştă, ca un pachet obişnuit, iar lui Einstein i se făcuse imediat milă de el, ajutându-l zile întregi să depăşească trauma şi încercând să-l înveselească.

Ştiu care-i problema, prietene drag, dar nu ştiu cum să-i pun capăt.

Către motanul său, Tiger [Tigru], care părea deprimat pentru că era închis în casă din cauza ploii. Evocat de Ernst Straus în celebra sa prelegere „Albert Einstein omul", de la UCLA, mai 1955,14-l5.

Cel mai important lucru e că el ştie. ' l Despre câinele unui prieten, Moses, a cărui blană lungă făcea să fie imposibil să-ţi dai seama ce rasă e. Dintr-un interviu, 15 ianuarie 1979, cu Margot Einstein, luat de J. Sayen; citat în Sayen, Einstein în America, 131.

E un câine foarte inteligent. Îi e milă de mine că primesc atâtea scrisori; de asta încearcă să-l muşte pe poştaş.

Despre câinele lui, Chico. Citat în Ehlers, Liebes Hertz! 162.

Aniversări Micuţa mea scumpă. În primul rând, felicitările mele târzii, dar calde, pentru ziua ta de naştere care a fost ieri şi de care iar am uitat.

Către prietena sa Mileva Maric, viitoarea sa soţie, 19 decembrie 1901. CPAE, Voi. 1, Doc. 130.

Ziua mea de naştere îmi dă ocazia binevenită să-mi exprim sentimentele de profundă recunoştinţă faţă de condiţiile ideale de viaţă şi de muncă ce mi-au fost puse la dispoziţie în Statele Unite.

" Dintr-o declaraţie publicată cu ocazia împlinirii a şaizeci de ani. Science 89, s.n. (1939), 242.

Ce e de sărbătorit? Zilele de naştere vin automat. Oricum, zilele de naştere sunt pentru copii.

New York Times, 12 martie 1944.

Din introducerea la Johannes Kepler: Life and Letters, de Carola Baumgardt (New York: Philosophical Library, 1951). Vezi şi „Atribuite lui Einstein” la sfârşitul cărţii., Autoritate încrederea prostească în autoritate este cel mai mare duşman al adevărului.

Către Jost Winteler, 8 iulie 1901. CPAE, Voi. 1, Doc. 115.

Ziua mea de naştere a fost un dezastru natural, o aversă de articole, pline de complimente, sub care aproape că te îneci.

Către Hans Muehsam, 30 martie 1954, despre cea de-a şaptezeci şi cincea aniversare a lui Einstein. Arhiva Einstein 38-434.

Artă şi ştiinţă Când lumea încetează să mai fie scena propriilor noastre năzuinţe şi dorinţe, când o privim ca nişte spirite libere, admirând-o, cercetând-o şi observând-o, intrăm pe tărâmul artei şi ştiinţei. Facem ştiinţă când reconstruim în limbajul logicii ceea ce am văzut şi am simţit; facem artă când comunicăm prin intermediul formelor, care se leagă între ele într-un mod inaccesibil minţii conştiente, dar recunoaştem intuitiv că au un sens.

Pentru o revistă de artă modernă, Menschen. Zeitschrift neuer Kunst 4 (februarie 1921), 19. Vezi şi CPAE, Voi. 7, Doc. 51.

Astrologie Cititorul ar trebui să reţină observaţiile [lui Kepler] despre astrologie. Ele arată că duşmanul lăuntric, învins şi devenit inofensiv, nu este totuşi mort de-a binelea.

Avort I con tracepţie O femeie ar trebui să aibă libertatea de a alege dacă să facă un avort până la o anumită etapă a sarcinii.

'i; Către Liga Mondială pentru Reformă Sexuală, Berlin, 6 septembrie 1929. Arhiva Einstein 48-304; citat de asemenea în GriiNing, Ein Hausfiir Aâbert Einstein, 305.

Sunt convins că unele activităţi şi practici politice şi sociale ale organizaţiilor catolice sunt pretutindeni dăunătoare şi chiar periculoase pentru comunitate ca întreg. Menţionez aici numai lupta împotriva metodelor contraceptive, într-o perioadă în care suprapopularea în anumite ţări a devenit o ameninţare serioasă la adresa sănătăţii oamenilor şi un grav obstacol în calea oricărei încercări de a instaura pacea pe planeta asta.

Unui cititor al ziarului Tabiet din Brooklyn, publicaţia dioce-i zei cartierelor Brooklyn şi Queens, 1954, care îl întreba pe Ein-f stein dacă fusese corect citat pe această temă.

J. W', u Ml Bogăţie Nu ar trebui să uităm că bogăţia aduce cu sine anumite obligaţii.

Către Heinrich Zangger, 26 martie 1920. CPAE, Voi. 9, Doc. 361.

Idealurile mărunte ale eforturilor umane – bogăţia, succesul superficial, luxul – mi s-au părut întotdeauna demne de dispreţ.

Din „Ce cred eu”, Forum and Century 84 (1930), 193-l94; retipărit în Ideas and Opinions, 8-l1.

Sunt absolut convins că nici o bogăţie nu poate ajuta omenirea să progreseze, chiar dacă s-ar afla în mâinile celui mai devotat apărător al acestei cauze. Exemplul marilor personalităţi autentice ne poate îndemna spre fapte şi idei nobile. Banii nu stimulează decât egoismul şi îl tentează fără excepţie pe posesorul lor să comită abuzuri. Şi-i poate cineva imagina pe Moise, Isus ori Gandhi cu sacii de bani ai lui Carnegie?

Din „Despre avuţie”, 9 decembrie 1932, pentru Die Bunte Wo~ che. Publicat în Mein Weltbild (1934), 10-l1; retipărit în Ideas and Opinions, 12-l3.

Va trebui ca economiştii să-şi revizuiască teoriile despre valoare.

După ce i s-a spus că două dintre manuscrisele sale s-au vândut pentru suma de 11,5 milioane de dolari la o licitaţie pentru achitarea datoriilor de război. Întâmplare povestită lui Dorothy Pratt de către istoricul Julian Boyd, 11 februarie 1944, Prince-: ton University Archives; citată în Sayen, Einstein în America, 150.

Tot ce-mi doresc în sufragerie este o masă de pin, o banchetă şi câteva scaune.

Citat în biografia scrisă de Maja Einstein despre fratele ei, în CPAE, Voi. 1; citat de asemenea în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human aide, 14.

Tici' Mi *w % «

Cauzalitate Perspectiva cauzală asupra lucrurilor oferă întotdeauna răspuns doar la întrebarea „De ce?”, dar nu şi la întrebarea „In ce scop?”. Dacă însă cineva întreabă: „Pentru ce ar trebui să ne-ajutăm unii pe alţii, să ne facem viaţa mai uşoară, să cântăm împreună cântece minunate, să nutrim gânduri măreţe?”, ar trebui să i se răspundă: „Dacă nu ştii care sunt motivele, nimeni nu ţi le poate explica.” Dacă nu ştim lucrul ăsta elementar, nu suntem nimic şi am trăit degeaba până acum.

Către Hedwig Born, 31 august 1919. CPAE, Voi. 9, Doc. 97.

Cred că toate lucrurile pe care le facem sau pentru care trăim au o anumită cauză. Însă e mai bine să n-o cunoaştem.

Din conversaţia cu misticul, poetul şi muzicianul indian Ra-bindranath Tagore, la Berlin, 19 august 1930. Publicată în Asia 31 (martie 1931).

Cărţi Ce am de spus despre cartea asta poate fi găsit în carte.

Replică la solicitarea unui reporter de la New York Times de a comenta cartea sa The Evolution ofphysics, scrisă împreună cu Leopold Infeld. Citat în Ehlers, Liebes Hertz! 65.

Citesc Dostoievski (Fraţii Karamazov). E cel mai frumos lucru care mi-a picat vreodată în mână.

Către Heinrich Zangger, 26 martie 1920. CPAE, Voi. 9, Doc. 361.

Sunt încântat de Fraţii Karamazov. E cea mai impresionantă carte pe care am avut-o vreodată în mână.

Către Paul Ehrenfest, 7 aprilie 1920. CPAE, Voi. 9, Doc. 371.

Nu Ir.:

Căsnicie Părinţii mei. Cred că soţia e un lux,pe care un bărbat şi-l poate permite numai după ce a ajuias să aibă un trai conV Fortabil. Am o părere proastă despre concepţia asta asupra relaţiei dintre un bărbat şi soţia lui, fiindcă în felul ăsta soţia se deosebeşte de prostituată numai în virtutea contractului pe viaţă pe care şi-l poate asigura din partea bărbatului, datorită statutului ei social favorabil.

Către Mileva Marid, 6 august 1900. The Iove Letters, 23; CPAE, Voi. 1, Doc. 70.

Nu lipsa unei afecţiuni reale mă sperie pe mine şi mă îndepărtează mereu de căsătorie. E oare teama de viaţa călduţă, sau de mobilierul elegant, de dezonoarea cu care m-aş împovăra, ori poate chiar de teama de a deveni un burghez mulţumit de sine?

Către Elsa Lowenthal, după 3 august 1914. CPAE, Voi. 8, Doc. 32.

Singurătatea şi liniştea sufletească îmi convin de minune, nu în ultimul rând datorită relaţiei excelente şi cu adevărat plăcute cu verişoara mea; stabilitatea acestei situaţii e garantată de faptul că voi evita căsătoria.

Către Michele Besso, 12 februarie 1915. CPAE, Voi. 8, Doc. 56. Einstein avea, desigur, să se căsătorească cu Elsa patru ani mai, târziu.

Vreau să fumez [pipă], dar mi-e teamă că se-nfundă. Viaţa seamănă cu fumatul, mai ales căsnicia.

Evocat de Ippei Okamoto, un caricaturist japonez, pe când Ein-

*. Stein se afla în Japonia, în 1922. Okamoto îl întrebase dacă fu-!

Meazăpipă doar din plăcerea de a fuma, sau ca să aibă apoi motiv s-o desfunde şi s-o umple iar. Citat în Kantha, An Einstein Dictionary, 199; şi American Journal ofphysics 49 (1981), 930-940. <

De ce ar refuza cineva să primească [în Statele Unite] un om. Care a îndrăznit să se opună tuturor războaielor, mai puţin celui inevitabil cu propria sa soţie?

J Ca replică la adresa asociaţiei Fiicele Revoluţiei Americane, care -;(; era de părere că Einstein ar avea o influenţă negativă asupra^

Americanilor dacă ar vizita America, octombrie 1932. Vezi Ideas and Opinions, 7. Arhiva Einstein 28-213.

Căsnicia e încercarea nereuşită de a face dintr-un accident ceva durabil.

Citat de Otto Nathan, 10 aprilie 1982, într-un interviu cu J. Sa-yen pentru Einstein în America, 80. Sursa originală s-ar putea să fie manuscrisul nou descoperit, Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 5 decembrie 1953.

E ceva periculos – dar în fond orice căsătorie este ceva periculos.

Ca răspuns la întrebarea unui student evreu de la Princeton,

1 despre acceptarea căsătoriilor interconfesionale. Sayen, Einstein în America, 70. '

Căsnicia nu-i decât o sclavie care pare civilizată.

Citat de K. Wachsmann în Griining, Ein Hausfiir Albert Einstein,: 159.

Căsnicia îi face pe oameni să se trateze unul pe altul ca nişte acte de proprietate, nu ca nişte fiinţe libere.

Ibid.

Claritate Toată viaţa am fost adeptul cuvintelor alese cu grijă, rezervate, şi al prezentărilor concise. Frazele şi vorbele pompoase îmi fac pielea de găină, fie că e vorba de teoria relativităţii, fie de orice altceva.

Berliner Tageblatt, 27 august 1920, l-2. Vezi şi CPAE, Voi. 7, Doc. 45.

Deosebirile care separă clasele sociale sunt false, iar în ultimă instanţă se întemeiază pe forţă.

' Din „Crezul meu", pentru Liga Germană a Drepturilor Omului, 1930.

Competiţie Nu mai sunt nevoit să iau parte la competiţia creierelor mari. Participarea [la procesul acesta] mi s-a părut întotdeauna un tip execrabil de sclavie, cu nimic mai bun decât goana după bani sau după putere.

I, Către Paul Ehrenfest, 5 mai 1927, despre concurenţa dură pentru promovări academice. Arhiva Einstein 10-l63; citat de aseme-„ nea în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 60.

Conformism Obiceiul ruşinos al adaptării conformiste, prezent la mulţi dintre semenii mei, mi s-a părut întotdeauna cât se poate de respingător.

Din „Cum am devenit sionist", Jiidische Rundschau, 21 iunie 1921. CPAE, Voi. 7, Doc. 57.

Conştiinţă Nu acţiona niciodată împotriva conştiinţei tale, chiar dacă ţi-o cere statul.

Citat în necrologul lui Einstein din Saturday Review, 30 aprilie 1955.

Comprehensibilitate Eternul mister al lumii stă în comprehensibilitatea ei. Faptul că e comprehensibilă este un miracol.

Din „Fizică şi realitate", Journal of the Franklin Institute 221, nr. 3 (martie 1936), 349-382. Retipărit în Ideas and Opinions, 292. Ci-tat în mod obişnuit sub forma: „Cel mai incomprehensibil lu-;>! Cru în ce priveşte universul e că este comprehensibil".

Conducătorii de ricşă /. Y M-am simţit extrem de ruşinat să iau parte la un asemenea tratament odios aplicat fiinţelor umane, dar n-am putut face nimic. Ştiu să implore şi să se milogească de fiecare turist, până când capitulează.

Jurnal de călătorie, 28 octombrie 1922, Colombo, Ceylon (acum f Sri Lanka). Einstein a făcut o escală acolo în drum spre Singa-pore, Hong Kong, Shanghai şi Japonia.

Creativitate Fără personalităţi creatoare care să fie în stare să gândească şi să judece cu mintea lor, progresul societăţii este la fel de greu de închipuit ca şi dezvoltarea personalităţii individuale rupte de matca hrănitoare a comunităţii.

Din „Societate şi personalitate", 1932. Publicat în Mein Weltbild (1934), 12; retipărit în Ideas and Opinions, 14.

Am stat singur la ţară şi am văzut că monotonia unei vieţi liniştite stimulează creativitatea minţii.

Dintr-un discurs, „Ştiinţă şi civilizaţie", de la Royal Albert Hali; Londra, 3 octombrie 1933. Citat în The Times (Londra), 4 octombrie 1933,14, deşi

comentariile nu există în versiunea originală transcrisă a discursului. Arhiva Einstein 28-253.

Adevărata artă poartă pecetea pornirii irepresibile a artistului creator.

15 noiembrie 1950, despre muzicianul Ernst Bloch. Citat în Du-kas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 77. Arhiva Einstein 34-332.

Crize Naţiunile nu pot progresa decât în virtutea primejdiilor şi a prefacerilor. Fie ca prefacerea prin care trecem acum să ducă la o lume mai bună.

Dintr-un discurs, „Civilizaţie şi ştiinţă", de la Royal Albert Hali, Londra, 3 octombrie 1933. Citat în The Times (Londra), 4 octombrie 1933,14. Arhiva Einstein 28-253.

':;:;:'/^s':-' Curiozitate '-' „;"^ "

Important e să nu încetezi să-ţi pui întrebări. Curiozitatea are propria ei raţiune de a fi. Când contempli misterele eternităţii, ale vieţii, ale alcătuirii minunate a. Lumii, nu poţi să nu fii copleşit. E suficient să încerci să înţelegi în fiecare zi câte puţin din toate misterele astea.

Din memoriile lui William Miller, un editor, citat în revista Life, 2 mai 1955.

[Curiozitatea este] o plantă delicată care, pe lângă stimulente, are nevoie mai ales de libertate.

Din Schilpp, Albert Einstein: Autobiographical Notes, 17.

Cred că trebuie să ne păzim de oamenii care reprezintă o ameninţare la adresa altora, indiferent de motivaţia pe care ar putea s-o aibă faptele lor.

Către Otto Juliusburger, 11 aprilie 1946. Arhiva Einstein 38-228.

Discursurile publice i Tocmai am ajuns la o nouă teorie a eternităţii.

Presupusă remarcă făcută către un comesean, în timp ce asculta discursurile plictisitoare ţinute la o cină dată în onoarea lui la National Academy of Science. Citat de Daniel Greenberg, „A Statue without Stature", Washington Post, 12 decembrie 1978.

Educaţia sexuală:V:'

®ât priveşte educaţia sexuală: fără secrete!

* Către Liga Mondială pentru Reformă Sexuală, Berlin, 6 sep^ '"' tembrie 1929. Arhiva Einstein 48-304; citat de asemenea în ibid./,

^306. Oî Englezii şi limba engleză în vreme ce în Germania aprecierea teoriei mele a depins în genere de orientarea politică a ziarelor, atitudinea savan-' ţilor englezi a dovedit că simţul obiectivităţii nu le poate Łtf întunecat de vederile politice.

Din „Cum am devenit sionist", Judische Rundschau, 21 iunie 1921. Vezi CPAE, Voi. 7, Doc. 56.

Mai mult decât oricare alt popor, voi, englezii, aţi cultivat atent legătura cu tradiţia şi aţi păstrat modul de viaţă şi continuitatea conştientă a generaţiilor succesive. Aţi dăruit astO Fel vitalitate şi autenticitate spiritului aparte al poporului vostru şi spiritului avântat al umanităţii.

Scrisoare către Royal Society (Marea Britanie) cu ocazia bicentenarului Newton, martie 1927. Retipărită în Nature 119 (1927), 467. Arhiva Einstein l-058.

Nu pot scrie în engleză din cauza ortografiei înşelătoare. Când citesc, doar aud cuvintele şi nu-mi pot aminti cum arată ele scrise.

Către Max Born, 7 septembrie 1944, vorbind despre dificultăţile pe care i le punea limba ţării sale adoptive, deşi era nerăbdător să devină cetăţean american. În Born, Born-Einstein Letters, 148.

Epistemologie Când mă gândesc la cei mai capabili studenţi pe care i-am întâlnit de-a lungul carierei mele profesorale – şi mă refer la cei care s-au distins nu numai prin talent, ci şi prin autonomia gândirii lor —, trebuie să mărturisesc că aveau cu toţii o preocupare vie pentru epistemologie. Nimeni nu poate să conteste faptul că epistemologii au netezit calea progresului [către teoria relativităţii]; Hume şi Mach, cel puţin, m-au ajutat enorm, atât direct cât şi indirect.

Din „Ernst Mach", Physikalische Zeitschrift 17 (1916).

Epistemologia fără contact cu ştiinţa devine o schemă goală. Ştiinţa fără epistemologie – în măsura în care se poate cât de cât concepe – e primitivă şi nebuloasă.

Din „Răspuns la criticism", în Schilpp, Albert Einstein: Philo-sopher-Scientist, 684. *

Fapte Valoarea unei fapte stă în înfăptuire Către D. Liberson, 28 octombrie 1950. Arhiva Einstein 60-297.

Faptele bune sunt ca poeziile bune. Te mişcă imediat, dar nu le înţelegi întotdeauna raţional.

Către Maurice Solovine, 9 aprilie 1947. Arhiva Einstein 2l-250; publicat în Letters to Solovine, 99,101.

Farfurii zburătoare,f Nu am nici un motiv să cred că există ceva real în spateţjf poveştilor cu „farfurii zburătoare". F|

Către un băiat din Hartford, Connecticut, 15 noiembrie 1950. Arhiva Einstein 59-510. Einstein era de părere că oamenii n-ar trebui să citească literatură ştiinţifico-fantastică – pentru că deformează ştiinţa şi le dă oamenilor iluzia că o înţeleg.

Oamenii aceia au văzut ceva. Ce anume, nu ştiu şi nici nu sunt curios să aflu.

Către L. Gardner, 23 iulie 1952. Arhiva Einstein 59-803.,:s Femei Noi bărbaţii suntem nişte fiinţe jalnice, dependente. Dar în comparaţie cu femeile, fiecare din noi e un rege, fiindcă stăm mai mult sau mai puţin pe picioarele noastre, fără să aşteptăm în permanenţă ceva din afară de care să ne agăţăm: Ele însă aşteaptă mereu să vină cineva care să se folosească de ele aşa cum crede el de cuviinţă. Dacă asta nu se întâmplă, ajung pur şi simplu nişte ruine.

Către Michele Besso, 21 iulie 1917, într-o discuţie despre soţia lui Einstein, Mileva. CPAE, Voi. 8, Doc. 239.

Foarte puţine femei sunt creatoare. Eu nu mi-aş trimite fata să studieze fizica. Mă bucur că soţia mea habar n-are de ştiinţă. Prima avea.

Citat de Esther Salaman, care fusese studenta lui la Berlin, pe >' când Einstein locuia acolo, în Listener, 8 septembrie 1968; citat de asemenea în Highfield şi Carter, The Private Lives, 158.

La fel ca în toate celelalte domenii, şi în ştiinţă femeile trebuie încurajate. N-aş vrea totuşi să mi se ia în nume de rău dacă privesc cu un oarecare scepticism posibilele rezultate. Mă refer la anumite părţi restrictive ale constituţiei unei femei, care i-au fost date de la natură şi care ne împiedică să aplicăm aceleaşi standarde ca pentru bărbaţi.

Citat de Moszkowski, Conversations with Einstein, 79.

Când femeile sunt la ele acasă, sunt ataşate de mobilele lor. Se agită tot timpul din pricina asta. Când sunt în excursie cu o femeie, eu sunt singura piesă de mobilier pe care o are la dispoziţie, aşa că nu se poate abţine să-mi dea ocol toată ziua şi să încerce să-mi aducă îmbunătăţiri.

Citat în Frank, Einstein: His Life and Times, 126. Einstein avea obiceiul să facă glume de genul ăsta.

Forţă '

Forţa îi atrage întotdeauna pe oamenii de o moralitate dubioasă, şi cred că în mod inevitabil tiranilor de geniu le urmează oameni de nimic.

Din „Ce cred eu", Forum and Century 84 (1930), 193-l94; retipărit în Ideas and Opinions, 8-l1.

Când credinţa în atotputernicia forţei fizice preia conducerea în viaţa politică, această forţă capătă o viaţă proprie şi se dovedeşte mai puternică decât cei care se gândeau s-o folosească drept instrument.

Dintr-un discurs de la Carnegie Hali din New York, cu oca-i zia decernării One World Award, 27 aprilie 1948. Publicat în Out ofmy Later Years; retipărit în Ideas and Opinions, 147., Fumatul pipei Fumatul pipei contribuie la o judecată calmă şi oarecum obiectivă în toate problemele omeneşti.

', Către Montreal Pipe Smokers Club, după acceptarea calităţii ' de membru pe viaţă, 7 martie 1950. Citat în New York Times 12 martie 1950. Arhiva Einstein 60-l25. Se spune că Einstein era atât de ataşat de pipa sa, încât nu i-a dat drumul din mână) nici atunci când a căzut în apă în timpul unui accident cu bar-ţ ca; vezi Ehlers, Liebes Hertzi 149.

Gândire Cuvintele limbii, fie că sunt scrise sau vorbite, nu par să joâl-ce vreun rol în mecanismul gândirii.

Către Hadamard, 17 iunie 1944. Citat în An Essay on the Psycho-logy of Invention în the Mathematical Field, Apendice 2. Arhiva Einstein 12-056.

I vili a little t'ink. [Freau un pic de ghindit.], Conform lui Banesh Hoffmann, aceasta este expresia pe care! O folosea Einstein în engleza lui stricată, atunci când avea ne-l voie de mai mult timp de gândire pentru o problemă. Citat în French, Einstein: A Centenary Volume, 153.

N-am nici o îndoială că gândirea noastră se desfăşoară în cea mai mare parte fără să facă apel la semne (cuvinte) şi, în plus, în bună măsură în mod inconştient. Căci cum altfel se explică faptul că uneori ne „mirăm" cât se poate de sincer de câte o trăire de-a noastră? „Mirarea" aceasta pare să intervină atunci când o trăire intră în conflict cu un set de concepte care sunt deja destul de bine fixate în mintea Noastră. Dezvoltarea universului gândirii este de fapt o continuă fugă de mirare.

Din „Note autobiografice", în Schilpp, Albert Einstein: Philo-sopher-Scientist, 8-9.

Grafologie Mi s-a părut interesantă posibilitatea de a clasifica scrierea de mână într-o manieră atât de exhaustivă. Apreciez de asemenea faptul că aţi reuşit să deosebiţi clar caracteristicile obiective de cele pur intuitive care, printre altele, n-ar trebui să fie atât de discreditate de exemplul lui Hitler.

Scrisoare scrisă de mână către grafologul Thea Lewenson, 4 septembrie 1942 (de vânzare pe ebay, 5 noiembrie 2003).

Haine Dacă aş începe să mă îngrijesc de înfăţişarea mea, n-aş mai fi eu însumi. Aşa că ducă-se naibii. Dacă mă găseşti atât de respingător, atunci caută-ţi un prieten care să fie mai atrăgător după gusturile femeilor. Eu am să rămân indiferent la toate astea, lucru care are un avantaj clar: or să mă lase în pace toţi filfizonii care altminteri ar veni să mă vadă.

Către cea care urma să devină a doua soţie a sa, Elsa Lowen-thal, cea 2 decembrie 1913. CPAE, Voi. 5, Doc. 489.

Numai câteva constrângeri privind îmbrăcămintea etc, după care nu trebuie să te numeri printre proscrişii speciei umane locale, îmi tulbură oarecum liniştea.

Către familia Hurwitz, 4 mai 1914, despre noul său stil de viaţă în Berlin. CPAE, Voi. 8, Doc. 6.

Nu-mi plac nici hainele noi, nici felurile noi de mâncare. > Citat în Pais, Subtle îs the Lord, 16. s Ar fi trist dacă ambalajul ar fi mai bun decât carnea ambalată în el.

Citat în necrologul lui Einstein din New York Times, 19 aprilie 1955, despre celebra indiferenţă a lui Einstein faţă de înfăţişarea sa.

„De ce-aş face-o? Aici toată lumea mă cunoaşte” [după ce soţia sa îi spusese să se îmbrace frumos când se duce la birou]. „De ce-aş face-o? Aici nimeni nu mă cunoaşte” [după ce i se spusese să se îmbrace frumos pentru prima lui conferinţă importantă].

Citat în Ehlers, Liebes Hertz! 87.

Am ajuns la vârsta la care, dacă mi se spune să-mi pun şosete, nu sunt obligat s-o fac.

Citat de un coleg fizician, vecin cu el, Allen Shenstone, în Sa-yen, Einstein în America, 69.

Când eram tânăr am descoperit că degetul mare de la picior sfârşeşte întotdeauna prin a face o gaură în ciorap. Aşa că am încetat să mai port şosete.

Evocat de Philippe Halsman, 1947. Citat în French, Einstein: A Centenary Volume, 27.

Homosexualitate Homosexualitatea nu ar trebui pedepsită, cu excepţia cazului în care trebuie protejaţi copiii.

Către Liga Mondială pentru Reformă Sexuală, Berlin, 6 septembrie 1929. Arhiva Einstein 48-304; citat de asemenea în Grii-ning, Ein Hausfiir Albert Einstein, 305-3306.

Individ / individualitate Lucrul cu adevărat preţios de pe scena vieţii omeneşti nu mi se pare a fi condiţia politică, ci individul creator, sensibil, Personalitatea lui; doar el creează ce e nobil şi sublim, în vreme ce turma rămâne cu mentalitatea ei obtuză şi cu sentimentele ei mărginite.

Din „Ce cred eu”, Forum and Century 84 (1930), 193-l94; retipărit în Ideas and Opinions, 8-l1.

Tot ce e de valoare în societatea umană depinde de şansele de dezvoltare acordate individului.

Declaraţie publică, Anglia, 15 septembrie 1933. Citată în Random House Webster's Quotationary (New York: Random House,; 1998).

Fiecare om trebuie respectat ca individ, dar nu idolatrizat.

Din „Crezul meu”, pentru liga Germană pentru Drepturile Omului, 1932.

Într-o societate umană se pot naşte realizări importante numai dacă ea este suficient de tolerantă încât să permită dezvoltarea liberă a înzestrărilor individului.

Dintr-un articol nepublicat despre toleranţă, iunie 1934. Arhiva Einstein 28-280.

E adevărat că un individ cu o fire liberă şi cinstită poate fi distrus, dar el nu poate fi niciodată subjugat sau folosit ca o unealtă oarbă.

Din „Obligaţiile morale ale omului de ştiinţă”, Societatea Italiană pentru Progresul Ştiinţei, octombrie 1950. Arhiva Einstein 28-882.

Este spre binele tuturor ca individualitatea să fie protejată: căci numai individul poate produce idei noi, de care comunitatea are nevoie pentru dezvoltarea şi cerinţele ei permanente – ca să evite sterilitatea şi fosilizarea.

Dintr-un mesaj pentru o cină de Ben Schemen, martie 1952.; Arhiva Einstein 28-931.

J J Inteligenţă Mi se pare oribil ca o inteligenţă elevată să fie dublată de uri caracter urât.,:?

Către Jakob Laub, 19 mai 1909. CPAE, Voi. 5, Doc. 161.

Am fost dăruiţi cu exact atâta inteligenţă cât să putem înţelege limpede cât de neîndestulătoare este atunci când ne confruntăm cu realitatea. Dacă umilinţa asta ar putea fi înţeleasă de toţi, universul strădaniilor omeneşti ar deveni mai atrăgător.

Către Regina Elisabeta a Belgiei, 19 septembrie 1932. Arhiva Einstein 32-353; citat de asemenea în Gruning, Ein Hausfiir Al-bert Einstein, 305.

Ar trebui să ne ferim să facem din intelect zeul nostru; are într-adevăr muşchi puternici, dar n-are personalitate.

Din „Rostul existenţei umane”, 11 aprilie 1943. Publicat în Out ofmy Later Years, 235. Arhiva Einstein 28-587.

>t Intuiţie Toate marile realizări ale ştiinţei ar trebui să pornească de la cunoştinţe intuitive, adică de la axiome, pe care se întemeiază apoi deducţiile. Intuiţia este premisa necesară pentru descoperirea unor asemenea axiome.

Citat în Moszkowski, Conversations with Einstein, 180.

Cred în intuiţii şi inspiraţii. Uneori simt că am dreptate. Nu ştiu că am dreptate.

Dintr-un interviu cu G. S. Viereck, „Ce înseamnă viaţa pentru Einstein”, Saturday Evening Post, 26 octombrie 1929. De asemenea în „Despre ştiinţă”, în Cosmic Religion (1931), 97; retipărit în Viereck, Glimpses of the Great, 446.

Invenţie Invenţia nu e rezultatul gândirii logice, chiar dacă produsul final ţine de o structură logică.

Scris pentru Schweizerische Hochschulzeitung, 1955. Retipărit în Seelig, Helle Zeit, Dunkle Zeit. Citat în Pais, Subtle îs the Lord, 131. Arhiva Einstein l-205.

Italia şi italienii Italianul obişnuit. Foloseşte cuvinte şi expresii care dovedesc un nivel ridicat de inteligenţă şi cultură. Oamenii din nordul Italiei sunt cel mai civilizat popor pe care l-am cunoscut.

Citat de H. Cohen în Jewish Spectator, ianuarie 1959,16.

Lunile fericite ale şederii mele în Italia sunt cea mai frumoasă amintire.

Către Ernesta Marangoni, 16 august 1946. În Physis 18 (1976), 174-l78. Arhiva Einstein 57-l13.

Iubire i Iubirea aduce cu sine multă fericire, mult mai multă decât suferinţa pe care o aduce dorul de cineva.; >: Către Mărie Winteler, prima lui prietenă, 21 aprilie 1896 (lai vârsta de 17 ani). CPAE, Voi. 1, Doc. 18.

Să te îndrăgosteşti în lave, în traducere textuală „să cazi în dragoste”] nu e nici pe departe cel mai prostesc lucru cu putinţă – însă gravitaţia nu-i răspunzătoare pentru asta. " Către Fred Wall, 1933. Citat în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 56. Arhiva Einstein 3l-845.?

Acolo unde e iubire, nu poate exista constrângere.

Către editorul şi prietenul Saxe Commins, vara anului 1953. Citat în Sayen, Einstein în America, 294.

Îmi pare rău că nu poţi să-ţi aduci prietena aici [de la Dublin în Statele Unite]. Dar atât timp cât ea e acolo, iar tu aici, ar trebui să poţi păstra o relaţie armonioasă. De ce vrei să complici lucrurile?

Către Cornel Lanczos, 14 februarie 1955. Arhiva Einstein 15-328.

Înţelepciune înţelepciunea nu e un produs al educaţiei, ci al încercării de-o viaţă de a o dobândi.

Către J. Dispentiere, 24 martie 1954. Arhiva Einstein 59-495.

Japonia şi japonezii;

Nu peste multă vreme, omenirea va trebui neapărat să-şi aleagă un lider mondial, de dragul unei păci trainice. Acela care devine liderul lumii nu trebuie să fie interesat nici de puterea militară, nici de cea financiară. El trebuie să provină din ţara cea mai veche, care transcende istoria tuturor ţărilor şi are un caracter naţional nobil. Cultura lumii a început în Asia şi trebuie să se întoarcă în Asia, pe cea mai înaltă culme a Asiei, Japonia. Îi mulţumim lui Dumnezeu pentru asta. Cerurile au creat pentru noi o ţară atât de nobilă: Japonia.

Dintr-un discurs ţinut la Universitatea Tohoku din Sendai, 3 decembrie 1922. Einstein a făcut o călătorie de şase săptămâni în Japonia, în noiembrie-decembrie 1922, unde a fost primit cu mare entuziasm. Pe lângă însuşirile lui Eistein, se poate ca Japonezii să fi fost atât de curioşi să-l vadă deoarece caracterele japoneze pentru „principiul relativităţii” sunt foarte asemănătoare cu cele pentru „iubire” şi „sex”. Vezi Folsing, Albert Einstein, 528.

Japonezul îşi iubeşte ţara şi poporul mai mult decât alţii. Dar în alte ţări se simte mai străin decât alţii. Am învăţat. Să înţeleg timiditatea japonezului

faţă de europeni şi americani: în ţările noastre, educaţia se concentrează în întregime pe lupta individului pentru supravieţuire. Legăturile de familie sunt slăbite, iar. Izolarea individului e considerată o consecinţă necesară în lupta pentru existenţă. În Japonia lucrurile stau cu totul altfel. Aici individul este lăsat mult mai puţin de capul lui decât în Europa şi America. Opinia publică e chiar mai importantă decât în ţările noastre, şi veghează ca structura familiei să nu fie slăbită.

Kaizo, nr. 1 (ianuarie 1923), 339. Arhiva Einstein 36-477.1.

Fiinţa aceasta ca o floare: aici muritorul de rând trebuie să respecte cuvintele poetului.

Despre femeile japoneze. Ibid Fie ca ei să nu uite să păstreze puritatea moştenirii considerabile prin care se află înaintea occidentalilor: configurarea artistică a vieţii, simplitatea şi modestia nevoilor personale, puritatea şi seninătatea sufletului japonez.

Ibid., 338.

A fost superb în Japonia – maniere politicoase, un interes aprins faţă de toate cele, simţ artistic, deschidere intelectuală dublată de bun-simţ-un popor minunat într-un ţinut pitoresc.

Către Maurice Solovine, 20 mai 1923. Publicat în Letters to So-lovine 58-59. Arhiva Einstein 2l-l89.

Am văzut pentru prima oară o societate fericită şi sănătoasă, ai cărei membri sunt pe deplin integraţi în ea.

Către Michele Besso, 24 mai 1924. Arhiva Einstein 7-349.

Japonia e acum ca un cazan uriaş fără supapă de siguranţă. Nu este destul de întinsă ca să-i permită populaţiei sale să trăiască şi să se dezvolte. Situaţia trebuie remediată într-un fel sau altul, dacă vrem să evităm un conflict cumplit.

New York Times, 17 mai 1925, dintr-un interviu cu Herman Bern-stein. Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 75. Trei ani oi mai târziu, Japonia avea să ocupe ţinutul Shantung din China, «ii1' ducând la un conflict care avea să dureze mulţi ani.

Jocuri Nu joc jocuri. N-am timp de aşa ceva. Când îmi termin munca, nu mai vreau să fac nimic care solicită mintea.

Ł New York Times, 28 martie 1936,34:2. Lui Einstein îi plăcea totuşi să rezolve rebusuri, deşi e posibil ca hobby-ul acesta să fi

1 apărut mai târziu în viată.

Îî Materialism Fiinţele umane pot ajunge să ducă o viaţă demnă şi armonioasă numai dacă sunt capabile să se elibereze, în limitele naturii omeneşti, de nevoia de a-şi îndeplini dorinţele materiale. Obiectivul este stimularea valorilor spirituale ale societăţii.

La o conferinţă organizată la Princeton de Prietenii Americani M, ai Universităţii Ebraice, 19 septembrie 1954. Citat în New York f>! Times, 20 septembrie 1954. Arhiva Einstein 37-354.

", i J '

Minciuni Cel care nu s-a lăsat niciodată minţit nu ştie ce-i fericirea. R Către Elsa Lowenthal, 30 aprilie 1912. CPAE, Voi. 5, Doc. 389.

Recunosc că gândurile pot influenţa trupul.

Citat de W. Hermanns în A Talk with Einstein, octombrie 1943. Arhiva Einstein 55-285.

„Miracolul” este o excepţie de la regulă; prin urmare, acolo unde nu există regulă, excepţia, adică miracolul, nu poate nici ea să existe.

Citat şi discutat în Jammer, Einstein and Religion, 89.;

Misticism Misticismul este de fapt singura obiecţie pe care oamenii nu o pot aduce teoriei mele.

Răspuns dat unei olandeze, cea 1921, care îl întâlnise pe Einstein la Ambasada Germană din Haga, şi care îi spusese că îi place misticismul său. Reamintit în Clark, Einstein, 340. Deşi multora le place să creadă că Einstein era un mistic, el nu a pretins niciodată că ar avea vreo legătură subiectivă directă cu Dumnezeu sau vreo intuiţie spirituală, şi şi-a exprimat de nenumărate ori aversiunea faţă de misticism.

Tendinţa mistică a vremurilor noastre, evidentă mai ales în dezvoltarea entuziastă a aşa-numitei teozofii şi a spiritismului, mi se pare un simptom al confuziei şi vulnerabilităţii. Din moment ce trăirile noastre lăuntrice constau din reproduceri şi combinaţii ale impresiilor senzoriale, ideea unui suflet lipsit de trup mi se pare goală şi fără sens.

Către Lili Halpern-Neuda, 5 februarie 1921. Arhiva Einstein II, Moralitate Trebuie să te ţii departe de iniţiativele discutabile, chiar dacă poartă un nume răsunător.

Către Maurice Solovine, 20 mai 1923, despre demisia lui Einstein dintr-o comisie a Ligii Naţiunilor. Publicat în Letters to Solovine, 59. Arhiva Einstein 2l-l89.

Moralitatea are cea mai mare importanţă – pentru noi însă, nu pentru Dumnezeu.

Către M. M. Schayer, un bancher din Colorado, august 1927. Citat în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 66. Arhiva Einstein 48-380.

Conţinutul unei teorii ştiinţifice nu oferă, ca atare, o bază morală pentru comportamentul în viaţă.

Din „Ştiinţă şi Dumnezeu. Un dialog”, Forum and Century 83 (1930), 373.

Destinul umanităţii civilizate depinde mai mult ca niciodată de forţele morale pe care le poate genera.

Din „Către întrunirea studenţilor pentru dezarmare”, 27 februarie 1932. Publicat în Mein Weltbild; retipărit în Ideas and Opi-nions, 94, şi Nea; York Times, 28 februarie 1932.

Moralitatea nu are nimic divin; e doar o problemă omenească.

Din „Spiritul religios al ştiinţei”. Publicat în Mein Weltbild (1934); retipărit în Ideas and Opinions, 40.

Omenirea are toate motivele să-i aşeze pe cei care promovează standardele şi valorile morale înalte mai presus de cei care descoperă adevăruri obiective. Ce datorează omenirea unor personalităţi ca Buddha,

Moise sau Isus are penTru mine o mai mare însemnătate decât toate realizările spiritului iscoditor şi constructiv.

Declaraţie din septembrie 1937 pentru UNIDENT. Citat în Du-kas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 70. Arhiva, Einstein 28-401.

Moralitatea nu-i un sistem fix şi înţepenit. Este o sarcină niciodată încheiată, ceva mereu prezent pentru a ne călăuzi judecata şi a ne îndruma comportamentul.

Din „Morală şi sentimente”, o cuvântare din ziua acordării di-„,lf plomelor, la Swarthmore College, Pennsylvania, 6 iunie 1938. Citată în New York Times, 7 iunie 1938. Arhiva Einstein 29-083.

Cea mai importantă încercare omenească e străduania de a ne comporta moral. De ea depinde echilibrul nostru interior şi chiar propria noastră existenţă. Numai moralitatea faptelor noastre face ca viaţa să fie frumoasă şi demnă.

Către reverendul C. Greenway, un preot din Brooklyn, 20 noiembrie 1950. Arhiva Einstein 28-894,59-871; citat în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 95.

Fără o „cultură etică”, omenirea nu cunoaşte izbăvire.

Din „Necesitatea unei culturi etice”, 5 ianuarie 1951. Arhiva Einstein 28-904.

Muncă Munca e singurul lucru care dă substanţă vieţii.

Către fiul său Hans Albert, 4 ianuarie 1937. Arhiva Einstein 75-926.;O E într-adevăr o enigmă motivul pentru care îţi iei muttcâ în serios cu atâta încăpăţânare. Pentru cine? Pentru tine? Fâăf urma urmei, în curând pleci de pe lumea asta. Pentru contemporanii tăi? Pentru posteritate? Nu. Rămâne o enigmă.

Către artistul Joseph Scharl, 27 decembrie 1949. Arhiva Einstein 34-207.

Sunt de asemenea convins că lucrurile de natură spirituală îţi aduc cea mai curată bucurie doar dacă nu sunt asociate cu câştigarea existenţei.

1 Către L. Manners, 19 martie 1954. Arhiva Einstein 60-401.

Î Natură Cel mai frumos dar al naturii e plăcerea pe care ţi-o dă când 'contempli şi înţelegi [ce vezi].

> Aforism, 23 februarie 1953. În Essays Presented to Leo Baeck on; the Occasion ofhis Eightieth Birthday (Londra: East and West Lybrary, 1954). Arhiva Einstein 28-962.

Navigaţie Navigaţia prin golfuleţele retrase de-a lungul coastei e mai mult decât relaxantă. Am o busolă care luminează pe întuneric, ca un marinar adevărat. Însă nu prea am talent la activitatea asta, şi mă declar mulţumit dacă reuşesc să ies din bancurile de nisip în care mă împotmolesc uneori.

Către Regina Elisabeta a Belgiei, 20 martie 1954. Arhiva Einstein 32-385.

Sportul care cere cel mai mic consum de energie.

Citat de AP. French în French, Einstein: A Centenary Volume, 61.

Einstein practicând hobby-ul său preferat, navigaţia, în 1936. (Prin amabilitatea AIP Emilio Segre Visual Archives.)

Negri / rasism / sclavie (vezi şi „prejudecăţi”) < ":i în măsura în care putem pretinde cât de cât că sclavia a fost abolită astăzi, abolirea ei se datorează consecinţelor practice ale ştiinţei.

Din „Ştiinţă şi societate”, 1935. Retipărit în Einstein on Huma-nism, 11. Arhiva Einstein 28-324.

Ţara asta are încă de plătit o datorie grea pentru toate necazurile şi privaţiunile la care i-a supus pe negri. Negrilor, cu cântecele şi corurile lor minunate, li se datorează cea mai frumoasă contribuţie pe tărâmul artei pe care America a oferit-o până acum lumii.

La dezvelirea Wall of Fame la World's Fair în 1939-l940. Arhiva Einstein 28-527.

Cea mai cumplită boală de care suferă societatea noastră este. Tratamentul negrilor.

Scrisoare către Urban League Convention, 16 septembrie 1946.

[Protecţia împotriva linşării] este una dintre cele mai urgente sarcini ale generaţiei noastre.

Către Harry Truman, 22 septembrie 1946. Scrisoare despre problema linşării, pe care i-a prezentat-o activistul pentru drepturi civile Paul Robeson. Citat în New York Times, 23 septembrie 1946. Arhiva Einstein 57-l03.

Cred că oricine încearcă să analizeze cinstit faptele îşi dă reJ pede seama cât de ruşinoasă şi chiar fatală e defavorizarea tradiţională a negrilor. Ce poate face omul bine intenţionat pentru a combate această prejudecată adânc înrădăcinată? El trebuie să aibă curajul să dea un exemplu prin vorbele şi faptele sale, şi trebuie să fie atent ca propriii lui copii să nu fie influenţaţi de nedreptatea rasistă.

Din „Mesaj către ţara mea de adopţie”, Pageant, ianuarie 1946, 36-37. Arhiva Einstein 28-640.

Şi vechii greci aveau sclavi. Ei nu erau negri, ci albi care fuseseră luaţi prizonieri în război. Nu putea fi vorba de diferenţe rasiale. Totuşi, Aristotel, unul dintre marii filosofi greci, i-a declarat pe sclavi fiinţe inferioare, pe drept cuvânt supuse şi private de libertate.

Ibid.

Pedeapsa cu moartea 'Ł Am ajuns la convingerea că e de dorit abolirea pedepsei cu moartea. Motive: (1) ireversibilitatea în cazul unei erori judiciare; (2) influenţa morală nocivă asupra celor care. Trebuie s-o aplice.

Către un editor din Berlin, 3 noiembrie 1927. Arhiva Einstein 46-009. Cu toate acestea, se pare că, cu câteva luni mai devreme, conform publicaţiei New York Times, lucrurile stăteau altfel: „Profesorul Einstein nu este în favoarea abolirii pedepsei cu moartea. El nu vede vreun motiv pentru care societatea n-ar putea să se debaraseze de indivizii care s-au dovedit dăunători din punct de vedere social. El adaugă că societatea nu este mai îndreptăţită să condamne o persoană la închisoare pe viaţă decât s-o condamne la moarte”; vezi New York Times, 6 martie 1927; citat de asemenea în Pais, Einstein Lived Here, 174.

Nu sunt deloc în favoarea pedepsei, ci numai a măsurilor care salvează societatea şi o protejează. În principiu, nu m-aş opune uciderii unor indivizi ticăloşi sau periculoşi. Sunt împotriva ei numai pentru că nu am încredere în oameni, adică în tribunale. Ce preţuiesc eu mai mult în viaţă e calitatea, nu cantitatea.

& Către Valentine Bulgakov, 4 noiembrie 1931. Arhiva Einstein.) 45-702

Posteritate Dragă Posteritate: Dacă între timp nu ai devenit mai dreaptă, mai paşnică şi în general mai înţeleaptă decât suntem (sau am fost) noi acum, atunci naiba să te ia! Cu respect şi cu o speranţă sinceră, îşi exprimă opinia sa cel care este (sau a fost) Albert Einstein.

Princeton, 4 mai 1936. Mesaj către posteritate scris pe perga-ment şi aşezat într-o cutie etanşă de metal, la fundaţia editurii Schuster (astăzi Simon and Schuster) din New York. Arhiva Einstein 5l-798.

I Prejudecată în America, prejudecăţile rasiale au ajuns din nefericire o tradiţie transmisă fără discernământ de la o generaţie la alta. Singurele leacuri sunt cultura şi educaţia. E un proces lent şi dureros.

Ca răspuns la un chestionar pentru Cheyney Record, care întreba dacă prejudecăţile rasiale din Statele Unite sunt un simptom al unui conflict mondial, 7 octombrie 1948, publicat în februarie 1949. Retipărit în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 502.0 copie scrisă de mână (poate o ciornă) din catalogul de autoGrafe Kaller, adresată lui Milton M. James, sună astfel: „Prejudecăţile sunt parte a unei tradiţii – determinate de-a lungul istoriei – care este transmisă fără discernământ de la o generaţie la alta. Te poţi elibera de prejudecăţi numai prin cultură şi educaţie. E un proces de purificare lent şi dureros, la care trebuie să participe toţi cei implicaţi.” Cuvintele „în America” au fost adăugate în Einstein on Peace. Arhiva Einstein 58-013,58-015.

Presă Presa, care e controlată în principal de persoane interesate, are o influenţă exagerată asupra opiniei publice.

Din „Câteva note despre impresiile mele americane”, 1931. Arhiva Einstein 28-l67.

lA. Jt^, ' «.

Nimic nu dăunează mai mult respectului faţă de guvernarea şi legislaţia unei ţări decât promulgarea unor legi care nu pot fi aplicate. E un secret ştiut de toată lumea că sporirea periculoasă a criminalităţii din această ţară se află în strânsă legătură cu asta.

Ibid.

Nu beau, aşa că puţin îmi pasă.

Declaraţie referitoare la prohibiţie, făcută într-o conferinţă de presă cu ocazia sosirii sale la San Diego, 30 decembrie 1930, la bordul navei Oakland. Publicată în biografia Nova a lui Einstein, i 1979, şi prezentată în biografia sa realizată de A&E Television, VPI International, 1991. Lui Einstein nu-i plăcea alcoolul şi a ră- ' mas abstinent la vârstă înaintată, poate datorită aparatului său v! Digestiv sensibil; vezifolsing, Albert Einstein, 81.

'li. >,

^ Psihanaliză Prefer din toată inima să rămân în întuneric, fără să fiu analizat.

Către H. Freund, ca răspuns la sugestia de a face o psihoterapie adleriană, ianuarie 1927. Psihoterapeutul german H. Freund dorea să studieze politicienii prin intermediul psihoterapiei şi îi ceruse şi lui Einstein să participe. Citat în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 35. Arhiva Einstein 46-304.

Nu mă hazardez să judec o etapă atât de importantă a gândirii moderne. Mi se pare totuşi că psihanaliza nu este întotdeauna benefică. Poate că nu e întotdeauna bine dacă sondezi inconştientul.

— L Dintr-un interviu cu G. S. Viereck, „Ce înseamnă viaţa pentru Einstein", Saturday Evening Post, 26 octombrie 1929; retipărit în Viereck, Glimpses of the Greoi, 442.

Nu cred că e imposibil ca visele să reprezinte dorinţe reprimate, dar nu sunt convins că-i aşa.

Citat în Fantova, „Conversaţii cu Einstein", 5 noiembrie 1953.

Sculptură Capacitatea de a-i înfăţişa pe oameni în mişcare presupune cel mai înalt grad de pricepere şi talent.

Citat de K. Wachsmann în Griining, Ein Haus fiir Albert Einstein, 240. Fiica vitregă a lui Einstein, Margot, era sculptor, iar Einstein i-a servit drept model pentru mai multe sculpturi.

Succes Nu încerca să ajungi un om de succes, ci un om de valoare. Citat de William Miller în revista Life, 2 mai 1955.

Dacă A este succesul în viaţă, atunci A este egal cu x plus y plus z; x reprezintă munca, y joaca, iar z faptul de a-ţi ţine gura.

Citat în Observer (Marea Britanie), 15 ianuarie 1950. Einstein ' a vorbit adesea despre faptul de a-ţi ţine gura. Vezi, de exemplu, observaţiile lui despre ascultatul muzicii.

Tinereţe Ideile cu adevărat noi se nasc numai la tinereţe. Mai târziu capeţi mai multă experienţă, eşti mai celebru – şi mai prost.

Către Heinrich Zangger, 6 decembrie 1917. CPAE, Voi. 8, Doc. 403.

Când îţi citesc scrisorile, îmi aduc aminte foarte bine de tinereţea mea. Fiecare, în forul său interior, are tendinţa să se raporteze la lume. Îţi compari capacităţile cu ale altora, oscilezi între deprimare şi siguranţă de sine. Ai impresia că Viaţa e veşnică şi că tot ce faci şi spui e din cale-afară de important.

Către fiul său Eduard, 1928 sau 1929. Citat în Rosenkranz, Ein-stein Scrapbook, 14.

Vai, tinereţe: Ştii tu oare că generaţia ta nu e prima care să tânjească după o viaţă plină de frumuseţe şi libertate? Ai tu habar că toţi strămoşii tăi au simţit la fel ca tine – şi au căzut victime amărăciunii şi vrajbei? Mai ştii tu oare că dorinţele tale aprinse nu-şi pot găsi împlinirea decât dacă reuşeşti să ajungi la o asemenea iubire şi înţelegere pentru toţi oamenii şi animalele şi plantele şi stelele, încât fiecare bucurie să devină bucuria ta, iar fiecare durere – durerea ta?

Cuvinte scrise în albumul de autografe al lui I. Stern la Caputh, Germania, 1932. Citat în Dukas şi Hoffmann, Albert Einstein, the Human Side, 129.

Unitate Toate religiile, artele şi ştiinţele sunt ramuri ale aceluiaşi copac.

Cuvinte de deschidere din mesajul către Young Men's Chris-' tian Association în ziua fondării sale, 11 octombrie 1937. Citat în Out ofmy Later Years, ed. Rev., 4.

Vegetarianism Deşi nu am putut, din pricina unor împrejurări exterioare, să respect un regim vegetarian strict, sunt de multă vreme un adept de principiu al acestei cauze. În afară de faptul că sunt de acord cu intenţiile vegetarianismului din motive estetice şi morale, sunt de părere că modul de trai vegetarian ar putea să aibă, în virtutea simplului efect fizic asupra temperamentului uman, o influenţă din cele mai benefice asupra multor oameni.;

Scrisoare către Harmann Huth, 27 decembrie 1930. Se presupune că a fost publicată în revista germană Vegetarische Warte, care a apărut între 1882 şi 1935. (Mulţumiri pentru această informaţie lui D. Hurwitz.) Arhiva Einstein 46-756.

Întotdeauna am avut conştiinţa oarecum încărcată atunci când am mâncat carne.

Către Max Kariel, 3 august 1953. Arhiva Einstein 60-058.

Atunci când îţi cumperi o parcelă de teren ca să cultivi varză şi mere, trebuie mai întâi s-o asanezi; asta ucide orice formă de viaţă animală şi vegetală care există în apă. După aceea eşti nevoit să omori toţi viermii şi toate omizile etc. Care ţi-ar mânca plantele. Dacă vrei să eviţi toate crimele astea din raţiuni morale, sfârşeşti prin a te omorî pe tine, totul din dorinţa de a lăsa în viaţă nişte creaturi care nu au o asemenea concepţie despre înaltele principii morale.

Ibid. Citat în Vegetarisches Universum, decembrie 1957.

Prin urmare, trăiesc fără grăsimi, fără carne, fără peşte, dar mă simt destul de bine. Aproape că mi se pare că omul nu e născut să fie carnivor.

Către Hans Muehsam, 30 martie 1954. Arhiva Einstein 38-435. Einstein nu era probabil vegetarian de bună voie. A avut întreaga viaţă probleme cu stomacul, care îi impuneau o supraveghere atentă a regimului alimentar; acesta e probabil şi motivul pentru care nu bea alcool.

Violenţă Poate că uneori violenţa a eliminat rapid vreun obstacol, însă niciodată nu s-a dovedit creatoare.

Comentariu pe marginea articolului lui J. Krutch, „A reprezentat Europa un succes?” (1934). Retipărit în Einstein on Huma-nism, 49. Arhiva Einstein 28-282.

ATRIBUITE LUI EINSTEIN De-a lungul ultimilor nouă ani, o mulţime de oameni mi-au trimis surse ale citatelor care au apărut în această secţiune în ultima ediţie. Le mulţumesc pentru ajutorul lor şi inserez citatele în text la secţiunile adecvate. Mai sunt încă în căutarea surselor multora dintre citatele următoare. Unele dintre ele par autentice, unele sunt apocrife, iar altele sunt fără îndoială false, născocite de cei care doreau să se folosească de numele

lui Ein-stein pentru a da credibilitate unei cauze sau unei idei. Sute asemenea de citate pot fi găsite pe Internet, în calendare şi în cărţulii conţinând citate nedocumentate, însă eu le includ aici numai pe cele primite de la cititori dezinteresaţi.

Greşit atribuite lui Einstein Dreptul internaţional există numai în manualele de drept internaţional.

Cuvinte spuse de fapt de Ashley Montagu în interviul său cu Einstein. Vezi Montagu, „Conversaţii cu Einstein", Science Di-gest, iulie 1985.

Educaţia e ce rămâne când uiţi tot ce ai învăţat în şcoală.

Declaraţie care nu îi aparţine în mod originar lui Einstein, deşi el a fost de acord cu ea. El citează acest pasaj al unui „spirit" anonim în „Despre educaţie", în Out ofmy Later Years, 38.0 afirmaţie similară a fost făcută de Alan Bennett în Forty Years On, citată în Oxford Dictionary ofhumorous Quotations (2001).

Două lucruri mă copleşesc: cerul înstelat deasupra mea şi lumea morală din mine.

Aceasta este o versiune inexactă a unuia dintre faimoasele enunţuri ale lui Kant: „Două lucruri umplu sufletul cu mereu nouă şi crescândă admiraţie şi veneraţie, cu cât mai des şi mai stăruitor gândirea se ocupă cu ele: cerul înstelat deasupra mea şi legea morală în mine."

Ne folosim doar 10% din capacitatea creierului.

Mitul acesta este frecvent repetat şi este fals. Au fost scrise mai multe articole pe această temă, care mi-au fost expediate de cititori.

Tânăr fiind, visul meu cel mai scump era să devin geograf. Totuşi, pe când lucram la biroul vamal, m-am gândit bine la asta şi am ajuns la concluzia că era un lucru mult prea dificil. Cu oarece regret, m-am orientat către fizică, drept substitut.

Primit de la un membru al departamentului de geografie al universităţii din South Dakota, care mi-a spus că citatul acesta circulă pe la multe departamente de geografie. Einstein era deja, în mod evident, fizician pe vremea când lucra la Biroul pentru Brevete (nu vamal), aşa că era puţin cam târziu să se mai la gândească la geografie ca la o posibilă carieră viitoare.

I; – Aparţinându-i, mai mult sau mai puţin probabil, lui Einstein Totul trebuie să fie cât mai simplu cu putinţă, dar nu mai simplu de atât.

Citatul acesta a stârnit cele mai multe semne de întrebare, de vreme ce se presupune că ar fi apărut în Reader's Digest în octombrie 1977. (L-am căutat în numărul respectiv, dar nu l-am putut găsi; poate că era în alt număr şi a apărut sub forma unei maxime de un rând, aşa cum tipăreşte adesea Digest în josul paginii.) Toţi par să-l cunoască, deşi nimeni nu-i poate găsi sursa. Se pare că ar mai exista şi alte variante: „O teorie ar trebui să fie cât mai simplă cu putinţă, dar nu mai simplă de atât." Briciul lui Occam, cunoscut şi sub numele de „principiul parcimoniei", este o regulă ştiinţifică şi filosofică, după care entităţile nu ar trebui să se multiplice mai mult decât e necesar. Lucrul acesta este interpretat sub forma cerinţei ca cea mai simplă dintre teoriile concurente să fie preferată celor mai complicate, sau ca explicaţiile pentru fenomene necunoscute să fie formulate mai întâi în termenii mărimilor

cunoscute. Poate că cineva, cu multă vreme în urmă, i-a atribuit lui Einstein briciul lui Occam, iar maxima aceasta este de fapt mai veche cu şase sute de ani decât credem noi. (Wiuiam of Ockham cea 1285-l349.) Isaac Newton era şi el un adept al simplităţii: „Naturii îi place simplitatea şi respinge fastul cauzelor superflue”, scria el. Se ştie ': de asemenea că Einstein nu era întotdeauna pe de-a-ntregul ori-f ginal şi că împrumuta de la diverşi gânditori, substituindu-şi v propriile variante după caz. Sau poate că citatul este o parafrazare a altor afirmaţii de-ale lui Einstein pe tema simplităţii.

Pentru comunicarea internaţională, o înţelegere internaţională sporită, cu ajutorul limbajului internaţional, nu este numai necesară, ci şi evidentă. Esperanto este cea mai bună soluţie pentru ideea unei limbi internaţionale.

Citatul acesta este probabil autentic, deşi nu îi pot găsi sursa. Association Mondiale Anationale, o organizaţie esperantistă, a fost fondată la Praga în 1921. Einstein a acceptat preşedinţia onorifică a grupării în 1923, la Kassel, aşa că e posibil ca el să fi rostit aceste cuvinte. Ele completează de asemenea opiniile sale despre guvernarea mondială. Esperanto a fost interzisă atât de nazişti, cât şi de Stalin, iar partizanii ei germani au fost trimişi în lagărele de concentrare.

Nu e destul ca o mână de experţi să caute soluţia unei probleme, s-o găsească şi apoi s-o aplice. Limitarea cunoaşterii la un grup de elită distruge spiritul societăţii şi duce la sărăcirea ei intelectuală.

Substanţa cunoaşterii noastre rezidă în terminologia detaliată dintr-un domeniu.

Nici un experiment de pe lumea asta nu poate dovedi că am dreptate; unul singur e de ajuns ca să demonstreze că mă înşel.

Aceasta poate fi o parafrazare a ideilor exprimate în „Induc-l ţie şi deducţie”, 25 decembrie 1919, CPAE, Voi. 7, Doc. 28.

Tot ce e cu adevărat măreţ şi înălţător e creat de omul care poate munci în libertate.

În ştiinţă, contribuţia individului este atât de legată de cea a predecesorilor şi a contemporanilor săi, încât pare aproape un produs impersonal al generaţiei sale.

În orice conflict dintre umanitate şi tehnologie, umanitatea va învinge.

Puţini oameni sunt capabili să exprime cu calm opinii care diferă de prejudecăţile mediului lor social.

Ştiinţa sub forma a ceva deja existent, încheiat, este lucrul cel mai obiectiv, mai impersonal pe care îl cunoaştem noi, oamenii. Ştiinţa sub forma a ceva în devenire, ca ţel, este la fel de condiţionată subiectiv şi psihologic ca toate celelalte eforturi omeneşti.

E posibil să existe radiaţii care să ne fie încă necunoscute. Vă amintiţi ce râs stârneau curentul electric şi „undele nevăzute”? Cunoaşterea omului e încă în faza de pruncie.

Problemele importante cu care ne confruntăm nu pot fi rezolvate de pe acelaşi palier de cunoaştere pe care eram atunci când le-am creat. (Variantă: Lumea pe care am creat-o astăzi, ca urmare a modului nostru de a gândi de

până acum, are probleme care nu pot fi rezolvate gândind în maniera în care gândeam atunci când le-am creat.)

Un alt semn de întrebare frecvent. Poate că acestea sunt parafrazări ale citatului său din 1946: „un nou mod de gândire este vital dacă vrem ca omenirea să supravieţuiască şi să progreseze” (Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 383).

Funcţionarea telegrafului fără fir nu e greu de înţeles. Telegraful obişnuit e ca o pisică foarte lungă. O tragi de coadă la New York şi miaună la Los Angeles. Cel fără fir e la fel, doar că nu există pisica.

În asemenea momente îţi închipui că te afli într-un punct oarecare de pe o mică planetă, privind uimit la frumuseţea Rece, dar tulburătoare a eternităţii, a insondabilului. Viaţa şi moartea se contopesc, şi nu există nici evoluţie, nici eternitate, ci doar Fiinţă.

Citat de psihologul Deepak Chopra, Ageless Body, Timeless Mină (1993), 280, fără sursă.

Democraţia, luată în sensul ei cel mai îngust, pur politic, suferă de pe urma faptului că cei care au puterea politică şi economică deţin mijloacele de modelare a opiniei publice, astfel încât să servească interesele propriei lor clase. Forma democratică de guvernare nu rezolvă de una singură toate problemele în mod automat; ea oferă însă un cadru util pentru rezolvarea lor. Totul depinde în ultimă instanţă de calităţile politice şi morale ale cetăţenilor.

Probabil neaparţinându-i lui Einstein Nimic nu va aduce beneficii mai mari sănătăţii oamenilor şi nu va spori mai mult şansele de supravieţuire pe Pământ decât evoluţia dietei vegetariene.

Singura sursă a cunoaşterii este experienţa. Jocul este cel mai elevat tip de cercetare. Adevărul este ceea ce rezistă testului experienţei. Individualitatea este o iluzie creată de piele.

Nu tot ceea ce contează poate fi numărat, şi nu tot ceea ce poate fi numărat contează*.

Dacă credeţi că inteligenţa e periculoasă, să vedeţi cum e ignoranţa.

Similară cu afirmaţia lui Derek Bok, „Dacă sunteţi de părere că educaţia e costisitoare, să vedeţi cum e ignoranţa”. Vezi Ran-dom House Webster's Quotationary (1998).

* Joc de cuvinte intraductibil, în engl. în orig., verbul count însemnând atât „a conta”, cât şi „a număra”. (N.t.)

I Cunoaşterea este experienţă. Orice altceva este informaţie.

Nu există nici o speranţă pentru o idee care la prima vedere nu pare nebunească.

Religia viitorului va fi o religie cosmică.

Bunul-simţ este o colecţie de prejudecăţi dobândite până la vârsta de optsprezece ani.

Probabilitatea ca viaţa să aibă la origine un accident este comparabilă cu probabilitatea ca dintr-o explozie într-o tipografie să rezulte un dicţionar amplu. (Variantă: Ideea că universul acesta cu toată ordinea şi precizia sa formidabilă este rezultatul unui noroc chior e la fel de credibilă ca ideea că

dacă ar sări în aer o tipografie, toate caracterele s-ar aşeza în cădere în forma finală şi impecabilă a unui dicţionar.)

Dacă faptele nu confirmă teoria, schimbă faptele.

Nu există decât două moduri de a-ţi trăi viaţa. Unul constă în a te purta ca şi cum nimic n-ar fi miraculos. Celălalt în a te purta ca şi cum totul ar fi un miracol.

Dobânda compusă e mai complicată decât teoria relativităţii. (Variante: Cea mai puternică forţă din acest univers este dobânda compusă. Cea mai însemnată invenţie a secolului al nouăsprezecelea este dobânda compusă.)

— Citat de numeroşi economişti, printre care şi Burton Malkiel în Princeton Spectator, mai 1977, şi pe numeroase site-uri web financiare de pe Internet. (Mulţumiri lui Steven Feldman pen-

5' tru indicarea variantei.)

Lucrul cel mai greu de înţeles este impozitul pe venit. (Variantă: Cel mai complicat lucru din lume este impozitul pe venit.)

Citat în Macmillan Book of Business and Economics Quotes, de M. Jackson (1984). Nu este dată nici o sursă.

Pregătirea unei declaraţii de venituri este mai complicată decât teoria relativităţii.

Dacă albinele dispar, omenirea mai are de trăit doar patru ani: fără albine, nu există polenizare, fără polenizare nu există plante, fără plante, nu există animale, iar fără animale nu există oameni.

Pe măsură ce creşte cercul luminos, şi circumferinţa întunericului se măreşte.

Astrologia este o ştiinţă în sine şi conţine un corp de cunoştinţe edificator. Am învăţat multe lucruri de la ea şi îi sunt foarte îndatorat. Datele geofizice pun în lumină influenţa stelelor şi a planetelor asupra vieţii pe pământ. De aceea astrologia este ca un elixir al vieţii pentru omenire.

Un exemplu excelent de citat fabricat de cineva şi atribuit lui Einstein, în scopul de a conferi credibilitate ideii. Cu toate acestea, numeroşi oameni mi-au cerut să-l confirm.

Practica ştiinţifică, în ansamblul ei, identifică adevăruri şi conduce la o înţelegere corectă a universului, însă ştiinţa ca exerciţiu efectiv este presărată cu greşeli şi rămăşiţe ale slăbiciunilor omeneşti.

Atâta vreme cât te rogi lui Dumnezeu ca să-i ceri ceva anume, nu eşti o fiinţă religioasă.

Fiecare dificultate ascunde în sânul ei o şansă.

Un truism care datează probabil cu mult înainte de Einstein.

Cel mai coborât nivel al cunoaşterii este „Ştiu”. Apoi, „Nu ştiu”, „Ştiu că nu ştiu”, „Nu ştiu că nu ştiu”.

Nivelurile inteligenţei sunt: „Isteţ, inteligent, strălucit, genial, simplu.”

Moartea înseamnă a nu mai putea asculta Mozart.

„Regulile de lucru” ale lui Einstein

1. În dezordine, găseşte simplitatea.
2. În dezacord, caută armonia.
3. În miezul greutăţilor, găseşte ocaziile favorabile.

Prima „regulă” este probabil o parafrazare a mai multor citate din Einstein, despre valoarea simplităţii. Am depistat originea celei de-a doua reguli la Horaţiu, poetul roman, care a spus-o sub forma Concordia discors (armonie în dezacord) în Epistolele sale, I, xii.19. Cea de-a reia regulă circulă probabil de foarte multă vreme.

ALŢII DESPRE EINSTEIN Odată cu trecerea în nefiinţă a doctorului Albert Einstein, lumea a pierdut unul dintre cele mai strălucite spirite ştiinţifice ale ei, rasa umană una dintre personalităţile cele mai influente şi cu cele mai înalte principii morale, iar poporul evreu unul dintre fiii săi cei mai credincioşi.

Samuel Belkin, preşedinte al universităţii Yeshiva, 1955. Citai în Cahn, Einstein, 121.

Spune-mi ce să fac dacă zice da. Am fost nevoit să-i ofer lui postul ăsta, pentru că era imposibil să n-o fac. Dar dacă acceptă, avem probleme.

David Ben Gurion către Yitzak Navon, după ce ambasadorul Israelului în Statele Unite, Abba Eban, a fost sfătuit să-i ofere preşedinţia Israelului lui Einstein, în noiembrie 1952. Citat în Holton şi Elkana, Albert Einstein: Historical and Cultural Perspec-'" tives, 295.

Mă gândesc de multă vreme câte. Legături. ne unesc pe noi doi. Ţie ţi-o datorez pe soţia mea, şi odată cu ea pe fiul meu şi pe nepotul meu; ţie îţi datorez slujba mea, şi odată cu asta calmul unui sanctuar. Precum şi securitatea financiară în vremuri de restrişte. Îţi datorez spiritul ştiinţific de sinteză, pe care nu l-aş fi putut dobândi niciodată fără o astfel de prietenie. În ce mă priveşte, am fost publicul tău în 1904 şi 1905. Ajutându-te să-ţi redactezi comunicările despre cuante, te-am lipsit de o parte din gloria ta.

Michele Besso către Einstein, 17 ianuarie 1928. Arhiva Einstein 7-l01. Citat în Jeremy Bernstein, „A Critic at Large”, New Yorker, I

27 februarie 1989. Einstein i-a făcut lui Besso cunoştinţă cu viitoarea lui soţie şi l-a recomandat pentru slujba pe care a deţinut-o multă vreme la biroul elveţian pentru brevete din Berna.

Atunci când ceva i se părea amuzant, clipea şiret din ochi şi râdea cu toată fiinţa lui. Avea simţul umorului.

Algernon Black, 1940. Arhiva Einstein 54-834.

Prin opera lui Albert Einstein orizonturile omenirii s-au lărgit nemăsurat şi în acelaşi timp imaginea noastră despre lume a dobândit o unitate şi o armonie la care înainte nici nu visasem. Fundalul unei asemenea înfăptuiri a fost pregătit de generaţiile precedente ale comunităţii mondiale a oamenilor de ştiinţă, iar consecinţele ei depline vor fi descoperite abia de generaţiilor următoare.

Fizicianul Niels Bohr. Citat în necrologul lui Einstein din New York Times, 19 aprilie 1955.

Memoria spiritului său nobil va rămâne pentru totdeauna un izvor nesecat de inspiraţie şi vigoare pentru toţi aceia dintre noi care au avut fericirea să-l cunoască personal.

Niels Bohr după moartea lui Einstein, 1955. Citat în Cahn, Einstein, 122.

Einstein ar fi fost oricum unul dintre cei mai mari teoreticieni ai fizicii din toate timpurile, chiar dacă nu ar fi scris nici măcar un rând despre relativitate.

Fizicianul şi prietenul său apropiat Max Born. Citat în Hoff-mann, Albert Einstein: Creator and Rebel, 7.

El ştia, la fel ca Socrate, că nu ştim nimic.

Max Born, după moartea lui Einstein. Citat în Clark, Einstein, 415.

Un simbol al vagabondului curajos şi generos, dar cu un suflet pur şi un spirit nobil.

Din revista britanică New Statesman, 1933.

Privea întotdeauna cu umor celebritatea sa şi făcea haz de propria persoană.

Prietenul de familie Thomas Bucky, prezentat în biografia lui Einstein realizată de A&E Television, VPI International, 1991.

A fost cu siguranţă un mare savant, dar a fost şi un pilon al conştiinţei omeneşti, într-un moment în care atâtea valori civilizatoare păreau să fie în cumpănă.

Pablo Casals către Cari Seelig. Citat în French, Einstein, 43. Arhiva Einstein 34-350.

Dintre personalităţile secolului douăzeci, la el se împletesc într-un grad excepţional acele însuşiri extrem de rafinate ale intelectului, intuiţiei şi imaginaţiei, care sunt rareori prezente într-un singur spirit, dar care, atunci când se manifestă laolaltă, îi fac pe oameni să afirme că acel spirit este un geniu. Era inevitabil ca geniul acesta să apară în câmpul ştiinţei, fiindcă civilizaţia secolului douăzeci este în primul rând şi mai ales tehnologică.

Whittiker Chambers, într-un articol de fond din publicaţia Time, 1 iulie 1946.

Pe mine mă aplaudă pentru că mă înţeleg cu toţii, iar pe tine te aplaudă pentru că nimeni nu te înţelege.

Actorul Charlie Chaplin, după premiera fimului Luminile oraşului, la Los Angeles, în ianuarie 1931, la care îl invitase pe Einstein. Vezi Folsing, Albert Einstein, 457.

Craniul său teşit pare neobişnuit de mare. Tenul său este de un măsliniu mat. Deasupra unei guri mari şi senzuale e aşezată o mustaţă neagră şi subţire. Nasul este uşor acvilin. Ochii săi căprui surprinzători răspândesc o lumină blândă şi intensă. Are o voce plină de farmec, precum vibrato-ul unui violoncel.

Studentul lui Einstein, Louis Chavan. Citat în Max Fliickiger, Albert Einstein în Bem (1972), 1l-l2.

l1;1

Contrastul dintre vocea blândă şi râsul său cristalin era uriaş. Ori de câte ori găsea o idee care i se părea amuzantă, sau auzea ceva care îi plăcea, izbucnea în hohote de râs care răsunau în toată casa. Eram prevenit în privinţa înfăţişării lui. Dar eram complet nepregătit pentru râsul ăsta zgomotos, plin de viaţă, prietenos, învăluitor.

Bernard Cohen. Citat într-un interviu cu Whitrow, în Whitrow, Einstein, 83.

Măreţia lui Einstein constă în faptul că ne-a arătat lumea într-o lumină mai autentică şi ne-a ajutat să înţelegem puţin mai limpede care e relaţia noastră cu universul înconjurător.

Fizicianul laureat al premiului Nobel Arthur Compton. Citat în Cahn, Einstein, 88.

Am putut să-i apreciez claritatea gândirii, amplitudinea cunoaşterii şi profunzimea înţelegerii. Ai toate motivele să-ţi pui în el cele mai mari speranţe şi să-l priveşti ca pe unul dintre teoreticienii de frunte ai viitorului.

Mărie Curie, într-o scrisoare către Pierre Weiss, 17 noiembrie 1911. Citat în Hoffmann, Albert Einstein: Creator and Rebel, 98-99.

Nu poţi să contempli fără uimire şi admiraţie o operă atât de profundă şi în acelaşi timp de o originalitate atât de mare, desăvârşită în doar câţiva ani.

Prinţul Louis de Broglie, secretar permanent al Academiei Franceze de Ştiinţe. Citat în Cahn, Einstein, 121.

Simpla ta prezenţă aici îmi subminează respectul din partea clasei.

Cuvinte spuse lui Einstein în clasa a şaptea de profesorul său Dr. Joseph Degenhart, care prezisese de asemenea că „nu va face nimic în viaţă”. Într-o ciornă a unei scrisori către Philipp Frank, 1940; vezi CPAE, Voi. 1, lxiii.

Contribuţiile pe care dr. Einstein le-a adus la cunoaşterea naturii de către om sunt inestimabile în clipa de faţă. Doar generaţiile viitoare vor avea competenţa necesară pentru a înţelege semnificaţia lor deplină.

Harold Dodds, preşedinte al Universităţii Princeton, 1955. Citat în Cahn, Einstein, 122.

Profesorul nu poartă niciodată şosete. Nici măcar când a fost invitat de domnul Roosevelt la Casa Alba n-a purtat şosete.

Secretara lui Einstein, Helen Dukas. Relatarea lui Philippe Hals-man în French, Einstein: A Centenary Volume, 27.

Einstein era înclinat să vorbească atât de des despre Dumnezeu, încât am fost tentat să bănuiesc că e un teolog deghizat.

Scriitorul Friedrich Durrenmatt. În Albert Einstein: Ein Vortrag, 12.

După o studiere atentă a plăcilor, sunt în măsură să spun că nu există nici o îndoială că ele confirmă predicţia lui Einstein. A fost obţinut un rezultat foarte precis, în virtutea căruia lumina e deviată conform legii gravitaţiei a lui Einstein.;

Astronomul britanic al Casei Regale, sir Frank Dyson, după 1 expediţia lui Eddington din mai 1919, care a confirmat teoria 0 generală a relativităţii a lui Einstein. Observatory 32 (1919), 391.

Dr. Einstein, omul de ştiinţă, şi Einstein evreul coexistă într-o armonie desăvârşită. Consideraţiile acestea, care se adaugă sentimentelor lui profunde faţă de dezastrul suferit de evreii din Europa., explică zelul pătimaş cu care a apărat şi a susţinut deşteptarea naţională a Israelului.

Abba Eban, ambasadorul Israelului în Statele Unite în anii '50. Citat în Cahn, Einstein, 92.

Aici suntem numai cei care te iubesc pe tine, nu doar scoarţa ta cerebrală.

Prietenul său apropiat Paul Ehrenfest. Într-o scrisoare către Einstein, 8 septembrie 1919.

Dumnezeu l-a dăruit cu atât de multe lucruri frumoase, încât îl găsesc minunat, chiar dacă viaţa alături de el e epuizantă şi dificilă în toate privinţele.

Elsa Einstein, cea de-a doua soţie a lui Einstein. Într-o scrisoare către Hermann Struck şi soţia sa, 1929. Citat în Folsing, Albert Einstein, 429.

Nu e ideal să fii soţia unui geniu. Viaţa ta nu-ţi aparţine. Pare să aparţină tuturor celorlalţi. Aproape fiecare minut din zi îl dăruiesc soţului meu, altfel spus publicului.

Elsa Einstein. Citată în necrologul ei din New York Times, 22 decembrie 1936, la două zile după moartea ei.

J A, soţul meu face asta pe spatele unui plic folosit! T, S Elsa Einstein, după ce un ghid de la Observatorul Mount Wil-son din California i-a explicat că uriaşul telescop este folosit, pentru a determina forma universului. Relatat de Bennett Cerf * în Try and Stop Me (New York: Simon and Schuster, 1944).

Probabil că singurul proiect la care a renunţat vreodată am fost eu. A încercat să-mi dea sfaturi, dar curând a descoperit că sunt prea încăpăţânat şi că nu face decât să-şi piardă vremea.

"j! Hans Albert Einstein, New York Times, 27 iulie 1973. Citat în Pais, Einstein Lived Here, 199.

/'Vil Era foarte îndrăgostit de natură. Nu se omora după munţii masivi, impresionanţi, ci îi plăceau peisajele domoale şi pitoreşti, care aduc linişte sufletească.

Hans Albert Einstein. Citat dintr-un interviu cu Bernard Ma-yes, în Whitrow, Einstein, 21.

Mi-a spus de multe ori că unul dintre cele mai importante lucruri din viaţa sa este muzica. Ori de câte ori are sentimentul că a ajuns într-o fundătură sau că munca lui cunoaşte un moment dificil, îşi găseşte refugiul în muzică, şi de regulă asta îi rezolvă toate problemele.

FSi s Obiceiurile sale când lucra erau destul de ciudate. Chiar şi atunci când era mult zgomot, el putea să se aşeze pe canapea, să ia un stilou şi o foaie de hârtie, cu o călimară de cerneală pusă pe spetează într-un echilibru precar, şi să se cufunde atât de adânc într-o problemă, încât zgomotul de fond ajungea mai degrabă să-l stimuleze decât să-l deranjeze.

Maja Einstein. CPAE, Voi. 1, lxiv.

Când erai cu el pe iaht, te frapa. Avea atâta naturaleţe şi forţă, pentru că era el însuşi o forţă a naturii. Naviga precum Odiseu.

Margot Einstein, 4 mai 1978. Dintx-un interviu cu J. Sayen, în Sayen, Einstein în America, 132.

Nimeni nu a contribuit atât de mult la enorma dezvoltare a cunoaşterii secolului douăzeci.

Declaraţie făcută de preşedintele Dwight D. Eisenhower după moartea lui Einstein. Citat în necrologul lui Einstein din New { York Times, 19 aprilie 1955.

Ţinând cont de prietenii săi radicali, acest birou nu recomandă angajarea doctorului Einstein în probleme de natură secretă, fără o investigare foarte atentă, căci pare puţin probabil ca un om cu pregătirea lui să fi putut deveni, într-un timp atât de scurt, un cetăţean american fidel.

Recomandare făcută de Federal Bureau of Investigation

(FBI), care nu fusese niciodată informat de scrisoarea trimisă < de Einstein preşedintelui Roosevelt, în care acesta îl avertiza

— Cu privire la posibilitatea ca germanii să construiască bomba.

Citat de Richard Schwartz în Isis 80 [1989], 28l-284.

Conversaţia lui Einstein era de multe ori o combinaţie de glume nevinovate şi de ironii fine, astfel încât unii nu se puteau hotărî dacă să râdă sau să se simtă jigniţi. O asemenea atitudine părea de multe ori incisiv critică, ba uneori chiar cinică.

Philipp Frank. În Frank, Einstein: His Life and Times, 77.

I El, care avusese întotdeauna ceva din aerul unui boem, începuse să ducă o viaţă mic-burgheză. Într-o casă cum au familiile ceva mai înstărite din Berlin. Când intrai. Descopereai că Einstein rămăsese un „străin” în acest mediu – un musafir boem într-un cămin burghez.

Ibid., 124.

E vesel, sigur pe sine şi amabil, şi înţelege tot atâta psihologie câtă fizică înţeleg eu, aşa că am avut o conversaţie plăcută.

Sigmund Freud, 1926, aflat într-o vizită la Berlin, unde l-a cu- ' noscut pe Einstein. Într-o scrisoare către S. Ferenczi, 2 ianuarie

1927, în The Collected Papers of Sigmund Freud, ed. Ernest Jones.

[Am încheiat de citit] aşa-zisa discuţie, anostă şi sterilă, cu Einstein.

Sigmund Freud către Max Eitington, 8 septembrie 1932, despre corespondenţa Freud-Einstein,publicată de Liga Naţiunilor în 1933 sub titlul De ce război? In ibid., 175.

Sigur că am ştiut dintotdeauna că mă admiraţi „doar din politeţe” şi că sunteţi convins de foarte puţine dintre afirmaţiile mele. Sper ca până veţi ajunge la vârsta mea să deveniţi unul dintre discipolii mei.

Sigmund Freud către Einstein, 3 mai 1936, ca răspuns la scrisoarea de felicitare primită de la Einstein cu ocazia celei de-a optzecea aniversări a lui Freud. În Letters of Sigmund Freud, ed. Ernst L. Freud (New York: Basic Books, 1960).

Scârţâitul lui Einstein la vioară seamănă cu al unui tăietor de lemne.

Comentariu făcut de violonistul profesionist Walter Friedrich., Citat în Herneck, Einstein Privat (Berlin, 1978), 129.

Sigur, acum bătrânul e de acord cu aproape orice.

| Cosmologul George Gamow. Cuvinte scrise.pe spatele unei scrisori primite de la Einstein în ziua de 4 august 1948, în care Einstein afirma că una dintre ideile lui Gamow este probabil corectă. În Reines, Cosmology, Fusion and Other Matters, 310.

— '. '-;-s 308 ':': '.,:';":;

Îi1

Omenirea şi-a pierdut cel mai bun fiu al ei, al cărui spirit a ajuns până la capătul universului şi al cărui suflet a fost plin de grija pentru pacea lumii şi pentru binele umanităţii, dar nu ca abstracţie, ci pentru binele oamenilor obişnuiţi din lumea întreagă.

Israel Goldstein, preşedintele American Jewish Congress. Citat în Cahn, Einstein, 122.

Cred că e vorba de sentimentul lui de evlavie.

Decanul Ernest Gordon de la capela Universităţii Princeton, atunci când a fost întrebat cum ar explica el combinaţia dintre intelectul magnific al lui Einstein şi aparenta lui simplitate. Citat de Richards, „Reminiscences", în Einstein as I Knew Him.

Un om care se distinge prin dorinţa, dacă e posibil, de a se da deoparte, şi e totuşi îmboldit de forţa inconfundabilă a geniului, care nu-i lasă o clipă de răgaz celui pe care îl stăpâneşte.

Lordul Haldane. Citat în The Times (Londra), 14 iunie 1921.

Einstein a stârnit o revoluţie în gândire mai importantă chiar decât Copernic, Galileo sau însuşi Newton.

Lordul Haldane. Citat în Cahn, Einstein, 10.

Cineva mi-a spus că fiecare ecuaţie pe care o voi include în carte îi va înjumătăţi vânzările. Prin urmare am făcut aşa încât să nu am nici o ecuaţie. In cele din urmă, însă, am pus o ecuaţie, celebra ecuaţie a lui Einstein, E-mc2. Sper că asta nu-i va speria pe jumătate din potenţialii mei cititori.

Stephen Hawking, A Brief History of Time (Londra: Bantam, 1988), vi.

Încă nu a fost spânzurat.

Titlul inscripţionat de regimul lui Hitler sub fotografia lui EinHs stein, în registrul său oficial cu fotografiile „duşmanilor statu-'s' lui", 1933. Pe capul lui se pusese o recompensă de 20 000 de mărci. Vezi Sayen, Einstein în America, 17.

I X'.

I!'!

Esenţa profunzimii lui Einstein stă în simplitatea lui; iar esenţa ştiinţei lui în arta lui – simţul lui fenomenal pentru frumos.

Banesh Hoffmann. În Hoffmann, Albert Einstein: Creator and Rebel, 3.

Când devenea evident lucrul ăsta [că nu putem rezolva o problemă], Einstein se ridica liniştit şi spunea în engleza lui caraghioasă: „I vili a little t'ink." Spunând asta, mergea înainte şi înapoi, sau în cerc, răsucind tot timpul pe deget o şuviţă din părul lui lung şi cărunt.

Banesh Hoffmann. Amintire citată în Whitrow, Einstein, 75.

A fost unul dintre cei mai importanţi oameni de ştiinţă pe care i-a avut vreodată omenirea, şi cu toate astea, dacă ar trebui să exprim într-un singur cuvânt ce era esenţial la Albert Einstein, aş alege simplitatea.

Banesh Hoffmann, cuvintele de deschidere din „Prietenul meu, Albert Einstein", Reader's Digest, ianuarie 1968.

„Marele Relativ"1

Nume dat lui Einstein de către indienii Hopi, cu ocazia vizitei sale la Marele Canion din Statele Unite, 28 februarie 1931, la întoarcerea cu trenul din California la New York. Fapt relatat în biografia lui Einstein difuzată de A&E Television, VPI Interna-tional, 1991. Povestit de asemenea de Folsing, Albert Einstein, 640.

Când timpul trece Ziua şi vremea ce-o trăim Ne dau motive să ne temem, Viteza, noua invenţiune, Lucruri precum a patra dimensiune.

tm

1 Joc de cuvinte intraductibil: în orig., the „Great Relative", în engl. relative însemnând şi „relativ" (de la teoria relativităţii), dar şi „rudă". (Ni.)

Desen de Ben Shahn, artist din New Jersey, 1953. (Prin amabilitatea lui Susan Merians, Princeton.)

I

* Şi de plictis privim cu ironie „'„ A domnului Einstein teorie. Să coborâm puţin şi pe pământ, Cu calm, scăpăm de tensiune.

Orice progrese-ar face, Orice s-ar demonstra, Adevărurile simple ale vieţii Ei nu le pot îndepărta.

Dar ţine minte doar atât:

Sărutu-i doar sărut, suspinu-i doar suspin, Ce e vital reiese Când timpul trece.

Din cântecul „As Time Goes By" de Herman Hupfeld, devenit celebru datorită serialului britanic de televiziune cu acelaşi titlu, având-o în rolul principal pe Judi Dench, şi a filmului Casablanca (1942). Primele trei versuri, care se referă la Einstein, erau practic necunoscute. Mulţumiri lui M. William Krasilov-sky, administrator al moştenirii lui Hupfeld, pentru că mi-a oferit această informaţie.

Einstein s-a ocupat de soţia lui cu cea mai mare grijă şi înţelegere, însă în atmosfera asta de moarte iminentă, Einstein a rămas senin şi a continuat să lucreze.

Leopold Infeld, despre felul în care a suportat Einstein boala incurabilă de inimă şi de rinichi a soţiei sale, Elsa. În Infeld, The Quest, 282.

Strălucirea lui Einstein stă în imaginaţia sa colosală, în incredibila sa încăpăţânare cu care îşi urmăreşte ideile.

Ibid.,208.

Pentru Einstein, viaţa e un spectacol interesant pe care îl priveşte cu un interes abia perceptibil, fără să se lase vreodată zguduit de sentimente dramatice, precum pasiunea sau Ura. Marea intensitate a gândirii lui Einstein e îndreptată în afară, către lumea fenomenelor.

Leopold Infeld. În Infeld, Einstein, 123.

Dacă Einstein ar intra în cameră la o petrecere şi ţi-ar fi prezentat drept „domnul Einstein", fără să ştii nimic despre el, tot ai fi fascinat de strălucirea ochilor săi, de timiditatea şi gentileţea sa, de minunatul său simţ al umorului, de faptul că poate transforma platitudinile în înţelepciune. Simţi că în faţa ta se află un om care gândeşte liber. Crede ce-i spui pentru că e binevoitor, pentru că vrea să fie binevoitor şi pentru că e mult mai uşor să te creadă decât să nu te creadă.

Ibid., 128.

Unul dintre colegii mei de la Princeton m-a întrebat: „Dacă lui Einstein nu-i place celebritatea şi ar vrea să aibă mai multă intimitate, de ce. Poartă părul lung, o jachetă caraghioasă de piele, nu poartă şosete, bretele şi nici cravată?” Răspunsul e simplu. El vrea să-şi limiteze nevoile şi, în virtutea acestei limitări, să-şi sporească libertatea. Suntem sclavii a milioane de lucruri. Einstein a încercat să le reducă la un minimum absolut. Părul lung elimină nevoia de frizer. Fără şosete se poate trăi. Jacheta de piele rezolvă problema sa-courilor pentru mai mulţi ani.

În Leopold Infeld, Quest (New York: Chelsea, 1980), 293.

Este oare E=mc2 o ecuaţie sexuată? Poate că da. Să pornim de la ipoteza că este, atâta vreme cât ea privilegiază viteza luminii în raport cu alte viteze de care avem o nevoie vitală. Posibila natură sexuată a ecuaţiei cred că ţine nu atât de folosirea ei la armele nucleare, cât de faptul că privilegiază ceea ce se deplasează mai repede.

Dintr-un articol scris de feminista Luce Irigaray, „Este subiectul ştiinţei sexuat?” Hypatia: A Journal of Feminist Philosophy 2, nr. 3 (1987), 65-87. Citat în Francis Wheen, How Mumbo-Jum-„j bo Conquered the World: A Short History of Modern Delusions (Londra: Fourth Estate, 2004), 88.

Atenţia lui Einstein era în cu totul altă parte decât la spa-ghetele pe care le mâneam.

Fizicianul rus A. R Joffe, după o discuţie la cină despre preocupările lor, în apartamentul din Berlin al lui Einstein. Povestit în Die Wahrheit (Berlin), 15-l6 martie 1969.

Einstein avea foarte puţine hobby-uri. Unul era să rezolve enigme, şi avea cele mai uimitoare jocuri din lumea întreagă. l-am adus celebra cruce chinezească, unul dintre jocurile cele mai dificile. L-a rezolvat în trei minute.

— L Prietena sa Alice Kahler, citată în Princeton Recollector (1985), 7. Vezi Roboz Einstein, Hans Albert Einstein, 38.

Cu tot intelectul lui fenomenal, e totuşi o fiinţă naivă şi în acelaşi timp spontană.

Prietenul său Erich Kahler, 1954. Arhiva Einstein 38-729. L Am încă în faţa ochilor. Figura ta veselă şi radioasă! [Veselia asta copilărească] mi se pare un simbol perfect al influenţei durabile pe care o vei exercita fără îndoială asupra vieţii ştiinţifice de aici.

§ De la Heike Kamerlingh Onnes, 8 februarie 1920. CPAE, Voi. 4 9, Doc. 304.

Mai bine fii atent, te-am avertizat Albert spune că E e egal cu m c pătrat.;\par Din cântecul „Einstein A-go-go”, al grupului pop Landscape;

E un eveniment la fel de important cum ar fi transferul Vaticanului de la Roma în Lumea Nouă. S-a mutat acest papă al fizicii, iar acum Statele Unite vor deveni centrul ştiinţelor naturii.

Paul Langevin, despre mutarea lui Einstein în America. Citat în Pais, A Tale oftwo Continents, 227.

Oricine a avut plăcerea să-l cunoască îndeaproape pe Einstein ştie că nimeni nu respectă mai mult decât el proprietatea intelectuală a altora, că modestia lui personală şi dispreţul pentru publicitate sunt fără egal.

Max von Laue, Walther Nernst şi Heinrich Rubens, într-o declaraţie comună în sprijinul lui Einstein, dată pe când antisemitismul şi antirelativismul începuseră să se răspândească printre fizicienii din Germania. Tăgliche Rundschau, 26 august 1920.

T Aici [în Anglia] nu se discută decât despre Einstein, iar dacă ar sosi acum, cred că ar fi întâmpinat ca un general victorios. Faptul că o teorie germană a fost confirmată de englezi sporeşte şansele unei colaborări între aceste naţiuni cu preocupări ştiinţifice, după cum se poate vedea din ce în ce mai limpede. Prin urmare, Einstein a făcut un serviciu inestimabil omenirii, asta lăsând la o parte înalta valoare ştiinţifică a ingenioasei sale teorii.

Robert Lawson, care a tradus ediţia britanică a lucrării Semnificaţia relativităţii (1922), cea 29 noiembrie 1919, cu ocazia confirmării teoriei generale a relativităţii. Lawson a fost de asemenea lector de fizică la Universitatea din Sheffield.

Fizica evreiască poate fi caracterizată cel mai bine şi mai just evocând activitatea celui care este probabil cel mai de seamă reprezentant al ei, evreul pur sânge Albert Einstein. Se presupunea că teoria relativităţii va revoluţiona întreaga fizică, însă când a fost confruntată cu realitatea s-a dovedit neîntemeiată, în comparaţie cu dorinţa fermă şi neobosită de a găsi adevărul a omului de ştiinţă arian, evreii sunt în mare măsură lipsiţi de orice capacitate de a înţelege adevărul.

Fizicianul german, laureat al premiului Nobel în 1905, Philip Lenard, în cartea sa Fizica germană (Miinchen: Lehmann's Ver-lag, 1936). La începutul secolului, Lenard şi Einstein nutriseră un mare respect reciproc, însă apoi au intrat în conflict în privinţa teoriei generale a relativităţii. Experimentele lui Lenard asupra efectului fotoelectric l-au condus pe Einstein la ipoteza cuantei de lumină.

L'i'i!

Odată cu Albert Einstein a murit un om care a reabilitat onoarea omenirii şi al cărui nume nu va fi niciodată uitat.

— L Thomas Mann, „La moartea lui Albert Einstein”, în Autobio-4; graphisches (Frankfurt am Main: Fischer Biicherei, 1968).

A fost interesant să-i văd împreună – Tagore, poetul cu spirit de cugetător, şi Einstein, cugetătorul cu spirit de, poet. Părea că două planete stau de vorbă.

Jurnalistul Dmitri Marianoff, soţul lui Margot Einstein, pentru New York Times, din observaţiile sale legate de o conversaţie «- între Einstein şi poetul, muzicianul şi misticul indian Rabindra-jj nath Tagore, 14 iulie 1930. Vezi Tagore, „Farewell to the West”

—l931), 294-295; idem, The Religion ofman (New York: Macmillan, 1931), Apendice 2,221.225.

În clipa de faţă soţul meu este la Salzburg, la o întâlnire a savanţilor germani, unde va ţine o prelegere. Aparţine acum cercului celor mai

prestigioşi fizicieni de origine germană. Sunt foarte fericită pentru succesul lui, pe care îl merită cu adevărat.

Mileva Einstein-Marid către Helene Savid, 3 septembrie 1909. În Roboz Einstein, Hans-Albert Einstein, 95.

Albert e acum un fizician foarte cunoscut şi respectat în lumea fizicii. S-a dedicat cu trup şi suflet fizicii şi am impresia că îi mai rămâne prea puţin timp sau deloc pentru familia lui.

Ibid., 12 martie 1913, 96. '

T Oricine îi sfătuieşte pe americani să păstreze secrete informaţiile pe care le-ar putea deţine despre spioni şi sabotori este la rândul lui un duşman al Americii., Senatorul Joseph Mccarthy, despre pledoaria lui Einstein în) favoarea refuzului de a depune mărturie pentru audierile de la House Un-American Activities Committee. New York Times, 14 iunie 1953.

Comis-voiajorii noştri ne spun că publicul ignoră cu desăvârşire semnificaţia relativităţii. Foarte mulţi oameni par să creadă că această carte se ocupă de relaţiile dintre sexe.

Din partea editurii Methuen, Anglia, către Robert Lawson, traducătorul lui Einstein, februarie 1920. Vezi CPAE, Voi. 9, Doc. 326.

Pregătirea matematică a tânărului fizician Albert Einstein nu este prea solidă, lucru pe care îl pot afirma cu îndreptăţire din moment ce a căpătat-o de la mine, cu multă vreme în urmă, la Ziirich.

Hermann Minkowski, citat pe Internet, www-gap. Dcs. St-and-a-c-uk/ ~histoiy/Quotations/Minkowski.html (De regulă nu am încredere în citările nedocumentate de pe Internet, dar sper că aceasta este corectă pentru că îmi place.)

Purta pulovărul lui obişnuit, pantaloni largi şi papuci. Ce m-a frapat pe când se apropia de uşa de la intrare a fost faptul că nu părea să păşească, ci aluneca într-un fel de dans involuntar. Iată-l, strălucitor, cu privire tristă, cu cascade de păr alb, cu un zâmbet de bun venit pe chip şi o strângere de mână hotărâtă.

Din „Conversaţii cu Einstein”, a antropologului Ashley Mon-tagu, Science Digest, iulie 1985.

Marele savant al vremurilor noastre era cu adevărat un căutător al adevărului, care n-a făcut compromisuri cu răul sau cu minciuna.

Jawaharlal Nehru, prim-ministru al Indiei, 1955.

Atunci când le-a oferit editorilor ultima sa lucrare importantă, el i-a prevenit că numai douăsprezece persoane din lume vor fi în stare s-o înţeleagă, însă editorii şi-au asumat riscul.

Această ştire falsă dată de un reporter de la New York Times, 10 noiembrie 1919, privind teoria generală a relativităţii, s-a încetăţenit în mitologia Einstein. Pe 3 decembrie 1919, un alt reporter de la Nerv York Times a întrebat dacă această declaraţie M'-î e adevărată, la care „doctorul a râs bine dispus”. Vezi Folsing, ft, Albert Einstein, 447,451.

Ne vine în minte cea mai spectaculoasă dovadă a teoriei relativităţii a lui Einstein, care oferă cheia uriaşului tezaur de energie dinăuntrul atomului.

New York Times, 7 august 1945, despre bomba atomică.

Omul acesta a schimbat perspectiva asupra lumii aşa cum numai Newton şi Darwin au mai făcut-o.

În New York Times, după moartea lui Einstein, 1955. Citat în Cahn, Einstein, 120.

„Pentru contribuţiile sale unice în domeniul fizicii teoretice şi în special pentru descoperirea efectului fotoelectric.”

Comitetul Nobel, comunicare oficială în legătură cu premiul Nobel pentru fizică, 1921. Observaţi că nu se face nici o referire la teoria relativităţii, care la vremea respectivă era încă o chestiune controversată. Einstein a fost nominalizat la premiul Nobel în fiecare an între 1910 şi 1918, cu excepţia anilor 1911 şi 1915. Vezi Pais, Subtle îs the Lord, 505; vezi de asemenea „Despre premiul Nobel” în secţiunea următoare.

Merge tipitil, de parcă s-ar teme să nu sperie adevărul şi să-l pună pe fugă.

Caricaturistul japonez Ippei Okamoto, despre vizita lui Einstein în Japonia, noiembrie 1922. Vezi manuscrisul „Vizita lui Einstein din 1922 în Japonia”, în Arhiva Einstein 36-409.

Nu e prea devreme pentru a începe să risipim norii mitului, ca să vedem măreţele culmi pe care le ascund aceşti nori. Ca întotdeauna, mitul are farmecul lui, dar adevărul e mult mai frumos.

Robert Oppenheimer despre Einstein, 1965. Citat în Los Ange-les Times, editorial, 14 martie 1979, cu ocazia centenarului naşterii lui Einstein.

Ştii' tvA ura/i iU sb HĄii0Câ5'i Era aproape complet lipsit de sofisticărie şi mondenitate. Avea întotdeauna un fel de puritate intensă, copilăroasă şi extrem de încăpăţânată în acelaşi timp.

Robert Oppenheimer. În „Despre Albert Einstein”, New York Review ofbooks, 17 martie 1966.

A fost una dintre cele mai mari personalităţi ale tuturor timpurilor. Pentru toţi savanţii şi pentru cei mai mulţi oameni, e o zi de doliu.

Robert Oppenheimer după moartea lui Einstein. Citat în Cahn, Einstein, 120.

Reacţiona cu un hohot de râs formidabil. Semăna cu urletul unei foci. Era un râs fericit. Din acel moment, am început să reţin câte o istorioară amuzantă pentru următoarea noastră întâlnire, numai ca să aud râsul lui Einstein.

Abraham Pais. Citat în Bernstein, Einstein, 77.

Ce a spus Einstein nu era chiar aşa stupid.

Fizicianul, viitor laureat al premiului Nobel, Wolfgang Pauli, pe când era student, după ce a ascultat o prelegere de-a lui Eini' stein, mai în vârstă cu douăzeci de ani decât el. Citat în Ehlers, ţ Liebes Hertz! 47.

Nu-i voi uita niciodată discursul. Era ca un rege care a abdicat şi mă instalează pe mine ca succesor al său.

Wolfgang Pauli, evocând discursul lui Einstein ţinut la dineul dat în onoarea lui Pauli, după ce acesta a primit premiul Nobel. Einstein a afirmat că este la sfârşitul carierei şi că acum e rândul lui Pauli să continue căutarea unei teorii unificate a câm-; pului. Citat în Armain Hermann, „Einstein und die

Osterrei-! Cher”, Plus Lucis, februarie 1995,20-21.,g, " Doctore cu păr stufos V Spune-ne că nu eşti Roş.!

Spune-ne că nu haleşti Capitalişti, de-i întâlneşti.

I! Ii i Că nu e adevărat Că şi pe fiii lor i-ai mâncat. Spune că nu eşti, haide spune-ndat Doar un Troţki-n spaţiul curbat.

Versuri scrise de cunoscutul ziarist H. I. Phillips în timpul perioadei Mccarthy, ironizând opoziţia anticomunistă faţă de primirea lui Einstein în Statele Unite cu două decenii în urmă. Citat de Norman F. Stanley în Physics Today, noiembrie 1995,118.

Vă aflaţi de multă vreme în mijlocul nostru ca un reper foarte apropiat şi personal al celor mai înalte aspiraţii ale noastre; vă suntem deosebit de recunoscători pentru influenţa aceasta prietenoasă şi omniprezentă.

Dintr-o scrisoare primită la cea de-a şaptezeci şi cincea aniversare din partea Departamentului de Fizică de la Universitatea Princeton, semnată Robert Dicke, Eugene Wigner, John Wheeler, Valentin Bargmann, Arthur Wightman, George Reynolds, Frank Shoemaker, Eric Rogers, Sam Treiman şi alţii, 12 martie 1954. Einstein Archive 30-l242.

Depăşeşte ca îndrăzneală orice s-a descoperit până acum în ştiinţele naturale speculative, în teoria cunoaşterii filosofice. Geometria euclidiană e joacă de copil în comparaţie cu asta.

Max Planck despre definiţia dată de Einstein timpului, într-o prelegere ţinută la Universitatea Columbia, primăvara anului 1909 (publicată la Leipzig, 1910), 117ff.

Chiar dacă în problemele politice ne desparte o prăpastie, sunt absolut sigur că în secolele ce vor veni Einstein va fi considerat unul dintre aştrii cei mai strălucitori care au luminat vreodată asupra academiei noastre.

Max Planck către Heinrich von Ficker, 31 martie 1933, despre demisia lui Einstein din Academia Prusacă de Ştiinţe. Citat în Christa Kirsten şi H.-J. Treder, Albert Einstein în Berlin, 1913-l933 (Berlin, 1979).

I Einstein iubea femeile, şi cu cât erau mai simple, mai drăguţe şi mai nesofisticate, cu atât le plăcea mai mult.

Peter Plesch, citându-l pe tatăl său, Janos. În Highfield şi Carter, The Private Lives of Albert Einstein, 206.

Ce trebuie să admirăm mai mult la el este uşurinţa cu care se adaptează la noi concepte şi faptul că ştie să tragă concluzii din fiecare.

Henri Poincare", 1911. Citat în Hoffmann, Albert Einstein: Creator and Rebel, 99.

A dispărut un mare revoluţionar al ştiinţelor naturii.

Pravda, Moscova, după moartea lui Einstein. Citat în Cahn, Einstein, 121.

În loc să ne aducem tinerii acasă, agitatorul acesta venetic ar vrea să ne mai lansăm într-un alt război european, ca să contribuim la răspândirea comunismului în toată lumea. E vremea ca poporul american să se deştepte în ce-l priveşte pe Einstein. După părerea mea, el violează legea şi ar trebui urmărit în justiţie. Fac apel la Ministerul Justiţiei pentru a-l opri pe acest Einstein.

Congresmanul John Rankin (D-Miss.), Congressional Record-House, 25 octombrie 1945. Facsimil retipărit în Cahn, Einstein, 101. Einstein trimisese Congresului o scrisoare în care solicita bani pen-!; tru Comitetul American pentru Libertate în Spania, în vederea ruperii relaţiilor cu Spania lui Franco, scrisoare pe care Rankin şi alţii au considerat-o un complot comunist.

Mi-ar fi fost greu să-i sugerez să se aranjeze pentru fotografie, dar de câteva ori am încercat pe furiş să-i pieptăn părul pe după urechi – ca din întâmplare – în vreme ce aranjam reflectoarele în spatele podoabei lui capilare. Însă şuviţa rebelă aluneca mereu, încăpăţânată. M-am resemnat în privinţa părului, dar picioarele lui continuau să mă deranjeze. Profesorul Einstein purta rareori şosete. Deşi am încercat să-l Fotografiez întotdeauna de la genunchi sau de la talie în sus, era greu să-mi iau privirea de la gleznele acelea goale.

Fotograful de la Princeton, Alan Richards, care fusese chemat să-i facă lui Einstein o fotografie oficială cu ocazia zilei de naştere. Vezi Richards, „Amintiri”, în Einstein as I Knew Him.

Odată, când o companie i-a expediat un onorariu foarte substanţial, a folosit cecul ca semn de carte, iar apoi a pierdut cartea.

Ibid.

Îşi simplifica viaţa ca să-şi poată petrece timpul în mod înţelept. Aceeaşi atitudine degajată îi permitea să se adreseze direct, fără amabilitate şi respect prefăcute, oricărui om pe care-l întâlnea, copil sau adult, ignorând aparenţele.

Ibid.

Einstein, un geniu al ştiinţei, e slab, nehotărât şi contradictoriu în afara domeniului său. Opiniile sale mereu schimbătoare şi. Acţiunile sale schimbătoare sunt mai rele decât împotrivirea fermă a unui duşman declarat.

Pacifistul Romain Rolland, notiţă din jurnal, septembrie 1933.; Citat în Nathan şi Norden, Einstein on Peace, 233. A Lui Einstein, freză şi vioară, Cea de pe urmă plecăciune. Y,

(Doar doi îl înţeleg pe-acest Pământ: El însuşi. Şi Dumnezeu din când în când.

Odă scrisă de Jack Rossetter. Trimisă de un cititor din India.

Într-o epocă în care fizica a dat naştere unui mare număr de personalităţi şi unei diversităţi uluitoare de fapte şi teorii noi, Einstein deţine supremaţia prin amploarea, profunzimea şi multilateralitatea construcţiilor sale.

Bertrand Russell, cea 1928, într-un articol nepublicat din Arhiva Russell, Universitatea Mcmaster, Hamilton, Ontario, Ca-: nada. Arhiva Einstein 33-l54.

Einstein a fost indiscutabil unul dintre spiritele cele mai remarcabile ale timpului nostru. Avea, într-un grad înalt, acea simplitate tipică marilor savanţi – o simplitate provenind dintr-o dorinţă francă de a şti şi de a înţelege lucruri absolut impersonale.

Bertrand Russell. În The New Leader, 30 mai 1955.

A dezvăluit misterul gravitaţiei care, de la Newton încoace, părea de neînţeles.

Bertrand Russell. Citat în Whitrow, Einstein, 22.

Dintre toate persoanele publice pe care le-am cunoscut, Einstein a fost cel care mi-a trezit cea mai sinceră admiraţie. Einstein nu era doar un mare om de ştiinţă, era un mare om. A militat pentru pace într-o lume care se îndrepta spre război. A rămas întreg la minte într-o lume nebună, şi liberal într-o lume de fanatici.

Ibid., 90.

Un elev, pe nume Einstein, a interpretat strălucit şi cu mare sensibilitate un adagio dintr-o sonată de Beethoven.

Inspectorul muzical J. Ryffel de la şcoala cantonală Aargau, evaluând rezultatul lui Einstein la o examinare muzicală la sfârşit de an şcolar, cea 31 martie 1896.

Pentru numele lui Dumnezeu, Albert, nu ştii să numeri?

Pianistul Arthur Schnabel, după ce Einstein îşi făcuse de mai multe ori greşit intrarea la o repetiţie a cvartetului din vila Men-delssohn de la Berlin, în anii '20. Evocat de Mike Lipskin şi citat de Herb Caen în San Francisco Chronicle, 3 februarie 1996.

Chiar dacă nu ne scriem, minţile noastre comunică; reacţionăm la fel în momentele acestea teribile şi tremurăm împreună pentru viitorul omenirii. Mă bucur că avem acelaşi prenume.

Albert Schweitzer. Într-o scrisoare către Einstein, 20 februarie 1955. Arhiva Einstein 33-236.

Einstein '?N; ^.:y(,Ar!:r Un omuleţ fricos era, Cu creta-n mână, stând la tablă; Şi milioane stupefia, *';

Căci nu puteau să înţeleagă. El spunea: „E egal mc pătrat:

Voi dovedi că este adevărat." /, Ai, Sigur, o vei demonstra, fiinţă minunată, Dar ne va creşte bunăstarea? Spori-va a vieţii durată?

Ni se va înmulţi mâncarea? Va fi pace între naţii Dacă vom studia ecuaţii? Şi mulţumiri îţi datorăm J'

Pentru un adevăr prea mare;:%

Insă în fond ce ai făcut Să aduci lumii alinare? Ca tine-o mie nu-s mai sus '

De un Isus.

Poetul Robert Service, care probabil nu era la curent cu actele umanitare ale lui Einstein. Din Later Collected Verse (New York: Dodd, Mead, 1965). (Cu permisiunea Estate of Robert Service.)

Un far strălucitor al spiritului uman, străpungând cu razele sale întunericul necunoscutului, s-a stins pe neaşteptate. Lumea a pierdut cel dintâi geniu al ei, iar poporul evreu cel mai ilustru fiu al actualei generaţii.

Moishe Sharrett, prim-ministru al Israelului, 1955. Citat în Cahn, Einstein, 120.

Eşti singurul fel de om a cărui existenţă dă mari speranţe în lumea asta jalnică.

George Bernard Shaw, într-o carte poştală datată 2 decembrie 1924. Arhiva Einstein 33-242.

T Spune-i lui Einstein că am zis că dovada cea mai convingătoare pentru admiraţia ce-i port este că portretul lui e singurul [dintre portretele celebrităţilor] pentru care am plătit.

George Bernard Shaw. Evocat de Archibald Henderson în Dur-ham Morning Herald, 21 august 1955. Arhiva Einstein 33-257. Răspunsul lui Einstein: „E cât se poate de tipic pentru Bernard Shaw, care a declarat că banii sunt cel mai important lucru din lume.”

Ptolemeu a creat un univers care a durat 1400 de ani. Newton a creat şi el un univers, care a durat 300 de ani. Acum Einstein a creat şi el un univers, dar nu vă pot spune cât va dura.

George Bernard Shaw, la un banchet în Anglia în onoarea lui Einstein. Citat în Cassidy, Einstein and Our World, 1. Prezentat de asemenea în biografia Nova a lui Einstein, 1979. O altă ':' versiune există în Shaw, „An Appreciation”, din Einstein, Cosmic Religion, 32-33, 38: „Numai trei [oameni] au creat universuri. Newton a făcut un univers care a durat 300 de ani. Einstein a făcut şi el un univers, despre care presupun că vreţi să vă spun că va dura la infinit, însă nu ştiu cât va rezista. Mă încântă noul univers creat de Einstein.”

Religia lui cosmică n-are decât o singură problemă: are o literă în plus – litera s.

Episcopul Fulton J. Sheen. Citat în Clark, Einstein, 517. Chiar dacă Sheen pare să fi dezaprobat ideile sale religioase, Einstein îl admira totuşi. Vezi Fantova, „Conversaţii cu Einstein”, 13 decembrie 1953, unde îl laudă pe Sheen.

Ceea ce m-a surprins a fost fizicul lui. Venise de pe barcă şi nu purta decât o pereche de pantaloni scurţi. Avea un corp puternic, foarte musculos; începuse să pună grăsime în jurul taliei şi pe braţe, mai degrabă ca un fotbalist de vârstă mijlocie, însă era un bărbat foarte solid.

CP. Snow, despre vizita lui din 1937 acasă la Einstein. Citat de Richard Rhodes, The Making of the Atom Bomb (New York: Touchstone Books, 1995).

După mine, e de departe cea mai strălucită minte a secolului acesta, şi mai mult ca sigur cea mai ilustră personificaRe a trăirii morale. A fost în multe privinţe diferit de restul speciei.

CP. Snow. În „Conversaţii cu Einstein”, citat în French, Ein-Y,. Stein: A Centenary Volume, 193.

L-am iubit şi l-am admirat profund pentru bunătatea lui simplă, pentru geniul său intelectual şi pentru curajul moral invincibil. Spre deosebire de şovăiala lamentabilă care îi caracterizează pe cei mai mulţi dintre aşa-zişii intelectuali, el a luptat fără preget împotriva nedreptăţilor şi a răului. Va supravieţui în amintirea generaţiilor viitoare nu doar ca un geniu ştiinţific de excepţie, ci şi ca un simbol al măreţiei morale.

Prietenul său de o viaţă Maurice Solovine, în introducerea la Letters to Solovine. Citat în Abraham Pais, „Albert Einstein as Philosopher and Natural Scientist”, 1956.

Era sionist mai degrabă pe temeiuri general umanitare decât naţionaliste. Credea că sionismul era singura cale prin care ar putea fi

rezolvată problema evreilor în Europa. Nu s-a declarat niciodată în favoarea naţionalismului agresiv, ci era de părere că o patrie evreiască în Palestina este esenţială pentru a-i salva pe evreii rămaşi din Europa. După înfiinţarea statului Israel, a declarat că într-un fel e mulţumit că nu se află acolo ca să fie implicat în abaterile de la atitudinea morală superioară pe care le depistase.

Ernst Straus. Citat în Whitrow, Einstein, 87-88.

N-aş putea să-mi imaginez ştiinţa fără el. Spiritul său e omniprezent. Face parte din modul meu de a gândi şi de a privi lumea.

Albert Szent-Gyorgy, laureat Nobel pentru medicină şi fiziologie. Citat în Cahn, Einstein, 122.

Claia de păr cărunt, ochii lui arzători, atitudinea lui călduroasă m-au mişcat, alături de umanismul acestui om care a abordat atât de abstract legile geometriei şi matematicii.

Nu există nimic pretenţios la el – nici o răceală intelectuală. Părea să fie un om care preţuieşte relaţiile umane, şi a arătat faţă de mine un real interes şi multă înţelegere.

Poetul, muzicianul, artistul şi misticul Rabindranath Tagore,:<; după întâlnirea sa cu Einstein din Germania, în 1930. Citat în i' «i New York Times, 20 august 2001.

Nimeni din fotbal n-ar trebui să fie numit geniu. Geniu este un tip ca Norman Einstein.

Comentatorul sportiv şi fostul jucător Joe Theisman. Citat în -i The Book oftruly Stupid Sports Quotes (New York: Harpercol-l lins, 1996).

Una dintre cele mai mari – dacă nu cea mai mare – dintre toate realizările din istoria gândirii omeneşti.

Joseph John Thomson, descoperitorul electronului, referindu-se la studiile lui Einstein asupra relativităţii generale, 1919. Ci-8' tat în Hoffmann, Albert Einstein: Creator and Rebel, 132.

Cel mai mare gânditor al secolului, un imigrant care a fugit de oprimare către libertate, un idealist politic, el întruchipează cel mai bine ceea ce istoricii vor considera semnificativ pentru secolul douăzeci. Ca filosof care a crezut atât în ştiinţă, cât şi în frumuseţea lucrării lui Dumnezeu, el personifică moştenirea lăsată secolului următor.

Revista Time, explicând alegerea lui Einstein ca Personalitate a Secolului Douăzeci, 3 ianuarie 2000.

T Avea genul acela de frumuseţe masculină care, mai ales la începutul secolului, provoca multă tulburare.

Citat de Antonina Vallentin, Le Drame d'Albert Einstein (Paris, 1954) şi Das Drama Albert Einsteins (Stuttgart, 1955), 9.

[Einstein] acţiona asupra femeilor ca un magnet asupra piliturii de fier.

Konrad Wachsmann, arhitectul casei lui Einstein din Caputh. Citat în Griining, Ein Hausfiir Albert Einstein, 158.

Pe durata traversării noastre, Einstein mi-a explicat zi de zi teoria lui, aşa că în momentul în care am ajuns la capătul călătoriei eram pe deplin convins că a înţeles-o.

Chaim Weizmann, primăvara anului 1921, după ce îl însoţise 1, pe Einstein în Statele Unite la bordul vasului Rotterdam, din partea delegaţiei sioniste. Citat în Seelig, Albert Einstein und die Schweiz, 82.

[Einstein] devine ca o primadonă care începe să-şi piardă vocea.

Chaim Weizmann, 1933, ca răspuns la cererea lui Einstein privind anumite reforme la Universitatea Ebraică. Citat în Nor-man Rose, Chaim Weizmann (New York, 1986), 297.

Lumea a pierdut un ilustru savant, un spirit măreţ şi curajos, şi un luptător pentru drepturile omului. Poporul evreu a pierdut cea mai preţioasă nestemată a coroanei sale.

Vera Weizmann, văduva fostului preşedinte al Israelului, după moartea lui Einstein, 1955. Citat în Cahn, Einstein, 121.

Einstein a fost un fizician, nu un filosof. Însă spontaneitatea naivă a întrebărilor sale era filosofică.

C. F. von Weizsaecker. Citat în Aichelburg şi Sexl, Albert Einstein, 159.

11 salutăm pe noul Columb al ştiinţei, care călătoreşte pe apele misterioase ale gândirii.

Decanul Andrew Fleming West de la Universitatea Princeton, după citirea unui discurs în faţa preşedintelui John Grier Hib-ben, care îi conferea un doctorat onorific lui Einstein pe data de 9 mai 1921. Citat în Alexander Leitch, A Princeton Companion (Princeton University Press, 1978), 153.

Einstein-ul şi Eddington-ul Pe plajă soarele începea s-apună. -J'

Luna senină împrejur privea, Flăcăii se culcaseră deja, Dar încă mai puteai vedea Doi jucători furiş pe lângă trapa Ce-al treisprezecea verde-ascundea.

Einstein-ul şi cu Eddington-ul Scorul şi-au calculat;

Cartea lui Einstein era nouă'şopt, Scorul lui Eddington ceva mai însemnat.

Şi amândoi se-ntinseră-n nisip, la buncăr, Acolo-au stat şi-au înjurat.

Detest să văd, a zis Einstein-ul, Nisip atâta risipit;

De ce-or fi pus aici un buncăr, Eu unul nu sunt lămurit.

Dacă privelişte a-ai putea-o îndrepta Ar fi un lucru nemaipomenit.

Dacă şapte fete cu şapte mături Ar deretica şi-ar curăţa,», în mai puţin de şap'şpe zile Bârlogul ăsta eu l-aş aranja. tf(Nu cred, afirmă Eddington-ul, '. În timpul ăsta n-ai putea.

Venir-apoi mingiuţele de golf Ca să audă ce vorbeau, Iar unele erau înalte şi subţiri, Altele scunde şi grase erau. Vreo câteva rotunde, netede, Dar cele mai multe plate păreau.

E vremea, zice Eddington, De multe lucruri noi să stăm la sfat:

De cuburi, ceasuri şi de rigle, De ce pendula s-a tot legănat.

De ce nu este plumb destul în spaţiu Şi dacă timpul e înaripat.

' A '

R,. P t, ICl Tf.-'Al La şcoală mi s-a zis că mărul cade Fiindcă de gravitaţie-i acţionat.

Însă acum tu-mi spui că de fapt cauza Nu e doar G, ci-un lucru mult mai complicat.

Nu reuşesc să mă împac cu gândul Că lucrul ăsta e adevărat.
Tu spui că forţa gravitaţională Nu-i certamente o atracţie.
Că spaţiu-i mai degrabă gol, Iar timpul a ajuns la saturaţie;
Deşi detest să mă-ndoiesc de vorba ta, îmi sună ca o aberaţie.
Iar spaţiul are patru dimensiuni, în loc de trei, câte-a avut, Şi nici pătratul ipotenuzei Nu mai e cum l-am cunoscut.
Mă întristează ca să văd Cu geometria plană ce-ai făcut.
Susţii că e spaţiul nu e bine-ntins Şi chiar lumina că-i curbată: Cred că-nţeleg ce vrei să spui, Asta-i ideea minunată: Scrisoarea ce-o aduce azi poştaşul De-abia mâine fi-va expediată.
De-ar fi să merg până-n Tombuctu Cu viteza luminii ori doi, De plec azi dup-amiaz' la patru, Ieri noapte fi-voi înapoi.
Ai priceput, Einstein-ul spune, Aşa stă treaba şi cu noi.
Dar dacă Mercur, planeta ce dă ocol Şi-n jurul soarelui se învârteşte, Nu mai ajunge unde-a fost Până ce turul nu-l sfârşeşte,;'. Atunci tot ce voiam să facem Mai bine nu-ncepeam, fireşte.
Şi dacă înainte ca trecutul să sfârşească Chiar viitorul intervine, Ce sens mai are-orice pe lumea asta, Verze şi-alte legume, ori regine?
Şi preşedinţii, şi decanii Nu mai au nici un rost, vezi bine.
Cel mai scurt drum, Einstein răspunde, Nu merge drept, îţi spun ce ştiu, Ci se învârte-n jurul lui Aşa cum face-un opt zbanghiu.
Şi dacă mergi prea repede Tu vei ajunge prea târziu.
Iar Pastele e chiar Crăciunul Ce e departe este-apropiat, Doi şi cu doi fac mult mai mult ca patru, Iară acolo e aici, imediat.
Poate c-aşa e, zice Eddington, însă îmi pare cam întortocheat.
Dar eu îţi mulţumesc nespus Pentru efortul de a-mi explica; Iar lacrimile trece-mi cu vederea Căci ţeasta-ncepe-a mă durea. Văd cum au apărut simptomele Mintea mă lasă, zău că da.

Dr. W. H. Williams, care a împărţit un birou cu Arthur Eddington la Universitatea Berkeley, a pregătit aceste versuri pentru un dineu al profesorilor, în ajunul plecării lui Eddington de la Berkeley, în 1924. Poemul se bazează evident pe poezia „Vaca de Mare şi Dulgherul” din cartea lui Lewis Carroll Peripeţiile Ali-sei în lumea oglinzii (1872).

Hi Nu e un profesor potrivit pentru domnii cu un intelect leneş, care vor numai să umple un caiet pe care să-l înveţe apoi pe de rost pentru examen; la el nu merge cu vorba bună. Însă oricine doreşte să înveţe cum să construiască concepte fizice, să examineze cu atenţie toate premisele, să sesizeze capcanele şi dificultăţile, să verifice valabilitatea reflecţiilor sale, va găsi în Einstein un profesor de prima mână.

Heinrich Zangger, într-o scrisoare către Ludwig Ferrer, 9 octombrie 1911, recomandându-l pe Einstein pentru un post la ETH de la Zurich.

Un Einstein ar fi fost de mult spânzurat pe motiv că e mistic, căci pentru el lumina e deviată la colţuri.

Heinrich Zangger, 17 octombrie 1919, despre situaţia din Rusia şi despre dovezile recente în sprijinul teoriei relativităţii.

Interpretarea [la vioară] a lui Einstein e excelentă, însă nu-şi merită faima mondială; există mulţi alţii la fel de buni.

Un critic muzical despre o interpretare de-a sa de la începutul anilor '20, care nu era la curent cu faptul că celebritatea lui Einstein se datora fizicii, nu muzicii. Citat în Reiser, Albert Einstein, 202-203.

„Profesorul Einstein are o nouă progenitură: Formula îl ţine treaz nopţile pe omul nostru."

Titlul unei recenzii a lucrării Semnificaţia relativităţii, care a apărut în Daily Minor (New York), 30 martie 1953. Se referă la apendicele publicat cu doi ani înainte de moartea lui Einstein, în care fizicianul prezenta o deducţie mult simplificată a ecuaţiilor relativităţii generale. (Cu colaborarea lui Trevor Lipscombe) „Am o ecuaţie", Einstein spune, „Unii i-ar zice rabelaisiană: Să fie P virginitate, Tinzând către infinitate, U o constantă, persuasiune.

Acum, dacă P supra LZeinversat, ' ' „mi '„'*" ' ' Iar radical pătrat din U e inserat De X ori supra P, Rezultă, Q. E. D., Că-i relativ", Einstein a afirmat.

De un glumeţ anonim, găsită pe Internet, 11 noiembrie 2003.

Aici se odihneşte Einstein, un viteaz teuton, Care, relativ vorbind, l-a redus la tăcere pe Newton.

Epitaf pentru Einstein scris de un autor necunoscut. Citat de Ashley Montagu în „Conversaţii cu Einstein", Science Digest, iulie 1985. Se pare că Einstein ar fi protestat împotriva apelativului „teuton".

Trei oameni minunaţi numiţi Stein;

E Gert, e Ep şi mai e Ein.

Gert scrie versuri albe, Sculpturile lui Ep sunt slabe, Şi ne-nţeles e Ein. '

Versuri scrise de un autor neidentificat. Citat în ibid. N Nu-mi place familia Stein! E Gert, e Ep şi mai e Ein! Operele lui Gert sunt nerozii, Statuile lui Ep sunt prostii, Şi nimeni nu-l pricepe pe Ein.

Strofă populară în Statele Unite în anii '20. Citat în Oxford Dic-tionary ofquotations (1999).

Băieţii isteţi, cu toţii mate studiază, Iar Albie Einstein drumul le trasează. Deşi nu prea mai iese el pe-afară Sperăm ca părul lung să îi dispară.

Un cântec pe care se spune că îl cântau studenţii de la Prin-ceton despre Einstein. Citat în Cahn, Einstein, 77.

Şi, în fine:

Toţi băieţii sunt nişte idioţi, cu excepţia lui Albert Einstein.

Mary Lipscombe, în vârstă de 8 ani, către Lotfie Appel, de 6 ani, fiicele foştilor mei colegi Trevor şi, respectiv, Fred. Replică auzită de cineva la o petrecere dată de Crăciun de Princeton Uni-versity Press, 21 decembrie 1999.

RĂSPUNSURI LA CELE MAI FRECVENTE ÎNTREBĂRI PE TEME NEŞTIINŢIEICE " DESPRE EINSTEIN Următoarele informaţii au fost strânse din diferite surse din Arhiva Einstein şi din lucrările publicate. Multe din ele pot fi găsite în biografiile standard ale lui Einstein, cum ar fi cele scrise de Albrecht Folsing, Abraham Pais şi Jamie Sayen, un vecin de-al lui Einstein.

Fizicienii pe care îi admira cel mai mult Einstein» fc*

I Michael Faraday, H. A. Lorentz, James Clerk Maxwell şi Isaac Newton. Spunea că stă pe umerii acestor savanţi plini de har.

Filosofii care l-au influenţat cel mai mult David Hume, pentru critica adusă presupoziţiilor şi dogmelor tradiţionale; Ernst Mach, pentru critica ideilor new-toniene despre spaţiu, pentru examinarea critică a mecanicii newtoniene şi pentru încurajarea scepticismului intelectual; Baruch (Benedict de) Spinoza, pentru ideile sale despre religie; şi Arthur Schopenhauer, pentru inspirata afirmaţie „Un om poate face ceea ce doreşte, dar nu poate dori ceea ce doreşte”. (Vezi Frank, Einstein: His Life and Times, 52; Whi-trow, Einstein, 12-l3; Ideas and Opinions, 8).

Cărţile şi autorii pe care îi aprecia Autobiografia lui Gandhi; Un clopot pentru Adano şi Zidul de John Hersey; Oraşul nostru de Thornton Wilder; cărţile Lui Dostoievski, Tolstoi şi Herodot; scrierile lui Spinoza despre religie. Lucrările ştiinţifice pe care le recomanda în anii '20 erau: Timp, spaţiu şi materie de Hermann Weyl şi Spaţiu şi timp în fizica contemporană de Moritz Schlick, alături de un alt volum intitulat Principiul relativităţii, a cărui a treia ediţie avea să conţină cele mai importante eseuri originare despre relativitatea generală. (Vezi scrisoarea lui Einstein către Maurice Solovine, 24 aprilie 1920, în Letters to Solovine, 21.)

Hobby-uri Pe lângă muzică şi lectură, una din pasiunile lui Einstein era navigatul. La cea de-a cincizecea aniversare a sa, un grup de prieteni i-a cumpărat un iaht, cu care a navigat de-a lungul râului Havel la casa lui de vacanţă din Caputh, la sud-vest de Berlin. Barca, o şalupă de 6,5 metri pătraţi decorată în ma-hon, a fost numită Tiimmler („delfin” sau „ceva care alunecă”). Ulterior, la Princeton, el a navigat pe lacul Carnegie în mai modestul său iaht Tinnef („construit ieftin”, în idiş).

Stângaci sau dreptaci?

Einstein, spre deosebire de mulţi fizicieni şi matematicieni, era dreptaci. Fotografiile îl prezintă arătând cu degetul de la mâna dreaptă şi ţinând stiloul în mâna dreaptă. Ţinea de asemenea arcuşul viorii în mâna dreaptă, deşi se ştie că şi unii stângaci fac asta. Nimeni nu a pomenit vreodată despre faptul că ar fi fost stângaci, aşa că se poate presupune că în această privinţă semăna cu cei mai mulţi dintre noi.

Înţelegerea teoriei relativităţii Einstein a negat că ar fi afirmat vreodată că numai doisprezece oameni din toată lumea ar putea să înţeleagă teoria sa. El era de părere că orice fizician care a studiat teoria ar putea S-o înţeleagă cu uşurinţă. (Negare făcută în prezenţa reporterilor la sosirea sa la New York în 1921; vezi Frank, Einstein: His Life and Times, 179.)

Titluri onorifice Primul doctorat onorific i-a fost decernat lui Einstein de către Universitatea din Geneva, în 1909. El a primit de asemenea doctorate onorifice din partea universităţilor Harvard, Lincoln, Princeton, New York şi Yeshiva, în Statele Unite; precum şi din partea universităţilor din Bruxelles, Cambridge, Glasgow, Leeds, Londra, Madrid, Manchester, Oxford, Rostock, Sorbona şi Ziirich, în Europa. E posibil să mai fi primit şi alte titluri, poate în Japonia, însă eu nu am găsit dovezi în această privinţă.

Cetăţenia americană a lui Einstein Einstein a intrat în Statele Unite în 1933 doar cu o viză de turist. La vremea aceea, legea americană privind imigrarea spunea că permisiunea de a deveni cetăţean poate fi obţinută numai de la un consul american dintr-o ţară străină. Prin urmare, în mai 1935 Einstein a ales să meargă în Bermude ca să ceară cetăţenia. Consulul american a organizat un dineu festiv în onoarea lui şi i-a oferit permisiunea de a intra în Statele Unite ca rezident permanent. Cinci ani mai târziu, în 1940, el, Margot Einstein şi Helen Dukas au devenit cetăţeni, după depunerea jurământului de credinţă la Tren-ton, New Jersey. (Vezi Pais, Einstein Lived Here, 199; şi Frank, Einstein: His Life and Times, 293.)

La Institutul de Studii Avansate, Princeton Misiunea institutului era de a atrage pe cei mai buni savanţi ai lumii şi de a le permite să se ocupe de studiile lor într-o Oază de linişte, erudiţie şi colegialitate, primind pentru aceasta nişte salarii mai mult decât rezonabile. Salariul de început al lui Einstein, în 1933, a fost de 15 000 de dolari pe an (destul de mare pentru vremea respectivă, fiind tentaţi să dăm credit poreclei „Institutul de Salarii Avansate”), cu o pensie de 5 000 de dolari pe an după retragerea din funcţie (Arhiva Einstein 29-315). Institutul a fost găzduit temporar în campusul Universităţii Princeton, într-o aripă din Fine Hali, vechea clădire a facultăţii de matematică, astăzi Jones Hali, sediul departamentului de Studii Asiatice. În 1940 institutul s-a mutat în propriul campus, într-o zonă rurală a Princetonului. Einstein s-a pensionat în 1945, dar a continuat să ocupe un birou la institut până la moartea sa.

La acea vreme, Abraham Flexner era directorul institutului şi, spre nemulţumirea lui Einstein, s-a dovedit a fi un şef exagerat de protector. Curând după sosirea lui Einstein în America, de exemplu, preşedintele Roosevelt i-a invitat la Casa Alba pe Einstein şi pe soţia sa, Elsa – prin intermediul directorului institutului. Flexner a refuzat invitaţia fără să-l consulte pe Einstein, invocând motive de securitate. Mai târziu, Einstein a aflat şi s-a grăbit să-i scrie o scrisoare de scuze preşedintelui Roosevelt. Invitaţia a fost reînnoită, iar în cele din urmă Einstein a ajuns la Casa Alba pentru a-l cunoaşte pe preşedinte (şi nu a purtat şosete).

Scrisoarea către lise în primăvara anului 1918, Einstein s-a gândit să rupă logodna cu Elsa, pentru a se căsători în schimb cu frumoasa ei fiică de douăzeci de ani, lise. În ianuarie 1918, lise devenise secretara lui la institutul Kaiser Wilhelm. La vremea aceea, el se afla în etapa finală a divorţului de Mileva.

Informaţia aceasta a fost făcută publică destul de recent, când a apărut volumul 8 din CPAE, în 1998. Într-o scrisoare din 22 mai 1918, lise îi mărturisea lui Georg Nicolai, un medic şi cruciat împotriva războiului, că Einstein îi propusese să se căsătorească cu el, însă ea nu prea ştia cum să se Descurce în această situaţie delicată. Mama ei, care avea o relaţie cu Einstein din 1912, ştia ce se întâmplă şi, după spusele fiicei, ar fi fost dispusă să se dea la o parte dacă era în joc fericirea lui lise. Însă lise a hotărât că nu simţea pentru Einstein aceeaşi pasiune pe care o simţea el faţă de ea – într-adevăr, pentru ea Einstein era mai degrabă o figură paternă (el avea pe atunci

treizeci şi opt de ani), şi nu simţea dorinţa de a se apropia fizic de el. In cele din urmă, lise a refuzat propunerea; în anul următor, Elsa şi Einstein s-au căsătorit. (Vezi CPAE, Voi. 8, Doc. 545, pentru scrisoarea integrală către Nicolai.)

Incidentul acesta arată limpede cât de mare era detaşarea lui Einstein de problemele personale; după cum el însuşi recunoştea, se pricepea mai bine să se descurce în aspectele „impersonale" ale vieţii. Era indiferent într-o problemă de importanţă capitală pentru cei mai mulţi oameni – o femeie acceptabilă era la fel de bună ca oricare alta, iar vârsta nu conta nici ea; de exemplu, atât Elsa cât şi Mileva erau mai mari decât el, însă lise era cu mult mai tânără. Spre sfârşitul vieţii însă, se pare că prefera femeile mai tinere.

Premiul Nobel în noiembrie 1922, când Einstein se afla în Extremul Orient la invitaţia revistei Kaizo 0aponia), a primit vestea oficială că este laureatul premiului Nobel pentru fizică pe anul 1921, pentru „contribuţiile sale în domeniul fizicii teoretice şi îndeosebi pentru descoperirea efectului fotoelectric". Nu există documente care să consemneze reacţia sa la aflarea acestei veşti, iar în jurnalul său de călătorie nu se face nici o menţiune (Pais, Subtle îs the Lord, 503). Mulţi sunt de părere că Comitetul pentru Premiul Nobel (parte a Academiei Regale Suedeze pentru Ştiinţe) a omis orice precizare cu privire la teoria relativităţii pentru că devenise foarte controversată, însă comitetul se simţea obligat să-i acorde premiul lui Einstein. Pentru a-l cita pe Pais, „A fost ghinionul Academiei că la vremea aceea nu avea pe nimeni printre membrii săi Care să poată evalua competent conţinutul teoriei relativităţii"; iar propunerea de a-i decerna premiul pentru efectul fotoelectric – care merita de asemenea un premiu – a fost o portiţă de scăpare.

Einstein fusese deja nominalizat pentru premiul Nobel în fiecare an începând cu 1909 şi până în 1918, cu excepţia anilor 1911 şi 1915.

Întreaga recompensă financiară, care se ridica la aproximativ 32 000 de dolari în 1923, a intrat în posesia Milevei Maric, ca urmare a înţelegerii stabilite la divorţ.

Cum Einstein nu s-a întors din Orientul îndepărtat la Berlin până în primăvara anului 1923, discursul de primire a premiului Nobel a fost amânat. Şi-a ţinut în cele din urmă discursul, pe tema ideilor şi problemelor fundamentale ale teoriei relativităţii, la Goteborg, în Suedia, în iulie 1923, în faţa unui public de aproape două mii de persoane.

Mileva Maric în calitate de colaborator în ziua de 27 martie 1901, Einstein era cu totul prins în căutarea unei slujbe. I-a scris Milevei:

Eşti şi rămâi pentru mine un sanctuar în care nimeni nu poate intra; mai ştiu şi că mă iubeşti şi că mă înţelegi mai bine decât oricine altcineva. Pot să te asigur că aici nimeni nu va îndrăzni şi nu va vrea să spună nimic rău despre tine. Cât de fericit şi mândru voi fi când noi doi împreună vom încheia cu succes studiul nostru asupra mişcării relative! (CPAE, Voi. 1, Doc. 94)

Ultima propoziţie arată că el şi Mileva lucraseră împreună la „mişcarea relativă", iar afirmaţia aceasta a provocat mari controverse după ce a ieşit pentru prima oară la lumină, la începutul anilor '90. Cazul Milevei a fost

susţinut de biografa sa sârbă, Desanka Trbuhovic-Gjuric, în cartea ei în umbra lui Albert Einstein; de fizicianul sârb Dord Krstic; şi de fizicianul american Evan Walker. De partea cealaltă se află discipolii lui Einstein, mai ales fizicianul şi istoricul ştiinţei John Stachel, primul redactor al lucrării The Collected Papers ofalbert Einstein. Controversa nu s-a încheiat încă, deoarece nu există suficiente dovezi nemijlocite care să demonstreze că una din părţi are dreptate. Cu toate astea, s-a stabilit că în cea mai mare parte pledoaria în favoarea Milevei e construită pe vorbe şi pe relatări la a patra mână ale prietenilor şi rudelor din Serbia; într-adevăr, Mileva însăşi nu a susţinut niciodată că ar fi fost parteneră la teoria relativităţii, aşa cum o demonstrează o recent publicată colecţie de scrisori adresate de ea prietenilor. (Vezi Popovic, ed., In Albert! S Shadow.) Discipolii lui Einstein nu neagă faptul că Mileva era cu siguranţă inteligentă şi că probabil, fiind şi ea studentă la fizică, a jucat un rol ca ajutor, susţinător şi cutie de rezonanţă a ideilor sale. E posibil şi ca ea să-i fi corectat cu atenţie lucrările şi să-i fi semnalat scăpări şi contradicţii. Însă până în prezent nu există dovezi care să afirme că ea a fost o forţă creatoare aflată în spatele operei sale, iar această presupunere pare o pură speculaţie.

O analiză detaliată a acestui subiect poate fi găsită în Highfield şi Carter, The Private Lives ofalbert Einstein, 108-l15.

Moartea lui Einstein şi prelevarea creierului său Einstein a murit la Princeton Hospital pe 18 aprilie 1955 (vezi tabelul cronologic). Creierul şi ochii săi au fost prelevate şi păstrate în vederea unor cercetări ulterioare (vezi Highfield şi Carter, The Private Lives ofalbert Einstein, 264ff; California Monthly, decembrie 1995,27-28; revista Harver's, octombrie 1997; New York Times, 18 iunie 1999; Abraham, Possessing Genius, probabil cea mai bună carte pe tema asta). Anatomopatologul Thomas Harvey a realizat autopsia şi, fără să aibă permisiunea, i-a prelevat creierul şi l-a păstrat. Un alt anatomopatolog, dr. Henry Abrams, i-a prelevat ochii cu permisiunea directorului spitalului, primind o scrisoare semnată de dr. Gay Dean, medicul personal al lui Einstein în momentul morţii sale. A fost dorinţa lui Einstein ca trupul să-i fie Incinerat, iar prietenii săi au considerat prelevarea organelor lui o violare a dorinţelor sale.

După incinerare, familia Einstein a aflat ce s-a întâmplat cu creierul şi a fost de acord ca acesta să rămână în posesia doctorului Harvey, cu condiţia de a nu-l folosi în scopuri comerciale, ci numai pentru cercetarea ştiinţifică. Acesta a dat apoi cel puţin trei fragmente din creier altor savanţi, însă până de curând numai dr. Marian Diamond de la Universitatea Berkeley a publicat o lucrare ştiinţifică. In 1985, într-un articol din Experimental Neurology, ea a afirmat că creierul lui Einstein avea un număr peste medie de celule gliale (care alimentează neuronii) în regiunile din emisfera stângă despre care se presupune că sunt răspunzătoare pentru capacităţile matematice şi lingvistice.

De atunci, Sandra Witelson, neurolog la Universitatea Mcmaster din Ontario, Canada, a publicat câteva cercetări asupra creierului în iunie 1999, în revista medicală britanică Lancet. Grupul lui Witelson a desfăşurat singura

cercetare a anatomiei generale a creierului lui Einstein după ce dr. Harvey s-a oferit să le dea o porţiune a creierului în 1996. Cercetătorii au comparat creierul lui Einstein cu creierele păstrate de la treizeci şi cinci de bărbaţi şi cincizeci şi şase de femei, despre care se ştia că atunci când au murit aveau o inteligenţă normală. Ei au descoperit că, în cazul lui Einstein, regiunea creierului despre care se crede că e legată de gândirea matematică – lobul parietal inferior – era cu 15% mai mare pe ambele laturi, decât la creierele normale. Mai mult, ei au observat că fisura silviană, şanţul care în mod normal merge din partea frontală a creierului până în partea posterioară, nu parcurge la Einstein întregul traseu. Witelson a propus teoria în virtutea căreia această din urmă trăsătură ar putea fi secretul inteligenţei lui Einstein, deoarece absenţa unui şanţ complet ar fi putut permite mai multor neuroni din această arie să stabilească legături între ei şi să conlucreze mai uşor. Alte porţiuni ale creierului lui Einstein par să fi fost puţin mai mici decât media, încadrând astfel dimensiunile totale ale creierului şi greutatea sa între parametri normali.

T Corpul lui Einstein a fost transportat la Mather-Hodge Funeral Home din Princeton (care mai există şi astăzi) şi incinerat la Trenton în ziua morţii sale. Cenuşa a fost împrăştiată într-un loc necunoscut de către doi prieteni, Otto Nathan şi Paul Oppenheim.

Ultima persoană care l-a văzut pe Einstein în viaţă a fost asistenta medicală Alberta Rozsel, care a declarat: „A respirat de două ori şi şi-a dat sufletul” (New York Times, 19 aprilie 1955). Fiica sa vitregă, Margot Einstein, a descris astfel ultimele ore, într-o scrisoare din aceeaşi lună către prietena de familie Hedwig Born: „El. Şi-a aşteptat sfârşitul ca pe un eveniment firesc iminent. A înfruntat moartea liniştit şi cu simplitate, la fel de netemător ca şi în viaţă. A părăsit lumea asta fără sentimentalisme şi fără regrete” (vezi Born, Barn-Einstein Eetters, 234). Helen Dukas a consemnat şi ea ultimele zile ale lui Einstein (Arhiva Einstein 39-071). Vezi Apendicele.

La Mccarter Theater din Princeton a avut loc la finele acelui an, pe 17 decembrie 1955, un concert memorial cu următorul program: R. Casadessus, pian, şi Princeton Univer-sity Orchestra interpretând Concertul încoronării de Mozart (concertul pentru pian şi orchestră în re major) şi Sonatina lui Bach din Cantata no. 106 „Actus Tragicus”. S-au cântat de asemenea Simfonia nr. 104 în re major a lui Haydn şi Concerta Grosso nr. 8 al lui Corelli („Crăciunul” – probabil din cauza sărbătorilor).

Diverse informaţii personale Einstein a învăţat să vorbească abia la doi ani şi jumătate (conform biografiei scrise de sora sa, Maja) sau trei ani (conform altor surse). S-a sugerat că întârzierea aceasta ar fi originea gândirii sale în termeni vizuali (adică „experimentele sale mintale”). La şcoală era mai bun decât media. Cele mai mari note le avea la matematică, la fizică şi la muzică. Cele mai mici note erau la franceză şi italiană (CPAE, Voi. 1, Doc. 8 şi 10).

Livretul militar elveţian al lui Einstein arată următoarele rezultate ale unei examinări medicale în urma căreia a fost declarat inapt pentru serviciul militar activ la vârsta de 22 de ani (13 martie 1901):

Înălţime: 171.5 cm Cicumferinţa bustului: 87 cm Braţ: 28 cm'

Boli sau defecte: vene varicoase, platfus şi transpiraţie excesivă a picioarelor

(vezi CPAE, Voi. 1, Doc. 91). După spusele Helenei Dukas, lui Einstein i s-a cerut până în 1940 să plătească o taxă pentru neexecutarea serviciului militar în Elveţia; el a păstrat o Dienstbuch (agendă) de la armată în care figurau plăţile anuale ale taxelor.

În 1920, Einstein a solicitat din partea Universităţii Prince-ton un onorariu de 15 000 de dolari pentru două luni de prelegeri cu trei prelegeri pe săptămână (Arhiva Einstein 36-241). Insă prelegerile de la Princeton, ţinute în 1921 şi publicate în 1922, au fost reduse la patru, şi s-au intitulat „Semnificaţia relativităţii", pentru care a primit o sumă mult mai mică.

Einstein scria în general scrisori scurte şi la obiect, îndeosebi la bătrâneţe. Cea mai lungă scrisoare olografă peste care am dat lucrând la arhivă era de zece pagini; îi era adresată fizicianului H. A. Lorentz pe 23 ianuarie 1915 (Arhiva Einstein 16-436).

Einstein pretindea că stilul coafurii lui se datorează „neglijenţei".

Einstein şi familia sa iubeau animalele. La Princeton au avut un câine pe nume Chico, o pisică numită Tiger şi, în ultimul său an de viaţă, un papagal pe nume Bibo.

Se pare că lui Einstein nu-i plăcea ca manuscrisele sale să fie revizuite de alţii. În vara anului 1936, el a trimis publiI Caţiei Physical Review un articol intitulat „Despre undele gravitaţionale", iar un referent i-a înapoiat-o împreună cu zece pagini de comentarii. Jignit, Einstein, împreună cu coautorul Nathan Rosen, a retras articolul astfel încât să-l poată publica în altă parte. Asta a şi făcut în anul următor, în Journal ofthe Franklin Institute. Einstein a pretins că Physical Review nu avea nici un drept să arate referenţilor articolul înainte de publicare, aşa cum era (şi este încă) obiceiul în America. (Vezi un extras din scrisoarea lui către editorul publicaţiei Physical Review, 27 iulie 1936, în secţiunea „Despre ştiinţă". Arhiva Einstein 19-087.)

Grete Markstein, o actriţă talentată, a pretins până în ultima zi de viaţă că este fiica lui Einstein. Pentru a-i infirma declaraţiile, Einstein, la iniţiativa Helenei Dukas, a cerut examinarea certificatului ei de naştere care dovedea contrariul (era cu numai treisprezece ani mai tânără decât el). Ea a murit în 1947. (Din consemnările făcute în timpul unei conversaţii cu Helen Dukas.) Atât Einstein, cât şi prietenul său Janos Plesch au scris poezii comice despre domnişoara Markstein (prea greu de tradus într-o manieră poetică din germană; Arhiva Einstein 3l-540 şi 3l-541).

Einstein nu a permis niciodată folosirea numelui său pentru publicitatea comercială, cu toate că a primit câteva oferte bizare, de exemplu din partea unei companii producătoare de soluţii capilare şi săpun; de asemenea din partea unui fabricant de stilouri. Astăzi proprietatea sa intelectuală se foloseşte de serviciile agenţiei californiene Roger Richman Agency pentru a evita utilizarea comercială a numelui său.

La maturitate şi la bătrâneţe, Einstein a ajuns să nutrească sentimente ostile faţă de sexul opus, declarând căsnicia incompatibilă cu natura umană:

căsnicia îi face pe oameni să se trateze reciproc ca pe nişte proprietăţi, iar omul nu se mai poate purta ca o fiinţă liberă. Toţi bărbaţii din familia lui Einstein au preferat ca partenere femeile mai în vârstă: ambele soţii ale lui Einstein erau cu cel puţin trei ani mai în vârstă decât el; prima soţie a fiului său Hans Albert era cu Nouă ani mai în vârstă ca el, iar cea de-a doua soţie cu doi ani mai mare; fiul său Eduard a fost prieten cu o femeie mai în vârstă decât el, dar nu s-a căsătorit niciodată.

După spusele Elsei, Einstein sforăia „incredibil de tare", aşa că aveau dormitoare separate atât acasă, cât şi atunci când călătoreau. Elsa nu avea voie să intre în camera lui de lucru – acolo pretindea o intimitate totală. Einstein îi spunea Elsei: „Vorbeşte despre tine sau despre mine, dar niciodată despre «noi»„. Folosea de asemenea rareori cuvântul „noi" pentru ei în calitate de cuplu, preferând să vorbească doar în numele său.

APENDICE Din jurnalul Johannei Fantova La începutul anului 2004, a fost găsită la Biblioteca Universităţii Princeton o transcriere a jurnalului scris în germană de ultima prietenă apropiată a lui Einstein, Johanna Fantova. Ca toate ştirile legate de Einstein, descoperirea a provocat senzaţie, povestea ocupând prima pagină în ediţia din 24 aprilie a ziarului New York Times, după ce noutatea a fost făcută publică. Curatorul secţiei de manuscrise a bibliotecii, Donald Skemer, m-a rugat să rezum jurnalul zilnic pentru reporteri şi celelalte persoane interesate de conţinutul său, şi am scris un articol despre el pentru publicaţia Library Chro-niclc de la Universitatea Princeton, la solicitarea redactoru-lui-şef Gretchen Oberfranc. Cu permisiunea bibliotecii, am extras în continuare o parte din jurnalul prescurtat pentru a-l face accesibil unui public mai larg.

Se presupune că Fantova a consemnat în scris conversaţiile telefonice pe care le-a purtat cu Einstein între octombrie 1953 şi aprilie 1955, până la moartea sa, de aici rezultând un monolog al fizicianului. Fără să conţină revelaţii senzaţionale, jurnalul nu este consemnarea unei poveşti de iubire, ci mai degrabă povestea unui bărbat bătrân aflat în declin fizic, pe durata ultimului un an şi jumătate de viaţă. Aproape toată energia sa era consacrată cauzelor politice şi umanitare – din punct de vedere politic se considera încă un „Vezuviu din care ţâşnesc flăcări" şi un revoluţionar – şi continuării încercărilor constante şi îndărătnice de a elabora teoria unificată a câmpului, care nu-i reuşise. Frapează de asemenea neobişnuitul său simţ al umorului şi dorinţa de a muri dacă nu mai e în stare să muncească.

14 octombrie. Azi a sosit un oaspete de la Berna care e într-o situaţie similară celei în care se afla Einstein acum cincizeci de ani – n-a reuşit să obţină postul de Privatdozent la Berna. Einstein a făcut observaţia că a creat teoria relativităţii restrânse acum aproape cincizeci de ani la Berna, iar elveţienii se pregătesc s-o sărbătorească în iulie 1955.

15 octombrie. Azi a primit spre evaluare un manuscris ridicol. S-a plâns că atrage pe toţi nebunii din lume, dar încearcă să le răspundă fiindcă îi e milă de ei. Tot azi a primit o scrisoare de la o femeie care îl ruga să-i trimită şapte autografe pe care să le lase copiilor ei, pentru că nu le poate lăsa nimic altceva – se gândeşte să i le trimită, chiar dacă nu crede povestea asta.

16 octombrie. Se plânge că e bombardat şi provocat cu tot felul de întrebări despre noua sa teorie [care tocmai fusese publicată ca un apendice la cea de-a patra ediţie a lucrării Semnificaţia relativităţii, conţinând noi ecuaţii pentru o teorie unificată a câmpului]. E convins că nu se mai pot aduce schimbări teoriei.

19 octombrie. A primit o cerere de ajutor de la un bărbat de optzeci de ani. A încercat să-i obţină o aprobare pentru a intra într-un cămin de bătrâni, dar bărbatul a refuzat să stea acolo cu atât de multe femei în vârstă.

1 noiembrie. A asistat aseară la un concert la Mccarter Theater, susţinut de Princeton Symphony Orchestra, dirijată de Tibor Harsanyi, un dirijor şi compozitor ungur.

3 noiembrie. A asistat împreună cu Fantova la un concert cu muzică din secolele doisprezece-şaisprezece. A făcut observaţia că muzicienii sunt bine pregătiţi tehnic, pentru că interpretează atât de des, dar că e prea mare competiţia în muzică.

4 noiembrie. Nu a dormit bine în noaptea precedentă din cauza unui vis în care vedea rochia sorei sale pusă pe un scaun. A încercat s-o împăturească, dar n-a reuşit. Rochia a dispărut brusc şi în locul ei a apărut unul dintre prietenii săi. Asta l-a determinat să citească o carte despre vise {Misterul viselor, de W. O. Stevens), în care autorul îl discrediEinstein împreună cu Johanna Fantova pe iahtul său, pe lacul Carnegie, Prineeton, la sfârşitul anilor '40.

(Fantova Collection of Albert Einstein, Departamentul de cărţi rare şi colecţii speciale, Biblioteca Universităţii Princeton.)

Hh Tează pe Freud, deşi îi recunoaşte în acelaşi timp contribuţia creatoare.

5 noiembrie. A discutat despre complexul lui Oedip împreună cu Fantova. Nu e convins că visele sunt dorinţe reprimate, deşi nu găseşte că e imposibil. Recunoaşte ingeniozitatea lui Freud, dar crede că mare parte din teoria sa e absurdă şi prin urmare îi recomandă Fantovei să nu urmeze o analiză.

7 noiembrie. Se plânge din cauza memoriei slabe. Îşi aminteşte de un incident din timpul primului război mondial, când a încercat să traverseze graniţa dintre Germania şi Elveţia: vameşul i-a cerut să-şi spună numele şi a fost atât de tulburat încât nu şi l-a amintit de îndată. Pretinde că a avut întotdeauna o memorie slabă.

11 noiembrie. A purtat o discuţie interesantă cu John Whee-ler, un fizician teoretician de la Princeton, iar ideile acestuia i-au făcut o impresie puternică.

12 noiembrie. A citit Evoluţie şi etică [1947] a lui Thomas Huxley. A fost în vizită rectorul Universităţii Ebraice din Ierusalim, care i-a sugerat lui Einstein că ar trebui să emigreze în Israel.

15 noiembrie. A primit o scrisoare încântătoare de la un hangiu francez, care dorea să-l facă preşedintele de onoare al unui club ai cărui membri să îmbine ştiinţa cu umorul.

16 noiembrie. Vizita sa la biblioteca universităţii şi la colecţia de hărţi vechi [unde a lucrat Fantova] i-a stârnit un mare interes. Şi-a amintit de busola pe care i-o dăduse tatăl său atunci când era copil, spunând că i-a influenţat probabil munca de mai târziu.

18 noiembrie. Ascultă în fiecare seară la 17.45 la radio emisiunea Naţiunilor Unite. Israelul a fost condamnat de ONU din cauza unui raid asupra satului iordanian Kibya, iar Einstein a afirmat că blamul e întemeiat. A găsit remarcabilă declaraţia făcută la radio de Eisenhower: „Nu poţi dobândi pacea prin forţă militară." A aprobat poziţia lui Eisenhower în virtutea căreia America nu trebuie să se implice în politica Chinei.

19 noiembrie. A spus o glumă despre Mark Twain, care încercase să citească o carte în două volume scrisă în germană. Twain [un critic notoriu al limbii germane] susţinea Că nu a putut să termine de citit cartea pentru că verbele apăreau abia în al doilea volum.

23 noiembrie. Medicii săi, dr. Bucky şi dr. Ehrmann de la New York, i-au făcut astăzi o vizită, încercând să susţină că l-ar putea ajuta să se facă bine.

1 decembrie. O organizaţie de avocaţi evrei progresişti [Decalogue Society] vrea să-i decerneze un premiu „pentru merite deosebite în slujba umanităţii", în cadrul unei ceremonii care va avea loc în februarie. Scrie un discurs pentru acest prilej, întrebându-se câtă vreme va mai accepta America să fie ridiculizată din cauza politicienilor ei care încearcă să pună mâna pe putere [răspândind frica de comunism].

2 decembrie. Einstein poartă o corespondenţă intensă cu fizicianul Max Born, pentru a cărui pensionare se pregăteşte o Festschrift. Pensia lui Born de la Universitatea din Edinburgh va fi atât de mică, încât va fi nevoit să emigreze în Germania pentru a se descurca. [Curând după aceea, Born avea să primească premiul Nobel pentru fizică.]

5 decembrie. Rescrie o scrisoare către Daily Princetonian [ziarul studenţilor de la universitate], deoarece Fantova îi spusese că ceea ce scrisese iniţial era prea dur. Spune că numele lui ar fi trebuit să fie Abraham, după bunicul său, dar că părinţii lui găsiseră că numele e prea evreiesc, aşa că au adoptat numai iniţiala A şi l-au numit în schimb Albert.

12 decembrie. A spus că nu va asculta discursul lui Adlai Stevenson* de la radio din seara aceea. Deşi Stevenson e foarte talentat, nu-şi exploatează calităţile.

13 decembrie. Şi-a exprimat admiraţia faţă de episcopul Fulton Sheen* şi faţă de cartea pe care a scris-o acesta, în care apără religia de ştiinţă [Religia fără Dumnezeu, 1928].

15 decembrie. Era supărat din cauza bugetului de 60 de miliarde de dolari pentru reînarmare – îi consideră bani aruncaţi pe fereastră. Are sentimentul că lumea ar putea fi

* Adlai Stevenson (1900-l965), politician american, a candidat de două ori fără succes la preşedinţia Statelor Unite. (N.t.)

* Fulton John Sheen (1895-l979), episcop catolic. Personalitate dinamică, a ţinut predici televizate în anii '50. (N.t.)

Un loc plăcut dacă oamenii s-ar preocupa mai mult de binele comun decât de ei înşişi.

18 decembrie. Se zugrăveşte dormitorul lui, lucru pe care îl găseşte foarte burghez, susţinând că s-ar simţi mai confortabil într-o celulă de la închisoare.

19 decembrie. Şi-a petrecut toată seara cu calcule matematice; foarte dificil.

20 decembrie. A mers la New York la o nuntă care i s-a părut prea extravagantă şi exagerată. Lucrul cel mai bun a fost că rabinul a ţinut un discurs foarte scurt, dar interesant.

21 decembrie. Spune că azi a fost o zi bună, fiindcă n-a fost obligat să meargă la nici o nuntă. A întrebat care sunt planurile de Crăciun.

22 decembrie. A citit articolul lui Bertrand Russell: „Ce este un agnostic?” [retipărit în cartea lui Leo Rosten, Religious în America]. Şi-a exprimat admiraţia faţă de Russell.

27 decembrie. La fel ca în toate duminicile, l-a ascultat la radio pe Howard K. Smith: ca de obicei, a fost de părere că observaţiile lui sunt remarcabile.

31 decembrie. Are o răceală urâtă, dar primeşte musafiri de Anul Nou. Le citeşte tuturor articolul lui Russell despre religie; îl consideră pe Russell cel mai bun scriitor în viaţă.

1 ianuarie. Răceala s-a înrăutăţit, îl apasă cei şaptezeci şi cinci de ani.

2 ianuarie. Spune că israelienii ar fi trebuit să aleagă engleza ca limbă naţională, dar erau prea fanatic legaţi de ebraică.

4 ianuarie. Şi-a petrecut ziua scriind scrisori, între care una către regina Belgiei, care îi trimite întotdeauna felicitări de Anul Nou. Primeşte o vizită din partea lui Kurt Godel.

5 ianuarie. Bolnav de gripă. Refuză medicamentele şi medicii – vrea doar să se odihnească.

24 ianuarie. Se simte mai bine şi se gândeşte să se ducă să lucreze la Institut a doua zi.

17 ianuarie. S-a dus la Institut chiar dacă nu se simte încă bine. Primeşte un oaspete care lucrează pentru o organizaţie de refugiaţi şi a semnat câteva scrisori pentru strângere de fonduri. Se bucură că au mai semnat şi alte personalităţi, fiindcă numele lui nu mai are cine ştie ce greutate zilele astea.

23 ianuarie. A vorbit despre Abraham Flexner, fostul director al Institutului pentru Studii Avansate, afirmând că e unul dintre putinii duşmani pe care i-a avut aici. E un bărbat inteligent, dar caracterul lui e discutabil.

26 ianuarie. A primit o scrisoare din partea unui preot de ţară din Bavaria, care citise cartea lui Out ofmy Inter Years şi voia să facă din el un credincios. A primit de asemenea o scrisoare de la o femeie care l-a întrebat ce să facă pentru a fi sigură că următorul ei copil va fi fată – are deja trei băieţi. Într-o scrisoare de la un doctor israelian care scrisese o carte, i se cerea să recomande cartea – nu trebuia decât să spună că nu l-a dezamăgit cartea respectivă.

23 ianuarie. Profesorul Eric Rogers, un vecin, s-a întors de la o întrunire pe teme de fizică şi i-a spus lui Einstein că fizicienii tineri vorbesc foarte mult despre el – dar că este considerat un anacronism în fizică. Spune că el va fi de mult mort când i se va aprecia opera.

5 februarie. J. Robert Oppenheimer şi John von Neumann au venit să vorbească despre Premiul Einstein, instituit de contraamiralul Strauss, membru în consiliul de administraţie al Institutului. Strauss şi consiliul recomandaseră pentru acest premiu pe cineva cu care nu erau de acord nici Einstein, nici Oppenheimer. Strauss şi Oppenheimer se antipatizau.

8 februarie. Acum vizitatorii îl obosesc mai mult decât munca lui.

9 februarie. Se autointitulează un bătrân revoluţionar – spune că din punct de vedere politic e încă un Vezuviu din care ţâşnesc flăcări.

10 februarie. Cei care vor să-i cunoască opiniile politice încep să-l deranjeze.

12 februarie. Îşi exprimă furia şi dispreţul la adresa evreilor germani care se întorc în Germania, în special la adresa acelora care, ca Martin Buber, se duc acolo pentru a primi Premii de la nemţi. În ce-l priveşte, a refuzat cu hotărâre orice asemenea propuneri.

13 februarie. A primit un grup care reprezenta o organizaţie evreiască de sănătate. Se lamentează că, la fel ca de obicei, nu le poate reţine numele. Încă de pe când era şcolar, un profesor i-a spus că memoria lui e ca o sită.

20 februarie. Crede că a găsit un nou artificiu pentru teoria lui, ceva foarte important şi care ar simplifica-o. Speră că n-a făcut nici o eroare.

21 februarie. Nu a găsit nici o eroare, dar munca nu mai e la fel de pasionantă pe cât crezuse cu o zi în urmă.

23 februarie. Soseşte un fotograf de la Departamentul de Stat ca să-i facă o fotografie pentru cea de-a şaptezeci şi cincea aniversare a sa.

26 februarie. Povesteşte o întâmplare de pe vremea când fiica sa vitregă, Margot, mergea la şcoală, iar el a cerut ca profesoara ei sadică să fie concediată. Ea a fost atât de furioasă, încât i-a cerut fratelui ei să-l provoace la duel.

2 martie. Anunţă că amiralul Strauss a fost de acord ca Premiul Einstein să fie acordat fizicianului Richard Fenyman, în vârstă de treizeci de ani.

3 martie. Fizicienii spun despre el că e matematician, iar matematicienii că e fizician. Se simte izolat şi cu toate că toată lumea îl „ştie”, sunt foarte puţini cei care îl cunosc cu adevărat.

4 martie. Oppenheimer a spus că unii membri ai consiliului de administraţie al Institutului se tem că Einstein va păta renumele Institutului [din cauza opiniilor sale politice]. A răspuns sarcastic că astfel de griji îi scot păr alb.

6 martie. I-a scris o scrisoare amicală lui Norman Thomas, chiar dacă există chestiuni asupra cărora nu sunt de acord.

17 martie. [Ziua de naştere a lui Einstein a fost pe 14 martie.] Primeşte încă multe telegrame şi se amuză de ce spun oamenii.

18 martie. Ziua lui de naştere a fost o extravaganţă, spune el, şi a mâncat prea mult tort. Încă sosesc scrisori – şi mici cadouri de la un ziar

german; o amuletă care să-l protejeze de rele; o monedă de aur turnată în 1879, anul naşterii sale;

Şi, mai ales, un papagal de companie, expediat prin poştă ca un colet, din partea unui institut medical.

19 martie. Tot mai sosesc felicitări pentru ziua de naştere, şi îl epuizează încercarea de a răspunde la toate. Papagalul e deprimat după traumatica lui călătorie, iar Einstein încearcă să-l înveselească cu glumele sale, pe care pasărea nu pare să le guste. Îi dă numele de Bibo.

21 martie. Papagalul mănâncă deja din mâna lui.

22 martie. Din cauza poziţiei sale ambigue în ce priveşte religia, mulţi îi scriu că va ajunge în iad, iar alţii că se roagă pentru sufletul lui.

23 martie. A mulţumit Institutului pentru picup, un cadou pentru ziua de naştere. A auzit de la prietenul său Eric Kahler că un taximetrist din New York i-a spus că simplul fapt de a şti că există Einstein pe lumea asta îl face să se simtă mai puţin singur. Lucrul ăsta i s-a părut extraordinar.

24 martie. A discutat cu Fantova despre muzică şi despre cântatul la vioară. Nu mai cântă la vioară pentru că e prea obositor, dar cântă încă la pian în fiecare zi – e mult mai uşor să improvizezi la pian.

2 aprilie. Astăzi Institutul a organizat o petrecere de adio pentru fizicianul Hermann Weyl, care se întoarce la Zurich. Leopold Infeld a anunţat că ruşii vor să-i dea lui Einstein un „premiu pentru libertate”. Einstein a refuzat premiul; acceptarea lui i-ar fi încurajat pe americani să-l eticheteze drept bolşevic.

13 aprilie. Şi-a exprimat nemulţumirea faţă de faptul că Oppenheimer a fost hărţuit de Mccarthy şi de Comisia pentru Energie Atomică. A declarat deja presei că are un mare respect pentru Oppenheimer, atât ca om, cât şi ca savant.

16 aprilie. A avut o altă zi stresantă, cu vizite toată după-amiaza. A asistat la prelegerea filosofului Ernest Nagel, care a fost plictisitoare fiindcă Nagel a citit dintr-un manuscris.

20 aprilie. Un bărbat somat de comitetul Mccarthy i-a cerut sfatul, iar Einstein i-a răspuns printr-o scrisoare să nu coopereze, cerându-i de asemenea să nu facă publică scrisoarea sa. Însă el a informat comitetul, iar ziarele au preluat numaidecât ştirea. Mai mult, un ziarist l-a sunat pentru a-i cere să comenteze situaţia, şi după ce Einstein l-a inforMat că sfatul fusese dat în particular, replica a fost şi ea tipărită.

24 aprilie. Conversaţie axată pe Oppenheimer. A spus că Oppenheimer este o persoană excepţională, talentată şi decentă, care se comportă întotdeauna politicos cu Einstein, asigurân-du-l din nou că nu se va amesteca niciodată în declaraţiile sale.

27 aprilie. Se plânge că îşi simte vârsta şi că are nevoie să se întindă după-masă, altminteri face indigestie. Spune că îi place viaţa, dar că nu i-ar păsa dacă totul ar lua sfârşit brusc.

5 mai. A luat parte la o întâlnire a evreilor pentru strângerea de fonduri. A ţinut un discurs şi a convins publicul să doneze banii atât de necesari, spunându-le că sacrificiul lor pentru poporul evreu îi va face mai puternici şi

le va permite să păstreze şi să dezvolte acele tradiţii care sunt benefice pentru ei şi pentru întreaga omenire.

6 mai. A citit o carte de H. Hubert Wilson, un profesor de politică de la Princeton, care vorbeşte despre felul în care Anglia abordează problema comunismului – spre deosebire de Statele Unite, acolo nu există vânătoare de vrăjitoare. Situaţia politică de aici e foarte urâtă.

11 mai. L-a sunat pe şeful său, Oppenheimer, să-i spună că-i pare rău de ce se întâmplă. Oppenheimer aşteaptă un verdict [din partea Departamentului de Securitate al Guvernului], ale cărui audieri s-au încheiat. Dacă acest comitet îl găseşte „subversiv", atunci şi celelalte comitete vor veni pe capul lui. Astăzi e mai bine să fii subversiv în mod făţiş, cum erau comuniştii de pe vremuri.

24 mai. In viitor, Mccarthy urmăreşte să discrediteze şi armata americană.

26 mai. Adlai Stevenson vine la Princeton să primească un titlu onorific şi vrea să-i facă o vizită. L-a auzit pe Mccarthy la radio, dar n-a înţeles mare lucru.

27 mai. Washington D. C. a refuzat să-i acorde viză de intrare în Statele Unite lui P. A. M. Dirac, marele fizician şi matematician britanic.

29 mai. Conducătorul spiritual al unei biserici budiste din Japonia i-a sugerat lui Einstein să devină succesorul lui Gandhi, însă Einstein i-a spus că nu are nici talentul politic, nici energia sau temperamentul necesare. S-a simţit foarte bolnav şi slăbit Astăzi şi abia a ajuns până acasă. A spus că mai bine de atât nu se poate aştepta să se simtă un bătrân ca el.

2 iunie. Oppenheimer a fost declarat „cetăţean fără pată", însă trecutul lui nu-i va permite să i se mai încredinţeze pe viitor proiecte secrete. A fost până acum consilierul şef al Comitetului pentru Energie Atomică (CEA) şi ştie mai multe decât oricine despre energia atomică. Einstein crede că amiralul Strauss s-a aflat în spatele încercării de a-l elimina pe Oppenheimer, dar a fost suficient de isteţ ca s-o facă în secret.

3 iunie. A fost pe la Oppenheimer, care e foarte deprimat, ca să-l susţină moral. Nu înţelege de ce Oppenheimer e atât de îngrijorat.

10 iunie. Mâine aşteaptă vizitatori, dar va pretinde că se simte rău şi va sta în pat, fiindcă altfel vor vrea să se fotografieze cu el.

11 iunie. A stat în pat astăzi şi a primit oaspeţi ca o grand dame din secolul optsprezece, obicei la modă pe atunci la Paris.

14 iunie. Erwin Panofsky, un profesor de istoria artei, i-a făcut o vizită şi l-a invitat să participe la o acţiune a corpului didactic al facultăţii în sprijinul lui Oppenheimer, iar el a fost de acord. Are un nou nume pentru CEA: Conspiraţia pentru Exterminare Atomică.

15 iunie. Acum Mccarthy bănuieşte că cineva din propriul său comitet e subversiv. Einstein spune că se întâmplă la fel ca pe vremea Revoluţiei Franceze – cel care-i dă primul în cap celuilalt câştigă.

16 iunie. Mâine vine Stevenson într-o vizită. Deşi Stevenson e inteligent şi agreabil, lui Einstein nu-i plac discursurile lui. Unii membri ai corpului didactic al Institutului refuză să semneze declaraţia de sprijinire a lui

Oppenheimer, făcân-du-l pe Einstein să apeleze la „talentele sale revoluţionare” pentru a strânge semnături.

17 iunie. A primit o vizită interesantă de la Stevenson şi asistentul lui în dimineaţa asta. Stevenson l-a întrebat pe Einstein despre pericolele comunismului, iar Einstein i-a spus că deşi există unele pericole, teama de comunism este insuflată în principal ca o măsură politică. I-a spus de asemenea lui Stevenson că e important ca China să fie recunoscută.

Numai o organizaţie internaţională va face posibilă pacea, dar nu e clar dacă Naţiunile Unite pot asigura un astfel de acord. Stevenson spune că Statele Unite nu pot face nimic unilateral. Einstein l-a plăcut pe Stevenson – a fost de părere că nu e aşa de pompos cum pare din discursurile sale. Stevenson a întrebat despre pericolul reprezentat de ruşi, iar Einstein a răspuns că Statele Unite reprezintă pentru ei acelaşi pericol. Stevenson pretindea că ruşii sunt mai radicali. Einstein a replicat: ce-a fost mai întâi, oul sau găina? In cele din urmă, Stevenson i-a mulţumit lui Einstein pentru votul lui. Einstein i-a răspuns că nu e nevoie să-i mulţumească – a votat pentru el doar fiindcă avea şi mai puţină încredere în Eisenhower. Lui Stevenson i-a plăcut sinceritatea asta, i-a mulţumit din nou şi i-a spus că i-ar face plăcere să-l mai viziteze.

17 iunie. [Eroare? E aceeaşi dată cu cea precedentă.] O altă întâlnire în legătură cu Oppenheimer a avut loc la Institut. Cei care nu voiau să se alinieze susţinătorilor lui Oppenheimer nu voiau nici să fie criticaţi pentru asta. Însă Einstein a insistat să-i convingă să se implice pentru a semna o declaraţie unanimă.

18 iunie. Mâine vine nepotul lui Einstein, Bernhard, pe care nu l-a mai văzut de multă vreme.

19 iunie. Tânărul a ajuns azi în jurul prânzului şi e foarte simpatic. E generos şi mai drăguţ decât tatăl sau bunicul lui, şi vrea să se însoare curând.

27 iunie. Comisia pentru Energie Atomică va primi noi membri pe 1 iulie, toţi fiind republicani.

29 iunie. Oamenii exemplari nu o duc bine într-o democraţie, observă Einstein, la fel cum s-a întâmplat şi cu marii atenieni care au fost eliminaţi. Acelaşi lucru se întâmplă şi cu Oppenheimer: acum Comisia de Energie Atomică, în virtutea unei decizii luate de 4 contra 1,l-a eliberat din funcţie pe motiv că reprezintă un risc pentru siguranţă.

30 iunie. Einstein returnează comisiei decizia de 4 contra 1, afirmând că l-au acuzat pe Oppenheimer şi pentru caracterul lui. New York Times anunţă că e ameninţată poziţia lui Oppenheimer ca director al Institutului. Declaraţia de sprijinire a lui Oppenheimer, semnată de profesori, va fi publicată mâine.

5 iulie. Nu s-a dus azi la Institut, dar a făcut o plimbare. A terminat de asemenea mai multe calcule.

6 iulie. Acum Joseph Mccarthy vrea să investigheze Serviciile Secrete.

8 iulie. Au venit azi vreo douăzeci de studenţi tineri, organizaţi de quakeri, care vor să-i sprijine pe refugiaţii ruşi. Au pus întrebări, iar la sfârşit, bineînţeles, s-au făcut fotografii.

12 iulie. A venit în vizită emisarul lui Nehru, împreună cu soţia, fiica şi două fete. L-a rugat pe Einstein să aranjeze o întâlnire cu Oppenheimer, dar acesta a spus că e prea ocupat. Mai târziu Einstein s-a dus să-l viziteze pe Oppenheimer, care i-a spus că nu vrea să se întâlnească cu consulul pentru că India e întotdeauna foarte critică la adresa Statelor Unite. Asta arată cât de loial este de fapt Oppenheimer – nu e un vagabond ca Einstein, a cărui piele e ca tovalul: nimeni nu-l poate jigni, şi totul trece pe lângă el fără să-l afecteze. N-a avut niciodată sentimentul că aparţine vreunui loc anume şi spune că acum are doar câţiva prieteni apropiaţi – Otto Nathan, dr. Bucky, Fantova.

14 iulie. A muncit din greu toată ziua, în ciuda căldurii, care nu-l deranjează fiindcă are pielea ca tovalul. Dar n-a reuşit nimic.

26 iulie. A făcut unele progrese în munca lui. 30 iulie. Nimic important azi, cu excepţia faptului că problemele sale cu ficatul îl fac să sufere, dar e obişnuit cu asta.

15 august. Iar nu s-a simţit bine, nu e în apele lui. Nu se mai oboseşte să se ducă până la Institut fiindcă se simte prea slăbit.

17 august. Se simte ceva mai bine, cel puţin nu mai e aşa de slăbit. Dr. Ehrmann i-a făcut o radiografie, dar lui Einstein nu-i pasă ce vor găsi doctorii.

22 august. Azi s-a simţit mai bine şi a făcut o plimbare, dar încă nu s-a întors la Institut. Dr. Bucky a fost aici azi, însă Einstein i-a spus să nu se agite prea mult, insistând că Ehrmann a făcut deja tot ce se putea face.

24 august. Nu se simte bine. Asistentul lui a venit totuşi, iar munca lor a decurs foarte bine. După luni întregi de calcule, se dovedeşte de multe ori că totul a fost inutil. Atunci trebuie s-o iei iar de la capăt.

25 august. Ecuaţiile lui Einstein arată bine – poate că totuşi va ieşi ceva din ele, dar e o muncă a naibii de grea.

30 august. Se simte ceva mai bine, dar nu grozav. Pentru că a postit atâta vreme, trebuie să mănânce foarte puţin deocamdată.

5 septembrie. Are dureri la spate, ceea ce înseamnă că are o infecţie şi că are probleme cu ficatul. A primit totuşi musafiri. Eric Kahler a adus cu el un coleg care e puţin subversiv şi au discutat politică. Apoi a venit Oppenheimer şi au filosofat puţin, pe urmă a trecut şi Otto Nathan, iar discuţia a deviat iarăşi către politică.

7 septembrie. S-a dus înapoi la Institut pentru prima oară după multă vreme, dar nu a mers pe jos – ci cu maşina – pentru că se simţea prea slăbit. Voia să vorbească cu Oppenheimer, care urmează să primească un premiu de la o organizaţie de negri [Pyramid Club].

9 septembrie. Nemţii s-au refăcut în ultimii zece ani, iar acum Germania e cea mai puternică ţară din Europa. Toate faptele odioase ale Germaniei au fost uitate.

20 septembrie. Azi a avut loc la Princeton, la Nassau Inn, o întrevedere cu delegaţia Universităţii Ebraice din Israel. Einstein a spus câteva cuvinte, apoi toată lumea a discutat despre câţi bani să se doneze universităţii, iar toţi donatorii importanţi au avut ocazia să dea mâna cu el. A fost îngrozitor, iar el se simte rău şi se duce devreme la culcare.

21 septembrie. Face progrese, teoria a început să arate promiţător. Are însă nevoie de timp de gândire – îl captivează procesul de gândire.

2 octombrie. Mâine va primi un doctorat onorific din partea Haifa Technion, alături de laureatul premiului Nobel James Franck*. Ceremonia va avea loc la Princeton Inn, unde va ţine un scurt discurs.

3 octombrie. Azi a sunat-o devreme pe Fantova pentru că era obosit mort. A avut musafiri de dimineaţă – un specialist în probleme de educaţie de la Haifa —, apoi s-a dus la festivitatea Technion de la Princeton Inn.

* James Franck (1882-l964), fizician experimentator. (N.t.)

14 octombrie. Azi a găsit o greşeală în calculele lui, ceea ce înseamnă o întârziere. Asistentul lui a făcut nişte calcule greşite, iar el nu a observat.

18 octombrie. Fiul său Hans Albert e aici şi petrec mult timp împreună.

19 octombrie. Fantova şi Einstein s-au dus să vadă filmul lui Lowell Thomas, Tibet.

20 octombrie. Azi l-au vizitat treizeci de tineri care urmează să plece în Israel. Au trăit într-o fermă din apropiere ca să se pregătească pentru viaţa în chibuţ, şi au învăţat ebraica. Toţi au pus întrebări inteligente, nu numai despre politică, dar şi despre ştiinţă şi filosofie.

24 octombrie. Azi iar a făcut toată ziua calcule într-un ritm nebunesc şi n-a obţinut nimic.

25 octombrie. John von Neumann a primit un post la Comisia pentru Energie Atomică. New York Times relatează întâmplarea de parcă CEA i-ar face o favoare lui Oppenheimer. Einstein îşi aminteşte clar că von Neumann a fost împotriva lui Oppenheimer în timpul discuţiilor de la Institut.

26 octombrie. Einstein a citit noaptea trecută o carte de Oppenheimer [Science and the Common Understanding, 1954]. Cartea se bazează pe nişte conferinţe ţinute anul trecut la radio, în Anglia. E cu adevărat un om talentat, inteligent şi interesant. Fantova şi Einstein au vorbit despre profesorul Henry de Wolf Smyth de la Princeton, singurul membru CEA care a votat pentru Oppenheimer când s-a luat decizia de 4 contra 1.

30 octombrie. Werner Heisenberg, fizicianul teoretician german, i-a făcut azi o vizită – a fost un mare nazist („er war ein grosser Nazi”). Poate că e un mare fizician, dar nu e o persoană prea agreabilă.

3 noiembrie. Aage Bohr, fiul lui Niels, i-a făcut azi o vizită şi a stat o oră. Bohr e mult mai simpatic decât Heisenberg, dar mai greu de suportat fiindcă e greu să-l înţelegi, şi vorbeşte întruna. Când a plecat Bohr, Einstein era epuizat.

5 noiembrie. Sună mai devreme ca de obicei pentru că se duce devreme la culcare – nu se simte bine şi a avut dificultăţi la mers şi o durere în piept. Medicul va sosi mâine.

6 noiembrie. A venit dr. Dean şi i-a spus lui Einstein că slăbiciunea nu e de la inimă. Are inima mărită, ceea ce nu e ceva neobişnuit pentru vârsta lui, şi este foarte anemic, fie din cauza răcelii, fie pentru că nu a mai mâncat carne de atâta vreme. Dr. Dean i-a făcut o injecţie cu vitamine, iar mâine vine dr. Ehrmann.

7 noiembrie. Dr. Ehrmann a ajuns la concluzia că inima lui e în stare bună, prin urmare starea de slăbiciune trebuie să se datoreze anemiei.

9 noiembrie. A stat toată ziua la soare şi se simte bine, încă slăbit, dar mănâncă mai mult. Soţii Bucky l-au vizitat azi, dar l-au obosit. Încearcă să lucreze, însă e foarte obositor şi nu-i iese nimic.

19 noiembrie. Au sosit de la New York trei medici şi i-au extras măduvă din osul de la coapsă ca să vadă dacă globulele roşii sunt normale.

6 decembrie. Au venit din nou medicii de la New York. Deşi au spus că pacientul e mai bine, el nu se simte bine.

14 decembrie. A venit iarăşi dr. Dean, i-a luat sânge şi a afirmat că Einstein e mai bine.

27 decembrie. A spus că nu vrea cadouri de Crăciun şi că nu-i place Crăciunul. N-a dormit bine noaptea trecută fiindcă avea impresia că era ceva în neregulă în ce lucrase, iar a doua zi a descoperit că făcuse o greşeală de calcul.

3 ianuarie. A citit despre asasinarea preşedintelui panamez. Spune că asemenea asasinate se petrec numai în ţări în care liderii au putere absolută – e singura cale de a scăpa de ei.

5 ianuarie. Oppenheimer a vorbit la radio noaptea trecută, iar lui Einstein i-a plăcut ce a spus. Dă dovadă de mai mult curaj de când a fost publicată cartea despre cazul Oppenheimer, scrisă de fraţii Alsop. Cartea ţintea împotriva amiralului Strauss, care a încercat să interzică publicarea ei.

9 ianuarie. Dr. Bucky a venit şi a confirmat ce a spus dr. Dean. Ii dau doze mai mici de medicamente şi deja doarme mai Bine, dar fizic nu se simte bine. Inima pare să fie în regulă, dar are dureri la picior. Se simte ca o maşină veche şi uzată, al cărei motor e plin de hibe. Însă atâta vreme cât mai poate munci, e mulţumit.

20 ianuarie. Einstein şi Fantova au discutat despre examenele finale de la universitate. Einstein spune că nu crede în utilitatea examenelor, că distrag atenţia studentului de la preocupările sale, şi că studenţii n-ar trebui să dea mai mult de două teste pe durata anilor de facultate. Le-ar cere să se prezinte la seminarii, iar dacă se arată interesaţi şi ascultă, le-ar da diplomele.

24 ianuarie. Fantova şi Einstein au vorbit despre judecătorul Douglas de la Curtea Supremă de Justiţie, care tocmai s-a întors din Tibet. Einstein îl admiră şi pentru că s-a declarat în favoarea restabilirii relaţiilor cu China.

31 ianuarie. Se simte mai bine şi urcă din nou scările, dar picioarele îi sunt slăbite. Deşi dr. Dean l-a asigurat că va fi curând în stare să meargă la Institut, el crede că a început declinul. Uneori se teme să înceapă vreo conversaţie pentru că nu-şi poate aminti unele cuvinte, mai ales numele oamenilor. Are problema asta de multă vreme, dar acum s-a agravat.

3 februarie. L-a vizitat antropologul Ashley Montagu. Vrea să scrie despre insomnie şi l-a întrebat pe Einstein cum doarme de regulă. Montagu porneşte de la explicaţia simplă că grijile provoacă insomnie. Într-una din cărţile sale [On Being Human], dezvoltă teoria că toţi oamenii se nasc „buni”, dar că frustrările îi fac răi. Einstein e de acord.

5 februarie. În Germania, Elveţia şi Franţa e planificată sărbătorirea a cincizeci de ani de la apariţia teoriei relativităţii.

8 februarie. Azi a refuzat toate invitaţiile la festivităţile organizate în cinstea relativităţii, dar cel mai amabil refuz l-a înaintat Elveţiei.

14 februarie. Azi a primit o scrisoare importantă de la Bertrand Russell. Russell vrea să ia măsuri pentru evitarea războiului atomic şi sugerează formarea unui fel de guvernare mondială, sprijinită de oameni influenţi din toată lumea.

20 februarie. Dr. Dean a descoperit că papagalul Bibo are o infecţie, şi că pasărea la rândul ei l-a infectat pe Einstein, aşa cum o arată analizele de sânge. Sângele lui Margot şi al lui Helen Dukas s-a dovedit imun la infecţie. Pasărea va face treisprezece injecţii, despre care Einstein crede că-i vor fi fatale.

22 februarie. Azi a făcut o plimbare pentru prima oară după multă vreme, şi speră că în curând se va întoarce la Institut.

1 martie. Azi Godel a mers cu el la Institut.

3 martie. Spune că până şi la vârsta lui înaintată e obligat să participe la festivităţi. Institutul sărbătoreşte cea de-a douăzeci şi cincea aniversare, şi e nevoie de prezenţa lui pentru că a fost unul dintre primii săi membri, toate „creierele importante” fiind invitate.

4 martie. Bibo a avut nevoie numai de două injecţii, iar pasărea se simte bine – poate că totuşi va supravieţui.

10 martie. A ascultat la radio simfonia Jupiter a lui Mozart şi o consideră cea mai bună compoziţie a lui Mozart. Crede că operele lui Mozart, Don Giovanni, Figaro şi Răpirea din serai sunt excepţionale, dar nu are aceeaşi părere şi despre Flautul fermecat. Dintre operele moderne, crede că numai Boris Godunov a lui Mussorgski e o piesă valoroasă.

13 martie. Şi-a petrecut ziua scriind un articol pentru ETH din Zurich [a sa alina mater] – vor să-l onoreze cu o Festschrift. A scris despre amintirile sale [Autobiographische Skizze] din zilele de studenţie petrecute acolo.

14 martie. Azi este cea de-a şaptezeci şi şasea aniversare a sa şi s-a închis în casă, fiindcă reporterii tv aşteaptă afară. Soţii Bucky i-au făcut o vizită şi i-au adus nişte puzzle-uri; Oppenheimer a venit cu nişte discuri; au sosit multe telegrame şi flori.

23 martie. Azi l-a vizitat Leo Szilard, omul care în 1939l-a încurajat pe Einstein să-i scrie preşedintelui Roosevelt o scrisoare în care să-i atragă atenţia că e posibil ca germanii să aibă capacitatea de a construi bomba atomică. Szilard se teme că administraţia ar putea pregăti o lovitură preventivă împotriva Chinei, şi vrea ca Einstein să-i scrie preşedintelui o scrisoare deschisă în care să-l sfătuiască să nu facă asta, Scrisoare care să fie publicată în ziare. Einstein refuză, spunând că vorbele lui n-ar avea nici un efect.

5 aprilie. Azi a avut loc la Institut banchetul de aniversare a douăzeci şi cinci de ani. Einstein s-a întâlnit cu amiralul Strauss, şi cu toate că anterior Einstein îl călcase pe bătături în povestea cu Oppenheimer, amiralul a fost extrem de prietenos („scheissfreundlich”).

10 aprilie. A încercat toată ziua să compună un mesaj pentru radio din partea Israelului, şi nu a reuşit să-l încheie. Spune despre sine că e un prost – că a crezut întotdeauna asta, şi că doar din când în când a reuşit să mai realizeze câte ceva.

12 aprilie. Azi a citit despre noul vaccin Salk, bucurându-se că Salk e evreu. Ieri l-a ascultat pe Stevenson la radio şi a fost foarte impresionat – e gata să-l voteze.

[Câteva zile mai târziu Einstein a fost internat la Princeton Hospital, unde a murit în zorii zilei de 18 aprilie. Refuzase orice operaţie care i-ar fi putut prelungi viaţa.]

O relatare a ultimelor zile ale lui Einstein, scrisă de Helen Dukas

(Aflată în Arhiva Einstein 39-071.)

La finele anului 1948, se confirmase, în urma unei operaţii, că [Einstein] suferă de anevrism. Dar se credea că, pentru un an, un an şi jumătate, nu era nici un pericol.

În urmă cu vreo patru săptămâni, s-a plâns de dureri uşoare, pe care noi le-am pus pe seama vezicii biliare, care funcţiona prost, şi problemelor de ficat. În jurul lui 11 sau 12 aprilie, mi-a spus că a avut dureri destul de puternice în zona inghinală – într-o regiune care nu-l mai deranjase niciodată. A spus: „Sigur e aorta.” însă nu mi-a dat voie să sun medicul. Am sunat-o însă pe Margot [fiica vitregă a lui Einstein] la spital şi i-am spus ei să-l anunţe pe doctor, pe care ea îl vedea zilnic, măcar pentru a-l informa. (Cu o săptămână în urmă făcuse analize de sânge care arătau că totul e în regulă.) în dimineaţa zilei de 13 mi-a spus din nou că a avut dureri noaptea trecută, mai mult când stătea întins decât când stătea în picioare, dar că acum se simte destul de bine. Însă am sunat-o din nou pe Margot să-i amintesc să vorbească cu dr. Dean (o făcuse deja).

[Einstein] a stat acasă în ziua aceea pentru că-l aştepta pe consulul Israelului, dar şi pe un prieten mai vechi care venea din Europa. Musafirii au plecat la ora 1, iar el s-a plâns de oboseala teribilă şi de lipsa poftei de mâncare. După prânz, s-a culcat puţin ca de obicei, pe la 2 după-amiaza. La 3:30 l-am auzit ducându-se la baie – acolo s-a prăbuşit. Medicul a sosit curând – nu era acasă, dar a fost găsit imediat – însă mie mi s-a părut că a trecut o veşnicie. Şi-a dat seama repede care e problema şi şi-a sunat doi colegi. Am fost de faţă la discuţia lor medicală, la care au decis să vorBească cu nişte medici din New York. Mi-am sunat o prietenă ca să stea cu mine în noaptea aceea, pentru că medicii nu voiau să rămân singură cu el – nu voiau nici să-l transporte. Credeau că e o mică hemoragie (tensiunea arterială şi pulsul rămăseseră normale) care se poate resorbi. În seara aceea au venit doi medici de la New York şi l-au consultat împreună cu dr. Dean, care, cu „asistenţa” mea, i-a făcut o electrocardiogramă.

Noaptea a trecut destul de bine graţie unei injecţii cu morfină. Mi-am improvizat în camera de lucru un pat pe care profesorul l-a găsit ridicol. A fost de acord să dorm acolo numai după ce i-am spus că aş dormi mai bine aşa decât în camera mea aflată mai departe, unde aş fi foarte agitată încercând să-i aud orice mişcare. N-a vrut nici să fac mai multe drumuri până jos la

bucătărie ca să aduc îngheţată (era deshidratat şi ăsta era singurul lucru, în afară de câteva linguriţe cu apă minerală, cu care se putea hrăni în înghiţituri mici). Dar în cazul ăsta nu m-am conformat [interdicţiilor lui].

A doua zi, medicii de la New York au venit din nou, împreună cu bătrânul lui medic din Berlin, dr. Ehrmann. Voiau să mai aducă şi un celebru chirurg, un specialist în cardiologie. De la bun început profesorul nu voia să audă de aşa ceva, dar i-a ascultat pe toţi cu bunăvoinţă. Mai târziu l-a întrebat pe medic dacă va fi o moarte „oribilă”. Răspunsul a fost: se poate, n-ai cum să ştii. Poate va dura doar un minut, poate câteva ore, poate câteva zile. Trebuie să ştie că durerea provocată de o hemoragie internă este cea mai cruntă durere posibilă. A îndurat suferinţa cu un zâmbet, iar din păcate uneori a refuzat injecţia cu morfină. În noaptea de joi spre vineri durerea a fost din nou suportabilă – dar din nefericire refuzase după-amiaza o injecţie cu morfină şi abia a putut suporta durerea până seara când a sosit medicul din nou şi i-a făcut o injecţie. În cazul altor pacienţi, medicul n-ar fi acordat nici o atenţie unor astfel de refuzuri, însă respectul pentru profesor îl împiedica să acţioneze împotriva voinţei sale.

Joi seara m-am dus să-l văd pentru că îl auzisem agitân-du-se, iar el mi-a spus: „Eşti nebună – tot trebuie să mor La un moment dat, şi n-are nici o importanţă când se va întâmpla." I-am zis că eram oricum sus, că mă dusesem la baie. Nu ştiu dacă m-a crezut, dar s-a prefăcut că mă crede. Dimineaţa mi-a spus că are încă dureri puternice, dar că acum s-au localizat în zona splinei, ca de obicei, şi că nu se mai simte atât de rău. Când am intrat din nou în dimineaţa aceea, puţin mai târziu, stătea întins, era foarte palid, şi mi-a spus că se simte din nou atât de rău, încât nu poate să-şi ridice capul, iar durerea e insuportabilă. M-am grăbit să sun şi din fericire mi-a răspuns chiar medicul. A venit imediat, dar nu mă întrebaţi cât de lung mi s-a părut timpul ăsta. Între timp, [Einstein] devenise atât de astenic, încât singurul lucru bun era că nu prea mai simţea durerea. Medicul a confirmat acum că vezica biliară era inflamată (după cum ni s-a spus mai târziu, în urma hemoragiei vezica se înfundase şi o ruptură i-ar fi putut fi fatală). Astenia era rezultatul deshidratării.

Medicul a trecut peste împotrivirea profesorului de a merge la spital, spunându-i că va trebui să-i facă perfuzii; că îi pare foarte rău că suferă atât şi că nu-i poate uşura suferinţa imediat; şi, în al treilea rând, că situaţia a devenit prea complicată pentru mine (acesta a fost factorul decisiv). I-a făcut o injecţie, a dat ordin să fie pregătit un salon şi a chemat o ambulanţă, iar peste jumătate de oră era la spital, unde au început de îndată perfuziile. Pe drum, în ambulanţă, a întreţinut o conversaţie vie cu unul dintre bărbaţi (erau cu toţii voluntari), care s-a întâmplat să fie economist la universitate. Era incredibil.

S-a simţit mult mai bine la spital, pentru că acolo îi puteau administra imediat injecţiile (dar şi acolo a refuzat una) şi pentru că perfuziile îl linişteau. Sâmbătă chiar m-a sunat acasă, rugându-mă să-i aduc ochelarii. Iar duminică a cerut hârtiile sale ca să scrie. A întâmpinat-o pe Margot când a venit la el în scaunul ei cu rotile. „Ce apariţie de efect!”, a spus el, deşi era încă astenic.

Despre operaţia propusă i-a zis: „Ce ruşine! Plec când vreau eu să plec – cu eleganţă!”

Margot vă poate povesti acest episod mai bine decât mine. Cu demnitatea şi simplitatea lui, şi-a aşteptat zâmbind moartea, ca pe un eveniment firesc: de ce n-am fi calmi? Vineri După-amiază, Margot l-a sunat pe fiul lui [Hans Albert], care a luat primul avion şi a ajuns la noi sâmbătă dimineaţă. A fost o mare uşurare pentru noi toţi. Profesorul n-a fost deloc surprins să-l vadă, ci doar bucuros. Duminică starea şi înfăţişarea lui păreau mai bune. Dar era stresat – până şi un copil îşi dădea seama. După-amiaza a discutat cu fiul său despre probleme ştiinţifice, iar mai apoi a vorbit despre politică cu Otto Nathan, a citit ziarul etc. A ingurgitat chiar hrană lichidă. Nu pot spune că ne făceam speranţe, fiindcă ştiam că e în cel mai bun caz o păsuire temporară, dar oamenilor le place atât de mult să creadă în miracole.

În noaptea aceea, la 1:25, dr. Dean m-a sunat să-mi spună că profesorul a murit liniştit în somn. Spre ruşinea mea, trebuie să recunosc că m-am prăbuşit, chiar dacă numai pentru scurt timp. Dar nu ştiu cum aş fi depăşit noaptea aceea fără Adu [Hans Albert], care a stat lângă mine şi mi-a vorbit – era ca şi cum mi-ar fi vorbit tatăl lui. S-a ocupat apoi de toate, a sunat la New York etc. La ora şapte, sosise deja Otto Nathan, iar la opt ne-am dus la spital. Dr. Dean a luat asupra lui sarcina de a-i spune lui Margot, în dimineaţa aceea, ce s-a întâmplat, iar noi am vrut să fim de faţă.

De îndată ce ştirea a devenit publică, ce a urmat a fost coşmar şi nu vreau să vă plictisesc vorbind despre asta. Dar am reuşit să aranjăm ca incinerarea să aibă loc în aceeaşi zi, în linişte şi calm, numai în prezenţa celor apropiaţi.

Dosarul FBI al lui Einstein întotdeauna m-am întrebat cum arată un dosar întocmit de FBI. Îmi imaginasem o mulţime hârtii atent aranjate, adunate de spioni sofisticaţi care au dus o viaţă plină de intrigi şi pericole, şi şi-au trimis unii altora mesaje de la cabinele telefoanelor publice şi prin intermediul unor cuvinte inteligent codate. Într-adevăr, când eram copil mi-am închipuit de multe ori că voi deveni la rândul meu un astfel de spion.

Insă după ce mi-am aruncat privirea în dosarul lui Einstein, am fost bucuroasă că mi-am ales altă carieră. Ce-am văzut m-a făcut să mă întreb dacă asemenea intruziuni clandestine în viaţa unui om pot avea loc într-o Americă „liberă”. Mie lucrurile astea îmi miroseau a comunism şi a KGB, deşi ironia scoarţei face ca acel dosar să fi fost alcătuit tocmai pentru a combate presupusa ameninţare comunistă asupra Statelor Unite.

La douăzeci şi cinci de ani de la moartea lui Einstein, FBI a dezvăluit că J. Edgar Hoover ţinuse un dosar secret privind activităţile politice ale lui Einstein, începând cel puţin cu anii '40. Motivele erau că Einstein fusese văzut participând alături de comunişti la întruniri pacifiste şi susţinuse cauza republicană în timpul războiului civil din Spania. El nu a primit niciodată permisiunea de a lucra la proiectul Manhattan de construire a bombei atomice din motive de securitate. (Vezi cea de-a doua scrisoare a lui Einstein către preşedintele Roosevelt.) Einstein nu a aflat despre această violare a spaţiului său intim, care a durat până la moartea lui. Există 1427 de pagini de

materiale, conform scrisorii informative primite de mine de la FBI, şi le puteam căpăta pentru preţul de

132,70 dolari, conform legii privind dreptul la informare. Nu era o afacere proastă, însă am hotărât să răsfoiesc dosarul în copia arhivei Einstein, aflată la vremea aceea la Universitatea din Boston.

După părerea mea, dosarul era praf în ochi. Dosarul constă dintr-o mapă plină cu o harababură de însemnări trimise de agenţii FBI, de la unul la altul, cu privire la ceea ce intenţionează „subiectul" sau „individul urmărit". Există note şi observaţii despre întrunirile la care a participat Einstein şi organizaţiile care îl aveau pe lista de membri. Cele mai multe documente indică de fapt că nu era comunist sau subversiv, şi totuşi dosarul a rămas activ, probabil pentru că unele dintre organizaţiile la care se presupune că a aderat sau pe care le-ar fi sprijinit erau considerate subversive, într-adevăr, într-o scrisoare din 26 iulie 1940, cu aproximativ două luni înainte ca Einstein să devină cetăţean american, generalul George Strong, l-a considerat suspect.

În toate însemnările sunt ascunse anumite cuvinte sau pasaje, probabil pentru a-i proteja pe oamenii nevinovaţi aflaţi încă în viaţă. Îţi sare în ochi o combinaţie de cuvinte şterse cu guma, dintre care unele te avertizează că pagina respectivă este SECRETĂ sau CONFIDENŢIALĂ, cuvinte care au fost tăiate atunci când dosarul a fost dat publicităţii. În plus, există zeci de tăieturi din ziare despre activităţile lui Einstein. (Vezi de asemenea R. A. Schwartz, „Einstein and the War Department", Isis 80 [1989], 28l-284.)

De când am scris paragrafele de mai sus pentru cea de-a doua ediţie a acestei cărţi, a apărut o nouă carte pe tema aceasta: Dosarul Einstein a lui Fred Jerome. Autorul a studiat materialele cu mai multă atenţie decât mine.

Câteva exemple Una dintre însemnări vorbeşte despre „Comitetul celor 1000", un plan pus la cale de Harlow Shapley de la Harvard, pentru a recruta o mie de americani proeminenţi, printre care şi Einstein, în intenţia de a aboli Comitetul pentru Activităţi Antiamericane.

O altă însemnare vorbeşte despre Counterattack, o publicaţie săptămânală a American Business Consultants Inc. Din New York. Acolo apăruse un articol despre o întrunire a Comitetului American al Scriitorilor, Artiştilor şi Oamenilor de Ştiinţă Evrei, în care se afirma că aceasta e o organizaţie cripto-comunistă, şi că Einstein acceptase să fie „racolat".

O altă notă susţinea că Einstein a dat în decembrie 1947 următoarea declaraţie: „Am venit în America datorită imensei, inegalabilei libertăţi care am auzit că există în această ţară. Am făcut o greşeală alegând America drept tărâm al libertăţii, o greşeală pe care nu o pot repara."

Fişele din 13 şi 15 februarie 1950 stipulează că Einstein n-a beneficiat de nici o aprobare de a deţine informaţii secrete din partea Comisiei pentru Energie Atomică sau din partea coordonatorilor Proiectului Manhattan. Asta confirmă că Einstein n-ar fi putut lucra la bomba atomică. În mod ciudat, una dintre fişe spune că „dosarul întocmit de FBI nu reflectă desfăşurarea vreunei investigaţii asupra profesorului Einstein".

Apoi memoriul afirmă că Einstein a fost afiliat „într-un fel sau altul” la cel puţin treizeci şi trei de organizaţii care erau puse pe lista organizaţiilor comuniste de către procurorul general. Era de asemenea afiliat la cincizeci de organizaţii care nu se aflau pe aceste liste. „El este în principal un pacifist şi poate fi considerat un gânditor liberal, după cum o arată legăturile sale cu diferitele organizaţii indicate mai sus.”

Se face menţiunea că Einstein simpatizează cu savanţii ruşi şi cu Uniunea Sovietică. Alte observaţii suplimentare scrise de mână precizează că fiul lui Einstein se află în Rusia. O altă însemnare îl cita pe un informator care spunea că Elsa Einstein era „speriată de moarte” la gândul că fiul ei, Hans Albert, se afla în Uniunea Sovietică prin 1944, şi că acesta ar fi putut fi luat ostatic pentru ca Einstein să fie şantajat. (Nu contează că Elsa murise în 1936, că Hans Albert era fiul ei vitreg şi că nu există vreo dovadă că s-ar fi aflat în URSS la vremea respectivă. El a devenit cetăţean american în 1943, iar în momentul acela ocupa un post la Caltech. Vezi Eli-zabeth Roboz Einstein, Hans Albert Einstein.)

O însemnare din 13 martie 1950 susţine că biroul lui Einstein din Berlin fusese folosit pentru transmiterea de telegrame de către agenţii Cominternului sovietic şi de către alţi Membri ai „aparatului” sovietic la începutul anilor 30, înainte ca el să părăsească Germania, şi că Einstein angajase un grup de dactilografe şi secretare care erau simpatizanţi sovietici. (în realitate, singura lui secretară de la vremea respectivă era Helen Dukas.) însemnarea afirma de asemenea că una dintre secretarele lui Einstein ducea telegramele („corespondenţă conspirativă”) unui anumit „membru al aparatului” (un curier sovietic), care prelua de asemenea şi telegramele de la alte adrese desemnate. Adresa lui Einstein era considerată o bună acoperire pentru trimiterea de scrisori, deoarece el primea telegrame din lumea întreagă. Telegramele erau codate şi se presupune că Einstein nu le cunoştea conţinutul.

O notă din 14 septembrie 1950 precizează că „această persoană naturalizată, în ciuda reputaţiei sale mondiale ca om de ştiinţă, poate fi cercetată pentru o posibilă revocare a naturalizării. Se pare că este justificată în acest scop o investigare corespunzătoare.” Această investigare era justificată din cauza presupusei utilizări sovietice a adresei lui Einstein din Berlin.

O notă din 23 octombrie 1950, scrisă chiar de J. Edgar Hoover, cere ca Helen Dukas să fie cercetată pentru „activităţi din trecut în folosul Uniunii Sovietice” (pe când era secretara lui Einstein la Berlin).

Alte însemnări îl învinovăţesc pe Einstein pentru că i-a permis lui Paul Robeson să-i înmâneze preşedintelui Harry Truman scrisoarea în care Einstein îşi exprima protestul faţă de linşaj. Robeson a fost preşedintele American Crusade to End Lynching, o presupusă organizaţie cripto-comunistă. O altă însemnare enumera „dovezile simpatiei lui Einstein faţă de partidul comunist”.

Dosarul complet este disponibil acum pe Internet la adresa www.fbi.gov
Celebra scrisoare către preşedintele Franklin D. Roosevelt Peconic, Long Island, 2 august 1939

Domnule, Unele studii recente realizate de E. Fermi şi L. Szilard, care mi-au fost trimise în manuscris, mă fac să cred că elementul uraniu va fi transformat într-o nouă şi importantă sursă de energie în viitorul apropiat. Anumite aspecte ale conjuncturii în care ne aflăm par să necesite atenţie şi, dacă e cazul, o acţiune rapidă din partea Administraţiei. Prin urmare, sunt de părere că e de datoria mea să vă aduc la cunoştinţă următoarele fapte şi recomandări:

În cursul ultimelor patru luni, a devenit posibil – prin lucrările lui Joliot în Franţa şi ale lui Fermi şi Szilard în America – să se provoace o reacţie nucleară în lanţ într-o masă mare de uraniu, prin care să fie generate mari cantităţi de energie şi de elemente noi asemănătoare radiului. Acum este aproape sigur că acestea pot fi realizate în viitorul imediat.

Acest fenomen nou ar putea duce de asemenea la fabricarea de bombe, şi ne putem imagina – deşi e mult mai puţin sigur – că vor fi fabricate bombe de un nou tip, extrem de puternice. O singură bombă de acest fel, transportată cu vaporul şi explodând într-un port, ar putea distruge întregul port, împreună cu o parte din teritoriul învecinat. S-ar putea ca asemenea bombe să se dovedească prea grele pentru a fi transportate pe calea aerului.

Statele Unite dispun numai de zăcăminte foarte reduse de uraniu, în cantităţi modeste. Există unele zăcăminte importante în Canada şi în fosta Cehoslovacie, iar cea mai importantă sursă de uraniu este [în] Congoul belgian. Ţinând cont de această stare de lucruri, vă puteţi da seama că e de Dorit să existe un contact permanent între Administraţie şi grupul de fizicieni americani care se ocupă de reacţiile în lanţ. O posibilă cale ar fi să încredinţaţi sarcina aceasta unei persoane în care aveţi încredere şi care ar putea, de exemplu, acţiona în calitate neoficială. Responsabilităţile sale ar putea include următoarele:

A) să ia contact cu ministerele, informându-le cu privire la progresele făcute, şi să formuleze recomandări pentru acţiunea guvernamentală, acordând o atenţie deosebită problemei asigurării unei rezerve de zăcământ de uraniu pentru Statele Unite;

B) să accelereze activitatea experimentală, care în prezent se desfăşoară în limitele bugetului de care dispun laboratoarele universitare, furnizând fonduri, dacă astfel de fonduri sunt necesare, prin intermediul contactelor sale cu persoane particulare dispuse să contribuie la această cauză, şi poate şi printr-o colaborare cu laboratoarele industriale care au echipamentul adecvat.

Înţeleg că Germania a încetat vânzările de uraniu din minele cehoslovace pe care le-a preluat acum. O asemenea acţiune ar putea fi explicată prin faptul că fiul Subsecretarului german de stat, von Weizsäcker, este ataşat la Kaiser Wilhelm Institut din Berlin, unde sunt reproduse o parte din experimentele cu uraniu realizate de americani.

Al dumneavoastră devotat, Albert Einstein Roosevelt a răspuns, în parte, la această scrisoare la data de 19 octombrie 1939, după cum urmează: „Am găsit că scrisoarea aceasta este de o importanţă atât de mare, încât am convocat de îndată o comisie, din care făceau parte şeful Biroului Standardelor şi reprezentanţi aleşi ai armatei şi marinei, care să investigheze îndeaproape posibilităţile sugerate de dumneavoastră în ce priveşte elementul uraniu.” (Vezi Rosenkrantz, Albert through the Looking-Glass, 66-67. Arhiva Einstein 33-088. Scrisoarea lui Einstein a fost cum parată la o licitaţie de familia Forbes.)

Noua comisie s-a întrunit două zile mai târziu, pe 21 octombrie, împreună cu Enrico Fermi, Leo Szilard, Edward Teller şi Eugene Wigner, în calitate de experţi în fisiunea nucleară.

O scrisoare mai puţin cunoscută i-a fost expediată lui Roosevelt cinci ani şi jumătate mai târziu, când Einstein nutrea temeri în legătură cu posibila utilizare greşită a uraniului:

25 martie 1945 Domnule, Vă scriu pentru a vi-l recomanda pe Leo Szilard, care îşi propune să vă aducă la cunoştinţă câteva consideraţii şi propuneri. Situaţia neobişnuită, pe care o voi descrie mai jos, mă îndeamnă să acţionez astfel, deşi nu cunosc conţinutul consideraţiilor şi propunerilor pe care vrea să vi le comunice dr. Szilard.

În vara anului 1939, dr. Szilard mi-a expus vederile sale despre potenţiala importanţă a uraniului pentru apărarea naţională. Era extrem de tulburat de riscurile implicate şi nerăbdător ca guvernul Statelor Unite să fie informat cât mai repede posibil cu privire la ele. Dr. Szilard, care este unul dintre descoperitorii emisiei de neutroni din uraniu, pe care se bazează toate cercetările actuale asupra uraniului, mi-a descris un sistem conceput de el, în cadrul căruia crede că s-ar putea declanşa, în viitorul imediat, o reacţie în lanţ în uraniul neseparat. Cunoscându-l de mai bine de douăzeci de ani, atât din activitatea sa ştiinţifică, cât şi personal, am mare încredere în judecata sa şi, bazându-mă pe ea, precum şi pe judecata mea, îndrăznesc să vă abordez în această chestiune. Aţi răspuns scrisorii mele din 2 august 1939, convocând un comitet sub conducerea lui dr. Briggs, iar astfel a început activitatea guvernului în acest domeniu.

Condiţiile de confidenţialitate în care lucrează în prezent dr. Szilard nu-i permit să-mi furnizeze informaţii despre munca sa; înţeleg în orice caz că acum este foarte îngrijorat din pricina lipsei unui contact adecvat între oamenii de ştiinţă care se ocupă de aceste cercetări şi acei membri ai Cabinetului dumneavoastră responsabili de aspectele politice. În aceste Împrejurări, cred că este de datoria mea să-l recomand pe dr. Szilard şi vreau să-mi exprim speranţa că-i veţi acorda atenţie.

Cu sinceritate, al dumneavoastră A. Einstein Roosevelt a murit pe 12 aprilie 1945, din cauza unei hemoragii cerebrale. Probabil că nu a apucat să citească această scrisoare.

O scrisoare către Sigmund Freud din De ce război?

Caputh, lângă Potsdam, 30 iulie 1932

Stimate profesore Freud, Propunerea Ligii Naţiunilor şi a Institutului său Internaţional pentru Cooperare Intelectuală de la Paris ca eu să invit pe cineva, la alegerea mea, pentru un schimb deschis de opinii pe o temă aleasă de mine reprezintă ocazia binevenită de a discuta cu dumneavoastră despre o problemă care mi se pare, judecând după situaţia actuală, cea mai urgentă dintre toate problemele cu care trebuie să se confrunte civilizaţia. Problema este următoarea: Există vreo cale de a salva omenirea de ameninţarea războiului? Este un fapt ştiut acela că, odată cu progresele ştiinţei moderne, subiectul acesta a ajuns să reprezinte o problemă de viaţă şi de moarte pentru Civilizaţie, în stadiul ei actual; cu toate acestea, în ciuda tuturor eforturilor depuse, orice încercare de a rezolva problema s-a sfârşit cu eşecuri lamentabile.

Mai mult, cred că cei a căror datorie este să abordeze problema cu profesionalism şi simţ practic încep să devină din păcate tot mai conştienţi de incapacitatea lor de a o rezolva, şi nutresc acum dorinţa de a cunoaşte opiniile celor care, absorbiţi de activitatea ştiinţifică, pot privi problema din perspectiva pe care le-o conferă detaşarea lor. În ce mă priveşte, ţinta firească a gândurilor mele nu-mi îngăduie vreo sondare a zonelor ascunse ale voinţei şi sentimentelor omeneşti. Prin urmare, nu pot face mai mult în cadrul investigaţiei Propuse aici decât să încerc să lămuresc problema pusă în discuţie şi, dând la o parte soluţiile evidente, să vă las pe dumneavoastră să proiectaţi lumina cunoaşterii profunde asupra vieţii instinctuale a omului, pentru a analiza problema. Există anumite obstacole psihologice a căror existenţă profanul în materie de ştiinţe ale minţii o poate vag bănui, însă nu are competenţa de a înţelege relaţiile şi particularităţile acestora; în ce vă priveşte, sunt convins că veţi putea sugera metode educative, mai mult sau mai puţin din afara cadrului politic, şi care să elimine aceste obstacole.

Fiind imun faţă de tendinţele naţionaliste, eu văd o cale simplă de a trata aspectul superficial (adică administrativ) al problemei: crearea, prin consens internaţional, a unui corp legislativ şi juridic care să rezolve fiecare conflict apărut între naţiuni. Fiecare naţiune ar accepta să se supună ordinelor formulate de acest corp legislativ, să invoce decizia sa ori de câte ori există vreo dispută, să-i accepte hotărârile fără nici o rezervă şi să aplice orice măsură e considerată necesară de tribunal pentru executarea sentinţelor sale. Dau însă peste o dificultate în acest punct de pornire; un tribunal este o instituţie umană care, în măsura în care puterea pusă la dispoziţia ei este inadecvată pentru a-şi pune în aplicare verdictele, este cu atât mai predispusă să sufere influenţe din cauza unor presiuni extrajuridice. Acesta este un aspect pe care trebuie să-l luăm în calcul; legea şi puterea merg inevitabil mână în mână, iar deciziile juridice se apropie mai mult de dreptatea ideală cerută de comunitate (în numele şi pentru interesele căreia sunt pronunţate acele verdicte) atâta vreme cât comunitatea dispune de o putere eficientă pentru a impune respectarea idealurilor ei juridice. Însă în prezent suntem departe de a avea vreo organizaţie supra-naţională capabilă să dea verdicte cu o autoritate incontestabilă şi să constrângă la o supunere absolută în ce priveşte executarea acestor verdicte. Ajung astfel la prima

mea axiomă: nevoia de securitate internaţională implică renunţarea necondiţionată a fiecărei naţiuni la libertatea sa de acţiune, într-o anumită măsură – cu alte cuvinte la suveranitatea ei

— Şi este limpede, dincolo de orice îndoială, că nici o altă cale nu poate duce la o astfel de securitate.

Succesul îndoielnic, în ciuda sincerităţii lor evidente, a tuturor eforturilor depuse în ultimul deceniu pentru atingerea acestui obiectiv ne face să nu ne mai îndoim de faptul că acţionează aici factori psihologici puternici, care paralizează aceste eforturi. Unii factori nu trebuie căutaţi departe. Dorinţa de putere caracteristică clasei dominante a fiecărei naţiuni e ostilă oricărei limitări a suveranităţii naţionale. Setea aceasta de putere politică e susţinută adesea de activităţile unui alt grup, ale cărui aspiraţii sunt de natură pur mercantilă şi economică. Mă gândesc îndeosebi la acel grup mic, dar hotărât, activ în cadrul oricărei naţiuni, compus din indivizi care, nepăsători la considerentele şi interdicţiile sociale, privesc bunăstarea, producţia şi vânzarea de arme doar ca pe nişte ocazii de a-şi satisface interesele personale şi de a-şi spori autoritatea.

Însă recunoaşterea acestui fapt evident nu este decât primul pas către evaluarea stării actuale de lucruri. O altă întrebare decurge imediat de aici: cum e posibil ca această clică restrânsă să înfrângă voinţa majorităţii, care are de pierdut şi de suferit de pe urma războiului, în beneficiul ambiţiilor acestora? Un răspuns evident la această întrebare ar părea să fie că minoritatea, clasa conducătoare din prezent, deţine controlul asupra şcolilor şi presei, şi de regulă şi asupra Bisericii. Aceasta îi permite să structureze şi să influenţeze sentimentele maselor, făcând din ele instrumentul ei.

Dar nici răspunsul acesta nu dă o soluţie completă. O altă întrebare se naşte de aici: cum se face că mecanismele acestea reuşesc atât de bine să stârnească entuziasmul nebunesc al oamenilor, determinându-i până şi să-şi sacrifice viaţa? Nu e posibil decât un singur răspuns. Există în om o pornire duşmănoasă şi destructivă. In vremuri obişnuite, pasiunea aceasta există în stare latentă, ieşind la lumină numai în condiţii deosebite; însă e o sarcină relativ uşoară s-o trezeşti şi s-o accentuezi până ajunge să capete forţa unei psihoze colective. In aceasta rezidă probabil dificultatea tuturor factorilor complecşi pe care îi analizăm, o enigmă pe care o poate rezolva doar un expert în cunoaşterea instinctelor umane.

Ajungem astfel la ultima noastră întrebare. E oare posibil să controlăm evoluţia mentală a omului, astfel încât să-l facem invulnerabil la psihoza urii şi a distrugerii? Aici nu mă gândesc în nici un caz doar la aşa-zisele mase needucate. Experienţa demonstrează că mai degrabă aşa-numita „inteligheţia” este cea mai expusă influenţelor la sugestiile acestea colective dezastruoase, câtă vreme intelectualul nu are un contact direct cu viaţa brută, ci o cunoaşte doar în forma ei cea mai simplă, mai sintetică – din paginile tipărite.

Pe'ntru a încheia: am vorbit până acum numai despre războaiele între naţiuni: ceea ce este cunoscut sub numele de conflicte internaţionale. Sunt însă conştient că instinctele agresive acţionează şi sub alte forme şi în alte

împrejurări. (Mă gândesc la războaiele civile, de exemplu, provocate în vremurile de demult de zelul religios, iar astăzi de factorii sociali; sau, încă odată, la persecutarea minorităţilor rasiale.) Dar insistenţa mea asupra celei mai tipice, mai crude şi mai extravagante forme de conflict între oameni este deliberată, căci avem aici cea mai bună ocazie de a descoperi căi şi mijloace de a face imposibile toate conflictele armate.

Ştiu că în scrierile dumneavoastră putem găsi răspunsuri, explicite sau implicite, la toate aspectele acestei probleme urgente şi îngrijorătoare. Ar fi însă de mare ajutor pentru noi toţi dacă dumneavoastră personal aţi prezenta problema păcii mondiale în lumina celor mai recente descoperiri pe care le-aţi făcut, pentru că o asemenea prezentare ar putea deschide calea pentru noi şi fructuoase moduri de acţiune.

Cu sinceritate, al dumneavoastră Einstein

SFÂRŞIT